

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ДОНБАСЬКА ДЕРЖАВНА МАШИНОБУДІВНА АКАДЕМІЯ
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ГУРЖИЙ Тамара Олексіївна

УДК 336.027:330.567.2

ДИСЕРТАЦІЯ

**УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО
ФІНАНСІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ Т.О. Гуржий

Науковий керівник: Юдіна Світлана Валеріївна, доктор економічних наук,
професор

Кам'янське – 2019

АНОТАЦІЯ

Гуржій Т.О. Удосконалення держаної політики щодо фінансів домогосподарств. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – Дніпровський державний технічний університет, Кам'янське, 2019; Донбаська державна машинобудівна академія, Краматорськ, 2019.

Дисертацію присвячено поглибленню теоретичних засад, удосконаленню наукових підходів та розробці концептуальних положень державної політики щодо фінансів домогосподарств в Україні

У першому розділі «Теоретичні засади держаної політики щодо фінансів домогосподарств» удосконалено категоріальний апарат фінансів домогосподарств на основі виявлення їх особливостей, розвинуто сутність та складові фінансових ресурсів домогосподарств, обґрунтовано елементи механізму регуляторної політики держави щодо фінансів домогосподарств.

Дослідження теоретичних положень фінансів з системних позицій як органічної єдності інституційних та функціональних структур, всі складові частини якої взаємодіють, дозволило удосконалити категоріальний апарат фінансів домогосподарств через обґрунтування їх специфічних відносин з інституційними секторами економіки. Дослідження дало змогу дійти висновку, що в міру становлення ринкового господарювання і приватної форми власності фінанси домогосподарств стають основним елементом відтворювального циклу, який має фінансові протиріччя із іншими сферами та ланками фінансової системи.

Визначено, що основна специфічна відмінність фінансів домогосподарств від інших секторів національної економіки полягає у методах формування доходів та фінансових ресурсів, а також у напрямках і структурі їх витрачання та зберігання. Доведено, що основна роль у зменшенні (усуненні, нівелюванні) протиріч між домогосподарствами та іншими секторами полягає на державні

органи через розробку та проведення ними відповідної державної фінансової політики в інтересах усіх суб'єктів, в тому числі домогосподарств.

Розвинуто змістовне наповнення сутності фінансових ресурсів домогосподарств, які пропоновано розуміти як кінцевий фінансовий результат відносин домогосподарства з інституційними секторами економіки, що може бути використаний не тільки на кінцеве споживання, а й на нагромадження (заощадження), що передбачає можливість подальшого інвестування у інституційні сектори економіки. Означене дозволило обґрунтувати та систематизувати джерела фінансових ресурсів домогосподарств, що уможливорює формування предметного поля регуляторної політики держави.

Виходячи з інституціонального підходу запропоновано доповнити існуючі класифікації фінансових ресурсів саме за ознакою джерел походження, інструментів їх формування та важелів регуляторної політики держави за секторами національної фінансової системи.

Розвинуто систему елементів механізму державної політики держави щодо фінансів домогосподарств, що ґрунтується на визначених цілях удосконалення відносин домогосподарств із інституційними секторами економіки та функціях, відповідних йому фінансових важелях, інструментах та методах, нормативно-правовому та інформаційному забезпеченні, що у сукупності сприятимуть досягненню концептуальної мети - найповнішому та поступовому підвищенню фінансового потенціалу домогосподарств. Запропоновано під механізмом державного політики щодо фінансів домогосподарств розуміти цілісну діалектичну сукупність взаємопов'язаних, взаємозумовлених і цілеспрямованих функцій, методів, інструментів та важелів державного регулювання формування та використання фінансових ресурсів з метою цілеспрямованого впливу держави на забезпечення вітчизняних домогосподарств ресурсами необхідними для повноцінного їх функціонування та розвитку.

У другому розділі «Аналіз та оцінка фінансів домогосподарств з позиції відносин з інституційними секторами економіки» проаналізовано формування

фінансових ресурсів домогосподарств, розподілення та використання фінансових ресурсів домогосподарств України, запропоновано методичний підхід до аналізу та оцінки фінансів домогосподарств з позиції відносин з інституційними секторами економіки.

Проведений аналіз фінансових ресурсів домогосподарств відповідно до інституційних джерел походження, показав, що існують диспропорції їх формування. Так, тільки 28 % загального обсягу фінансових ресурсів забезпечують надходження з не фінансових корпорацій, трохи більше 7 % з фінансових корпорацій, майже 34 % надходять з державного сектору та 31 % ресурсів домогосподарства формують на свій розсуд, не покладаючись на інших суб'єктів національної економіки. Аналіз показав, що протягом останніх років в Україні майже не відбуваються позитивні зрушення у структурі фінансових ресурсів домогосподарств, а саме: збільшення питомої ваги оплати праці, пенсійних виплат, доходів від підприємництва, а також зниження частки натуральних доходів і трансфертів у вигляді пільг та субсидій. Крім того, загальний рівень доходів у країні залишається вкрай низьким, у першу чергу, внаслідок низьких стандартів оплати праці.

Проведений аналіз розподілення та використання фінансових ресурсів домогосподарств України на основі запропонованого інституційного підходу показав, що основні витрати домогосподарств пов'язані з сектором не фінансових корпорацій, а саме майже 91% їх загального обсягу. Витрати домогосподарств пов'язані з сектором фінансових корпорацій складають трохи більше ніж 3 %. Неспоживчі грошові витрати пов'язані з сектором домогосподарств склали майже 6 %. Домогосподарства використовують кредити і депозити як фінансові ресурси, але їх рівень в розрахунку на одну особу показав, що потенціал використання таких джерел ресурсів є незадовільний. Порівняння депозитів і кредитів з заробітною платою показало скорочення як кредитних, так і депозитних ресурсів.

Запропонований методичний підхід до аналізу та оцінки фінансів домогосподарств з позиції відносин з інституційними секторами економіки

дозволяє своєчасно виявляти диспропорції у відносинах домогосподарств з інституційними секторами національної економіки, а також розробляти пропозиції по удосконаленню державної фінансової політики щодо фінансів домогосподарств. Основними завданнями запропонованого підходу є: визначення чинників та розробка пропозицій щодо зростання доходів домогосподарств, пов'язаних з сектором не фінансових корпорацій; визначення впливу чинників та розробка пропозицій щодо активізації формування фінансових ресурсів домогосподарств, пов'язаних з сектором фінансових корпорацій, в тому числі: за рахунок кредитів та формування накопичень (пасивних доходів) домогосподарств; розробка пропозицій щодо оптимізації відносин домогосподарств з державним сектором через визначення та врахування рівня податкового навантаження та нерівності по доходам вітчизняних домогосподарств.

У третьому розділі «Удосконалення підходів до державної політики щодо фінансів домогосподарств» удосконалено науковий підхід до політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з фінансовими корпораціями, науковий підхід до комплексної політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з нефінансовими корпораціями та державним сектором, розвинуто концептуальні положення державної політики щодо фінансів домогосподарств в Україні.

Удосконалено науковий підхід до політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з фінансовими корпораціями, який дозволить на основі підвищення довіри до фінансових інститутів розширити спектр кредитних та депозитних операцій населення, що сприятиме оптимізації структури фінансових ресурсів домогосподарств, формуванню пасивних доходів та підвищенню добробуту. На відміну від існуючих, запропонований підхід включає конкретизовані напрями реалізації політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з фінансовими корпораціями у сфері споживчого, іпотечного кредитування та депозитів.

Удосконалено науковий підхід до комплексної політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з нефінансовими корпораціями та

державним сектором, який, на відміну від існуючих, ґрунтується на доведеному зв'язку політики подолання бідності та зростанням податкових доходів бюджету; означені положення сприятимуть укріпленню фінансово-економічного стану країни, формуванню національного добробуту.

Одержали подальший розвиток концептуальні положення державної політики щодо фінансів домогосподарств в Україні, які ґрунтуються на запропонованому інституціональному підході щодо фінансових ресурсів домогосподарств, який дозволив розглядати їх як кінцеві фінансові результати відносин домогосподарства з іншим інституційними секторами економіки. Розроблені концептуальні положення державної політики щодо фінансів домогосподарств на відміну від існуючих, включають конкретизовані механізми регулювання фінансових відносин між домогосподарствами, державним сектором, фінансовими та нефінансовими корпораціями, враховують сучасний економічний стан та соціально-політичні умови.

Сукупність розвинутих теоретичних засад, удосконалених методичних підходів та науково-практичних рекомендацій сприятимуть найповнішому та поступовому підвищенню фінансового потенціалу та добробуту вітчизняних домогосподарств. Пропоновані положення можуть використовуватись в процесі державного регулювання та управління при визначенні пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку національної економіки.

***Ключові слова:** фінансові ресурси домогосподарств, регулювання формування та використання фінансових ресурсів, кредити домогосподарств, депозити домогосподарств, оподаткування домогосподарств, доходи та витрати домогосподарств.*

ABSTRACT

Gurzhii T.O. The improvement of state policy on household finance. – Qualification scientific work as the manuscript

Thesis for Candidate of Sciences in Economics degree by specialty 08.00.08 – Money, Finance and Credit. – Dniprovsky State Technical University, Kamyanske, 2019; Donbas State Engineering Academy, Kramatorsk, 2020.

The thesis is devoted to furthering the theoretical foundations, improving the scientific approaches and elaborating the conceptual provisions of state policy on household finances in Ukraine.

The first chapter «Theoretical foundations of state policy on household finances» offers an improved categorical apparatus of household finances based on the identification of their features, elaborates the nature and components of household financial resources, substantiates the elements in the mechanism of state regulation policy on household finances.

The study of theoretical positions of finance from systemic positions as a natural combination of institutional and functional structures, with all of them interacting, allowed to improve the categorical apparatus of household finances by substantiating their specific relations with institutional sectors of economy. The study led to a conclusion that, as market economy and private ownership establish, household finances are becoming a major element of the reproductive cycle that has financial contradictions with other areas and units of the financial system.

The research determined that the main specific difference between household finances and other sectors of the national economy lies in the methods of generating income and financial resources, as well as in the directions and structure of their spending and saving. The research argues that the main role in reducing (eliminating, levelling) the contradictions between households and other sectors is fulfilled by the state authorities through the development and implementation of appropriate public financial policy for the benefit of all subjects, including households.

The author elaborates on the content of financial resources of households as a notion, which is interpreted as the final financial outcome of the relations between a household and specific institutional sectors of the economy, which can be allocated not only for final consumption but also for accumulation (savings), allowing for further investment into the institutional sector. The aforementioned allowed to substantiate and systematize the sources of financial resources of households, which enables to form the subject field of the regulatory policy of the state.

Based on the institutional approach, it is proposed to supplement the existing classifications of financial resources exactly according to the sources of origin, instruments of their generation and levers of state regulatory policy pertaining to specific sectors of the national financial system.

The research improves the system of elements in the mechanism of state policy on household finances, relying on the specified goals of improving the relations of households with the institutional sectors of the economy and the functions, corresponding financial levers, tools and methods, normative-legal and informational support, which in the aggregate will promote the conceptual goal – the most comprehensive and gradual improvement of the financial capacity of households.

The author suggested the following definition of the mechanism of state policy on household finances: a holistic dialectical set of interrelated, interdependent and purposeful functions, methods, instruments and levers of state regulation behind the generation and allocation of financial resources for the purposeful influence of the state on the provision of domestic households, required for their proper functioning and growth.

The second chapter «Analysis and evaluation of household finances from the perspective of relations with institutional sectors of the economy» analyzes the generation of household financial resources, distribution and allocation of financial resources of households in Ukraine, proposes a methodical approach to analyse and assess household finances from the perspective of relations with institutional sectors of the economy.

The analysis of financial resources of households according to institutional sources of origin showed that there are disparities in their generation. Thus, only 28% of total financial resources are provided by non-financial corporations, slightly more than 7% by financial corporations, almost 34% come from the public sector and 31% of household resources are generated at their own discretion, irrespective of other entities in the national economy.

The analysis revealed that in recent years, there have been almost no positive changes in the structure of household financial resources, namely: an increase of the share of wages, pension allowance, income from entrepreneurship, or a reduction in the share of in-kind income and transfers in the form of benefits and subsidies. In addition, the overall income level in the country remains extremely low, primarily due to low pay standards.

The analysis of the allocation and use of financial resources by Ukrainian households relying on the proposed institutional approach demonstrated that the main expenditure of households is related to non-financial corporations sector, namely almost 91% of their total amount.

Household expenditure relating to the segment of financial corporations is just over 3%. Non-consumer cash expenditure related to the household sector accounted for almost 6%. Households use loans and deposits as financial resources, but their per capita level has shown that the potential of using such resources is unsatisfactory. The comparison of deposits and loans with wages showed a reduction in both credit and deposit resources.

The proposed methodological approach to the analysis and assessment of household finances from the standpoint of relations with institutional sectors of the economy allows timely identification of disparities in the relations of households with institutional sectors of the national economy, as well as to develop proposals for improvement of public financial policy on household finances.

The main objectives of the proposed approach are: to identify the factors and develop proposals as to the growth of household income related to the non-financial corporations sector; to assess the impact of factors and develop proposals to intensify

the generation of financial resources of households related to the financial corporations sector, namely: through loans and promotion of savings (passive income) in households; development of proposals to optimize the relations of households with the public sector through determining and taking into account the level of tax burden and income inequality of domestic households.

The third chapter «On Improving the Approaches to State Policy on Household Finance» offers an improved scientific approach to policy connected with financial relations of households with financial corporations, the scientific approach to comprehensive financial policy pertaining to household relations with non-financial corporations and the public sector, elaborates on the conceptual provisions of state policy for household finance in Ukraine.

The research improves the scientific approach to regulations behind the relations of households with financial corporations, which will allow, on the basis of improved trust in financial institutions, to expand the range of credit and deposit operations of the population, permitting to optimize the structure of household financial resources, generate passive income and improve welfare. In contrast to the existing ones, the suggested approach includes specific guidelines for the implementation of policies in the area of household financial relations with financial corporations in the area of consumer, mortgage lending and savings accounts.

The author refined the scientific approach as to a comprehensive policy behind financial relations of households with non-financial corporations and the public sector, which, unlike the existing ones, is based on a proven link between poverty reduction and fiscal revenue growth; these provisions will help to strengthen the financial and economic state of the country, to generate national welfare.

The research offers further development of conceptual provisions of public policy on household finances in Ukraine, relying on the proposed institutional approach to financial resources of households, which allowed to consider them as the final financial results of relations between households and other institutional sectors of the economy. The proposed conceptual provisions of state policy on household finances, unlike existing ones, include specific mechanisms for regulating financial

relations between households, the public sector, financial and non-financial corporations, as well as take into account the current economic situation and socio-political context.

The combination of proposed theoretical principles, enhanced methodological approaches as well as scientific and practical recommendations will contribute to the most comprehensive and gradual improvement of the financial potential and well-being of domestic households. The proposed provisions can be implemented in the process of state regulation and management for determining priority directions of socio-economic development of the national economy.

***Keywords:** household financial resources, household, regulation for the generation and use of financial resources, household loans, household deposits, household taxation, household income and expenditure.*

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Статті у наукових фахових виданнях, в т.ч. у виданнях,
внесених до міжнародних наукометричних баз даних:*

1. Гуржий Т.О. Наукові підходи до політики у сфері фінансових відносин домогосподарств із фінансовими та нефінансовими корпораціями. *Проблеми та перспективи забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку: зб. наукових праць Донецького державного університету управління. Серія «Економіка».* 2019. Т. XX. Вип. 311. С. 272-284 (0,52 ум.-друк. арк.) **[фахова]**.

2. Гуржий Т.О. Динаміка джерел і структури фінансових ресурсів домогосподарств. *Інтелект XXI.* 2018. Вип. № 4. С. 58-63 **[фахова, Index Copernicus]** (0,42 ум.-друк. арк.).

3. Гуржий Т.О. Регуляторна політика держави щодо фінансових ресурсів домогосподарств. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії.* 2018. Вип. №4 (16). С. 150-158 **[фахова, Index Copernicus]** (0,54 ум.-друк арк.).

4. Юдіна С.В., Гуржий Т.О., Писаревський Б.І. Депозити домогосподарств як елемент фінансових ресурсів. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського.* 2018. №5. Том 29 (68) С. 154-159 **[фахова]** (0,47 ум.-друк арк.). *Особистий внесок: проаналізовано динаміку та структуру депозитів домогосподарств, проаналізовано співвідношення депозитів домогосподарств та заробітної плати в Україні за 2006-2018 роки* (0,20 ум.-друк. арк.).

5. Юдіна С.В., Гуржий Т.О., Васькова К.О. Аналіз тенденцій кредитних послуг комерційних банків домогосподарствам в Україні. *Інвестиції: практика та досвід.* 2018. №21. С. 34-38 **[фахова]** (0,45 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок: проаналізовано динаміку та структуру кредитів, наданих домогосподарствам за 2005-2018 роки, обґрунтовано визначення кредитоспроможності приватних осіб* (0,15 ум.-друк. арк.).

Опубліковані праці апробаційного характеру

6. Юдіна С.В., Гуржий Т.О. Депозити домогосподарств як ресурс економічного розвитку. *Perspectives of Science and Education: Proceedings of the 6th International youth conferense* (New York USA, 14 th Dec. 2018). С. 104-108. (0,22 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок: проаналізовано показники кредитів та депозитів на одну особу в Україні* (0,11 ум.-друк. арк.).

7. Гуржий Т.О. Механізм державного регулювання фінансової діяльності домогосподарств. *Модернізація економіки країни в контексті соціальних викликів: матер. Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Львів, 1 верес. 2018 р.). Львів, ГО «Львівська економічна фундація», 2018. С. 72-74 (0,16 ум.-друк. арк.).

8. Гуржий Т.О. Структура ресурсів домогосподарств. *Стан та перспективи розвитку фінансово-економічного потенціалу сучасних підприємств: матер. Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 23 серп. 2018 р.). Дніпро, НО «Перспектива», 2018. С.96-98 (0,14 ум.-друк. арк.).

9. Гуржий Т.О. Інтеграція інструментарію оподаткування домогосподарств на основі міжнародного досвіду. *Регулювання, значення та ефективність міжнародного науково-економічного співробітництва: матер. Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 19 січ. 2019 р.). К.: Київський економічний науковий центр, 2019. С.89-92 (0,15 ум.-друк. арк.).

Публікації, що додатково розкривають результат дослідження

10. Юдина С.В., Гуржий Т.А. Уровень налоговой нагрузки на украинские домохозяйства. *Экономика и право Казахстана*. 2019. № 1(541). С. 11-19 (0,73 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок: проаналізовано податкове навантаження на різних типів домогосподарств, сформульовано заходи щодо розвитку фінансів домогосподарств* (0,35 ум.-друк. арк.).

ЗМІСТ

ВСТУП.....	16
1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ФІНАНСІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ.....	23
1.1 Теоретичні підходи до визначення сутності фінансів домогосподарств.....	23
1.2 Сутність та структура фінансових ресурсів домогосподарств.....	38
1.3 Елементи механізму державної політики щодо фінансів домогосподарств.....	52
Висновки до розділу 1	73
2 АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ФІНАНСІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ	
3 ПОЗИЦІЇ ВІДНОСІН З ІНСТИТУЦІЙНИМИ СЕКТОРАМИ ЕКОНОМІКИ .	76
2.1 Аналіз формування фінансових ресурсів домогосподарств України.....	76
2.2 Аналіз розподілення та використання фінансових ресурсів домогосподарств України	89
2.3 Методичний підхід до аналізу та оцінки фінансів домогосподарств з позиції відносин з інституційними секторами економіки	105
2.4 Особливості взаємовідносин домогосподарств з нефінансовими корпораціями та державним сектором.....	122
Висновки до розділу 2	144
3 УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДХОДІВ ДО ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ФІНАНСІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ	148
3.1 Удосконалення наукового підходу до політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з фінансовими корпораціями	148
3.2 Науковий підхід до комплексної політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з нефінансовими корпораціями та державним сектором.....	167

3.3 Концептуальні положення державної політики щодо фінансів домогосподарств в Україні.....	194
Висновки до розділу 3	209
ВИСНОВКИ.....	212
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	215
ДОДАТКИ.....	235

ВСТУП

Актуальність теми. Механізм та підходи до формування, розподілу та використання фінансових ресурсів домогосподарств тривалий час вважалися їх особистою справою. В той же час, у багатьох країнах використовуються різноманітні інструменти та методи впливу з боку держави на фінанси домогосподарств з метою подолання нерівності в доходах, бідності, стимулювання інвестування нагромаджень домогосподарств в економіку країни тощо. Нажаль, в Україні фінанси домогосподарств, в основному, залишаються осторонь розвитку інших сфер і ланок фінансової системи, що проявляється у високому рівні неформального грошового обігу у порівнянні з офіційними депозитами фізичних осіб, практично повній незалежності фондового ринку від інвестиційних ресурсів домогосподарств, зокрема нечіткості механізмів залучення фінансових ресурсів домогосподарств через інститути спільного інвестування та ін. За цих умов використання фінансового потенціалу некорпоративного приватного сектору для забезпечення національного економічного розвитку в Україні потребує удосконалення державної політики щодо фінансів домогосподарств з урахуванням специфічних особливостей функціонування вітчизняних домогосподарств, стану їхніх фінансових ресурсів, чинних механізмів регулювання, пріоритетів у використанні ресурсів.

Теоретичним проблемам формування та використання фінансових ресурсів домогосподарств присвячено наукові роботи таких зарубіжних учених, як Г. Беккер [*G. S. Becker*], М. Браун [*M. B. Hammond*], М. Келлі [*M. Kelly*], М. Каффенбергер [*M. Kaffenberger*], Ю. Харарі [*Y. N. Harari*] та ін. Значний внесок у вивчення різних аспектів функціонування фінансів домогосподарств зробили і вітчизняні науковці, а саме: І. Бланк, В. Ворошило, Н. Геронін, В. Гнеушева, С. Іванов, С. Каламбет, Т. Кізима, П. Левчаєв, Г. Поляк, В. Федосов, С. Юдіна, С. Юрій, О. Янін та ін. Підходам та інструментарію фінансової політики держави присвячено роботи І. Дем'янчук, А. Мариної,

С. Навроцького, Г. Тельнової, А. Черняєвої та ін.

Незважаючи на високу зацікавленість науковців проблематикою фінансів домогосподарств, актуальним є подальше дослідження підходів до регуляторної політики щодо забезпечення вітчизняних домогосподарств фінансовими ресурсами, а також ефективної організації процесу їх розподілення та використання. Сьогоднішні реалії потребують аналізу структури фінансових відносин домогосподарств із інституційними секторами економіки, виявлення чинників, що впливають на обсяги та тенденції формування та використання фінансових ресурсів, вивчення іноземного досвіду щодо регулювання фінансів домогосподарств, формулювання концептуальних засад державної політики щодо забезпечення вітчизняних домогосподарств фінансами з метою подолання нерівності в доходах, бідності, інвестування нагромаджень домогосподарств в економіку країни тощо. Усі ці аспекти зумовили актуальність теми, визначили мету, завдання і структуру дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукові результати, викладені в дисертаційній роботі, отримано в ході виконання науково-дослідних робіт Дніпровського державного технічного університету МОН України, зокрема, в рамках теми «Пріоритети оновлення фінансової політики держави» (номер державної реєстрації 0118U006883) автором обґрунтовано підходи до регуляторної політики щодо фінансових ресурсів домогосподарств; в рамках теми «Теоретичні та методологічні засади управління ресурсами домогосподарств» (номер державної реєстрації 0119U000254) автором обґрунтовано підходи до аналізу впливу макроекономічних чинників на обсяг та структуру депозитів вітчизняних домогосподарств.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних положень і науково-прикладних рекомендацій щодо удосконалення державної політики щодо фінансів домогосподарств за умов соціальної, політичної та економічної нестабільності.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких *завдань*:

удосконалити підхід до дослідження фінансів домогосподарств на основі визначення їх відносин із інституційними секторами економіки;

поглибити наукові уявлення про зміст фінансових ресурсів домогосподарств;

обґрунтувати елементи механізму регуляторної політики держави щодо фінансів домогосподарств;

удосконалити методичний підхід до аналізу та оцінки фінансів домогосподарств з позиції відносин з іншими інституційними секторами економіки;

удосконалити науковий підхід до політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з фінансовими корпораціями;

удосконалити науковий підхід до політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з нефінансовими корпораціями та державним сектором;

розвинути концептуальні положення комплексної державної політики щодо фінансів домогосподарств.

Об'єктом дослідження є процес функціонування і розвитку фінансів домогосподарств.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та прикладні аспекти державної політики щодо фінансів домогосподарств.

Методи дослідження. Теоретичною основою дисертації є наукові положення теорії фінансів, фінансового посередництва, інституційної інвестології та фінансової і податкової політики, маржиналістської теорії граничної корисності.

Розв'язання завдань дослідження стало можливим в ході використання низки методів: *методу наукової абстракції* (при визначенні особливостей категорій «фінанси домогосподарств», «фінансові ресурси домогосподарств»); *системного методу* (для осмислення взаємозв'язку елементів механізму регуляторної політики держави щодо фінансів домогосподарств, розвитку концептуальних положень державної політики щодо фінансів домогосподарств); *методів аналізу та синтезу, порівняння, кореляційно-*

регресійного аналізу (під час удосконалення методичного підходу до аналізу та оцінки фінансів домогосподарств з позиції відносин з інституційними секторами економіки); *методу аналізу еластичності, абстрактно-логічного методу* (при удосконаленні наукових підходів до політики у сфері відносин домогосподарств з фінансовими корпораціями та до комплексної політики у сфері відносин домогосподарств з нефінансовими корпораціями та державним сектором); *графічного та табличного методів* (для наочного зображення аналітичного матеріалу дослідження).

Інформаційну базу дослідження складають наукові роботи вітчизняних і зарубіжних учених, нормативно-правові акти України, офіційні дані Державної служби статистики, звіти Національного банку України, звіти Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринку фінансових послуг, власні аналітичні розрахунки, ресурси Інтернету.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в систематизації, розвитку та удосконаленні теоретичних і методичних засад державної політики щодо фінансів домогосподарств через призму відносин останніх із інституційними секторами економіки. До основних результатів дисертаційної роботи, які містять наукову новизну, належать наступні:

удосконалено:

підхід до дослідження фінансів домогосподарств на основі визначення їх відносин із інституційними секторами економіки, виражених формулою «доходи домогосподарств – це витрати фінансових та нефінансових корпорацій, сектору загальнодержавного управління, інших домогосподарств, а заощадження домогосподарств – це потенційні інвестиції в інституційні сектори економіки»; переосмислення цього положення дозволяє зрозуміти фінансові протиріччя, що виникають між сферами та ланками фінансової системи та розробляти відповідні напрями їх нівелювання з урахуванням їх економічних інтересів;

методичний підхід до аналізу та оцінки фінансів домогосподарств з позиції відносин з інституційними секторами економіки, метою якого

визначено своєчасне виявлення диспропорцій у таких відносинах, а результатом – розробка пропозиції щодо удосконалення державної політики стосовно фінансів домогосподарств, які полягли в основу обґрунтування наукових підходів до комплексної політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з інституційними секторами національної економіки;

науковий підхід до політики у сфері фінансових відносин домогосподарств із фінансовими корпораціями, який передбачає підвищення довіри до фінансових інститутів, визначення напрямів врегулювання умов кредитування та стимулювання домогосподарств до розширення джерел формування пасивних доходів, що має позитивний вплив не тільки на фінанси домогосподарств, але й на стан банківської системи;

науковий підхід до комплексної політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з нефінансовими корпораціями та державним сектором, логіка якого, на відміну від існуючих, ґрунтується на доведеному зв'язку між політикою подолання бідності та зростанням податкових надходжень бюджету; означені положення сприятимуть зміцненню фінансово-економічного стану країни та забезпеченню національного добробуту;

одержали подальший розвиток:

трактування змісту поняття «фінансові ресурси домогосподарств», під яким запропоновано розуміти кінцевий фінансовий результат відносин домогосподарства з інституційними секторами економіки, що може бути використаний не тільки на кінцеве споживання, а й на нагромадження (заощадження), передбачаючи можливість подальшого інвестування у інституційні сектори економіки; даний підхід дозволяє обґрунтувати та систематизувати джерела фінансових ресурсів домогосподарств, що уможливорює формування предметного поля регуляторної політики держави;

система елементів механізму регуляторної політики держави стосовно фінансів домогосподарств, що ґрунтується на визначених напрямках удосконалення державного регулювання фінансових відносин домогосподарств із інституційними секторами економіки, науково обґрунтованому предметному

полі державного регулювання фінансів домогосподарств, відповідних йому фінансових важелях, інструментах та методах, які у сукупності сприятимуть досягненню концептуальної мети – підвищенню фінансового забезпечення домогосподарств;

концептуальні положення державної політики щодо фінансів домогосподарств в Україні, в основу яких покладено інституціональний погляд на фінансові ресурси домогосподарств, як на кінцеві фінансові результати відносин домогосподарств з іншим інституційними секторами економіки, фундаментальні економічні закони, теорія фінансів, теорія добробуту, поведінкова теорія; на відміну від існуючих, організаційно-методичний рівень положень включає конкретизовані механізми регулювання фінансових відносин між домогосподарствами, державним сектором, фінансовими та нефінансовими корпораціями.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення, викладені в дисертації, можуть використовуватись в процесі державного регулювання та управління під час визначення пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку національної економіки. Основні положення, висновки та рекомендації дисертації було впроваджено в роботу Департаменту економічного розвитку Кам'янської міської ради, а саме запропоновані автором підходи щодо покращення адміністрування податків (довідка № 287 від 15.03.2019 р.), а також в роботу департаменту фінансів Кам'янської міської ради при оцінці податкового навантаження різних типів домогосподарств (довідка № 317 від 05.04.2019 р.), у діяльності АТ «ОТП Банк» при фінансовому плануванні та прогнозуванні щодо залучення депозитів та отриманні кредитів населенням (довідка №515/11/185 від 20.03.2019 р.), у діяльності КБ «ПУМБ» в роботі з населенням по залученню депозитів та наданні споживчих кредитів (довідка DZ1 – 50.4/55 від 24.03.2019 р.), в роботі ТОВ «Імпульс-Монтаж» при плануванні та прогнозуванні своєї діяльності щодо оплати праці працівників та їх страхування (довідка № 0503/19-1 від 05.03.2019 р.).

Авторські розробки використовуються в навчальному процесі Дніпровського державного технічного університету (м. Кам'янське) при викладанні дисциплін «Фінанси», «Страхові послуги», «Банківські операції», «Гроші та кредит» (акт впровадження 60дн-13 від 12.02.2019 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно підготовленою науковою працею, усі наукові розробки, теоретичні, методичні та практичні рекомендації одержано автором особисто. З наукових робіт, опублікованих у співавторстві, у дослідженні використані лише ті ідеї та положення, які є результатом власних досліджень.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дисертації були викладені і позитивно оцінені на наукових конференціях різних рівнів, зокрема: «Регулювання, значення та ефективність міжнародного науково-економічного співробітництва» (м. Київ, 2019 р.), «Стан та перспективи розвитку фінансово-економічного потенціалу сучасних підприємств» (м. Дніпро, 2018 р.); «Модернізація економіки країни в контексті соціальних викликів» (м. Львів, 2018 р.); «*Perspectives of Science and Education*» (м. Нью Йорк, 2018 р.).

Публікації. Результати дослідження опубліковано у 10 наукових працях, з яких: п'ять – статті у наукових фахових виданнях обсягом 2,4 ум.-друк. арк., в т.ч. дві – у виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз; чотири – публікації апробаційного характеру обсягом 0,56 ум.-друк. арк.; одна стаття – у зарубіжних наукових виданнях, обсягом 0,73 ум.-друк. арк. Загальний обсяг публікацій становить 3,69 ум.-друк. арк.; особисто автору належать 2,74 ум.-друк. арк.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (185 найменувань на 20 сторінках), восьми додатків (на 27 сторінках), містить 42 таблиці та 30 рисунків. Основний текст роботи викладено на 214 сторінках. Загальний обсяг роботи становить 262 сторінки.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ФІНАНСІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ

1.1 Теоретичні підходи до визначення сутності фінансів домогосподарств

Сучасний стан розвитку фінансової науки та практичної діяльності уряду України щодо нових підходів реформування фінансової системи держави, на наш погляд, характеризується недостатньою увагою до вивчення та врахування специфічних особливостей фінансів домогосподарств, їх впливу на економічні процеси в державі, визначення фінансових протиріч меж сферами фінансової системи та фінансами домогосподарств, що приводить до їх загострення, і як наслідок, до соціально-економічної нестабільності.

Сучасна наукова спадщина дає різноманітні визначення поняття «фінанси домогосподарств».

Так, Нагайчук Н.Г. під економічною категорією «фінанси домогосподарств» розуміє відносини економічного характеру, мета котрих полягає у формуванні та використанні грошових коштів домогосподарств задля створення та відповідно подальшого підтримання рівня та умов життя членів домогосподарств [1, с. 102].

Деякі вітчизняні і зарубіжні автори виділяють фінанси домогосподарств в самостійну сферу фінансової системи і наводять свої аргументи. Так, Ковальов А.П. [2, с. 91], Ковальов В.В. [3, с. 11] вважають, що фінанси домогосподарств відіграють значну роль як у формуванні централізованих фінансів за допомогою податкових платежів, так і у формуванні платоспроможного попиту країни.

Думку про самостійність фінансів домогосподарств висловлювали також і інші автори, такі як Романенко О.Р. [4, с. 7], Леоненко П.М., Юхименко П.І.,

Ільєнко А.А. [5, с. 14], Кириленко О.П. [6, с. 33], Василик О.Д. [7, с. 11], Карпинський Б.А., Герасименко В.О. [8, с. 22].

Дотримуються тих самих поглядів щодо виділення фінансів домогосподарств у самостійну сферу й Воробйов Ю.М. та Ворошило В.В. [9].

Так Воробйов Ю.М. вважає, що «фінанси домашніх господарств повинні розглядатися як самостійна сфера фінансової системи, оскільки їй властиві специфічні риси і особливості, яких не мають суб'єкти господарювання – юридичні особи» [10, с. 136].

Виходячи з самостійності фінансів домогосподарств, автори Каламбет С.В., Іванов С.В., Півняк Ю.В. наводять своє визначення фінансів домогосподарств як сукупності економічних відносин, які виникають в процесі економічного кругообігу, у які вступають домогосподарства та їх окремі учасники щодо формування, розподілу, перерозподілу та використання грошових доходів, заощаджень і фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення умов життя та підвищення добробуту домогосподарств [11, с. 113].

Карлін М.І. вважає, що ринкова економіка - це взаємодія трьох секторів: домогосподарств, фірм і держави, тому і у фінансову систему необхідно включати відповідно фінанси домогосподарств, фінанси підприємств, державні фінанси, страхування, а також сполучний елемент між ними: фінансовий ринок [12, с. 15].

Автор погоджується з точкою зору вищезгаданих авторів про необхідність виділення фінансів домогосподарств в окрему сферу фінансової системи, оскільки дана сфера має як схожі з іншими сферами, так і специфічні риси.

І разом з тим, з метою подальшого розвитку та виокремлення основних положень, щодо переосмислення ролі вітчизняних домогосподарств у реформуванні національної економіки необхідно визначити сутність категорії «фінанси домогосподарств», її місце та системну залежність з усіма іншими розподільними і перерозподільними категоріями.

Поняття «домогосподарство» сягає своїм корінням у глибину віків. Навіть родова громада вторинна по відношенню до сім'ї, адже вона є сукупністю (конгломератом) сімей. Відповідно домогосподарства (сім'я) існували ще до появи держави. Тому участь держави в розподілі та перерозподілі вартості індивідуальних доходів (майна) не повинна розглядатися як першопричина, вихідна умова існування фінансів домогосподарств [13].

Певна кількість матеріальних благ (продукти харчування, одяг, житло тощо) завжди була необхідна для забезпечення життєдіяльності домогосподарства (сім'ї). Ці блага створювалися в процесі тієї чи іншої діяльності, а в умовах товарно-грошового господарства вони стали товарами для обміну. Обмін зумовив наявність грошового еквівалента товарної маси і формування доходу. Ці процеси постійно поновлюються, що зумовлює необхідність розподілу та перерозподілу вартості [13].

З виникненням інституту держави фінансові відносини оформилися в конкретні історичні форми та інструменти, а потім в систему. Тобто, наявність держави – вторинна умова для формування фінансів домогосподарств, так само як і фінансових відносин в цілому [13].

Між членами домогосподарства постійно відбувається розподіл деяких благ : навіть, як би у світі не існувало держав і було одне домогосподарство, то блага розподілялися б, між тими членами домогосподарства, хто вже не може працювати, тими, хто ще не може працювати та дорослими членами. Що підтверджує об'єктивний характер розподільних (тобто фінансових) відносин притаманних домогосподарствам. І взагалі, домогосподарство (сім'ю) необхідно розглядати як початкову і найпростішу форму економічного життя.

Тому й визначення сутності таких категорій як «домогосподарство» й «фінанси домогосподарств» важливі для розуміння їх впливу та залежності від економічних процесів, що відбуваються у сучасній державі.

Вітчизняні науковці лише на початку ХХІ ст. системно почали розглядати фінанси домогосподарств як окрему сферу фінансової системи. Між тим економічна наука виникла й аж до Нового часу розвивалася як наука про

ведення домашнього господарства («Oikos» – господарство людей, що мешкають під одним дахом; «Oikonomike» – мудре ведення домашнього господарства) [13].

Поступово (у період абсолютних монархій та становлення капіталізму) скарбниця й приватне підприємництво відокремилися від домогосподарства. Таке реформування домогосподарської організації економічного життя зумовило те, що сімейна діяльність з публічної стала приватною, а економічна освіта та економічна наука тривалий час вивчали проблеми домогосподарств лише в аспектах аналізу особистого споживання, відтворення робочої сили та спадкування приватної власності.

Розробка американським економістом Г. Беккером в 60-ті роки ХХ ст. теоретичних основ економіки сім'ї сприяла подальшим дослідженням проблем економіки та права домогосподарства, економіко-демографічних процесів та етнографічних основ домогосподарського буття, а також соціальної історії сім'ї [14].

Інтеграція результатів цих досліджень з макроекономічними підходами класичної політекономії дозволяє сьогодні розглядати економіку домогосподарства (сім'ї) як окрему галузь економічної науки [14].

Історія економічної думки свідчить про те, що ще давньогрецькі філософи визнавали важливість підтримки домогосподарств для забезпечення існування самої держави.

Одним із перших трактатів по управлінню домашнім господарством є праця давньогрецького філософа Ксенофонта «Домострій» (399 р. до н.е.). У цьому трактаті Ксенофонт зазначав, що домашнє господарство це не тільки майно у домі, а й майно поза нього [15].

Платон вважав необхідним державний підхід щодо регулювання необхідної кількості шлюбів з тим, аби зберігалася необхідна кількість чоловіків, маючи на увазі війни, хвороби й т.п., аби держава по можливості не збільшувалася й не зменшувалася [16].

Аристотель також аналізував проблеми домогосподарств. Він вважав, що діяльність домогосподарств повинна бути направлена на добування засобів життя, але до певної міри [16, 17]. Особливої актуальності, на наш погляд, набуває його зауваження щодо безмежності багатства в умовах сучасної України, а саме: незаконне збагачення, корупція, нерівність у доходах, бідність тощо.

Англійський священик і економіст Т.Р. Мальтус у трактаті «Досвід закону про народонаселення», вказував, що розмноження населення не повинно вести за собою негативні явища (пороки та біди). Він вважав метою своєї праці – покращення долі та збільшення щастя нижчих класів суспільства. Вчення Т.Р. Мальтуса поклало початок досліджень закономірностей відтворення народонаселення [18].

К. Маркс розглядав відтворення людини як другий вид суспільного виробництва. Він розглядав людину як багатство. Він вважав, що робоча сила є головним фактором виробництва, а її відтворення в народногосподарському масштабі є відновлення виробництва товарів й відтворення самої робочої сили [19].

А. Сміт писав, що збільшення продуктивності корисної праці можливе, перед усім, через підвищення спритності та вміння робітника, а потім від поліпшення машин та інструментів, за допомогою яких він працює. Також, він вважав, що основний капітал складається з машин та інших знарядь праці, з будівель, з землі та з придбаних і корисних здібностей усіх жителів і членів суспільства. Він відзначав, що придбання таких здібностей, виховання, навчання або учнівство, завжди вимагає дійсних витрат, які являють собою основний капітал, що реалізується в особистості. Ці здібності, будучи частиною стану певної особи, разом з тим стають частиною багатства суспільства, до якого ця особа належить [20].

Класичним вважається дослідженням Г. Беккера. Який вважав, що людський капітал - це наявний у кожного запас знань, навичок, мотивацій, що є капіталом. Тобто, є активом, що генерує потік майбутніх доходів. Розвиток

здібностей працівника вимагає значних витрат ресурсів і, подібно фізичному капіталу, забезпечує власникові більш високий дохід. Людський капітал втілений в людині не може бути від нього відчужений, але у той же час, може використовуватися наступними поколіннями.

До витрат на відтворення людського капіталу Г. Беккер відносив: прямі витрати (плата за навчання, витрати на зміну місця проживання і роботи); упущений заробіток, який є елементом альтернативних витрат, оскільки отримання освіти, зміна місця проживання та роботи пов'язані з втратою доходів; моральний збиток, оскільки отримання освіти є важким і часто неприємним заняттям, пошук роботи стомлює і виснажує нервову систему, а міграція призводить до втрати друзів і знайомих [14].

Сучасні підходи оцінки багатства базуються на оцінці сукупного фізичного та людського капіталу. Відповідно, багатство суспільства в цілому можна розглядати як сукупність людського та фізичного капіталу. Так, загальне багатство США у 1991 р. оцінувалося приблизно в 54,5 трлн. дол., з яких 26 трлн. дол. (48 %) приходилося на людський капітал [21].

Сучасне домогосподарство є складною системою кооперації й розподілення праці та фінансових ресурсів як із зовнішньому середовищі, так й всередині самого домогосподарства.

Так, в США в середині 1970-х років було розраховано, що трудове навантаження в тиждень чоловіків складало 54,4 год., а жінок - 51,6 год. Відповідно у чоловіків ринкова праця займала 40 год., а домашня - 14,4 год. У жінок ринкова праця займала 16 год., а домашня праця - 34,6 год. [22]. Тобто, праця в сім'ї розподілялася між подружжям нерівномірно. Тягар ринкової зайнятості більше випадали на долю чоловіка, а домашні клопоти більшою мірою - на жінку.

На жаль, автору невідомо про проведення в Україні відповідних досліджень. Але, вони б дозволили б більш об'єктивно приймати рішення щодо фінансів домогосподарств на державному рівні, належно оцінюючи неринкову працю жінок та чоловіків.

Розрахунки, проведені в США, показали, що вартість послуг домогосподарок складають 1/4 ВВП. Тобто, середня домогосподарка виконує роботи вартістю (за ставками заробітної плати за еквівалентну роботу в 1970 році) 257 дол. за тиждень або 13 364 дол. в рік. Якби не ці послуги, то усі форми домашнього споживання були б обмежені. У цьому полягає вагомий вклад жінок в сучасну економіку [22].

До питання методології фінансів домогосподарств необхідно віднести розгляд домогосподарства та фінансів домогосподарства як об'єктивних економічних категорій, що дозволяє визначити взаємозалежність і взаємовплив системи фінансів домогосподарств та реального економічного базису. Саме від визначення та переосмислення фінансів домогосподарств, на наш погляд, буде залежить використання фінансів домогосподарств як фактору, що буде сприяти економічному зростанню та зростанню національного багатства.

Відомо, що всі категорії, в тому числі й економічні, підрозділяються на загальні і приватні, їм підпорядковані. Отже, у теоретичному сенсі фінанси домогосподарств також є економічною категорією, але категорією приватною по відношенню до категорії «домогосподарство».

На основі вище проведеного історичного та логічного аналізу, можемо зазначити, що у категорію «домогосподарство» закладений суто філософський зміст самого існування людини, взаємовідносин між членами домогосподарства та з іншими суб'єктами у суспільстві. Очевидність цього і дозволяє з філософських позицій говорити про домогосподарство як про об'єктивне й суспільно необхідне явище.

Категорія «фінанси домогосподарств» дає уявлення про сукупність розподільних і перерозподільних відносин нею опосередкованих [13].

Категорія «фінанси домогосподарства» дозволяє виокремити опосередковувані нею процеси та явища та на основі цього розуміння можна створювати концепції практичного їх використання у вигляді цілого ряду функціональних форм [13].

Так, категорія «фінанси домогосподарств» дозволяє визначити економічний потенціал загальної категорії «домогосподарство». Ця очевидність дозволяє сприйняти, як таку саму необхідність, формування майна та доходів домогосподарств і усвідомити самий загальний контур розподільних та перерозподільних відносин як між членами домогосподарства, так і з зовнішнім середовищем. А, реальне життя домогосподарств в його практичних формах – це форми прояву (реалізації) цієї суспільно необхідної категорії [13].

Таким чином, на основі всього вищевикладеного можна дати наступне визначення поняття «фінанси домогосподарств», як системи економічних відносин, що опосередковують формування, використання, розподіл та перерозподіл майна або (і) доходів індивідуумів з метою відтворення їх життєдіяльності та зростання добробуту.

Стан фінансів домогосподарств, їх роль в системі економічних відносин постійно змінюється, адже їх розвиток залежить від рівня розвитку продуктивних сил й виробничих відносин. Розвиваючись разом з останніми, вони активно впливають на розвиток економічної системи.

Поняття сутності категорії «фінанси домогосподарств», дає можливість не тільки визначити систему розподільних та перерозподільних відносин, нею опосередкованих, але й визначити призначення даної економічної категорії.

Тобто, невідповідність форми прояву внутрішньої суті фінансів домогосподарств як такої, не може забезпечити ефективне функціонування й системи фінансів держави взагалі, бо, як уже зазначалося, сфера фінансів домогосподарств є взаємопов'язаною та взаємообумовленою іншими сферами та ланками цієї системи [13].

З цього випливає, що будь-яка економічна категорія за своєю внутрішньою природою двоїста. Бо, у формах її практичного використання задалегідь закладені ті чи інші суперечності, оскільки вибір форм суб'єктивний, він зумовлений рядом чинників, а саме: економічним станом та стратегією розвитку, планами, професіоналізмом, тих хто їх пропонує та законодавцями, які приймають відповідні законодавчі акти, зрілістю суспільної

свідомості, готовністю суспільства в цілому втілювати на практиці внутрішній потенціал відомих науці економічних категорій, в тому числі й фінансів домогосподарств [13].

Пізнання всій багатогранності та різноманітності економічних процесів і економічних категорій, що їх опосередковують є необхідною умовою створення дієвого механізму управління цими процесами. Розробки наукових гіпотез та використання на практиці тих чи інших фінансових механізмів, інструментів або форм для досягнення економічного зростання. Зрозуміло, що це стосується й фінансів домогосподарств.

Категорія «фінанси домогосподарств», опосередковуючи сукупність розподільних та перерозподільних відносин як між членами домогосподарства, так й з зовнішнім середовищем є приватною категорією по відношенню до загальної економічної категорії «фінанси».

Фінанси як загальна категорія, як і інші відтворювальні категорії, визначають якісні і кількісні параметри інших приватних категорій, які одночасно розкривають та доповнюють її зміст, а саме категорії: державних фінансів, фінансів підприємств та фінансів домогосподарств. Таке розмежування усього різноманіття фінансових відносин розподілу і перерозподілу на підсистеми необхідне як з позицій науки, так і в практичному плані.

Всі підсистеми мають своє суспільне призначення, тобто покликані виражати ті специфічні процеси чи явища, які формуються на поверхні економічної дійсності в міру їх ускладнення.

Разом з тим , фінанси в цілому необхідно розглядати з системних позицій, тобто як органічну єдність інституційної та функціональної структур, як організм, всі складові частини якого взаємодіють, в тому числі із зовнішнім середовищем.

Відповідно до Наказу Державного комітету статистики України від 18.04.2005 р. № 96 у фінансовій практиці використовується визначення інституціональної одиниці. Так, у вищезгаданому документі запропоновано під

інституційною одиницею розуміти «господарську одиницю, основними ознаками якої є: право самостійного володіння товарами та активами від власного імені; здатність приймати самостійні економічні рішення і здійснювати господарську діяльність, за яку вона саме несе пряму відповідальність і відповідає перед законом; здатність приймати фінансові та інші зобов'язання від свого імені, а також укласти договори; існування для неї повного набору рахунків, включаючи баланс активів і пасивів, або практичної можливості – як з економічної, так і з юридичної точки зору – щодо підготовки повного набору рахунків, а також статистичної звітності в разі необхідності» [23].

Виходячи з наданого визначення у Наказі Державного комітету статистики України від 18.04.2005 р. № 96 затверджена класифікація інституційних секторів економіки, до якої включено: не фінансові корпорації, фінансові корпорації, сектор загального управління, домашні господарства та некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства.

Основною метою затвердження такої класифікації було вдосконалення підходів до визначення напрямів розрахунків та показників, що їх характеризують за підсекторами економіки. Враховуючи це основні елементи національної фінансової архітектури представлені саме цими підсистемами (див. рис. 1.1).

Фінансові потоки між нефінансовими корпораціями та домогосподарствами зумовлені процесами створення продукції (товарів), надання послуг та виконання робіт останніми, на основі залучення трудових ресурсів та капіталу та зворотними процесами, реальною основною формою яких є оплата праці членів домогосподарств та виплата дивідендів (для тих, хто інвестував кошти в капітал підприємств).

Фінансові потоки між фінансовими корпораціями та домогосподарствами зумовлені процесами кредитування останніх та зворотними за спрямованістю процесами розміщення вільних коштів домогосподарств на рахунках таких корпорацій.

Фінансові потоки між домогосподарствами та сектором загального управління обумовлені зобов'язаннями сплати податків та інших обов'язкових платежів та зворотними процесами (для деяких домогосподарств) субсидіювання, виплати пенсій, стипендій тощо.

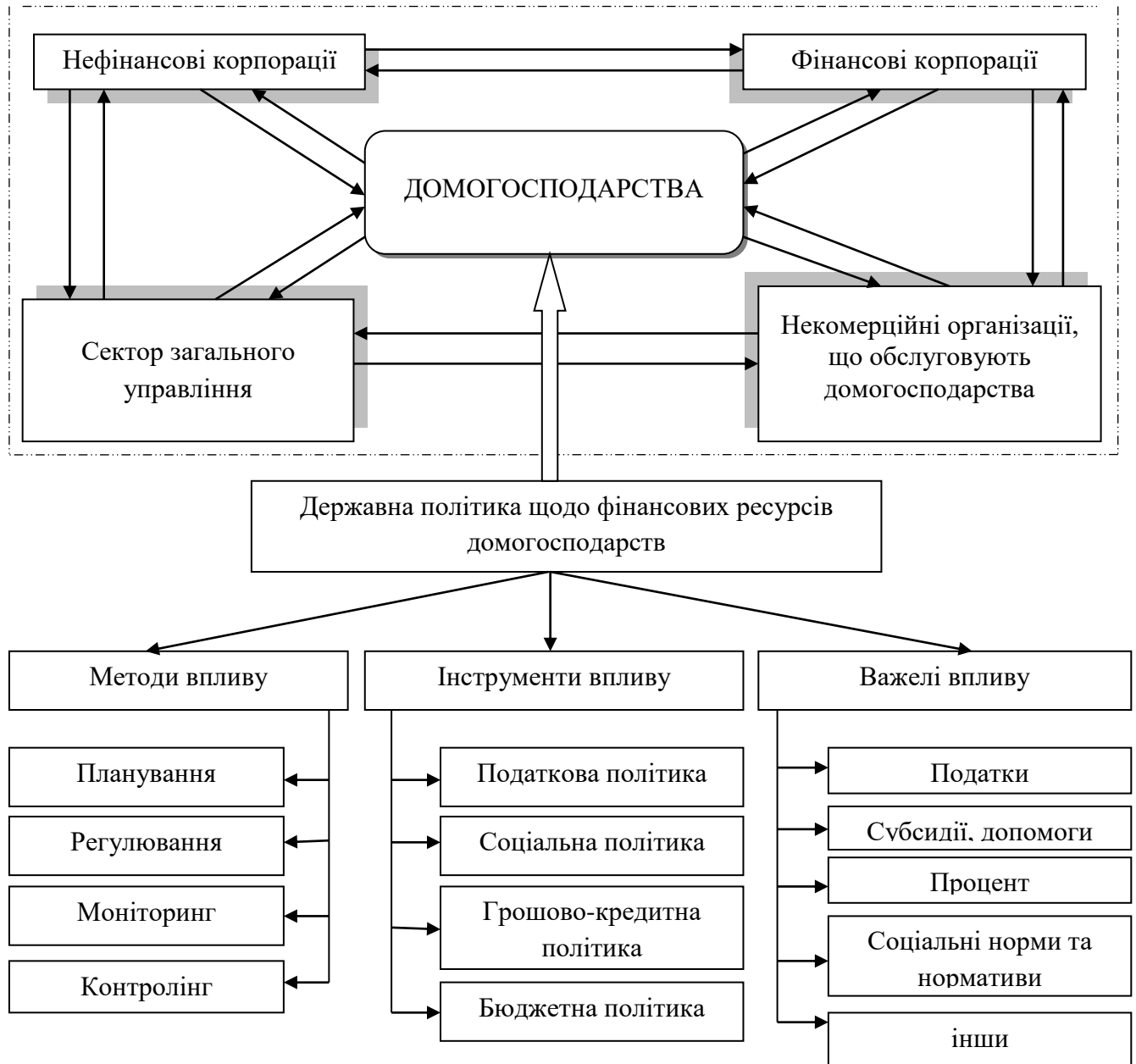

Рисунок 1.1 – Домогосподарства в національній фінансовій архітектурі

Фінансові потоки між домогосподарствами та некомерційними організаціями, що їх обслуговують пов'язані з отриманням та оплатою (для

ринкових некомерційних організацій) їх послуг, та оплатою праці тих членів домогосподарств, що працюють в некомерційних організаціях [24].

У кожній з підсистем фінансових відносин формується свій особливий механізм управління, визначаються свої цілі і завдання, складаються особливі відносини власності. При взаємодії всіх підсистем фінансових відносин стикаються різні економічні інтереси.

Встановлення економічно обґрунтованих меж фінансових відносин і чітких майнових прав власників всередині кожної підсистеми дозволяє нівелювати загострення протиріч між учасниками сфер та ланок системи, раціонально ними управляти.

Однак, необхідно переосмислити, що в міру становлення ринкового господарювання і приватної форми власності фінанси домогосподарств стають основним елементом відтворювального циклу, який має фінансові протиріччя із іншими інституційними секторами національної економіки.

Для доведення цього твердження звернемося до аналізу специфічних відмінностей цієї категорії від інших фінансових категорій.

Основна специфічна відмінність фінансів домогосподарств від фінансів інших секторів економіки полягає у методах формування доходів та фінансових ресурсів, а також у напрямках і структурі їх витрачання та зберігання.

Тобто, з деякою мірою умовності, можна зазначити, що ця специфічна особливість може бути виражена формулами:

$$\begin{aligned} \text{Доходи домогосподарств} = & \text{Витрати нефінансових корпорацій} + \\ & \text{Витрати фінансових корпорацій} + \text{Витрати сектору загального управління} + \\ & \text{Витрати некомерційних організацій} \end{aligned} \quad (1.1)$$

$$\begin{aligned} \text{Витрати домогосподарств} = & \text{Доходифінансових корпорацій} + \\ & \text{Доходифінансових корпорацій} + \text{Доходи сектору загального управління} + \\ & \text{Доходинекommerційнихорганізацій} \end{aligned} \quad (1.2)$$

$$\begin{aligned} \text{Заощадження домогосподарств} = & \text{Інвестиції підприємств} + \text{Інвестиції} \\ & \text{для інших секторів національної економіки} \end{aligned} \quad (1.3)$$

З осмислення цього положення можна зрозуміти об'єктивні фінансові протиріччя, що виникають між зазначеними сферами фінансової системи [13].

Зрозуміло, що між усіма розподільними і перерозподільними категоріями існує жорстка системна залежність, тобто причинно-наслідковий зв'язок. Тому, для того щоб збільшити доходи домогосподарств необхідно збільшити витрати інших суб'єктів ринкової економіки. Які, оптимізуючи (зменшуючи) свої витрати з метою отримання більш високих доходів (прибутку) спираються збільшенню своїх витрат. Тому, основна роль у зменшенні (усуненні, нівелюванні) цих протиріч полягає на державні органи через розробку (удосконалення) та проведення ними відповідної регуляторної політики в інтересах усіх суб'єктів, в тому числі домогосподарств.

Державна політика щодо фінансів домогосподарств базується (див. рис. X) на методах (планування, регулювання, мотивації, контролінгу), інструментах (податкова, бюджетна, грошово-кредитна та соціальна політика) та важелях (податки, субсидії, процент, соціальні норми та нормативи, інші) впливу.

Інтереси держави в розподільних та перерозподільних процесах захищенні її монопольним правом на владу, інтереси підприємств - правом власності роботодавців, а інтереси домогосподарств можуть бути захищенні інститутом незалежних професійних спілок, але цей інститут тільки формується в Україні. Тому, основну роль у захисті економічних інтересів домогосподарств має відігравати держава - відповідно до реалізації обраної соціально-економічної фінансової моделі.

Значна централізація фінансових ресурсів, зростання державних доходів та витрат, нецільовий розподіл централізованих фінансових ресурсів, непродуктивне їх витрачання тощо призвели в Україні до порушення розподільних та перерозподільних відносин, а це порушило пропорції відтворення. Це відчули, в першу чергу домогосподарства, (скорочення реальних доходів населення, офіційно визнана бідність як явище в Україні, падіння народжуваності, демографічні перекося, міграція у розвинені країни тощо стало проявом таких порушень).

Відсутність дієвих механізмів впливу держави на підприємства та організації фінансового ринку щодо забезпечення ними постійного зростання заробітної плати та її рівномірного розподілу, також сприяло вищеназваним проблемам вітчизняних домогосподарств.

Недооцінка розподільних та перерозподільних відносин через фінанси домогосподарств призвела до звуження дослідження сутності даної категорії. Тому, на наш погляд, регуляторна політика в Україні здійснювалася довгий час без урахування інтересів домогосподарств.

Неоднозначне визначення поняття фінанси домогосподарств, як такого, призводить до нехтування багатьох практичних проблем домогосподарств, а саме: впровадження політики забезпечення членів домогосподарств доходами, що відповідають потребам забезпечення їх повноцінної життєдіяльності, забезпечення відповідної структури доходів домогосподарств, соціально справедливим розподілом доходів між домогосподарствами в державі, визначення ролі домогосподарств в господарському житті країни (їх вплив на ціноутворення, кредитування, бюджетне та корпоративне фінансування, валютне регулювання, грошовий обіг тощо). Окреслена кількість невирішених проблем домогосподарств, дає підстави сказати, що на сучасному етапі це найважливіша сфера науково-практичних досліджень.

Розгляд категорій «домогосподарство» та «фінанси домогосподарств» в взаємозв'язку та взаємообумовленості дає можливість визначити пріоритетні інструменти регуляторної політики, які забезпечать не тільки підвищення добробуту членів домогосподарств а й зростання національної економіки.

У процесі розподілу та перерозподілу формуються відповідні грошові доходи та фінансові ресурси. Як відомо, у реальній практиці формами розподілу можуть виступати податки, процент, ціна, заробітна плата тощо. Тобто, «фінанси домогосподарств» як категорія має відповідну специфіку суспільного призначення, яка використовується через систему конкретних форм прояву.

Домогосподарства, одержуючи доходи, розподіляючи їх на споживання та заощадження, формуючи свої фінансові ресурси, безпосередньо залучені до сфери фінансових відносин. При цьому постійно виникають фінансові протиріччя щодо можливості розподілу, перерозподілу, привласнення доходів між суб'єктами ринкової економіки.

Відомо, що система фінансових відносин це система фінансових протиріч. Відповідно до розвитку продуктивних сил змінюються й виробничі відносини. Держава має своєчасно реагувати на відповідний розвиток та зміни через регуляторну політику з тим, щоб невілювати протиріччя що обумовлені сучасним економічним життям.

В умовах ринкових відносин роль домогосподарств у економічному розвитку суспільства зросла [25].

Це пов'язано з такими основними чинниками:

– домогосподарства як самостійні незалежні суб'єкти господарювання, які мають власні потреби та інтереси, беруть активну участь в кругообігу ринкової економіки. Приватна власність надає домогосподарствам право користуватись і розпоряджатись ресурсами, укладати будь-які угоди, використовувати будь-які придбані ресурси і реалізувати продукцію, виходячи з власних інтересів;

– домогосподарства водночас діють на ринку як виробники (продавці) і як споживачі (покупці). На ринку ресурсів домогосподарства пропонують працю і підприємницькі здібності, землю, капітал. На ринку споживчих благ вони визначають свій попит на них;

– задоволення потреб домогосподарств у різноманітних товарах та послугах є метою національного виробництва, а попит членів домогосподарств є одним із найвагоміших компонентів сукупного попиту;

- частина доходу, що залишається невикористаною домогосподарствами після здійснення витрат на поточні споживчі потреби, накопичується і може стати потужним джерелом формування внутрішніх інвестиційних ресурсів;

- частина доходу домогосподарств, що перерозподіляється через систему податків та інших обов'язкових платежів є джерелом фінансових ресурсів держави [25].

Отже, виходячи з запропонованого інституційного погляду на фінанси домогосподарств, можемо зазначати, що вони виступають активними суб'єктами фінансових відносин, їх діяльність впливає на інші підсектори національної фінансової системи й відповідно на усі соціально-економічні процеси в державі. А це зумовлює подальші дослідження науковців фінансів домогосподарств з огляду на усвідомлення важливості даної сфери як складової ефективного та стабільного розвитку української економіки.

1.2 Сутність та структура фінансових ресурсів домогосподарств

Структурні зрушення економіки, призвели до необхідності активізування домогосподарствами своєї діяльності у пошуках нових джерел фінансових ресурсів та корегування державної політики щодо сприяння вітчизняним домогосподарствам реалізовувати свій економічний потенціал.

Економічне значення фінансових ресурсів домогосподарств полягає в тому, що вони забезпечують не тільки його життєдіяльність, а є одним з джерел поповнення бюджетів та державних цільових фондів, виступають джерелом внутрішніх інвестицій для національної економіки, взагалі впливають на соціально-економічну стабільність суспільства.

Як уже зазначалося, фінанси домогосподарств обумовлені процесом економічного кругообігу, являють собою економічні грошові відносини, які виникають при утворенні, розподілі та використанні грошових доходів, заощаджень і інших ресурсів необхідних як для забезпечення умов життя так і зростання добробуту.

Оскільки фінанси зумовлені грошовими доходами, то реальною формою, яка розкриває сутність категорії «фінанси домогосподарств», є фінансові ресурси домогосподарств, які є результатом відносин розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту на усіх економічних рівнях.

Зрозуміло, що фінансові ресурси є основою життєдіяльності домогосподарства, які є необхідними не тільки для задоволення життєвих потреб, а й для ведення господарства та для нагромадження.

Виступаючи частиною фінансової системи, в процесі функціонування якої створюється ресурсна база розширеного відтворення живої праці і капіталу, фінансові ресурси домогосподарств забезпечують життєдіяльність людини і відтворення людського капіталу – сукупності притаманних кожній людині знань, навичок, здібностей і кваліфікації, які можуть бути використані нею у виробничих чи споживчих цілях; здійснюють початкову трансформацію заощаджень в інвестиції; активно беруть участь у формуванні бюджетних, кредитних і страхових ресурсів.

Домогосподарства для задоволення потреб у різноманітних товарах та послугах витрачають отримані грошові доходи, в той же час, їх витрати відіграють важливу роль у економічному житті держави, забезпечуючи формування й розвиток ринку товарів і послуг, сприяючи активізації ділової активності тощо.

Частина доходу, що залишається не використаною домогосподарствами на поточні споживчі потреби, нагромаджується й може стати як резервом, так і інвестиціями, які, у свою чергу, можуть забезпечити домогосподарствам інвестиційні доходи (у вигляді процентів, дивідендів тощо).

Необхідно зазначити, що вже тривалий час об'єктом уваги провідних науковців світу є окремі аспекти фінансових ресурсів домогосподарств.

Так, В. Петті [26] розглядав проблему доходів домогосподарства, їх витрат на харчування, житлові умови.

Енгель Е. досліджував залежність між характером споживання та

рівнем доходів [27].

Взаємозв'язок доходів, споживання та заощадження домогосподарств розглядав у своїх працях Дж. М. Кейнс. Так, Дж. М. Кейнс визначав заощадження як надлишок доходу над тим, що витрачено на споживання [28].

Післявоєнний період німецької економічної думки характеризується активними дослідженнями проблем домогосподарств (М. Штехер, А. Зоммер та ін.) [29].

На основі цих досліджень міністр економіки Німеччини Людвіг Ерхард, запропонував суспільству модель соціальної ринкової економіки [30].

Основними елементами запропонованої Л. Ерхардом моделі розвитку «соціального ринкового господарства» були:

- цільова установка - високий рівень добробуту всіх верств населення;
- шлях досягнення мети - вільна ринкова конкуренція і приватне підприємництво;
- ключова умова досягнення мети - активна участь держави у забезпеченні передумов і умов конкуренції [30].

Історичний досвід показав, що запропонована Л. Ерхардом модель соціальної ринкової економіки зумовила успіх концепції устрою держави. Вона показала собою вдале поєднання економічної і соціальної політики.

Наступний етап розвитку теорії домогосподарства може бути пов'язаний з кінцем 1940-х – початком 1960-х рр. (Х. Шмуккер, Е. Штюблер, Е. Егнер та ін.). Ці роки були відзначені активними науково-практичними розробками в цій галузі. А з початком 60-х рр. ХХ ст. етап становлення концепцій економіки домогосподарства логічно завершився інституціоналізацією цієї самостійної науково-практичної галузі.

Таким чином, у німецькій економіко-демографічній науці домогосподарство та його добробут стали основною метою функціонування держави через забезпечення й відтворення його членів, задоволення їхніх

потреб [31].

Тому можна зазначити, що сучасні погляди вітчизняних економістів формувалися, з одного боку, під впливом західної економічної думки, у якій домогосподарство розглядається як головний постачальник усіх економічних ресурсів та головний споживач, а з іншого – з урахуванням історичного досвіду, традицій і політико-економічних перетворень, що відбувалися в Україні та Росії.

Сучасна фінансова наука визнає домогосподарство, як окремий суб'єкт ринкових відносин, що постає в ролі не тільки споживача, а й виробника матеріальних благ та суспільних послуг. В узагальненому вигляді домогосподарство відіграє подвійну роль у сучасній економіці. З одного боку, воно є активним суб'єктом ринкових відносин, а з іншого – важливою ланкою в економічному кругообігу ресурсів, товарів (послуг) та доходів [31].

Питання наукового тлумачення сутності, призначення, формування, розподілу фінансових ресурсів домогосподарств розглядалися у наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених (таблиця 1.1).

Таблиця 1.1 – Існуючі трактування категорії «фінансові ресурси домогосподарств»

Автор	Зміст категорії
1	2
С. Юрій, В. Федосов	Фінансові ресурси домогосподарства – грошові кошти (власні і залучені), що перебувають у його розпорядженні та призначені для виконання фінансових зобов'язань і здійснення різних витрат (виробничих і споживчих). Вони включають грошові доходи, вартість продукції з особистого підсобного господарства, пільги та субсидії, а також інші надходження [32, с. 430].
Н. Геронін	Фінансові ресурси домашніх господарств – сумарний результат поточного потоку доходів і нагромаджень, отриманих у процесі створення і перерозподілу внутрішнього валового продукту за певний період (елемент обороту) і раніше нагромаджених доходів як грошової частини стану на дату (елемент запасу) [33, с. 55].
С. Каламбет	Фінансові ресурси домогосподарств – це сукупність спостережених та неспостережених доходів, які перебувають у їх розпорядженні й забезпечують матеріальну базу для життєдіяльності, відтворення та реалізації особистісного потенціалу їх членів і формуються зі доходів. [13][82].

Кінець табл. 1.1

1	2
Т. Кізіма	Фінансові ресурси домогосподарств – доходи і витрати як матеріальне вираження фінансових відносин домашніх господарств з іншими суб'єктами економічної діяльності [34, с. 335].
В. Федосов	Фінансові ресурси домогосподарства – це сукупний фонд грошових коштів, що перебуває в розпорядженні сім'ї, створений у результаті виробничої діяльності членів домогосподарства, він виступає частиною національного доходу суспільства [35, с. 122].
В. Ворошило	Фінансові ресурси домогосподарства являють собою всю сукупність засобів у грошовій формі, які надходять у його розпорядження за рахунок розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту, частка якого припадає на домогосподарства, а також за рахунок інших джерел, і використання яких спрямовано на виконання зобов'язань та формування заощаджень [36, с. 32].
П. Левчаєв	Фінансові ресурси – поточні та потенційно можливі засоби, які за необхідності можуть бути прийняті і використані як знаки розподіленої вартості з метою підтримки бажаних пропорцій функціонування [37, с. 15].
Г. Поляк	Фінансові ресурси – це сукупність фондів грошових коштів, що перебувають у розпорядженні господарюючих суб'єктів, держави, органів місцевого самоврядування, домашніх господарств, що формуються в результаті економічної та фінансової діяльності [38, с. 77].
В. Ковальов	Сукупність грошових коштів, що перебуває в розпорядженні населення, господарюючих суб'єктів, держави, органів місцевого самоврядування, являють собою фінансові ресурси [39, с. 476].
І. Бланк	Фінансові ресурси – це сукупність акумульованих власних і позикових коштів та їх еквівалентів у формі цільових грошових фондів, призначених для забезпечення його господарської діяльності в майбутньому періоді [40, с. 351].
Н. Романчук	Розширений доход домогосподарства, який охоплює більшу кількість компонент, нехарактерних для доходів за «класичною» концепцією: пряме і непряме оподаткування, ампутовану ренту, безкоштовні соціальні послуги [41].
В. Родіонова	Фінансові ресурси – грошові доходи, нагромадження й надходження, що формуються в руках суб'єктів господарювання, домогосподарств, держави і призначені на цілі розширеного відтворення, матеріальне стимулювання працюючих, задоволення соціальних потреб, потреб оборони і державного управління [42, с. 157].
О. Романенко	Під фінансовими ресурсами слід розуміти акумульовані грошові кошти з різних джерел, які перебувають у господарському обігу й необхідні для покриття потреб [43, с. 205].

Аналізуючи таблицю 1.1, можна побачити, що вчені-економісти здебільшого визначають фінансові ресурси як сукупність грошових ресурсів, доходів, відрахувань або надходжень, що перебувають у розпорядженні

суб'єктів господарювання.

Фінансовим ресурсам домогосподарств, як і фінансовим ресурсам взагалі, притаманні властивості, а саме:

- фінансові ресурси мають стадію відтворення;
- фінансові ресурси відображають відношення до власності;
- фінансові ресурси мають джерела формування і цілі використання;
- від джерел формування та напрямів використання залежить структура фінансових ресурсів.

Специфічний зміст фінансових ресурсів домогосподарств досить повно визначається наявністю таких ознак:

- по-перше, це кінцеві доходи, тобто грошові кошти, призначені до обміну на товари та послуги;
- по-друге, будучи кінцевим фінансовим результатом процесу відтворення, вони використовуються і можуть бути використані не тільки на кінцеве споживання, а й на нагромадження (заощадження), що передбачає можливість їх подальшого інвестування;
- по-третє, кінцевим носієм доходів можуть виступати різноманітні фінансові інструменти, що підтверджують право їх власника на певну частину суспільного продукту (векселі, облігації, депозитні сертифікати);
- по-четверте, до складу фінансових ресурсів включаються грошові кошти, отримані в кредит [33, с. 55];
- по-п'яте, до складу фінансових ресурсів можуть відноситися й неспосередні доходи.

Відповідно до запропонованого інституціонального погляду на фінанси домогосподарств можна по-новому поглянути на фінансові ресурси домогосподарств, саме як на кінцеві фінансові результати відносин домогосподарства з іншим інституційними секторами економіки.

У результаті взаємовідносин домогосподарств з секторами національної фінансової системи формуються фінансові ресурси, які можуть бути

використані не тільки на кінцеве споживання, а й на нагромадження (заощадження), що передбачає можливість їх подальшого інвестування у інституційні сектори економіки. Означене дозволило обґрунтувати та систематизувати джерела фінансових ресурсів домогосподарств, що уможливорює формування предметного поля регуляторної політики держави.

Виходячи з інституціонального підходу, запропоновано доповнити існуючі класифікації фінансових ресурсів саме за ознакою джерел походження, інструментів їх формування та важелів регуляторної політики держави за секторами національної фінансової системи (див.табл.1.2)

Інституціональний підхід дозволяє чітко визначити методи, інструменти та важелі впливу на формування фінансових ресурсів домогосподарств залежно від сектору, де вони формуються. З табл. 1.2. видно, що регуляторна роль держави полягає у можливості через важелі впливати як на загальний обсяг фінансових ресурсів домогосподарств, так і на темпи їх зростання (падіння).

Таблиця 1.2 – Класифікація фінансових ресурсів домогосподарств за ознакою джерел походження, інструментів формування та важелів регуляторної політики держави за секторами національної фінансової системи

Сектори національної фінансової системи	Основні види фінансових ресурсів домогосподарств	Важелі регуляторної політики держави	Інструмент и впливу	Методи впливу
1	2	3	4	5
Нефінансові корпорації	Заробітна плата	Податки, податкові пільги	Податкова політика	Регулювання, моніторинг, контролінг
	Премія (інші форми доплат та стимулювання)	Податки, податкові пільги	Податкова політика	Регулювання,
	Дивіденди (проценти)	Податки	Податкова політика, Грошово-кредитна політика	Регулювання,

Продовження таблиці 1.2

1	2	3	4	5
Фінансові корпорації	Заробітна плата (для працюючих у таких корпораціях)	Податки, податкові пільги	Податкова політика	Регулювання,
	Кредити	Облікова ставка	Грошово-кредитна політика	Регулювання, моніторинг, контролінг
	Проценти (дохід від вкладів або володіння цінними паперами)	Податки, податкові пільги, облікова ставка	Податкова політика, Грошово-кредитна політика	Регулювання, моніторинг, контролінг
	Накопичення у страхових компаніях	Податкові пільги	Податкова політика, Грошово-кредитна політика	Регулювання, моніторинг, контролінг
	Накопичення у недержавних пенсійних фондах	Податкові пільги	Податкова політика, Грошово-кредитна політика	Регулювання, моніторинг, контролінг
Сектор загального управління	Заробітна плата (для працюючих у секторі)	Податки, податкові пільги, норми та нормативи	Податкова політика, Соціальна політика	Планування, регулювання, моніторинг, контролінг
	Пенсії	Соціальні норми та нормативи	Бюджетна політика, Соціальна політика	Планування, регулювання, моніторинг, контролінг
	Субсидії	Соціальні норми та нормативи	Бюджетна політика, Соціальна політика	Планування, регулювання, моніторинг, контролінг
	Допомога	Соціальні норми та нормативи	Бюджетна політика, Соціальна політика	Планування, регулювання, моніторинг, контролінг
	Виплати зі державних фондів соціального страхування	Соціальні норми та нормативи	Бюджетна політика, Соціальна політика	Планування, регулювання, моніторинг, контролінг

Кінець таблиці 1.2

1	2	3	4	5
Некомерційні організації, що обслуговують домогосподарства	Заробітна плата (для працюючих у таких організаціях)	Податки, податкові пільги, норми та нормативи	Податкова політика, Соціальна політика	Планування, регулювання, моніторинг, контролінг
	Стипендії	Соціальні норми та нормативи	Бюджетна політика, Соціальна політика	Планування, регулювання, моніторинг, контролінг
	Гранти		Бюджетна політика, Соціальна політика	Планування, регулювання, моніторинг, контролінг
Домогосподарства	Доходи від здійснення підприємницької діяльності	Податкова політика, податки	Податкова політика,	Регулювання, моніторинг, контролінг
	Доходи від власності	Податкова політика, податки	Податкова політика	Регулювання, моніторинг, контролінг
	Допомога від родичів			
	Доходи від само зайнятості (підсобне господарство)			
	Подарунки	Податки	Податкова політика	
	Аліменти	Соціальні норми та нормативи	Соціальна політика	Регулювання, моніторинг, контролінг

Водночас, сучасні дослідження щодо економічної поведінки домогосподарств майже не враховуються при створенні державних методів впливу на формування фінансових ресурсів домогосподарств.

Сучасні поведінкові теорії необхідно враховувати при побудові дієвих економічних моделей, які б дозволяли прогнозувати економічну поведінку людини, на основі уявлення про людину, як раціональну істоту, що має максимізувати корисність.

Тому, на наш погляд, існуючі підходи формування фінансової політики щодо фінансів домогосподарств необхідно скорегувати через виявлення впливу на економічну поведінку членів вітчизняних домогосподарств соціальних, когнітивних та емоційних чинників. Таке корегування вимагає створення відповідного інструментарію та методології оцінки, моделювання та прогнозування [44].

Питання дослідження поведінкових фінансів як новаторського напрямку економічної політики держави та розкриття їх особливості та прояву в різних секторах національної економічної системи виходить за рамки даного дослідження. Але необхідність врахування значимості цього явища доведено дослідженнями зарубіжних вчених. Так, Р. Лукас у 1995 році отримав Нобелівську премію за розробку теорії раціональних очікувань. Цей факт є констатацією того, що поведінкові фінанси були визнані науковцями ваговим чинником, який впливає на діяльність усіх суб'єктів ринкової економіки [45].

Вітчизняна практика також свідчить про те, що стан взаємовідносин фінансових корпорацій з домогосподарствами, темпи активізації та поширення інвестиційних послуг тощо, залежить від суб'єктивної оцінки, поведінки членів домогосподарств, їх уподобань.

Деякі науковці стверджують, що теорія раціональних очікувань Р. Лукаса поряд з теоретичним напрямом біхевіоризма, може бути використана для обґрунтування інтересів суб'єктів національної економіки на основі врахування соціально-психологічних аспектів [46].

У контексті формування та використання фінансових ресурсів вітчизняними домогосподарствами сутність поведінкових фінансів проявляється через активізацію або ігнорування їх членами відносин з іншими інституціональними секторами з приводу вкладання коштів, інвестування в фінансові та не фінансові активи, залучення ресурсів тощо [47].

У формуванні економічних інтересів учасників таких відносин інвестиційні мотиви та можливість отримати відсотки (пасивні доходи) є основою таких поведінкових аспектів при укладанні угод.

При аналізі та прогнозуванні поведінкових фінансів, які обумовлені намірами, уподобаннями, інтересами тощо конкретних членів домогосподарств іноді важко визначити центри прийняття рішення, що деякою мірою ускладнює процеси регулювання. Відповідно, прогнозування формування домогосподарствами фінансових ресурсів також дещо ускладнюється.

Водночас, раціональність (або ірраціональність) інвестиційної поведінки домогосподарств може бути передбачена (прогнозована) в групах (визначених за критеріями віку, статі, середньорічних доходів тощо) виходячи зі сформованої шкали цінностей для кожної групи.

Як правило, поведінковим фінанси, й відповідно намірам формування та використання фінансових ресурсів, притаманні підходи самостійного фінансового менеджменту (для членів домогосподарств), але навіть за таких умов, вони все ж таки базуються на дотриманні діючих у державі норм регуляторних актів, які мотивують населення до певних дій.

Тобто, на наш погляд, і поведінкові фінанси можна через дієві методи, інструменти та важелі впливу корегувати.

Практична значимість поведінкових фінансів полягає в тому, що їх вивчення та врахування дає змогу оцінювати і прогнозувати інвестиційні уподобання та інвестиційні настрої домогосподарств (потенційно масових інвесторів).

Зрозуміло, що при цьому необхідно оцінювати рівень фінансової освіти та фінансової обізнаності членів домогосподарств.

Необхідність розвитку поведінкових фінансів потребує участі державних інституцій як у звичній регуляторній площині, так й для формування психології з пріоритетністю довгострокового розміщення вільних ресурсів домогосподарств [48].

Роль поведінкових фінансів при виборі джерел фінансування особливо відчутно в Україні. Мотивами вітчизняних домогосподарств при формуванні фінансових ресурсів часто є не тільки врахування об'єктивних економічних параметрів, а й інтуїтивних переваг, думок або досвіду інших осіб тощо [49].

Тому врахування репутаційних, імеджевих аспектів, етичних норм, інвестиційних очікувань, ризиків, психології суб'єктів ринку і особливостей поведінки різних груп населення є необхідним при впровадженні нових пропозицій (товарів, послуг) суб'єктами різних інституційних секторів національної економіки. Особливо важливим є врахування вищезначених

аспектів для розвитку вузьких (новітніх) пропозицій сегментів фінансового ринку [50].

Так, процес становлення ринку страхування життя у XIX ст. в США показав, що початковий психологічний супротив не дозволяв поширити продаж відповідних страхових полісів. Об'єктивні економічні фактори, умови пов'язані з розвитком фінансового ринку, переваги пропонованих послуг тощо не спокушали громадян до страхування. І тільки врахування таких соціальних та культурних цінностей населення, як підсвідоме прагнення мати і зберігати набутий статус сім'ї (домогосподарства) у групі (локальному співтоваристві) дало можливість впроваджувати страхові продукти на ринку [51].

Схожі процеси спостерігаються й в Україні, коли економічна та соціальна поведінка більшої кількості домогосподарств є психологічно несприятливою до страхування життя та інших форм добровільного накопичення фінансових ресурсів.

Разом з тим, за допомогою регуляторної політики держави, поступово відбувається переоцінка економічних процесів, зміна в розумінні сутності і необхідності завбачливого нагромадження капіталу (через придання активів, страхових полісів, пенсійних полісів тощо) [52].

Роль держави полягає також у створенні різноманіття фінансових інститутів та контролі їх надійності. Бо саме, варіативність та альтернативність продуктів та учасників фінансового ринку та існування розгалуженої мережі специфічних агентів мають вирішальне значення для грошових трансакцій та поширення таких операцій. Зрозуміло, що державні фінанси від цього процесу отримують додаткові надходження.

Так, Дж. Сінкі при дослідженні розвитку банків відзначав, що конкуренція в індустрії фінансових послуг має місце і на рівні довіри суспільства, а власне довіру до банківської системи при відсутності урядових гарантій він описав у вигляді: «Довіра = f (чиста вартість, стабільність прибутку, якість інформації)» [53].

Враховуючи, що в Україні проведені реформи в різних соціально-економічних сегментах (приватизація, податкова реформа, медична реформа, пенсійна реформа, реформа освіти тощо) не знайшли однозначної суспільної підтримки, довіра до державної політики, інституцій, та вживаних регуляторних інструментів залишається низькою.

За таких обставин продовжується недовіра домогосподарств до сектору фінансових корпорацій та їх послуг. Тому значний обсяг накопичення відбуваються поза межами організованих ринків.

В той же час, перебіг світової економічної кризи показав, що важливим суб'єктом поведінкових фінансів стали держави.

Саміти лідерів групи країн G-7 та G-20, щорічні економічні форуми в м. Давос та інші також засвідчили необхідність узгодженості саме міждержавних дій провідних країн світу як обов'язкова умова переборення таких криз.

Виходячи з вище викладеного, поведінкові фінанси у теоретичній площині ґрунтуються і розвиваються на кумулятивній інституціональній основі, а в практичному прояві через формування та використання фінансових ресурсів, стають все більш значимим елементом розвитку вітчизняних фінансових ринків. Тому роль держави може полягати у формалізації правил поведінки всіх учасників ринку.

Як показано в таблиці 1.2, основними джерелами фінансових ресурсів домогосподарств є заробітна плата разом з різними нарахуваннями та доплатами, доходи від здійснення підприємницької діяльності, доходи від власності, грошові накопичення у фінансово-кредитній сфері, доходи у формі соціальних та страхових виплат.

Участь домогосподарств у перерозподільних процесах реалізується через систему інструментів, основними серед яких є податки та інші обов'язкові платежі, завдяки сплати яких, вони мають можливість отримувати вторинні доходи у вигляді пенсій, стипендій, допомоги, інших трансфертних виплат.

Найважливішою передумовою успіху вирішення проблеми формування та використання фінансових ресурсів домогосподарств у національній

економічній системі є чітка їх структуризація, визначення особливостей їх формування, а також факторів, що впливають на форми їх організації.

На жаль, вітчизняна статистика не надає узагальнено дані щодо динаміки і стану фінансових ресурсів домогосподарств. Хоча сучасний стан економічного розвитку, розпочата системна боротьба з корупцією тощо вимагають аналізу такої інформації.

Тому важливою характеристикою динаміки і стану фінансових ресурсів домогосподарств залишаються доходи і витрати населення України.

Доходи домогосподарства являють собою основне джерело задоволення потреб їх членів у споживчих товарах і послугах, тобто здійснення витрат та накопичення.

А рівень якості життя людини може вимірюватися кількістю і якістю благ, які вона може придбати за свої доходи [54].

При оцінюванні впливу сектора домогосподарств на економіку значна роль відводиться потенціалу нагромадженого домогосподарствами багатства. Визначаючи багатство домогосподарств, можна виділити три його основні складові: основний капітал (не фінансові активи), фінансовий капітал (фінансові активи), людський капітал.

Поняття «основний капітал» включає нерухомість, засоби виробництва (які використовуються з метою підприємницької діяльності), землю, природні ресурси в особистій власності. Основними складовими фінансового капіталу домогосподарств є грошові вклади, цінні папери, запаси коштів у валюті, гроші на руках, частина страхових і пенсійних накопичень. Людський капітал характеризує сукупність фізичних та інтелектуальних здібностей, які здатні давати дохід, тобто які використовуються для виробництва товарів і послуг, і при цьому можуть оновлюватися, вдосконалюватися та розвиватися.

Отже, багатство домогосподарств складається з чистої вартості активів і майна, якими володіє людина в певний момент часу і, на відміну від потоку її поточного доходу, визначається як запас.

Наявність багатства у домогосподарств, по-перше, забезпечує зростання

особистого добробуту й соціальної безпеки; по-друге, реалізує можливості розвитку особистості (відкриття власного підприємства, творчої діяльності, здобуття додаткової освіти тощо); по-третє, багатство домогосподарств, поряд з потоками поточних доходів, створює економічну основу розвитку фінансів домогосподарств [55, с. 187].

Для активізації фінансових інтересів домогосподарств стає необхідною розбудова ефективного фінансового сектору, здатного обслуговувати сектор домогосподарств і підтримувати їх соціальний та економічний розвиток.

Роль держави у динамічній та постійно поновлюваній економічній архітектурі повинна полягати не тільки у регулюванні фінансових потоків між інституційними секторами економіки, а й у переформатуванні взаємовідносин домогосподарств з іншими суб'єктами фінансової системи.

Крім того, держава має стати активним суб'єктом регулювання поведінки домогосподарств у формуванні їх фінансових ресурсів.

1.3 Елементи механізму державної політики щодо фінансів домогосподарств

В умовах соціально-економічної нестабільності життєво необхідними є підвищення ефективності функціонування домогосподарств, посилення їх ролі в модернізації економіки та соціальної сфери через регуляторну політику держави.

Україна перебуває серед країн, що характеризуються високим рівнем бідності. На сьогодні проблема зниження, а тим паче подолання бідності залишаються актуальними та гострими. Бідність українського населення на сьогодні є офіційно визнаним фактом. Про це свідчить Указ Президента України «Про невідкладні заходи з подолання бідності» від 26 лютого 2010 р. № 274/2010 [56]. На реалізацію заходів щодо зазначеного нормативного акта

була прийнята Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Загальнодержавної програми подолання та запобігання бідності в Україні на 2010 - 2015 роки» [57].

Тому, проблема подолання бідності в Україні зумовлює подальше дослідження регуляторної політики держави щодо оптимізації управління фінансовими ресурсами домогосподарств.

Домогосподарство як основний суб'єкт ринку одночасно впливає, і є залежним від інших суб'єктів фінансової системи держави. Такий взаємний вплив потребує як визначення, аналізу, оцінки, так і регулювання з метою стабілізації та покращення соціально-економічних умов функціонування вітчизняних домогосподарств.

Таким чином, головним завданням фінансової політики держави є пошук та запровадження оптимальної моделі перерозподілу фінансових ресурсів з метою як стимулювання матеріального виробництва, так і соціального захисту населення на ґрунті подальшого вдосконалення фінансового законодавства.

У сучасних нестабільних фінансово-економічних умовах важливим є формування цілісного механізму державного регулювання фінансової діяльності домогосподарств.

Політика формування та використання фінансових ресурсів домогосподарств є найважливішою складовою системи державного управління економікою, тому що від ефективного вирішення цього питання залежать добробут громадян країни, їх платоспроможний попит, перспективи економічного зростання національної економіки та соціальна стабільність у суспільстві.

Сучасна держава бере на себе зобов'язання коригувати результати ринкового механізму розподілу, здійснювати ефективний та справедливий перерозподіл доходів. Це здійснюється за допомогою таких інструментів, як особисті податки, державні трансфертні платежі, мінімальна заробітна плата, порядок її виплати, фонд оплати праці, регулювання ціноутворення тощо.

Фінансові відносини домогосподарств з іншими суб'єктами ринкової економіки, базуються на системі фінансового права.

Визначена структура фінансових ресурсів домогосподарств може бути основою для визначення нормативно – правових актів, що регулюють їх формування та використання.

У таблиці (див. Додаток Б) систематизовано основні нормативно правові акти, які регулюють формування та використання фінансових ресурсів домогосподарств в Україні.

Основним інструментом, що забезпечує узгодження інтересів найманих працівників та власників, сприяє зростанню продуктивності праці, стимулює підвищення кваліфікації є рівень заробітної плати.

В економічно розвинутих країнах світу належний рівень оплати праці забезпечується угодою між власниками підприємств та незалежними профспілками, які відстоюють інтереси найманих працівників.

В Україні новий процес організації заробітної плати розпочався в 1991 році з прийняттям Закону України «Про підприємства в Україні» [58]. Згідно цього закону на підприємствах самостійно визначалися усі параметри щодо оплати праці працівників (її розмір, форми, періодичність тощо).

У 1995 році був прийнятий Закон України «Про оплату праці» [59]. Цей закон враховував рекомендації Міжнародної організації праці, також досвід країн ринкової економіки у питаннях оплати праці. Згідно ст.8 цього закону, основним інструментом, що регулює оплату праці було визначено рівень мінімальної заробітної плати, яка встановлюється і закріплюється у законодавчому порядку.

Мінімальна заробітна плата була покликана стати додатковим чинником структурної перебудови економіки, раціоналізації трудових витрат.

Підвищення її ролі до реально ефективної категорії ринкової економіки дало б змогу відновити дієвість цього потенційно потужного важеля економічної політики держави та стимулу соціально-економічного розвитку.

Також цим законом були визначені інші державні норми та гарантії щодо оплати праці. На сьогоднішній час, крім вище зазначеного закону, для регулювання доходів у формі заробітної плати використовуються і інші законодавчі акти [60-72, 73,74].

Суттєво впливає на рівень доходів домогосподарств діюча система оподаткування, яка регламентується Податковим Кодексом України [74].

Поряд оподаткування, визначення об'єкту, податкових пільг, ставки передбачають ст.14, 164, 169, 167 названого кодексу. Закон України «Про відпустки» визначає порядок, тривалість та умови надання щорічних відпусток працівникам [62].

Як уже зазначалося, основним інструментом регулювання розміру оплати праці є її мінімальний рівень, що встановлюється законодавством за просту некваліфіковану працю. Суть мінімальної заробітної плати полягає в тому, що за виконану норму праці або визначений обсяг робіт не може здійснюватися оплата нижче чім встановлений мінімум [75].

У свою чергу розмір мінімальної заробітної плати має бути не нижчим ніж величина межі малозабезпеченості [75]. Саме закон України «Про встановлення прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати» забезпечує відповідний рівень соціального захисту громадян країни [64].

Відомо, що розмір мінімальної заробітної плати затверджується законом України «Про Державний бюджет України» кожний рік. Так, на 2018 рік було встановлено її розмір у сумі 4173 грн. [68].

Показники зростання вищезазначених показників було передбачено в положеннях Бюджетної резолюції на 2018-2020 роки. Їх динаміку наведено на рис. 1.2.

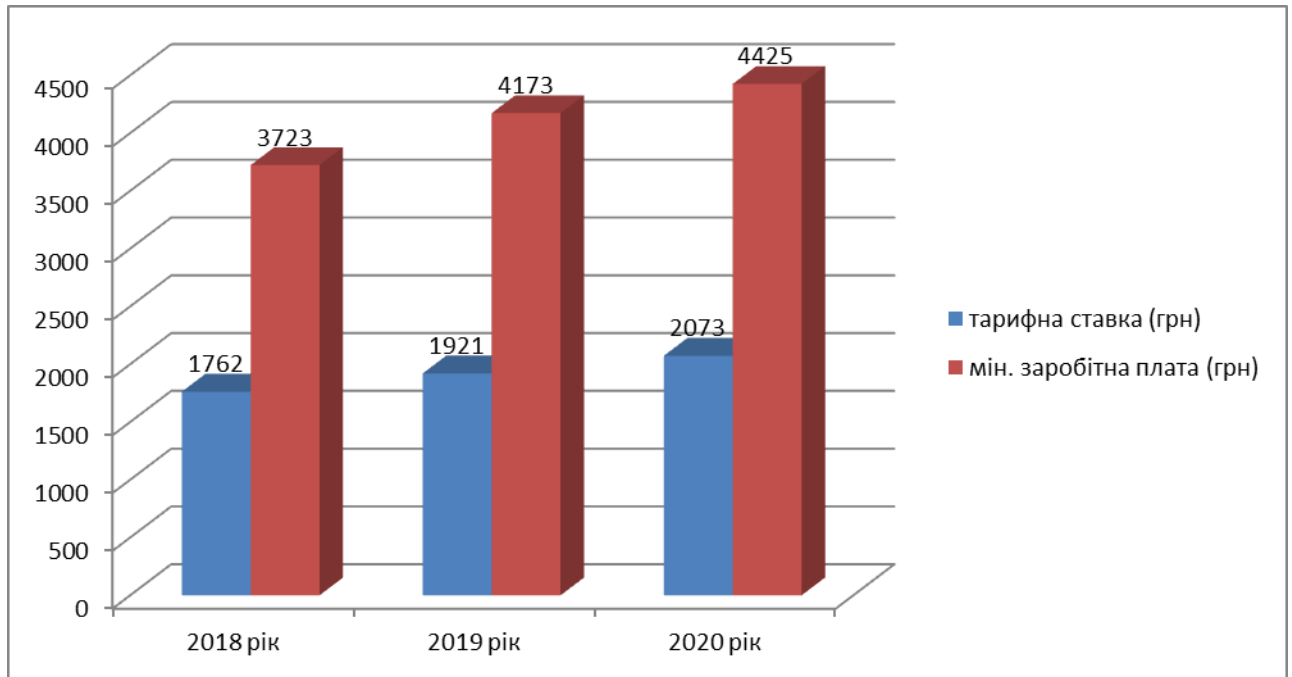

Рисунок 1.2 – Показники зростання мінімальної заробітної плати та посадових окладів для працівників 1 тарифного розряду.

Дані наведені на рисунку показують, що навіть заплановані показники розмірів посадових окладів не відповідають розміру мінімальної заробітної плати.

Частково усунення цієї невідповідності було покладено на Постанову Кабінету Міністрів України № 1037 «Про оплату праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери» [76]. Для забезпечення відповідного міжкваліфікаційного та (або) міжпосадового співвідношення в оплаті праці та недопущення «зрівнялівки в оплаті праці некваліфікованих та кваліфікованих працівників постановою було доручено керівникам установ бюджетної сфери здійснювати диференціацію в заробітній платі шляхом встановлення надбавок, премій з урахуванням специфіки діяльності, надбавок.

У таблиці (см. Додаток Б) наведено розміри посадових окладів (тарифні ставки) працівників бюджетної сфери.

За даними таблиці додатку А, бачимо, що розрив в оплаті праці між 1-м тарифним розрядом та 25-м складав у 2018-2020 роках 4,5 разів.

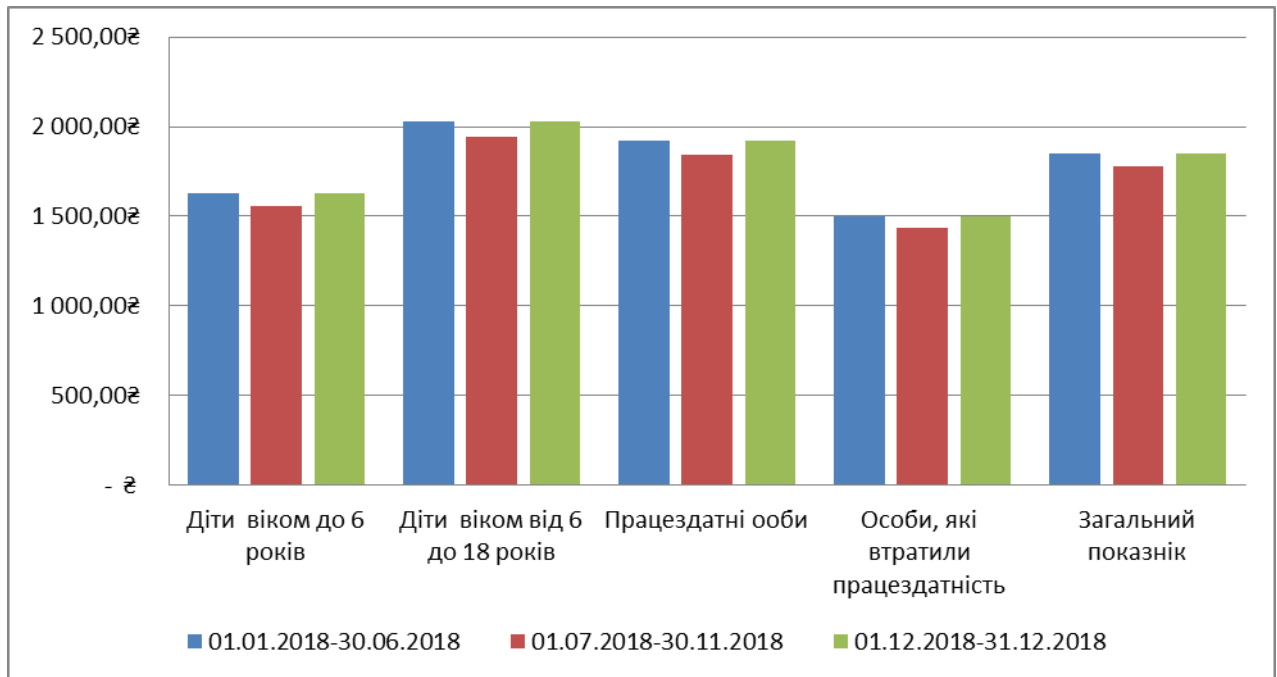

Рисунок 1.3 – Прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць у 2018 році [143]

Позитивною можна вважати тенденцію до збільшення показників прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати, але політика держави має бути спрямована також і на перегляд складу споживчого кошика, враховуючи зміни у потребах домогосподарств, що викликані вимогами часу та економічними трансформаціями в країні.

На рисунку 1.3 наведено суми прожиткового мінімуму, що були встановлені законом України «Про Державний бюджет України на 2018 рік»

Як відомо, прожитковий мінімум є інструментом безпосереднього впливу на стан фінансових ресурсів домогосподарств. Використання цього показника повинно бути обов'язковим для встановлення мінімальної заробітної плати, пенсій, різних видів соціальних трансфертів певною мірою визначає як величину доходів домогосподарств та сплачених податків з отриманих доходів,

так і можливі напрями витрачення коштів, наприклад накопичування на пенсійних або страхових рахунках.

До речі, орієнтуючись на діючу державну політику щодо пенсій, громадяни країни мають можливість прогнозувати додаткові пенсійні нагромадження для формування фінансових ресурсів.

До основних законів, що регулюють доходи у формі заробітної плати можна віднести й закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», який зафіксував засади соціального страхування в країні [65].

Наступний елемент фінансових ресурсів домогосподарств – це грошові кошти, які члени домогосподарств отримують від здійснення підприємницької діяльності (підприємницький дохід, прибуток), доходи від продажу продукції, виробленої в особистому підсобному господарстві.

До основних нормативно-правових актів, що регулюють процеси формування та використання фінансових ресурсів від здійснення підприємницької діяльності це – Конституція України [79], Господарський кодекс України [80], Цивільний Кодекс України [81], Податковий Кодекс України [74], Митний Кодекс України [82].

Зважаючи на значну кількість законів, які регулюють господарську діяльність, можна назвати основні: Закон України «Про підприємства в Україні» [58], Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [69], Закон України «Про банки і банківську діяльність» [70], Закон України «Про страхування» [71] та інші закони [72, 83, 84, 85, 86]. А також, Укази Президента України та Постанови Кабінету Міністрів України.

Конституція України затвердила загальні принципи здійснення підприємницької діяльності. Відповідно до ст. 42 Конституції України кожний має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Тобто, основним законом України закріплено право кожного на підприємницьку діяльність [79].

Господарський кодекс України встановлює правові засади щодо здійснення господарської діяльності (ст. 3) [80].

Цивільний Кодекс України регулює особисті майнові та немайнові відносини (цивільні відносини), що ґрунтуються на юридичній рівності, вільному волевиявленню, майновій самостійності їх учасників [87].

Податковий кодекс України регулює питання оподаткування юридичних і фізичних осіб, у т.ч. підприємців [74].

Митний кодекс України визначає порядок переміщення через митний кордон України товарів та інших предметів, що поставляються за договорами господарюючих суб'єктів, сплати мита та митних зборів а також процедуру митного контролю [82].

Державне регулювання доходів (прибутків) від здійснення підприємницької діяльності) членів домогосподарств здійснюється як економічними важелями так і адміністративними. До основних належать: податки, податкові пільги, економічні санкції, дозволи, ліцензії тощо.

Наступні види доходів домогосподарств, а саме доходи від власності на майно регулюються наступними нормативно – правовими актами: Податковим Кодексом України, Земельним Кодексом України [88], Цивільним Кодексом України, Законом України «Про авторське право і суміжні права» [89], Законом України «Про видавничу справу» [90] та іншими законами України, що регулюють немайнові та майнові права суб'єктів авторського права і суміжних прав.

Що стосується розміру плати за оренду земельних ділянок, то виходячи з соціально-економічного аспекту та стимулювання землекористувачів до ефективного використання земель сільськогосподарського призначення, в Україні встановлений розмір плати не менше ніж 3 % від вартості земельної ділянки (паю).

Наступні елементи грошових ресурсів – це грошові кошти, які члени домогосподарство отримують від інвестиційної діяльності (відсотки,

дивідендитощо), також регулюються законодавчими актами [74], [70], [72], [83] та іншими.

Податковий кодекс визначає (п.167.5) ставки податку на пасивні доходи. Ст.167.5.1 встановлює ставку в розмірі 18 % до таких доходів, а Ст.167.5.2 встановлює ставку 5 % для доходів від дивідендів по акціях та інших корпоративних прав.

Наступний елемент фінансових ресурсів домогосподарств включає доходи, що отримують члени домогосподарств у формі соціальних виплат від державних інститутів (пенсії, стипендії, субсидії, трансферти, допомога тощо).

Одним із інструментів перерозподілу доходів населення є соціальні трансферти через програми соціального захисту населення.

Для вирішення завдання соціального захисту населення виконавчі та законодавчі органи держави останніми роками розробили законодавчу базу соціального страхування, яка регламентує діяльність основних суб'єктів правовідносин у цій сфері, створили соціальні фонди: Пенсійний фонд України, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонд соціального страхування від нещасних випадків, які не входять до системи інституцій, що фінансуються з державного бюджету.

Як відомо, значна частина населення потребує різноманітних видів допомоги від держави. Крім того, дефіцит Пенсійного фонду вимагає нарощування витрат Державного бюджету на його покриття.

Проведена пенсійна реформа, передбачає поступове впровадження трирівневої пенсійної системи: перший рівень – солідарна система, другий рівень – загальнообов'язкова накопичувальна система, третій рівень – недержавна система пенсійних заощаджень.

Таким чином, головним завданням фінансової політики держави є пошук та запровадження оптимальної моделі перерозподілу фінансових ресурсів з метою як стимулювання матеріального виробництва так і соціального захисту населення на ґрунті подальшого вдосконалення фінансового законодавства.

Сфера соціальних виплат відповідно регулюється нормативними актами [63] та законодавчими актами [65, 91, 92], Постановами Кабінету Міністрів України [93][140], та іншим нормативно-правовими актами.

Фінансова необґрунтованість, непрозорість надання пільг, встановлених у нашій країні, порушують принцип соціальної справедливості. Чинна в Україні система пільг не може компенсувати відсутність доходів у бідних сім'ях, оскільки процедура їх нарахування та надання немає адресного характеру.

Система соціальної підтримки в Україні базується на загальних соціальних трансфертах та субсидіях на товари та послуги, а також категоріальних пільгах.

Така система постійно піддається критиці, бо вона не спроможна принципово вирішити завдання перерозподілу фінансових ресурсів між вітчизняними домогосподарствами.

Тому виходячи з аспектів ефективного використання ресурсів частково відбулася монетизація субсидій населенню.

До основних чинників щодо не достатньої ефективності та дієвості соціальних трансфертів можна віднести наступні:

1. Велика кількість категорій осіб які потребують пільг. Так, низький рівень пенсій та заробітної плати призвели до того, що протягом 2015–2018 років зростали видатки Державного бюджету на пільги та субсидії населенню для оплати житлово-комунальних послуг [95].

2. Хронічна недостатність фінансування сфери соціального захисту та соціального забезпечення.

3. Відсутність дієвої та соціально справедливої методики визначення сукупного доходу домогосподарства для надання соціальних трансфертів, пільг, допомоги.

4. Не відповідає сучасним вимогам система пільг.

Наступний елемент фінансових ресурсів домогосподарств – це еквіваленти грошових доходів, які покращують умови життя та споживання в Україні, але не враховуються та не регулюються державою.

З оцінками експертів, внесок неоплачуваної праці в економіку становить урізних країнах від чверті до половини величини ВВП. Як свідчать деякі дані, масштаби домашньої праці зростають швидше, ніж ринкове виробництво. Наприклад, в Австралії в 1974 –1992 роках темпи зростання домашньої праці становили 2,4 % на рік, тоді як для ринкового виробництва аналогічний показник становив лише 1,2 %. Це явище можна пояснити цілим рядом факторів, а саме зростанням кількості малих домогосподарств (що зумовлює зниження ефекту економії масштабу), зростанням частки пенсіонерів серед населення та підвищенням майнової забезпеченості сімей (що є додатковим чинником розширення домашньої праці). Західні економісти зазначають, що ця тенденція наявна, не зважаючи на збільшення зайнятості жінок в економіці та поширення сучасних технологій у домашньому господарстві [96].

Наступний елемент фінансових ресурсів домогосподарств – це інші доходи, до яких належать такі грошові кошти, як допомога родичів, виграші та призи, знайдене майно, аліменти, подарунки тощо.

В Україні такі елементи фінансових ресурсів регулюються такими основними нормативно правовими актами, як Сімейний кодекс України [97], Законом України «Про охорону дитинства» [98], Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку стягнення аліментів» [81], Законом України «Про державні лотереї в Україні» [99], Законом України «Про запобігання корупції» [100] та іншими.

Витрати домогосподарств відіграють важливу роль в економічному житті, адже, витрачаючи отримані доходи, домогосподарство забезпечує формування і розвиток ринку товарів і послуг; реалізуючи свої нагромадження, воно формує попит на фінансові активи, сприяючи розвитку фінансового ринку [101, с. 62].

Не тільки механізм формування доходів, а й витрати домогосподарств впливають на стан забезпеченості їх ресурсами.

Витрати домогосподарства, як правило, поділяють на:

1. Споживчі витрати:

- продовольчі товари – харчові продукти, алкогольні напої, тютюнові вироби, харчування поза домом тощо;
- непродовольчі товари – одяг, меблі, товари культурно-побутового призначення, медикаменти, транспортні засоби, запчастини та пальне тощо;
- оплата послуг – житлово-комунальні, побутові, транспорту та зв'язку, культури, відпочинку та спорту, медичні та санаторно-курортні, навчання та дошкільного виховання тощо.

2. Обов'язкові платежі і добровільні внески, які передбачають сплату податків та обов'язкових зборів, внесків на соціальне страхування, внесків у громадські та кооперативні організації, повернення позик тощо.

3. Грошові нагромадження й заощадження, які включають: здійснення населенням внесків до банків, придбання цінних паперів, страхових полісів, тощо.

На загальну суму витрат домогосподарств впливають внутрішні та зовнішні чинники.

До внутрішніх належать:

- розмір сукупних грошових доходів;
- рівень забезпечення потреб домогосподарства за рахунок ведення натурального господарства;
- рівень організації ведення бюджету;
- рівень матеріальних і духовних потреб.

До зовнішніх чинників належать:

- рівень роздрібних цін на спожиті домогосподарством товари і послуги;
- величина державних субсидій, що спрямовуються на фінансування потреб домогосподарств;
- суми сплачених податків та обов'язкових платежів;
- рівень розвитку споживчого кредитування тощо.

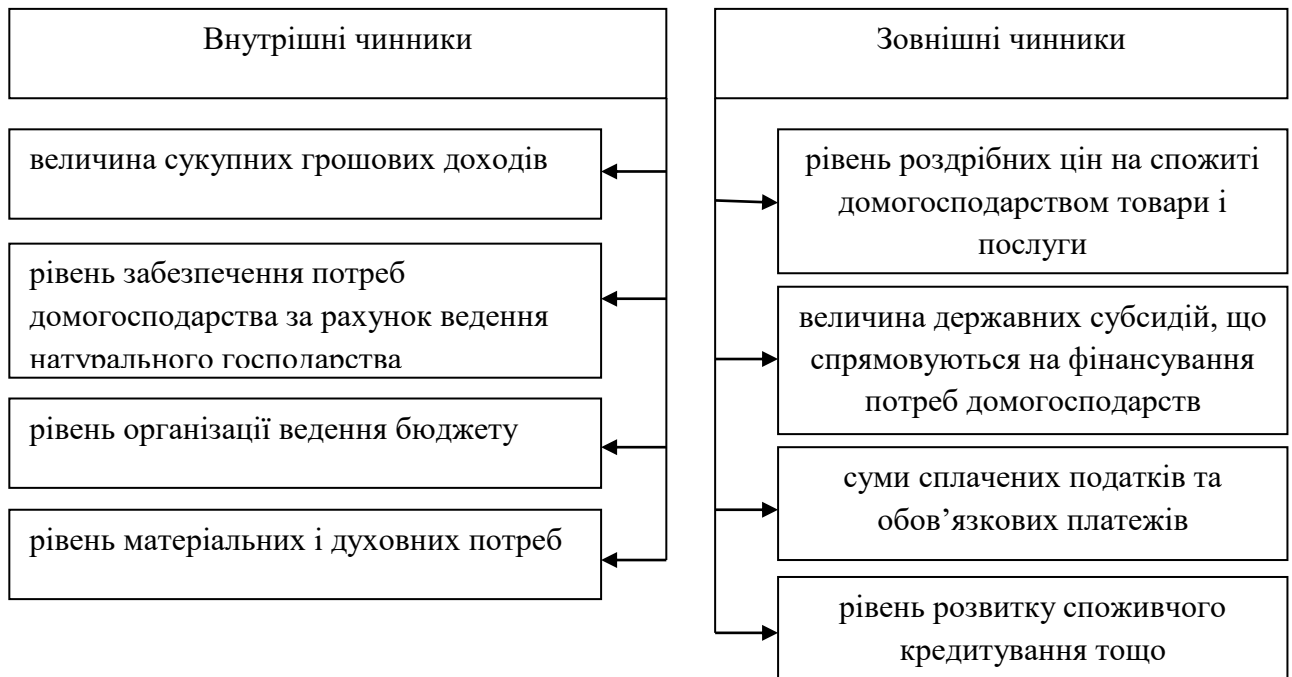

Рисунок 1.4 – Вплив основних внутрішніх та зовнішніх чинників на загальну суму витрат домогосподарств

Домогосподарства не повністю витрачають поточні доходи, а роблять накопичення (заощадження). Заощадження домогосподарств відіграють важливу роль в економічних процесах, тому що вони мають економічне і соціальне значення. Будучи основним джерелом інвестицій, заощадження визначають розвиток економіки країни, оскільки сприяють підвищенню життєвого рівня населення та його соціальної захищеності, формуванню середнього класу в суспільстві й посиленню його фінансової незалежності.

Узагальнений вплив внутрішніх та зовнішніх чинників на загальну суму витрат домогосподарств наведено на рисунку 1.4.

В українському законодавстві наявна низка законів, які побічно впливають на рівень життя населення (через регулювання як доходів, так і витрат) (см. Додаток Б).

Закон України «Про зайнятість населення» визначає правові, економічні та організаційні основи зайнятості населення України і його захисту від

безробіття, а також соціальні гарантії з боку держави в реалізації громадянами права на працю [102].

Закон України «Про житлово-комунальні послуги» визначає основні засади організаційних, господарських відносин, що виникають у сфері надання та споживання житлово-комунальних послуг між їхніми виробниками, виконавцями і споживачами, а також їхні права та обов'язки [103].

Закон України «Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення» регулює питання забезпечення населення якісною та безпечною для здоров'я людини питною водою [104].

Закон України «Про природні монополії» визначає засади державного регулювання діяльності суб'єктів природних монополій в країні. Зазначений закон забезпечує ефективне функціонування ринків, що перебувають у стані природної монополії, на основі збалансування інтересів суспільства, суб'єктів природних монополій та домогосподарств, як споживачів їх товарів [105].

Закон України «Про державне регулювання у сфері комунальних послуг» здійснює регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг через такі засоби регуляторного впливу: ліцензування та контроль за дотриманням ліцензійних умов; встановлення тарифів на комунальні послуги; нормативів використання питної води інші [106].

Кожен із цих законів несе в собі непрямий характер впливу на рівень доходів населення. Адже те, яку політику обере держава в цих питаннях, позначиться на платоспроможності населення та рівні його життя, відповідно.

Як уже зазначалося у підрозділі 1.2, сучасний стан фінансів домогосподарств потребує, на наш погляд, створення дієвого механізму державного регулювання формування та використання фінансових ресурсів домогосподарств, який би враховував мінливість ринкового середовища, поведінкові переваги, потребу в ефективному та оперативному реагуванні на зміни в економічних процесах.

Рисунок 1.5 – Механізм державної політики щодо фінансів домогосподарств

Для вирішення цього складного й актуального завдання запропоновано відповідний механізм державного регулювання. Цей механізм представлено як систему, до складу якої увійшли необхідні елементи, які формують інструментарій державного регулювання формування та використання фінансових ресурсів домогосподарств.

Необхідність створення такого механізму на наш погляд обумовлено такими основними цілями:

- необхідністю забезпечення домогосподарств доходами, що відповідають сучасним нормам споживання та накопичення;
- необхідністю динамічного розвитку споживчого попиту для активізації економічних процесів в країні;
- усунення негативних наслідків ринкових процесів ціноутворення на соціальні групи товарів та послуг (в тому числі житлово-комунальних послуг);
- усунення негативних наслідків відтоку працездатного населення у інші країни (захисті національних інтересів у трудових ресурсах);
- необхідністю вирішення проблем, які ринковий механізм вирішити не може або вирішує їх погано (соціальні групи населення, діти, демографічні проблеми тощо);
- необхідністю динамічного розвитку всіх форм накопичення фінансових ресурсів населення (перетворення їх у внутрішні інвестиційні ресурси);
- подолання бідності, патерналізму, маргіналізації частини населення;
- забезпечення соціальної справедливості у розподілі та перерозподілі ресурсів;
- створення широкого прошарку середнього класу та демократизації суспільства;
- створення умов для задоволення соціально-культурних, духовних потреб населення.

Відповідно об'єктом регулювання повинні стати фінансові відносини домогосподарств з інституційними секторами національної економіки

Суб'єктами регулювання мають бути не тільки держава та домогосподарства, а й усі інші під сектори національної економіки.

Виходячи з означених цілей до основних функцій державного регулювання формування та використання фінансових ресурсів домогосподарств можна віднести:

- цільову – що полягає у визначенні цілей, пріоритетів;
- стимулюючу – що передбачає формування регуляторів, здатних ефективно впливати на процеси формування та використання фінансових ресурсів домогосподарств (їхні економічні інтереси) і стимулювати економічні процеси у бажаному для суспільства напрямку;
- нормативну (регламентуючу) – що полягає у тому, що держава за допомогою законів, законодавчих актів і нормативів встановлює певні правила діяльності для усіх інституційних секторів економіки щодо фінансів домогосподарств, визначає правовий простір;
- коригуючу – що зводиться до коригування (виправлення) розподілу та перерозподілу ресурсів в економіці з метою розвитку прогресивних процесів, усунення негативних екстерналій і забезпечення нормальних соціально-економічних умов життя членів домогосподарств;
- соціальну – що передбачає регулювання державою соціально-економічних відносин (наприклад, між підприємцями і робітниками), перерозподіл доходів, забезпечення соціального захисту та соціальних гарантій, створення суспільних товарів і благ тощо;
- контролюючу – що означає державний нагляд і контроль за виконанням і дотриманням законів, нормативних актів, економічних, екологічних та соціальних стандартів тощо.

Відомо, що регулювання здійснюються через використання методів впливу. До основних прямих методів впливу можна віднести:

- планування або процес розробки планів економічного і соціального розвитку країни, а також комплексу дій щодо реалізації планових заходів. У сучасних умовах планування, на наш погляд, повинно мати соціальну

спрямованість, що зумовлено необхідністю досягнення основної мети ринкової економіки – забезпечення високого рівня життя в країні;

- безпосереднє регулювання, через прийняття відповідних нормативно-правових актів, встановлення цін, тарифів, нормативів, лімітів, затвердження бюджетних витрат тощо;

- моніторингу або постійного спостереження за процесом формування та використання фінансових ресурсів домогосподарств у відповідних умовах з урахуванням факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. При цьому моніторинг необхідно розуміти як процедуру систематичного та безперервного спостереження за основними кількісними та якісними параметрами функціонування вітчизняних домогосподарств з елементом їх оцінки. Важливими структуроутворюючими елементами моніторингу повинні бути механізми, які забезпечують попередження появи небезпечних факторів відповідного середовища, що зумовлюють економічні, фінансові, соціальні та екологічні ризики [107, с. 61]

До сучасних методів впливу можна віднести й контролінг – спеціальну систему методів та інструментів, що охоплюють інформаційне забезпечення управління процесами, його планування, організацію взаємодії і контроль. Основна мета контролінгу полягає у орієнтації процесу на досягнення поставлених цілей.

При використанні методів опосередкованого впливу держава втілює свої рішення на підставі мотивації. У даному випадку мотивація – це процес спонукання до діяльності в напрямку державних пріоритетів.

Відомими інструментами впливу є податкова політика, грошово-кредитна політика, бюджетна політика, соціальна політика. Вони можуть застосовуватися й у механізмі державної політики щодо фінансів домогосподарств.

Податковій політиці відповідають такі важелі регуляторної політики як податки, пільги, розмір неоподаткованого мінімуму інші. Для реалізації грошово-кредитної політики підвищення фінансового забезпечення

домогосподарств використовуються такі основні важелі, як процент за кредитними операціями та депозитами. Бюджетна політика може забезпечуватися через встановлення тарифних ставок (посадових окладів) щодо оплати праці в бюджетних установах, некомерційних організаціях, стипендій, пенсій тощо. Соціальна політика - через встановлення соціальних норм та нормативів щодо виплат при народженні дитини, похованні, субсидій тощо.

Крім вище названих у механізмі політики щодо фінансів домогосподарств можна виокремити такі елементи як: нормативно-правове та інформаційне забезпечення.

Нормативно-правове забезпечення повинно включати наукове обґрунтування низки основоположних законодавчих актів з регулювання процесу забезпечення домогосподарств фінансовими ресурсами. Аналіз таких законодавчих актів було наведено в додатку Б.

Інформаційне забезпечення повинно включати структурування інформації та інформативне забезпечення домогосподарств щодо формування та використання фінансових ресурсів. Система інформаційного забезпечення домогосподарств майже не функціонує, бо не створено систему фінансового консультування домогосподарств, відповідних рейтингових агентств тощо.

Таким чином, під механізмом державної політики щодо фінансів домогосподарств пропонуємо розуміти цілісну діалектичну сукупність взаємопов'язаних, взаємозумовлених і цілеспрямованих функцій, методів, інструментів та важелів впливу на формування фінансових відносин домогосподарств з інституційними секторами національної економіки з метою цілеспрямованого забезпечення вітчизняних домогосподарств ресурсами, необхідними для повноцінного їх функціонування та розвитку.

Реалізація мети створення механізму державної політики щодо фінансів домогосподарств полягає в найповнішому та поступовому підвищенні фінансового потенціалу домогосподарства.

Основна, на наш погляд, вада регуляторної політики держави – це заморожування надто низького рівня заробітної плати населення, через встановлення її мінімального рівня на межі бідності, що встановлена ООН.

Відповідно, державна політика повинна бути спрямована на встановлення економічно та соціально обґрунтованих рівнів мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму через такі законодавчі акти: Закон України «Про оплату праці» (визначаючи при цьому законодавчо встановлений розмір заробітної плати, нижче від якого не може проводитися оплата за виконану працю, надаючи тим самим найманим працівникам гарантії, пільги та компенсації) [59], Закон України «Про зайнятість населення» [102], Кодекс законів про працю України [73] (які дають змогу регулювати трудові відносини всіх працівників, сприяючи зростанню продуктивності праці, поліпшенню якості роботи і піднесенню на цій основі матеріального і культурного рівня життя домогосподарств).

Диспропорції, що сьогодні існують, зумовлюють необхідність перегляду ролі держави в регулюванні оплати праці та інших доходів населення.

Держава може забезпечити регулювання доходів домогосподарств через удосконалення та прийняття низки відповідних законів:

- Закон України «Про встановлення прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати» [64] (регулюючи тим самим наближення прожиткового рівня до реальних цін та норм споживання, а мінімальної заробітної плати - до світових (європейських) стандартів);

- Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» [108] (тим самим здійснюючи заходи, які забезпечуватимуть доступ кожного члена домогосподарства до мінімально необхідного комплексу суспільних благ, сприяючи при цьому подоланню соціальної нерівності та підтримці найбільш уразливих верств населення, сімей, громадян);

- Закон України «Про диференціацію доходів домогосподарств» (тим самим визначаючи максимальний розрив в заробітній платі, тарифній сітці й інших виплат з фонду оплати праці, в розмірі пенсій).

Окремо можна зупинитися на такій важливій складовій державної

політики щодо доходів домогосподарств як податкової. Система оподаткування доходів фізичних осіб є регулятором рівня доходів домогосподарств, обсягів їх заощаджень та економічної поведінки.

Форми оподаткування доходів громадян різноманітні, і при реалізації кожної функції домогосподарства тією чи іншою мірою залучаються до формування бюджету. Так, при постачанні виробничих факторів вилучення частини доходів домогосподарств здійснюється у формі майнових податків, оподаткування доходів від трудових відносин за наймом та у рамках цивільно-правових договорів здійснюється у вигляді оподаткування заробітної плати. При здійсненні виробничої функції домогосподарств податкові відносини виявляються у формі оподаткування доходів від підприємницької діяльності, при виконанні споживчої функції – у формі непрямих податків та акцизів. Функція заощадження передбачає оподаткування інвестиційного прибутку.

Реформування системи оподаткування доходів фізичних осіб має базуватися на таких засадах:

1. Оподаткування доходів громадян має бути прогресивним, ураховуючи реальну диференціацію доходів громадян, а з доходу у вигляді податку повинна вилучатися тільки та частина, яка йде на нагромадження, а не та, що спрямовується на споживання.
2. Оподаткування доходів має враховувати кількість непрацездатних членів родини і відповідно зменшуватися.
3. Неоподатковуваний мінімум доходів громадян має встановлюватися на рівні мінімальної заробітної плати.
4. Доцільно знижувати податок на додану вартість на соціально важливі товари, що підвищить купівельну спроможність громадян.
5. Необхідно стимулювати підвищення зацікавленості населення в інвестуванні заощаджень через систему оподаткування, а саме введення відповідної моделі оподаткування, що буде ґрунтуватися на певних пільгах щодо доходів домогосподарств, які отримуються від інвестицій (такі, як податкова знижка на внески до певних фондів і спеціальні ощадні рахунки, що не оподатковуються

тощо).

Для того, щоб більша кількість людей мала змогу достатньо заробляти собі на життя, держава має вжити першочергових заходів: надавати цільову допомогу соціально вразливим групам населення через активацію пошуку роботи, цільове навчання, субсидії роботодавцям, підвищити мінімальну заробітну плату, що дасть можливість раніше низькооплачувану працю зробити більш привабливою, здійснювати інвестиції в людський капітал через програми професійної освіти, перенавчання, підвищення кваліфікації тощо.

Реалізація запропонованого механізму державної політики щодо фінансів домогосподарств сприятиме зменшенню соціальної напруженості, скороченню диференціації доходів, більш справедливому їх розподілу, послідовному зростанню реальних доходів домогосподарств і в цілому зростанню добробуту українців.

Висновки до розділу 1

1. Визначено, що категорії є вузловими, найбільш загальними, фундаментальними поняттями кожної науки, об'єднуючими щодо однорідних процесів і явищ. Відповідно зазначено, що категорія «фінанси домогосподарств» опосередковує сукупність розподільних та перерозподільних відносин як між членами домогосподарства, так й з інституційними секторами національної економіки.

Зазначено, що новостворена вартість підлягає розподілу та перерозподілу в першу чергу для того, щоб забезпечити безперервність відтворення. Процес розподілу вартості як такої об'єктивний, і одне з визначальних місць у ньому займає об'єктивна економічна категорія «фінанси домогосподарств».

Розвинуто категоріальний апарат фінансів домогосподарств через обґрунтування їх специфічних відносин з інституційними секторами економіки, виражених формулою «доходи домогосподарств – це витрати фінансових та нефінансових корпорацій, сектору загальнодержавного управління, а заощадження домогосподарств – це потенційні інвестиції у інституційні сектори економіки» дозволив переосмислити та зрозуміти фінансові протиріччя, що виникають між сферами та ланками фінансової системи та визначити відповідні напрями їх нівелювання з урахуванням економічних інтересів усіх підсистем національної економіки.

Уточнення сутності категорії «фінанси домогосподарств» на основі інституційного підходу дозволило не тільки окреслити коло розподільних та перерозподільних відносин, але і визначити призначення даної економічної категорії. Таке визначення всій багатогранності економічних процесів, що опосередковує дана економічна категорія є необхідною умовою створення дієвого механізму регулювання цими процесами.

2. Реальною формою прояву сутності категорії «фінансів домогосподарства», є фінансові ресурси домогосподарств, які опосередковують та виступають результатом відносин розподілу та перерозподілу ВВП на усіх економічних рівнях.

Інституційний погляд на фінанси домогосподарств дозволив повному поглянути на можливі джерела фінансових ресурсів та інструменти їх формування, й відповідно до обґрунтування напрямів регуляторної політики держави відповідно до таких джерел їх формування та використання.

Запропоновано фінансові ресурси домогосподарств розуміти як кінцевий фінансовий результат відносин домогосподарства з інституційними секторами економіки, що може бути використаний не тільки на кінцеве споживання, а й на нагромадження (заощадження), що передбачає можливість подальшого інвестування у інституційні сектори економіки.

3. Під механізмом державного регулювання фінансових ресурсів домогосподарств запропоновано розуміти цілісну діалектичну сукупність

взаємопов'язаних, взаємозумовлених і цілеспрямованих функцій, методів, інструментів та важелів державного регулювання формування та використання фінансових ресурсів з метою цілеспрямованого впливу держави на забезпечення вітчизняних домогосподарств ресурсами необхідними для повноцінного їх функціонування та розвитку.

Запропоновано до основних елементів такого механізму відносити: мету, об'єкт, суб'єкти, функції та завдання, методи, інструменти та важелі впливу, нормативно-правове та інформаційне забезпечення.

Визначено, що реалізація мети створення механізму державного регулювання полягає в найповнішому та поступовому підвищенні фінансового потенціалу вітчизняних домогосподарства.

2 АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ФІНАНСІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ З ПОЗИЦІЇ ВІДНОСІН З ІНСТИТУЦІЙНИМИ СЕКТОРАМИ ЕКОНОМІКИ

2.1 Аналіз формування фінансових ресурсів домогосподарств України

В Україні кількість домогосподарств у 2017 році складала 14,986 млн., а у 2018 р. – 14,935 млн. Дві третини з яких (67,3 %) проживала – у містах, і 32,6 % – у сільській місцевості [109]. Процес скорочення кількості населення в Україні був доволі тривалий й відповідно обумовив й тенденції до скорочення числа домогосподарств. Крім того, відбувається й процес зменшення розміру домогосподарств. Середній розмір українського домогосподарства у 2010-2017 роках становив приблизно 2,6 особи. До того ж, понад 80,8 % вітчизняних домогосподарств складається з однієї, двох або трьох осіб, 19,2 % – з чотирьох та більше осіб [109]. Серед усіх домогосподарств 62 % у 2017 році, склалися лише з дорослих осіб.

Історичні дані показують, що процеси зменшення розмірів домогосподарств в Україні відбувалися на протязі декілька століть. Так, якщо сім'я в Україні у XVII ст. у середньому налічувала майже 7 осіб, то у XVIII ст. – 6 осіб, у XIX ст. – понад 5 осіб, а в середині XX ст. – лише 3,2 особи [109].

Реалізація основної ролі домогосподарства здійснюється на ринку ресурсів. На цьому ринку домогосподарства, які володіють усіма ресурсами – працею, землею, капіталом і підприємницькими здібностями, продають ці ресурси, отримуючи дохід (прибуток).

На підприємствах ці ресурси використовуються для виробництва товарів і послуг, які споживаються тими самими членами домогосподарств, які визначають свій попит на них.

Зрозуміло, що основу добробуту вітчизняних складає ефективна праця. Але не всі члени домогосподарств можуть працювати (діти ще не працюють, а

старші люди вже не працюють). Тому визначення коефіцієнта економічного навантаження дає змогу оцінити тенденції зростання добробуту в залежності від кількості працюючих осіб у складі домогосподарства.

Визначається коефіцієнт економічного навантаження на працюючого члена домогосподарства як відношення загальної кількості членів домогосподарств до кількості працюючих.

Статистичні дані свідчать про те, що у середньому по країні у 2018 році цей показник становив 2,5 (у 2017 році - 2,56). У сільській місцевості цей показник зменшився з 3,14 до 3,01, у міських поселеннях з 2,34 до 2,3. Серед регіонів цей показник найвищий у Волинській (3,47), Тернопільській (3,27), Хмельницькій (2,98), Рівненській та Херсонській (по 2,89) областях [110].

У містах 69 % складають працюючі члени домогосподарств, у селах цей показник трохи нижчий – 56 % [110].

Така статистика свідчить, про те, що в Україні існує проблема зайнятості населення.

У 50% домогосподарств, до складу яких входять працюючі особи, працює одна, у 42% домогосподарств – дві, у 8% – три і більше осіб [110].

Як уже зазначалося, важливою характеристикою динаміки і стану фінансових ресурсів домогосподарств залишаються доходи і витрати населення України.

Розглядаючи структуру доходів населення за 2008-2016 роки, (див. таблицю 2.1) можна побачити, що найбільшу питому вагу в сукупному доході населення займає заробітна плата, соціальні допомоги та інші поточні трансферти.

При цьому спостерігається стабільність у рівні соціальної допомоги та інших поточних трансфертів при незначному зниженні питомої ваги заробітної плати.

З таблиці 2.1 видно, що з 2011 року по 2014 рік, спостерігається тенденція скорочення питомої ваги заробітної плати з 42,66 % до 42,11 %. За цей же період зростає питома вага соціальних допоміг та інших поточних трансфертів

з 36,36 % у 2011 році до 39,67 % у 2014 році. Однак, якщо заробітна плата знижувалась лише на 0,55 пункти, то питома вага соціальної допомоги зросла на 3,31 пункти. У 2015 році спостерігається зростання питомої ваги заробітної плати до 43,45 % у порівнянні з 42,66 % в 2011 році, і це є найвищим показником протягом досліджуваного періоду.

Таблиця 2.1 – Динаміка доходів населення України за 2008-2016 роки

Показник	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Доходи – всього, млн. грн.	845641	894286	1101175	1266753	1457864	1548733	1516768	1735858	2002083	2443354
в тому числі:										
Заробітна плата, млн. грн., %	366416 43,33	365315 40,85	449499 40,82	529133 42,66	609394 43,87	630734 42,75	615022 42,11	754230 43,45	837250 41,82	969199 39,7
прибуток та змішаний дохід, млн. грн., %	131158 15,51	129760 14,51	160000 14,53	200230 18,12	224920 16,85	243668 15,98	254307 15,31	254476 14,66	363898 18,18	530919 21,7
доходи від власності (одержані) млн. грн., %	28413 3,36	34698 3,88	67832 6,16	68004 2,86	80769 3,11	87952 3,04	85114 2,90	51034 2,94	82068 4,10	57112 2,3
соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти, млн. грн., %	319652 37,80	364600 40,77	423732 38,48	469386 36,36	542781 36,18	586379 38,23	562325 39,67	676637 38,96	719167 35,92	886124 36,3

Водночас , можна зазначити, що вартість робочої сили в Україні, яка проявляється у системі оплати праці, є найнижчою у Європі.

На початок 1990-х років частка оплати праці в собівартості продукції характеризувалася показником в 33 %, хоча в країнах Західної Європи у цей же період цей відповідний показник становив 40 % - 45 % (зараз у високотехнологічних галузях – до 60 %). В Україні на кінець 2013 року частка

оплати праці в собівартості продукції зменшилася майже в 3 рази і в середньому не перевищувала 10 % - 12 % [54].

На сьогоднішній день система оплати праці в ЄС значно перевищує українські показники. Середні витрати на оплату праці та соціальні виплати роботодавців у країнах ЄС ілюструє таблиця 2.2 [54].

Таблиця 2.2 – Витрати на оплату праці в країнах ЄС на початок 2018 року

Країна	Приватний сектор (євро/год.)	Промисловий сектор (євро/год.)	Соціальні виплати роботодавця на 100 євро зарплати
1	2	3	4
Болгарія	4,70	3,70	18,00
Румунія	5,80	4,70	25,00
Литва	7,70	7,10	40,00
Латвія	8,30	7,10	26,00
Польща	8,50	7,70	22,00
Угорщина	8,60	8,20	29,00
Хорватія	9,30	7,60	18,00
Словакія	10,70	10,60	36,00
Чехія	10,70	10,10	37,00
Естонія	11,50	10,60	36,00
Мальта	12,80	12,60	9,00
Греція	13,80	14,60	39,00
Португалія	14,30	11,30	27,00
Кіпр	16,30	12,90	20,00
Словенія	16,50	15,90	19,00
Іспанія	20,40	22,80	35,00
Великобританія	25,90	25,40	19,00
Італія	26,90	27,30	37,00
Ірландія	28,10	31,30	18,00
Німеччина	30,50	38,70	28,00
Австрія	31,50	35,50	36,00
Фінляндія	32,00	37,00	27,00
Нідерланди	32,30	35,10	30,00
Франція	36,10	37,60	47,00
Люксембург	39,60	31,10	16,00
Швеція	40,40	41,90	49,00
Бельгія	40,60	43,30	44,00
Данія	44,00	43,40	16,00

За даними таблиці 2.2 можна зробити висновок, що у 2018 році найнижчі доходи мають громадяни країн Центральної та Східної Європи, а найвищі доходи - у країнах Західної та Північної Європи.

Високий рівень доходів у зазначених країнах пояснюється сталим економічним розвитком та обранням урядами даних країн соціально-орієнтованої моделі економічного розвитку, яка робить основний акцент на підтримання гідного життєвого рівня населення та розвитку людського потенціалу.

За даними таблиці 2.2 бачимо, що середній рівень оплати праці у приватному секторі складає 20,99 євро за годину, а у промисловому секторі – 21,25 євро за годину.

В Україні зазначений показник за 1 квартал 2018 року знаходиться на рівні 55,36 грн. [54], що за курсом НБУ відповідає 1,83 євро за годину, що говорить про суттєве відставання темпів росту заробітної плати в Україні не тільки від провідних економік світу, а й від найближчих сусідів.

Відомо, що починаючи з 2015 року суттєво зросли розміри допомоги, пільг, субсидій та компенсаційних виплат домогосподарствам.

Так в лютому 2017 року в Україні середній розмір субсидії на оплату житлово-комунальних послуг на одне домогосподарство зріс на 15,9 % і склав 1571,2 грн. [54].

У Рівненській та Тернопільській областях розмір субсидії був (2167,6 грн. і 2034,5 грн. відповідно), що є найбільшим серед регіонів України. До регіонів з найменшим розміром відносяться - Одеська та Миколаївська області (1047,7 грн. і 1130,3 грн. відповідно).

При цьому загальна сума субсидій, призначених домогосподарствам для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, у січні-лютому 2017 році склала 1636,1 млн. грн., з них у міських поселеннях - 1058,5 млн. грн., у сільській місцевості - 577,6 млн. грн. [54].

Загальна кількість домогосподарств, які одержували субсидії, становила у 2017 році 42,3 % від загальної кількості домогосподарств України.

У Сумській та Полтавській областях визначалася найбільша питома вага домогосподарств, які отримували субсидії (62,6 % і 61,4 %), а найменша - в Одеській і м. Києві (15,9 % і 25,5 % відповідно) [54].

Іншим важливим джерелом доходів вітчизняних домогосподарств є пенсії. Обов'язкове пенсійне страхування як основний інструмент її накопичення, дає змогу отримувати пенсію після досягнення пенсійного віку.

У 2016 році відбулося суттєве зниження розміру єдиного внеску (до 22 %) від розміру оплати праці, тому Пенсійний фонд сьогодні наповнюється з двох джерел: єдиний внесок та дотації з бюджету (таблиця 2.3).

Розмір середньої пенсії в Україні на 1 січня 2017 року склав 1828,33 грн. На початок 2017 року нараховувалось 11 938 838 пенсіонера, тому навіть якщо вважати усереднено, то щомісяця на виплати пенсій потрібно близько 22 млрд. грн.

Таблиця 2.3 – Доходи Пенсійного фонду України

Роки	Власні доходи, млрд. грн.	Дотації Державного бюджету, млрд. грн.	Пенсійні виплати, млрд. грн.	Чисельність пенсіонерів, млн. чол.	Середній розмір пенсії, грн.
2013	167	83	245	13,6	1801,5
2014	164	76	238	13,5	1762,9
2015	169	94	262	12,1	2165,3
2016	110	144	254	12,3	2065,0
2017	159	134	293	11,5	2547,8

Відзначимо, що з 1 січня 2017 року максимальна пенсія становить 10 740 грн., мінімальна – 1 373 грн.

Найбільше пенсіонерів зареєстровано в Дніпропетровській області - 1004401 особа, середня пенсія в цьому регіоні становила 1949,33 грн. Найвища середня пенсія в Україні - у жителів м. Києва - 2408,02 грн.

Для того, щоб запровадження обов'язкової накопичувальної пенсійної системи стало дієвим інструментом формування фінансових ресурсів українських громадян, необхідна практична реалізація пенсійної реформи.

Соціальні допомоги, пенсії, стипендії, надані державою склали у 2016 році 35,92 % усіх доходів населення, і в порівнянні з 2002 роком майже не змінилися, коли на них припадало 36 %. Отже, це показує сталу залежність домогосподарств від фінансової підтримки держави.

Водночас у структурі доходів прибуток та змішаний доход домогосподарств, який вони одержують в результаті виробничої діяльності за виключенням витрат, у 2016 році становив 18,18 % усіх доходів, характеризуючи рівень підприємницької діяльності та перспективи становлення середнього класу в Україні. Крім того, у порівнянні з 2010 році цей показник збільшився майже на 3 %, й свідчить про недостатнє невикористання потенціалу всіх можливостей ринкових умов господарювання вітчизняними домогосподарствами, адже саме розвиток малого підприємництва та сімейного бізнесу є однією з головних переваг ринкових умов господарювання.

Доходи від власності поки що не відіграють суттєвої ролі - лише 4,1 % у 2016 році, це пов'язано насамперед із нерозвиненістю фондового ринку як основного фактора зростання подібних доходів.

На тлі тенденції зменшення реальних доходів домогосподарств, схильність до заощаджень зростає. За останні роки іноземна валютна готівка поза банківською системою по оцінкам експертів постійно зростає в Україні.

Аналізуючи динаміку заощаджень, можна зауважити, що починаючи з 2009 року почалось істотне зростання заощаджень. Проте, з початком кризи різко знизився обсяг грошових вкладів у цінних паперах та нагромадження не фінансових активів, зросли заощадження в іноземній валюті, що насамперед пов'язано зі стрімкою девальвацією гривні (з початку 2009 року гривня втратила близько 300 % своєї вартості).

Частині домогосподарств дуже необхідними є кредити, особливо тим, які постійно зазнають значної потреби в грошових коштах до моменту одержання власних доходів.

Для домогосподарств кредитування є дієвим механізмом управління своїми фінансовими ресурсами. Кредит не тільки сприяє більш повному задоволенню потреб фізичних осіб, а й породжує нові потреби, що безпосередньо впливають на зростання суспільного виробництва товарів і послуг, а також на покращення життєвого рівня та зміни стандартів життя.

Домогосподарства одержують кредити від банків на різні потреби. За даними НБУ найбільші суми кредитів домогосподарства отримали на споживчі потреби.

У таблиці 2.4 наведена динаміка та структура споживчих кредитів домогосподарств за строками в динаміці за 2005-2018 роки.

Таблиця 2.4 – Динаміка та структура споживчих кредитів домогосподарств за строками надання за 2005-2018 роки (млн грн)

Період	Усього кредити домогосподарствам	В т. ч. споживчі кредити			
		Усього	В тому числі		
			до 1 року	від 1 до 5 років	більше 5 років
1	2	3	4	5	6
2005	35,7				
2006	82,0	58,5	11,4	47,0	
2007	160,4	115,0	19,1	44,0	52,0
2008	280,5	186,1	25,1	61,9	99,1
2009	241,3	137,1	19,2	40,6	77,3
2010	209,5	123,0	23,1	32,3	67,5
2011	201,2	126,2	32,3	37,3	56,5
2012	187,6	125,0	35,9	41,7	47,5
2013	193,5	137,4	50,9	47,6	39,0
2014	211,2	135,1	51,8	40,9	42,4
2015	174,9	104,9	33,3	29,5	42,1
2016	163,3	101,5	34,3	27,9	39,4
2017	174,2	122,1	42,6	45,3	34,2
2018(на червень)	183,5	136,8	61,2	40,5	35,1

Дані таблиці 2.4 показали, що у 2008-2012 роках спостерігалися процеси зниження кредитування домогосподарств. На наш погляд, такі тенденції були обумовлені високими ризиками неплатоспроможності населення, нестабільністю та низьким рівнем доходів.

У 2013-2014 роках обсяг наданих домогосподарствам кредитів зріс. Але, вже в 2016 році обсяг кредитів домогосподарствам склав – 163,3 млрд. грн., що є найнижчий їх рівень за увесь аналізований період.

Споживчі кредити на протязі останніх 10 років, склали 56,8 % -71 % (див. таблицю 2.5). Тобто населення надає перевагу споживчим кредитам для

придбання різноманітних товарів. Це може пояснюватися їх доступністю, простотою оформлення, наближеністю до закладів торгівлі.

Водночас, споживчі кредити супроводжуються додатковими втратами на виплату відсотків та кредитними ризиками. Тобто, вітчизняні домогосподарства стикаються з неспроможністю сплатити не тільки «тіло» боргового зобов'язання, а й відсотки за кредитом.

Економічна нестабільність пов'язується з можливістю втрати роботи (й відповідно основного джерела доходів) та ризиком збитків від підприємницької діяльності. Тому, на наш погляд, домогосподарства та комерційні банки в останні роки більш виважено підходять до кредитних операцій, що й обумовило зниження кредитної активності у цьому сегменті ринку.

У таблиці 2.5 наведено структуру кредитів, наданих домогосподарствам за цільовим спрямуванням.

Таблиця 2.5 – Кредити надані домогосподарствам за цільовим спрямуванням за 2011-2016 роки

Період	Усього кредитів, наданих домашнім господарствам		Споживчі кредити		На придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості		Інші кредити		Із загальної суми іпотечні кредити млрд. грн.	
		%		%		%		%		%
2011	201 224	100	126 192	71,28	70 447	24,89	4 585	3,83	185,2	17,1
2012	187 629	100	125 011	71,72	58 427	25,42	4 191	2,85	171,2	13,0
2013	193 529	100	137 346	66,34	51 447	31,5	4 736	2,16	175,3	12,4
2014	211 215	100	135 094	56,83	71 803	40,95	4 318	2,21	166,9	11,5
2015	174 869	100	104 879	58,67	66 169	39,11	3 821	2,22	194,2	12,4
9 міс 2016	163 976	100	101 429	62,72	59 137	35	3 410	2,28	185,6	11,1

У 2015 році із загальної суми кредитів, наданих банками домогосподарствам, 62,72 % були споживчі кредити. Водночас частка кредитів на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості домогосподарства зменшилася до 35 %, також зменшилася частка іпотечних кредитів на 4,42 %.

За період з 2006 року по 2016 рік обсяги банківських кредитів, наданих домогосподарствам збільшились у 2,2 рази. А у порівнянні з 2002 роком у 69 разів. Активно банки почали кредитувати домогосподарства, починаючи з 2005 року, коли сума кредитів у порівнянні з 2004 роком зросла в 2,21 разів. Найбільший обсяг кредитів домогосподарствам було надано у 2008 році - 280,5 млрд. грн., що склало 33 % до загальних доходів домогосподарств.

Домогосподарства намагаються за рахунок кредитів вирішити наступні питання : придбати або збудувати власну нерухомість (квартири, дома тощо); придбати автотранспортні засоби; забезпечити можливість здійснювати підприємницьку діяльність; придбати чи орендувати основні засоби виробництва, зокрема земельні ділянки.

На сьогодні, найбільш поширеними формами розміщення домогосподарствами своїх надлишкових коштів є депозитні рахунки в комерційних, ощадних банках та кредитних спілках. Ці фінансово-кредитні установи постійно підвищують якість наданих домогосподарствам депозитних послуг, забезпечують їх відповідними гарантіями та прийнятими відсотками. Отже, це сприяє залученню домогосподарств саме до депозитних операцій.

Починаючи з 2006 року спостерігається тенденція до зростання депозитів домогосподарств у банківській системі. Залученню депозитних коштів сприяла діюча система гарантування вкладів. Починаючи з 2009 році приріст коштів на депозитних рахунках забезпечувався переважно за рахунок сектору домогосподарств.

Дані Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку свідчать про те, що в Україні фізичні особи – резиденти володіли цінними паперами номінальною вартістю на суму 57,69 млрд. грн. у 2015 році, 31,8 млрд. грн. у 2016 році, 40,6 млрд. грн. у 2017 році.

Виходячи із середньої доходності у 10% можемо припустити, що відповідно доходи власників цінних паперів становили 5,8 млрд. грн., 3,2 млрд. грн. та 4,1 млрд. грн. [111].

Таблиця 2.6 – Фінансові ресурси домогосподарств відповідно до інституційних джерел походження

Сектори національної економіки	Фінансові ресурси домогосподарств	2017	2016	2015	2017	2016	2015
		млрд. грн.	млрд. грн.	млрд. грн.	%	%	%
Не фінансові корпорації	Оплата праці	969,2	837,30	754,2	27,7	28,4	28,1
	Дивіденди	4,1	3,2	5,8	0,12	0,11	0,22
Усього в секторі					27,82	28,51	28,32
Фінансові корпорації	Кредити	174,2	163,3	174,9	5,0	5,54	6,51
	Проценти (від вкладів)	69,9	46,3	50,1	2,0	1,57	1,86
	Накопичення у страхових компаніях	11,2	10,7	10,2	0,32	0,36	0,37
	Накопичення у недержавних пенсійних фондах	2,3	2,1	1,9	0,07	0,07	0,07
Усього в секторі					7,39	7,51	8,48
Сектор загального управління	Пенсії	292	254	262	8,33	8,62	9,75
	Субсидії	886,1	719,2	676,6	25,3	24,4	25,2
Усього в секторі					33,63	33,02	34,95
Домогосподарства	Прибуток, та змішаний дохід	530,9	363,9	254,5	15,1	12,3	9,48
	Доходи від власності	57,1	82,8	51,0	1,63	2,81	1,9
	Допомога від родичів	263,0	238,9	217,7	7,5	8,1	8,1
	Доходи від само зайнятості	140,2	141,5	137,1	4,0	4,8	5,1
	Доходи від продажу сільськогосподарської продукції	105,2	85,5	91,4	3,0	2,9	3,4
Усього в секторі					31,23	30,91	27,98
Разом		3505,4	2948,7	2687,3	100	100	100

У таблиці наведено розраховані обсяги фінансових ресурсів домогосподарств в динаміці за 2015-2017 роки відповідно до інституційних джерел походження.

На основі виконаних розрахунків можемо сказати, що пропорції в яких виникають відносини з інституційними секторами національної економіки з приводу формування фінансових ресурсів наступні : не фінансові корпорації –

27,82 % (2017 рік); фінансові корпорації – 7,39 % (2017 рік); сектор загального управління – 33,63 % (2017 рік); домогосподарства -31,23 % (2017 рік). Тобто, домогосподарства майже третину ресурсів формують на свій розсуд не покладаючись на інших суб'єктів економічних відносин. Розмір пенсій та субсидій, які домогосподарства отримують від держави навіть більший ніж загальний обсяг заробітної плати. Фінансові ресурси, які отримують домогосподарства від відносин с фінансовим сектором можна охарактеризувати як не значні, бо складають менше ніж 10 %. Надходження від родичів на рівні 8%, на наш погляд, свідчать про тенденції щодо трудової міграції та формування фінансових ресурсів від іноземних не фінансових корпорацій. Також, прибуток (змішаний дохід) від підприємницької діяльності на рівні 15,1 % для країни, що декларує розвиток ділової активності можна вважати низьким.

Також можна зазначити, що статистична інформація щодо фінансових ресурсів домогосподарств не систематизована відповідно до інституційних секторів національної економіки. А це приводить до того, що відсутність інформації щодо вхідних та вихідних потоків по сектору домогосподарств, не дозволяє розробляти дієві напрями вдосконалення їх відносин як з не фінансовими корпораціями, фінансовими корпораціями, сектором загального управління та некомерційними організаціями, що обслуговують домогосподарства.

Переважаючі вхідні потоки домогосподарств від держави (через пенсії та субсидії) над потоками від нефінансових та фінансових корпорацій можна вважати як вкрай небезпечною ситуацією для фінансової системи та економіки країни в цілому.

В той же час, така ситуація підтверджує висновки, що раніше були вже зроблено про низький рівень оплати праці та нерозвиненість фінансового ринку, високі ставки відсотка за кредитами, особливості поведінки населення щодо формування накопичень тощо.

Розрахунки за 2015-2017 роки показали, про сталі тенденції щодо формування фінансових ресурсів домогосподарств.

Змінити стан економіки можна, у тому числі, переглянувши роль фінансів домогосподарств в системі їх взаємовідносин з іншими підсекторами через зміни обсягів фінансових потоків та їх пере направлення.

Недосконалість статистичних розрахунків не дозволила виокремити фінансові потоки домогосподарств з під сектором «некомерційні організації». В той час, як майже кожне вітчизняне домогосподарство стикається з проблемою оплати навчання дітей та оплатою медичних послуг, що склали 5,72 % у споживчих грошових витратах домогосподарств у 2018 році. Виходячи з реформ у названих сферах такі витрати домогосподарств можуть і надалі зростати.

Отже , можемо зазначити, що важливішою передумовою успіху у вирішенні проблеми формування та використання фінансових ресурсів домогосподарств у фінансовій системі є аналіз та визначення особливостей зміни структури.

Проведений аналіз показав, що протягом останніх років в Україні майже не відбуваються позитивні зрушення у структурі загальних доходів населення - збільшення питомої ваги оплати праці, пенсійних виплат, доходів від підприємництва, а також зниження частки натуральних доходів і трансфертів у вигляді пільг та субсидій. Проте ,загальний рівень доходів у країні залишається вкрай низьким, у першу чергу, внаслідок низьких стандартів оплати праці. Невпинне зменшення зареєстрованих доходів від найманої праці примушує більшість домогосподарств приховувати свої доходи, що ускладнює аналіз рівня життя домогосподарств.

В умовах, що склалися, переважна більшість населення України усвідомила, що власний добробут залежить, передусім, від самостійності та власної активності, тобто здатність людини створювати власний добробут, не сподіваючись на допомогу держави. В той же час, дослідження динаміки та стану фінансових ресурсів домогосподарств як індикаторів рівня та якості

життя населення повинно визначати напрямки державної політики щодо підвищення добробуту

2.2 Аналіз розподілення та використання фінансових ресурсів домогосподарств України

В сучасних умовах відбувається трансформація функцій традиційних учасників ринкових відносин, включених в розширену модель грошових потоків доходів і витрат, в якій домогосподарства представлені як один з найбільш масових економічних суб'єктів.

В сформованих соціально-економічних умовах одним з найбільш перспективних джерел зростання української економіки є активізація формування та використання внутрішнього інвестиційного потенціалу країни, значну роль у формуванні якого відіграють фінансові ресурси домогосподарств.

Рівень доходів і спроможність за їх рахунок забезпечувати не лише першочергові потреби індивіда, але й здійснювати розвиток людського капіталу, можна простежити за допомогою структури витрат населення (таблиця 2.7).

У таблиці 2.7 наведено динаміку витрат населення за 2009-2017 роки

За даними таблиці 2.7 бачимо, що у 2017-2018 роках майже 91 % фактичних витрат складають витрати на придбання товарів та послуг.

За 2017-2018 роки відбулося зниження фінансових активів майже на 4 процентних пунктів у порівнянні з 2016 роком. А в 2016 році майже на 5 процентних пунктів проти 2014 року. При тому, що питома вага їх незначна: у 2014 році зросла до 10,8 %, це був найбільший показник на протязі останніх десяти років. Як правило формування фінансових активів відбувається за рахунок заощаджень та позик. Це свідчить про наявність певної суми вільних грошових коштів у населення, що і дозволяло здійснювати заощадження. В той

же час, показники на рівні 3,39 % у 2017 році та 3,66 % у 2018 році показують, що можливість вітчизняних домогосподарств здійснювати накопичення вкрай низька.

Таблиця 2.7 – Динаміка витрат населення України

Показник	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Витрати та заощадження всього, млн. грн.	894286	1101175	1266753	1457864	1548733	1516768	1735858	2002383	2183130,9	2812714,8
в тому числі:										
придбання товарів та послуг, млн. грн.,%	708990 79,28	838214 76,12	1030635 82,99	1194791 83,80	1304031 80,85	1316757 80,43	1418195 81,70	1636948 81,75	1977640 90,6	2549789,7 90,7
доходи від власності (сплачені), млн. грн.,%	37828 4,23	28851 2,62	29064 0,18	18567 0,42	21091 0,68	23495 0,92	30725 1,77	54465 2,72	11432,4 0,53	15394,6 0,55
поточні податки на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти, млн. грн.,%	67071 7,50	72237 6,56	83931 7,61	97226 8,24	107345 6,94	145736 6,68	124287 7,16	157586 7,87	120125,5 5,50	144469 5,14
приріст фінансових активів, млн. грн.,%	69844 7,81	142272 12,92	124282 7,89	150234 6,77	110888 10,35	27868 10,80	136264 7,85	121545 6,07	73933 3,39	103061,5 3,66

Як уже зазначалося, серед усієї сукупності фінансових посередників найважливішу роль у фінансовому забезпеченні добробуту домогосподарств відіграють банківські установи, пенсійні фонди, страхові компанії, кредитні спілки, інвестиційні компанії та інші фінансово-кредитні інститути в Україні.

Банківські установи є посередниками між власниками коштів та їх користувачами, основне їх призначення полягає в забезпеченні економіки країни фінансовими ресурсами, необхідними для її стійкого розвитку, також вони відіграють важливу роль у зростанні суспільного добробуту, що підтверджується динамікою депозитних і кредитних операцій за участю домогосподарств.

Частина фінансових ресурсів спрямовується домогосподарствами на накопичення (заощадження). Як правило, під заощадженнями розуміють депозити (ощадні сертифікати) чи інші організовані форми нагромадження фінансових активів населення.

Домогосподарства можуть інвестувати кошти у засоби виробництва для здійснення індивідуальної підприємницької діяльності, у діючі підприємства з метою отримання частини прибутку (у цінні папери, або інші документи з метою отримання дивідендів, процентів). Частина коштів нагромаджується у вигляді готівки.

Тобто, домогосподарства накопичення використовують по-перше, як певні резерви (гривня, іноземна валюта, цінні папери, золото тощо) без інвестування, а по-друге, як інвестиції для отримання додаткового доходу

Водночас, аналізуючи експертні оцінки фахівців, можемо зазначити, що в Україні 53 % населення зберігає вільну готівку дома, в тому числі: 42 % заощаджень у гривнях, і 11 % - в іноземній валюті [54].

В економічно розвинутих країнах розповсюдження набули різноманітні інвестиційні та венчурні фонди. Досвід таких країн як Великобританія та США показує, що маже 50 % домогосподарств є учасниками того чи іншого фонду. В Україні таку форму фінансових активів домогосподарства майже не використовують

Крім того, американські економісти до накопичень відносять погашені боргові зобов'язання. Бо кошти які спрямовуються на такі цілі не можна використати ні на сплату податків, ні на споживання.

Зрозуміло, що вітчизняні домогосподарства по-різному ставляться до накопичення взагалі й форм їх використання. Це залежить від віку, ста'ті, навіть галузі в якій працює особа, сезонності тощо

Стан фінансового ринку, умови ведення підприємницької діяльності, система оподаткування та інші фактори впливають на вибір форми накопичення домогосподарствами. Але, стандартний підхід при відсутності або

незначній інфляції базується на порівнянні дохідності від вкладення в той чи інший інструмент.

В Україні через недостатньо розвиненого фондового ринку найбільш використовуваними формами накопичень є готівка та банківські депозити.

Порівняння обсягів накопичення домогосподарствами в Україні можна здійснити непрямим методом на основі експертних оцінок.

Так, директор генерального департаменту грошово-кредитної політики Національного банку України О. Щербакова зазначила, що аналіз платіжного балансу та інших даних дав змогу оцінити обсяг готівкової валюти поза банками в Україні в сумі близько 70 мільярдів доларів.

На думку О.Щербакової платіжний баланс свідчить про постійне зростання готівки поза банками протягом 2008 - 2011 років. О. Щербакова пояснює таку динаміку в попередні роки впливом кризи, а сьогоденню ситуацію подальшим зростанням тіньового сектора економіки.

У таблиці 2.8 наведено динаміку та структуру депозитів домогосподарств за видами валют.

Таблиця 2.8 – Депозити домогосподарств в Україні за видами валют в динаміці за 2006 – 2018 роки (млн. грн.)

Період	Усього	У тому за видами валют	
		у національній валюті	в іноземній валюті
2006	108.9	59.9	49.0
2007	167.2	102.4	64.9
2008	217.9	110.0	107.8
2009	214.1	101.1	113.0
2010	275.1	142.9	132.2
2011	310.4	160.5	149.9
2012	369.3	186.8	182.5
2013	442.0	257.8	184.1
2014	418.1	200.9	217.3
2015	410.9	198.9	212.0
2016	444.7	209.6	235.1
2017	495.3	252.4	242.9
2018 (на червень)	507.4	280.2	227.3

Дані наведені в таблиці 2.8, показують, що депозити за період 2006 - 2018 років зросли майже у 4,7 разів. Аналіз їх структури за видами валют, показав, що на протязі 2006-2018 років майже половина з них зберігалася в іноземній валюті.

У таблиці 2.9 наведено динаміку та структуру депозитів домогосподарств за строками зберігання.

Таблиця 2.9 – Динаміка та структура депозитів домогосподарств за строками зберігання за 2006 - 2018 роки (млн. грн.)

Період	Усього	У тому числі за строками			
		на вимогу	до 1 року	від 1 до 2 років	Більше 2 років
2006	108,9	25,9	22,9	60,1	
2007	167,2	40,1	32,5	81,9	12,7
2008	217,9	40,6	55,9	98,6	22,8
2009	214,1	57,3	98,2	46,6	12,0
2010	275,1	66,2	100,0	91,9	17,0
2011	310,4	70,9	104,4	113,8	21,2
2012	369,3	77,2	125,6	139,5	27,1
2013	442,0	87,7	121,3	218,3	14,6
2014	418,1	100,2	135,6	167,8	14,6
2015	410,9	112,5	176,4	106,2	15,8
2016	444,7	129,6	171,5	138,2	5,4
2017	495,3	166,0	181,1	142,0	6,2
2018 (на червень)	507,4	190,8	188,7	121,7	6,3

Наведені в таблиці 2.9 дані, показують, що домогосподарства за аналізований період зберігало більшу частину вільних коштів або на депозитних рахунках на вимогу (38 %), або строкових депозитах до 1 року (37 %). Тобто, не стабільна фінансова ситуація, непередбачувані зміни процентних ставок, стрибки курсу валют тощо не сприяють довгостроковим заощадженням.

Як видно із показників, представлених у таблиці 2.10, за період 2006 - 2018 роки депозити домогосподарств склали 66 % - 56 % їх загального обсягу.

Таблиця 2.10 – Депозити в динаміці за 2006 - 2018 роки (млрд. грн.)

Роки	Усього депозити	Населення	% до усього	Корпоративний сектор	% до усього	Страхові корпорації та пенсійні фонди	% до усього
1	2	3	4	5	6	7	8
2006	185,9	108,9	59	77,5	42	4,1	2,2
2007	283,9	167,2	59	115,6	41	7,0	2,5
2008	359,7	217,9	61	142,1	40	8,5	2,4
2009	335,0	214,1	64	115,5	35	7,5	2,2
2010	416,7	275,1	66	141,5	34	8,2	2,0
2011	491,8	310,4	63	181,2	37	9,8	2,0
2012	572,3	369,3	65	201,5	35	11,1	2,0
2013	670,0	442,0	66	231,1	35	12,4	1,9
2014	675,1	418,1	62	260,0	39	12,4	1,8
2015	716,7	410,9	57	312,5	44	15,0	2,1
2016	793,5	444,7	56	358,0	45	13,2	1,7
2017	898,8	495,3	55	403,7	45	14,4	1,6
на 01.06.2018	904,3	507,4	56	381,8	42	14,3	1,6

При рості в абсолютних показниках рівень депозитів домогосподарств в їх сукупному обсязі дещо знизився і за останні три роки складав 55 % - 56 %, що є найнижчим показником за період, що аналізується. При цьому питома вага депозитів корпоративного сектору складала за 2016 - 2018 роки 45 % - 42 %, що є найвищим рівнем, за період, що аналізується. Така ситуація говорить про те, що корпоративний сектор не вкладає гроші в виробництво, а заробляє на фінансових операціях. Питома вага депозитів страхових корпорацій та пенсійних фондів складала від 2,5 % у 2007 році до 1,6 % у 2017 - 2018 роках. Такий показник, характеризує стан розвитку страхового ринку та недержавного пенсійного страхування як недостатній для можливостей формування домогосподарствами накопичень.

Аналіз показав, що обсяг депозитів за період 2006 - 2018 років постійно зростав.

Тобто, не зважаючи на складні економічні умови населення створює накопичення, які виступають як певні резерви та як джерело додаткового доходу у вигляді отриманих відсотків.

Нами було розраховано такий додатковий дохід виходячи з середньої ставки по депозитах у 2018 р. – 14,45 % річних (строк 1 рік у грн.), який склав 73,32 млрд. грн., або в розрахунку на одну особу – трохи більше 1700 грн.

Відомо, що високою інформативністю є показники, що розраховуються на одну особу. Тому, для порівняння у таблиці 2.11 наведено кредити, депозити, відсотки по кредитах та депозитах на 1 особу у Україні.

Таблиця 2.11 – Показник депозитів та кредитів на одну особу в Україні в динаміці за 2009 - 2018 роки

Показник	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Чисельність населення, млн. чол.	45962,9	45778,5	45644,4	45560,3	45439,8	42928,9	42760,5	42584,5	42386,4	42153,2
Депозити, млрд. грн.	214,1	275,1	310,4	369,3	442,0	418,1	410,9	444,7	495,3	507,4
Депозити на одну особу, грн.	4658,1	6009,4	6800,4	8105,7	9727,2	9739,4	9609,3	10442,8	1168,5	1203,7
Середньо-зважені процентні ставки в річному обчисленні по депозитам, %	12,2	11,4	9,1	11,9	12,5	13,2	12,2	10,4	29,1	30,4
Процентний дохід по депозитам, млрд. грн.	26,1	31,4	28,3	44,0	55,3	55,2	50,1	46,3	144,1	154,2
Процентний дохід по депозитам на одну особу, грн.	568,3	685,1	618,8	965,8	1215,9	1285,6	1172,3	1086,1	3399,73	3658,0
Кредити, млрд. грн.	241,2	209,5	201,2	187,6	193,5	211,2	174,9	163,3	170,2	197,8
Кредити на одну особу, грн.	5 260	4 580	4 420	4 130	4 260	4 970	4 090	3 840	4015,4	4692,4
Середньо-зважені процентні ставки в річному обчисленні по кредитах, %	22,3	25,2	26,5	27,4	27,3	26,8	28,1	30,6	30,5	27
Процентні витрати по кредитах, млрд. грн.	53,8	52,8	53,3	51,4	52,8	56,6	49,2	50,0	51,9	53,4
Процентні витрати по кредитах на одну особу, грн.	1170,2	1153,3	1168,1	1128,2	1162,5	1318,5	1149,4	1173,4	1224,5	1267

Розраховані данні свідчать про те, що кредитні та депозитні ресурси не стали ваговою складовою у фінансових ресурсах вітчизняних домогосподарств. В абсолютному вимірі їх обсяг на одну особу свідчить про те, що процентні доходи по депозитах, так само, як і загальний обсяг депозитів є незначним. Кредити та проценти по кредитах також є незначними на рівні 1086-1173 грн.

Тобто, як депозити, так і кредити можуть виступати важливими складовими фінансових ресурсів домогосподарств.

Потенціал таких джерел поповнення фінансових ресурсів домогосподарств має бути використаним через створення відповідних інструментів регулювання з тим, щоб покращити добробут вітчизняних домогосподарств.

У таблиці 2.12 розраховано співвідношення кредитів та заробітної плати в Україні.

Таблиця 2.12 – Співвідношення кредитів та заробітної плати в Україні за 2008 – 2017 роки

Показник	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Заробітна плата, млрд. грн.	366,4	365,3	449,5	529,1	609,4	630,7	615,0	754,2	837,3	969,2
Кредити, млрд. грн.	280,5	241,2	209,5	201,2	187,6	193,5	211,2	174,9	163,3	170,2
Співвідношення %	76,6	66,0	47,0	38,0	31,0	31,0	35,0	24,0	20,0	17,6

Як бачимо, рівень кредитів відносно заробітної плати знизився, якщо у 2008 році рівень кредитів складав 76,6 %, то у 2016 року цей показник склав 20 %. На нашу думку, вітчизняні домогосподарства знизили кредитне навантаження через невизначеність свого фінансового стану у майбутньому, та підвищення вимог комерційних банків до потенційних позичальників.

У таблиці 2.13 розраховано співвідношення депозитів домогосподарств та заробітної плати в Україні.

Дані таблиці 2.13 свідчать про те, що рівень депозитів відносно заробітної плати складав за аналізований період 53 % - 70 %. Найбільший

рівень 70,1 % склав у 2013 р. поступово знизився до 53,1 % (найнижчий рівень за останні десять років) у 2016 року.

Таблиця 2.13 – Співвідношення депозитів домогосподарств та заробітної плати в Україні за 2008 – 2017 роки

Показник	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Заробітна плата, млрд. грн.	366,4	365,3	449,5	529,1	609,4	630,7	615,0	754,2	837,3	969,2
Депозити домогосподарств, млрд. грн.	217,9	214,1	275,1	310,4	369,3	442,0	418,1	410,9	444,7	495,3
Співвідношення %	59,5	58,6	61,2	58,7	60,6	70,1	68,0	54,5	53,1	51,1

Як показав аналіз, починаючи з 2006 року спостерігається тенденція до зростання депозитів домогосподарств у банківській системі. Залученню депозитних коштів сприяла діюча система гарантування вкладів [112].

Рішенням адміністративної ради Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у лютому 2007 року було збільшено розмір відшкодування коштів вкладникам у разі банкрутства банку до 25 тис. грн., у серпні - до 50 тис. грн. На сьогоднішній час – 200 тис. грн.

Отже, депозитні операції є не тільки засобом збереження і накопичення фінансових ресурсів, а також ефективним інструментом управління вільними грошовими залишками домогосподарств.

Необов'язкова система пенсійних заощаджень функціонує за рахунок добровільних накопичувальних внесків домогосподарствами з метою отримання додаткових пенсійних виплат, які дадуть змогу забезпечити гідну старість.

Дозволити собі формувати внески у систему необов'язкового пенсійного забезпечення на власне пенсійне майбутнє може далеко не кожен громадянин, зважаючи на низький рівень життя населення нашої країни. Ті громадяни, які мають можливість створювати певні заощадження, через низьку довіру до економічної та політичної стабільності в нашій країні не поспішають користуватися цими послугами.

Необов'язкове пенсійне страхування, як інструмент формування фінансових ресурсів домогосподарств, залежить від рівня їхнього життя і структури їхніх доходів. Система недержавного пенсійного забезпечення протягом останніх років розвивається досить динамічно. З огляду на це, система недержавного пенсійного забезпечення має потенціал для подальшого розвитку пенсійного забезпечення домогосподарств (см. Додаток Б).

На основі аналізу діяльності суб'єктів на ринку недержавного пенсійного забезпечення можна сказати, що станом на початок 2017 року адміністраторами недержавних пенсійних фондів було укладено 62,6 тис. шт. пенсійних договорів, тобто на 4,9 % (2,9 тис. шт.) більше ніж на початок 2016 року.

Аналіз структури пенсійних контрактів станом на 31.12.2016 рік представлено на рисунку 2.1.

Як бачимо, збільшення кількості пенсійних полісів обумовлено збільшенням пенсійних контрактів з фізичними особами.

Аналіз тенденцій у цьому сегменті фінансового ринку показав, що у порівнянні з попереднім роком (початок 2016 року) зменшення кількості полісів з юридичними особами склало 1,3 % (- 0,1 тис. шт.), збільшення кількості контрактів з фізичними особами становило 2,1 % (1,5 тис. шт.).

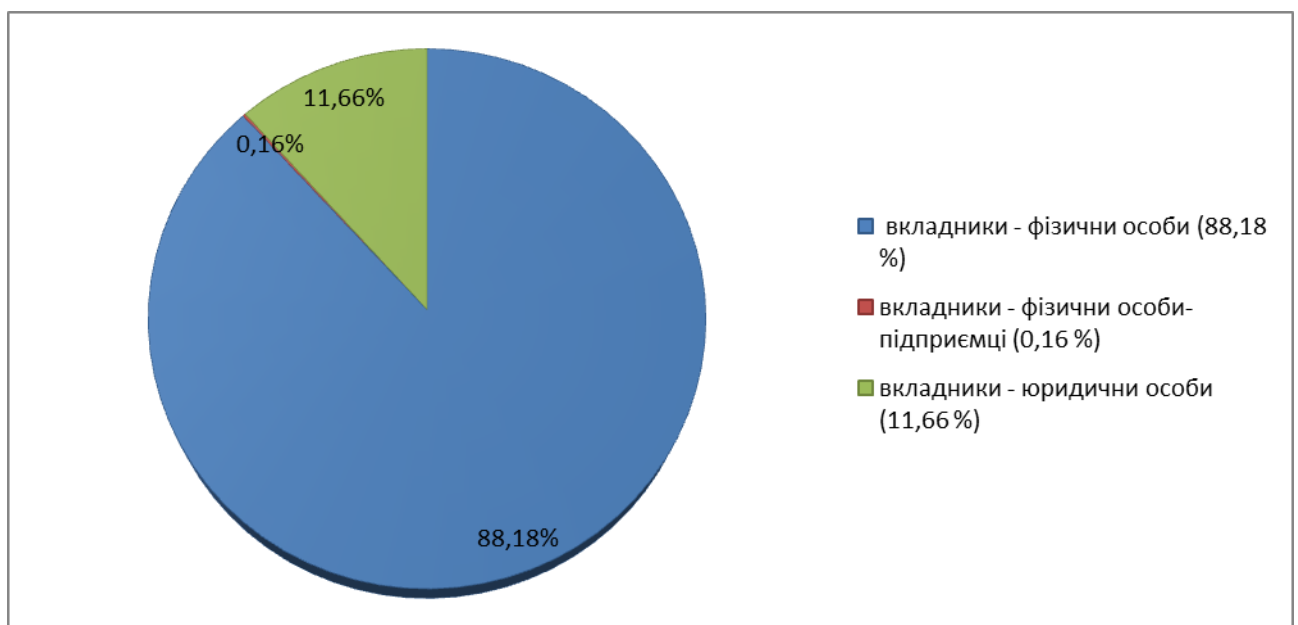

Рисунок 2.1 – Структура пенсійних контрактів станом на початок 2017 р.

Аналіз також показав, станом на 30.06.2015 рік основну частину учасників недержавних пенсійних фондів становили особи віком від 25 до 50 років. Їх вага в загальному обсязі становила 63,6 %. Особи вікової групи від 50 до 60 років це друга по рейтингу група, відповідно складені ними договори становили 25,8 %. Частка учасників недержавних пенсійних фондів вікової групи старше 60 років становила лише 7,1 %, вікової групи до 25 років – 3,5 %.

Тобто молодь не поспішає укладати договори страхування щодо пенсійного забезпечення, а старші за 60 років вже не мають достатнього часу для накопичення та і достатніх коштів.

Аналіз середнього розміру пенсійної виплати станом на 30.06.2015 року показав, що на одного учасника програм недержавного пенсійного страхування, який отримав або отримує пенсійні виплати він становить 5,8 тис. грн. (одноразово) та 18,8 тис. грн. (на визначений строк). Зрозуміло, що ці показники у порівнянні з розміром мінімальної пенсії є достатніми для забезпечення необхідних потреб (у порівнянні з прожитковим мінімумом) в умовах діючих цін.

До основного якісного показника, за допомогою якого можна охарактеризувати систему недержавного пенсійного забезпечення, відноситься показник сплачених пенсійних внесків.

У 2015 році цей показник становив 1845,6 млн. грн., що у порівнянні з відповідним показником попереднього року зріс на 7,1 % (122,8 млн. грн.). Але варто зауважити, що у загальній сумі пенсійних внесків за аналізований період 95,9 %, (1770,5 млн. грн.) становили пенсійні внески від юридичних осіб.

У 2015 році середній розмір пенсійного внеску на одного вкладника – фізичну особу (з урахуванням фізичних осіб підприємців) становив 1,6 тис. грн., юридичну особу - 779,3 тис. грн.

Для домогосподарств, як учасників недержавних пенсійних фондів, страхові виплати являють собою достатньо вагому складову грошових ресурсів, даючи змогу суттєво розширити індивідуальне споживання.

В умовах сучасного податкового законодавства та стану пенсійного забезпечення, громадяни є найбільш незахищеними в період пенсійного віку, з огляду на це, обов'язкове пенсійне страхування є привабливим та перспективним інструментом формування фінансових ресурсів, тому що, будучи потенційно найбільш платоспроможними в період своєї трудової діяльності, та маючи при цьому накопичені фінансові ресурси, домогосподарствам надається можливість їхнього нарощування.

Становлення ринкової економіки в Україні об'єктивно вимагає створення реальної системи страхового захисту населення, а саме домогосподарств, які стають індикатором розвитку конкурентоспроможної та інвестиційної - привабливої індустрії страхування.

Страховий ринок, як ефективний інструмент впливу на суспільний добробут, справляє подвійний ефект: з одного боку, це захист від дії негативних чинників, які спричиняють матеріальні збитки чи втрату вигоди (економія витрат домогосподарств); з іншого боку, отримання додаткових доходів домогосподарствами від накопичення та ефективного використання коштів за договорами.

Страхові послуги, які надаються домогосподарствам можна поділити на такі групи: страхування життя, здоров'я та працездатності, страхування майна, страхування відповідальності.

Страхування життя в розвинених країнах світу є важливим інструментом соціального захисту населення. На ринку страхових послуг України страхування життя займає всього 0,66 %, а в розвинених країнах – 30 - 40 % [113].

В Україні за 2015 рік від страхувальників – фізичних осіб надійшло валових страхових премій у розмірі 10239,5 млн. грн., що на 7,6 % більше, ніж за попередній рік. Структура валових премій була наступна: 8172,4 млн. грн. за

ризиковими видами страхування; 2067,1 млн. грн. – за договорами страхування життя.

У 2015 році зазнала змін структура укладених договорів страхування з фізичними особами. Так, кількість укладених договорів страхування майна склала 30912,3 тис. од., що на 27681,4 тис. од. більше, ніж у попередньому році. Кількість укладених договорів страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ збільшилася на 27721,7 тис. од. Кількість укладених договорів страхування фінансових ризиків досягла 8124,4 тис. од. Кількість укладених договорів страхування від нещасних випадків зросла на 6406,4 тис. од. і становила 16415,0 тис. од. Кількість укладених договорів страхування життя також зросла на 606,3 тис. од. порівняно з відповідним показником попереднього року до 1087,3 тис. од.

Наведені дані свідчать про певні зрушення в просуванні страхових продуктів домогосподарствам. Окрім того, більшість із них уже оцінили ефективність таких укладень не лише в короткотерміновій перспективі, але й у довготерміновій (програми страхування життя та пенсій). Разом із тим темпи зростання обсягів страхування життя та пенсій у країні поки що не забезпечують належного ефективного розвитку страхування, і, відповідно, не створено достатнього інвестиційного підґрунтя цьому процесу.

Страхування життя дуже популярне в розвинутих країнах світу, тому що це унікальний фінансовий інструмент, який поєднує в собі дві можливості: накопичення і страхування.

Рівень страхових виплат є показником, що впливає на довіру домогосподарств до страхових продуктів, що пропонуються на ринку. Дослідження рівня страхових виплат показало, що в Україні страхові компанії практично не задовільно виконують функцію страхового захисту що обумовлює подальшу недовіру населення до цього ефективного інструменту управління фінансовими ресурсами домогосподарств .

Отже, страховий ринок, як невід'ємна складова фінансового ринку країни, є чутливим до проблем будь-яких його сегментів. Позитивні зміни в економіці,

підвищення добробуту населення сприяють активності страхових компаній. Саме страхові компанії, можуть забезпечити не лише безпеку, стабільність, соціальні гарантії домогосподарств через механізм страхового захисту, але й у перспективі можуть стати серйозним механізмом перерозподілу їх фінансових ресурсів.

Сьогодні для домогосподарств є актуальним питанням й розвиток інвестиційних фондів, які сформовані на основі внесків учасників, що передаються на довірче управління спеціалізованій компанії із управління активами з метою отримання інвестиційного прибутку. Через інвестиційні фонди домогосподарства реалізують свої інвестиційні можливості. Головна перевага інвестиційних фондів, в конкурентній боротьбі за залучення заощаджень домогосподарств, полягає в наданні клієнтам найбільш повного спектра інвестиційних можливостей і пропонування прибутковості і надійності їх фінансовим ресурсам.

На наш погляд, несприятливо позначилось на діяльності інвестиційних фондів суттєве падіння рівня доходів населення, нестабільна соціально-економічна ситуація протягом останніх років. Також, протягом останніх років знижувалась дохідність, зменшувались активи інвестиційних фондів, інвестори пред'являли до викупу цінні папери і виходили з інвестиційних фондів. У сучасних умовах інвестиційні фонди не користуються великим попитом у домогосподарств, це пов'язано як з об'єктивними причинами (криза ринку, низький рівень доходів населення), так і з факторами суб'єктивного плану (стійка недовіра до будь-яких фінансових інститутів, що залучає кошти населення).

Підсумовуючи вище сказане, можна констатувати, що найважливішу роль серед фінансових посередників у визначення показників добробуту домогосподарств відіграють банки, діяльність яких веде до зростання реальних доходів громадян від розміщення заощаджень, а також до розширення їхніх фінансових можливостей завдяки кредитуванню.

Натомість вплив інших інститутів фінансового ринку на фінансові ресурси домогосподарств залишається мізерним. Однак страхові компанії, інвестиційні компанії та пенсійні фонди, є одними з найпоширеніших структур для накопичення й ефективного розміщення коштів домогосподарств, і надають громадянам відчуття впевненості, захищеності від соціальних ризиків.

Відповідно до інституційного підходу щодо визначення джерел формування фінансових ресурсів домогосподарств запропоновано використання даного підходу й до аналізу та визначення структури витрат.

У таблиці 2.14 наведено розраховані обсяги витрат домогосподарств в динаміці за 2017-2018 роки відповідно до інституційних секторів національної економіки.

Таблиця 2.14 – Витрати домогосподарств відповідно до інституційних секторів національної економіки

Сектори національної економіки	Фінансові ресурси домогосподарств	2017	2018	2017	2018
		млрд. грн.	млрд. грн.	%	%
1	2	3	4	5	6
Не фінансові корпорації	Споживчі грошові витрати	1977640	2549789,7	90,6	90,7
	В тому числі				
	Продовольчі товари	1081175,8	1376376,5	54,67	53,98
	Непродовольчі товари	560660,9	730004,8	28,35	28,63
	Послуги	336198,8	443408,4	17,0	17,39
Фінансові корпорації	Купівля акцій, сертифікатів, валюти вклади до банків	73933,0	103061	3,39	3,66
Сектор загального управління	Податки, збори, внески	292	404,6	0,01	0,02
Домогосподарства	Усього	131265,9	159459	6,01	5,67
	В тому числі				
	Витрати на особисте підсобне господарство	44820,2	50282,8	34,14	31,5
	Допомога родичам, іншим особам	66871,7	85640,0	50,94	53,7
	Купівля нерухомості	2955,8	6360,4	2,25	4,0
	Капітальний ремонт, будівництво житла та інших будівель	8476,6	9034,2	6,46	5,67
	Аліменти	2734,0	2734,0	2,08	1,71
	Інші витрати	5407,6	5407,6	4,11	3,39

Разом		2183130,9	2812714	100	100

Розрахунки показали, що основні витрати домогосподарств пов'язані з сектором не фінансових корпорацій, а саме майже 91% їх загального обсягу. Споживчі витрат домогосподарств поділяються на продовольчі товари (54%), непродовольчі товари (28%) та послуги (17%).

Витрати домогосподарств пов'язані з купівлею акцій, сертифікатів, валюти та вкладів до банків у 2017-2018 році склали трохи більше ніж 3%.

Сплачені податки взагалі складають менше 1% до загальних витрат. Зрозуміло, що основний їх обсяг (непрямі податки та акцизи) включені до обсягу споживчих витрат.

Неспоживчі грошові витрати пов'язані з сектором домогосподарств склали у 2017-2018 році 6,01% та 5,67 відповідно. В складі таких витрат найбільшу питому вагу складають витрати на особисте підсобне господарство та допомога родичам

Аналіз показав, що на сьогодні домогосподарства функціонують на основі законів ринку і беруть участь у всіх фазах відтворювального процесу, а їх фінанси виступають невід'ємною частиною національної фінансової системи як сукупності фінансових відносин між усіма інституційними секторами економіки.

Економічне становище домогосподарств справляє визначальний вплив на стан фінансової системи країни, це обумовлено тим, що за умови концентрації основної частки національного доходу в руках домогосподарств поділ структури їх наявного доходу на споживчу і заощаджувальну частину дозволяє фінансувати як просте, так і розширене відтворення в будь-якій економічній системі.

2.3 Методичний підхід до аналізу та оцінки фінансів домогосподарств з позиції відносин з інституційними секторами економіки

Для своєчасного виявлення диспропорцій у відносинах домогосподарств з інституційними секторами національної економіки, а також з метою розробки пропозиції по удосконаленню державної фінансової політики щодо фінансів домогосподарств запропоновано методичний підхід до аналізу та оцінки фінансів домогосподарств з позиції відносин з інституційними секторами економіки (рис. 2.2).

Основними завдання запропонованого підходу є:

- визначення чинників та розробка пропозицій щодо зростання доходів домогосподарств, пов'язаних з сектором не фінансових корпорацій;
- визначення впливу чинників та розробка пропозицій щодо активізації формування фінансових ресурсів домогосподарств, пов'язаних з сектором фінансових корпорацій, в тому числі: за рахунок кредитів та формування накопичень (пасивних доходів) домогосподарств;
- розробка пропозицій щодо оптимізації відносин домогосподарств з державним сектором через визначення та врахування рівня податкового навантаження та нерівності по доходам вітчизняних домогосподарств.

Реалізація визначеної мети та завдань передбачає:

- визначення системи відносин домогосподарств є інституційними секторами економіки;
- визначення спеціальних особливостей взаємовідносин домогосподарств з під секторами національної економіки;
- визначення проблем домогосподарств щодо формування та використання фінансових ресурсів за джерелами походження.

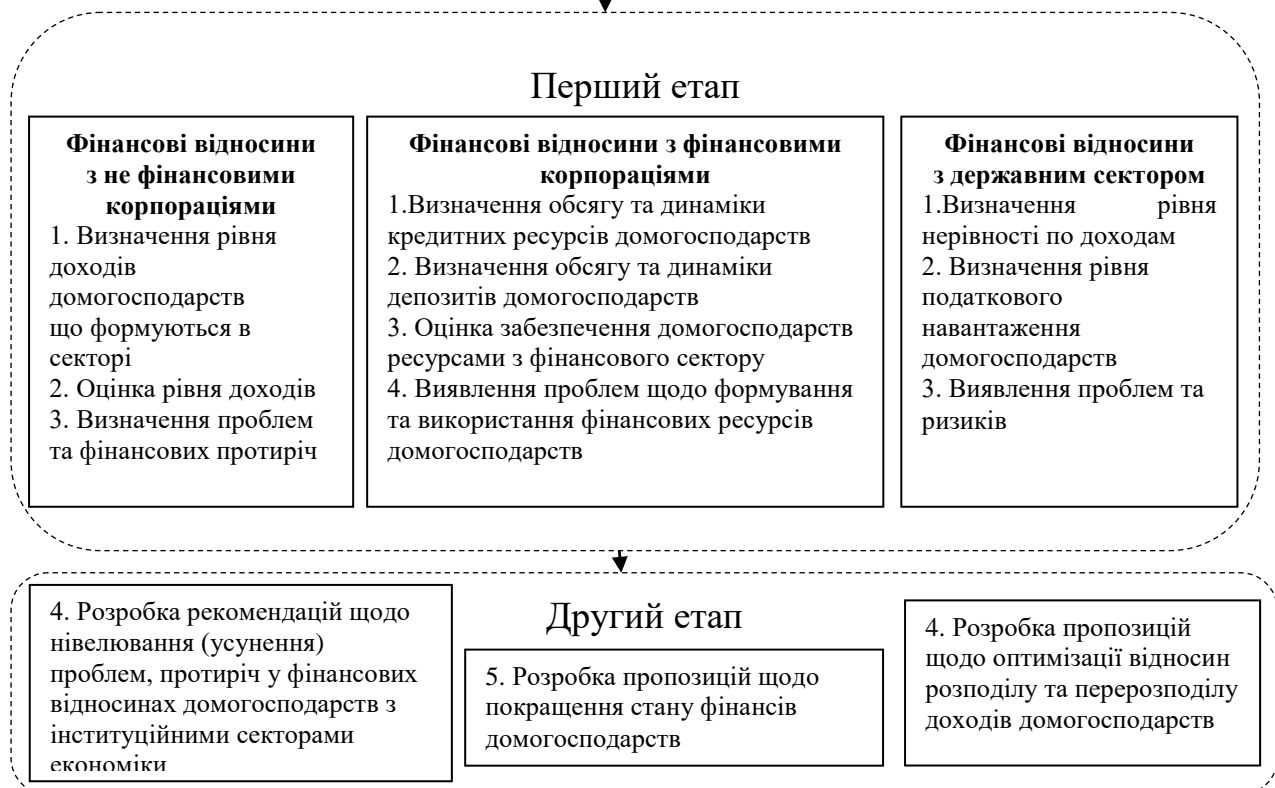
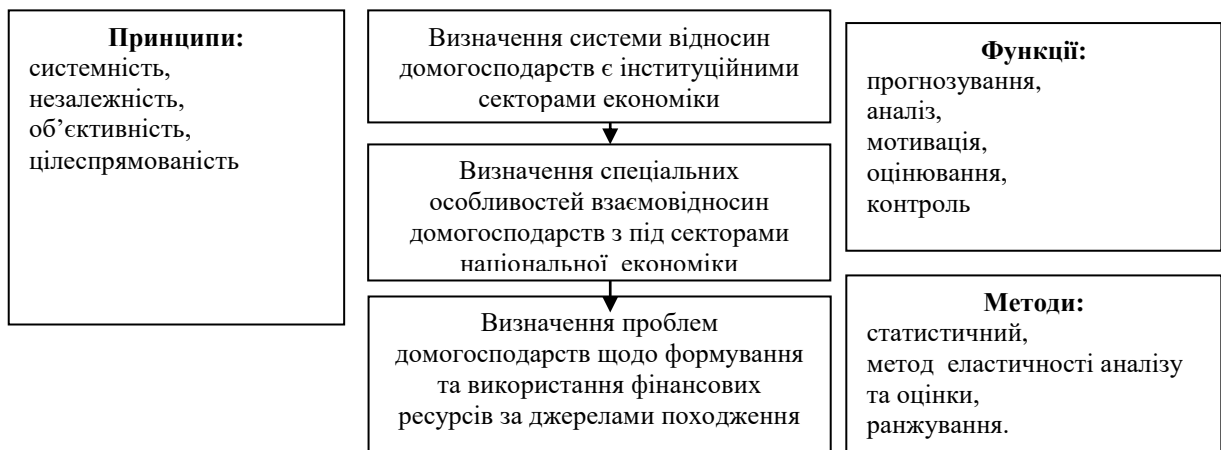
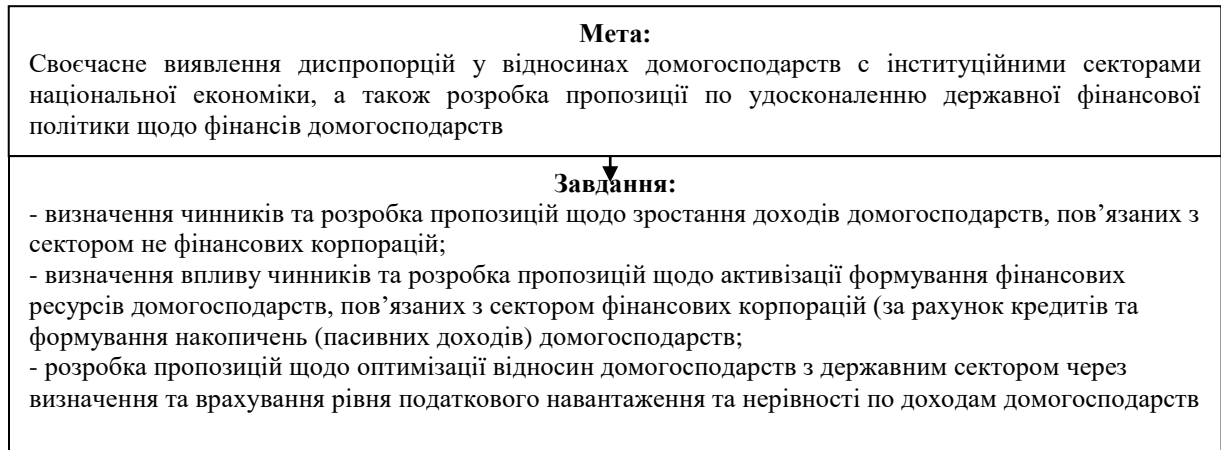

Рисунок 2.2 – Методичний підхід до аналізу та оцінки фінансів домогосподарств з позиції відносин з інституційними секторами економіки

Зазначений методичний підхід ґрунтується на принципах (системності, незалежності, об'єктивності, цілеспрямованості), функціях (прогнозування, аналізу, мотивації, оцінювання, контролю) та методах (статистичного аналізу та оцінки, ранжування, визначення еластичності). Запропонований підхід включає два етапи. На першому етапі проводиться аналіз та оцінка забезпечення домогосподарств фінансовими ресурсами відповідно до інституційного підходу та виявлення існуючим протиріч та проблем. На другому етапі пропонуються шляхи вирішення виявлених протиріч та проблем.

Відповідно до запропонованого підходу визначено специфічні особливості взаємовідносин домогосподарств з фінансовим сектором.

Так, у таблиці 2.15 наведено дані щодо обсягу кредитів домогосподарств, обсягу кредитів на одне домогосподарство та основні макроекономічні показники, які можуть чинити вплив на кредитування населення в Україні.

Таблиця 2.15 – Кредити домогосподарств та основні показники соціально-економічного розвитку за 2002 – 2018 роки

Роки	Кредити домогосподарств, млрд. грн.	Кількість домогосподарств, тис. од.	Кредити на одне домогосподарство, грн.	Середньо-місячна заробітна плата, грн.	Зайняте населення за видами економічної діяльності, тис. осіб.	Середньо-облікова кількість працівників за видами економічної діяльності, тис. осіб	Валовий внутрішній продукт на одну особу, грн.	Середньо-місячний найвищий дохід на одну особу, грн.	Середнє значення курсу долара США, грн.	Середньо-зважені процентні ставки в річному обчисленні по кредитам, %	ВВП, млрд. грн.	Індекси інфляції, %	Прибуток, змішаний дохід, млрд. грн.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
	<i>Y(1)</i>		<i>Y(2)</i>	<i>X1</i>	<i>X2</i>	<i>X3</i>	<i>X4</i>	<i>X5</i>	<i>X6</i>	<i>X7</i>	<i>X8</i>	<i>X9</i>	<i>X10</i>
2002	3,7	17881	207	376	20091		4855		5,33		225,81	99,4	
2003	9,9	18322	540	462	20163		5801		5,33		267,34	108,2	
2004	16,1	18177	886	590	20295		7535		5,32		345,11	112,3	
2005	33,5	18115	1845	806	20680		9709	6332	5,12	16,3	441,45	110,3	
2006	78,5	18049	4349	1041	20730		12076	7771	5,05	15,2	544,13	111,6	
2007	155,5	17940	8668	1351	20905		16150	10126	5,05	15,6	720,73	116,6	
2008	273,8	17836	15351	1806	20972		21419	13716	5,45	18,7	948,05	122,3	131,2

Кінець табл. 2.15

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
2009	235,3	17748	13258	1906	20192		20564	14373	7,79	22,3	913,34	112,3	129,8
2010	204,4	17746	11518	2250	20266		24429	18486	7,94	25,2	1082,57	109,1	160,0
2011	196,2	17675	11100	2648	20324	10165	29519	21638	7,95	26,5	1316,6	104,6	200,2
2012	183,1	17687	10352	3041	19261	9958	32002	25206	7,99	27,4	1408,89	99,8	224,9
2013	188,5	17656	10676	3282	19314	9729	33473	26719	7,99	27,3	1454,93	100,5	243,7
2014	206,7	17607	11739	3480	18073	8797	36904	26782	11,89	26,8	1566,73	124,9	254,3
2015	170,8	16575	10305	4195	16443	8332	46413	31044	21,86	28,1	1979,46	143,3	254,5
2016	160,0	16574	9654	5183	16277	8244	55899	35777	25,55	30,6	2383,18	112,4	363,9
2017	170,2	16506	10311	7104	16156	8271	70047	36327	26,62	29,2	2982,92	113,7	
01.08.2018	197,8	16429	12039	8977					27,03	30,6		105,6	

Дані таблиці 2.15 демонструють періоди циклічного зростання обсягів кредитування домогосподарств в Україні: 2002-2008 роках, 2012-2015 роках та 2016 - 2018 роках.

У 2016 році. цей показник склав 9654 грн., у 2017 році – 10311 грн., а станом на 01.08.2018 рік – 12 039 грн. [114].

На рисунку 2.3 (на основі даних таблиці 2.11) наведено динаміку зміни обсягу кредитів на одну особу та відсоткових ставок за кредитами.

Рисунок 2.3 – Динаміка зміни обсягу кредитів на одну особу та відсоткових ставок за кредитами

Процентні витрати по кредитах, а також загальний обсяг наданих

кредитів в Україні є незначним (у порівнянні, наприклад, з [115, 116, 117]), що також підтверджує висновок про те, що кредитування населення має значний потенціал. В той же час, починаючи з 2014 року фінансовий стан вітчизняних домогосподарств значно погіршився, проте боргове навантаження на сектор домогосподарств суттєво не змінилося. Отже, потенціал кредитних джерел поповнення фінансових ресурсів домогосподарств має бути використаним через створення відповідних інструментів регулювання з тим, щоб покращити добробут вітчизняних домогосподарств. Дані рисунку наглядно демонструють зменшення обсягів кредитів при зростанні відсоткових ставок за ними.

На рис. 2.4 наведено динаміку зміни заробітної плати населення та відношення (у %) кредитів домогосподарств до заробітної плати.

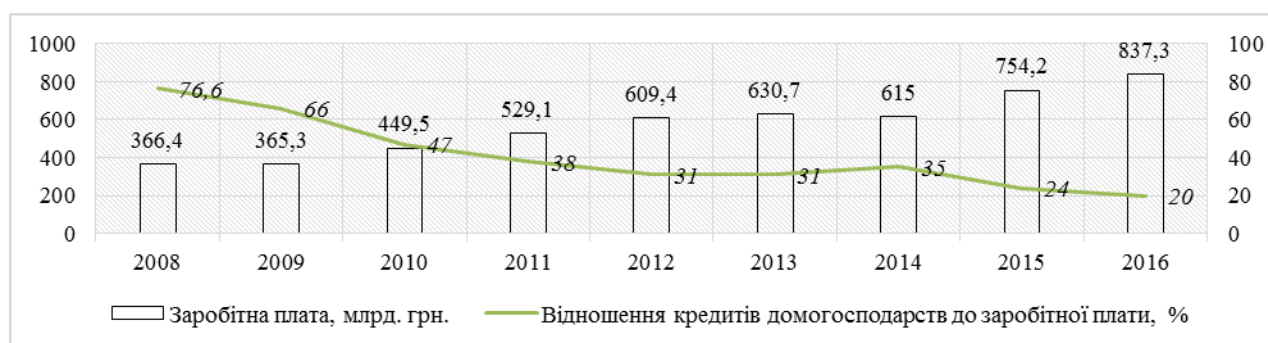

Рисунок 2.4 – Динаміка зміни заробітної плати та співвідношення кредитів домогосподарств до заробітної плати

Наведена на рисунку 2.4 зміна фінансової поведінки населення пояснюється декількома факторами. Основна причина, на нашу думку, полягає у масовому відтоку працездатного населення на заробітки за межі України. Інші зумовленні, як уже зазначалося, зниженням реальних доходів домогосподарств та погіршенням їх кредитоспроможності, невизначеністю фінансового стану у майбутньому тощо.

Відповідно, вважається, що зростанню обсягів кредитів для населення буде сприяти поступове зростання доходів населення.

Виходячи з даних наведених у таблиці 2.11 показники боргового навантаження домогосподарств низькі (менше 4000 грн.), тому споживче кредитування, як уже зазначалося, має значний потенціал. Цьому буде, на наш погляд, сприяти й поступове зростання доходів населення.

Так, частка заробітної плати у обсязі ВВП була у 2016 р. значно нижча, ніж у до кризовий період – 36,8 % проти 50 % у 2013 році. Виходячи зі статистичних даних цей показник у II кварталі 2018 році склав 45,5 % [118]. Реальний наявний дохід населення у 2016 році вперше за 3 роки зріс на 0,3% (у після кризовому 2010 році – на 17,1 %) [118].

Підвищення зарплати (мається на увазі в номінальному розмірі) дозволило домогосподарствам погасити старі банківські кредити: відношення боргу домогосподарств до наявних річних доходів у 2016 році скоротилося з 14 % до 11 % [119].

Основні причини закредитованості населення в Україні можна об'єднати в кілька груп: макроекономічні чинники; чинники вартості життя; загальне ставлення до погашення кредитів і фінансової грамотності; особисті несприятливі обставини, негативні випадки в житті тощо; минулі й поточні фінансові можливості домогосподарства; чинники зі сторони пропозиції кредитних послуг, тобто з боку фінансових інститутів інші.

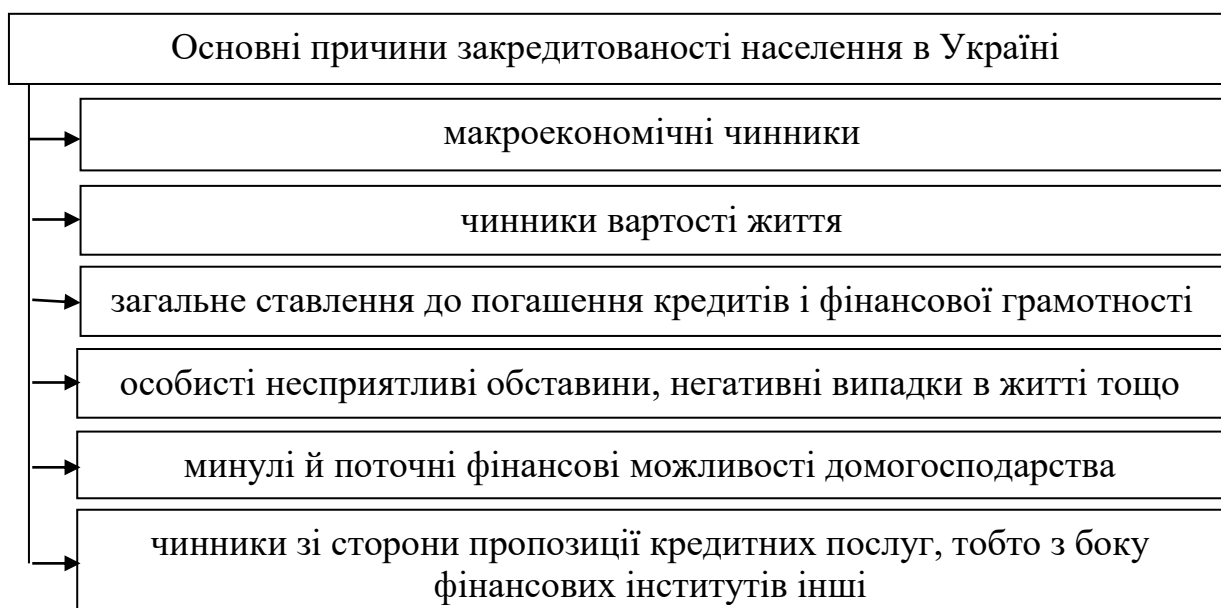

Рисунок 2.5 – Основні причини закредитованості населення в Україні

До основних макроекономічних чинників можна віднести: розмір валового внутрішнього продукту, розмір валового внутрішнього продукту на одну особу, середньомісячний наявний дохід на одну особу, середньомісячну заробітну плату, розмір прибутку, змішаного доходу, кількість зайнятого населення за видами економічної діяльності, середньооблікову кількість штатних працівників за видами економічної діяльності, середньозважені процентні ставки по кредитах інші.

До чинників вартості життя можна віднести: зростання індексу споживчих цін і обмінного курсу, що зменшує купівельну спроможність населення, підвищуючи потреби в позиках.

До чинників зі сторони фінансових інститутів можна віднести: недосконалу стратегію запобігання ризику, зростання різноманіття кредитних продуктів, конкуренцію і поведінку таких інституцій на ринку та ін. [120].

Оскільки ефективним способом дослідження економічних процесів є економіко-математичне моделювання, з'ясуємо по чергово наявність залежності між загальним обсягом наданих кредитів домогосподарствам в Україні (обсягом кредитів на одне домогосподарство) та основними макроекономічними чинниками, чинниками вартості життя за допомогою табличного процесора Excel.

За допомогою табличного процесора Excel визначено залежність між загальним обсягом наданих кредитів домогосподарствам в Україні (обсягом кредитів на одне домогосподарство) та основними макроекономічними чинниками вартості життя. Дані для аналізу подано в таблиці 2.15. Результати щодо визначення зв'язку між кредитами домогосподарствам та основними соціально-економічними показниками наведено в таблиці 2.16.

Аналогічні розрахунки виконано для показника кредити на одне домогосподарство. Результати розрахунків наведено в таблиці 2.17.

Деякий вплив на обсяги кредитів домогосподарств здійснює ВВП (0,30) та, відповідно, ВВП на одну особу (0,29).

Таблиця 2.16 – Ранжування за впливом на обсяг кредитів домогосподарствам основних макроекономічних чинників та чинників вартості життя за коефіцієнтом кореляції

Кредити домогосподарств, млрд. грн., $Y1$			
1	Рівняння регресії	Коефіцієнт кореляції	Ранг
1	2	3	4
x1	$y = 13,98x + 810,13$	0,2411	4
x2	$y = -4,0886x + 19968$	0,0432	10
x3	$y = 16,539x + 5842,7$	0,0798	8
x4	$y = 117,49x + 9886,8$	0,2914	3
x5	$y = 51,037x + 12241$	0,0957	7
x6	$y = 0,0306x + 6,664$	0,0961	6
x7	$y = 0,0373x + 17,73$	0,1593	5
x8	$y = 5,039x + 441,31$	0,3018	2
x9	$y = 0,0321x + 107,47$	0,0642	9
x10	$y = -1,7473x + 571,17$	0,6718	1

Таблиця 2.17 – Ранжування за впливом на обсяг кредитів на одне домогосподарство основних макроекономічних чинників та чинників вартості життя за коефіцієнтом кореляції

Кредити на одно домогосподарство, грн., $Y2$			
1	Рівняння регресії	Коефіцієнт кореляції	Ранг
1	2	3	4
x1	$y = 13,98x + 810,13$	0,2411	4
x2	$y = -4,0886x + 19968$	0,0432	10
x3	$y = 16,539x + 5842,7$	0,0798	8
x4	$y = 117,49x + 9886,8$	0,2914	3
x5	$y = 51,037x + 12241$	0,0957	7
x6	$y = 0,0306x + 6,664$	0,0961	6
x7	$y = 0,0373x + 17,73$	0,1593	5
x8	$y = 5,039x + 441,31$	0,3018	2
x9	$y = 0,0321x + 107,47$	0,0642	9
x10	$y = -1,7473x + 571,17$	0,6718	1

Виконані розрахунки показали, що кореляційний зв'язок між обсягами кредитів домогосподарствам виявився лише з одним показником, а саме валовим прибутком, змішаним доходом. З іншими показниками зв'язку не виявлено.

Виходячи з отриманих результатів можемо зазначити, що тільки економічне зростання в країні, активізація діяльності фізичних осіб-

підприємців може забезпечити повноцінне використання домогосподарствами такого важливого фінансового ресурсу як кредит.

Водночас, варто зазначити, що отримані результати ускладнюють визначення та прогнозування тенденцій розвитку кредитування домогосподарств на основі отриманого рівня кореляційного зв'язку між обсягами кредитів домогосподарствам та змішаним доходом, оскільки така складова фінансових ресурсів домогосподарств, як змішаний дохід стосується, як правило, тільки фізичних осіб-підприємців.

У таблиці 2.18 наведено дані щодо кредитування в Україні фізичних осіб – підприємців.

Таблиця 2.18 – Кредити, надані фізичним особам – підприємцям за 2017-2018 роки

Період	Усього кредити	Усього кредити фізичним особам - підприємцям	У тому числі за строками		
			До 1 року	Від 1 до 5 років	Більше 5 років
2017	1016,7	3,9	2,0	1,5	0,5
на 01.08.18	1090,2	4,9	2,3	2,1	0,5

Як свідчать дані таблиці 2.18, комерційні банки України надали фізичним особам – підприємцям кредитів на суму 3,9 – 4,9 млрд. грн., що менше 1 % по відношенню до загальної кількості.

На наш погляд, в Україні недостатньо досліджено рівні надмірної заборгованості населення. По-перше, це пояснюється недостатньою статистичною базою для дослідження, а по-друге, населення та фахівці тільки почали стикатися з наслідками цієї проблеми - як для конкретної особи, так і держави в цілому.

У цілому, під надмірно закредитованими, як правило, мають на увазі тих осіб, хто затримує платежі.

Ознакою надмірної заборгованості є умова, коли особа затримує платежі більше ніж на 30 днів.

Для домогосподарств в Україні характерною є така ситуація коли затримка платежів (за кредитами) на місяць вища, ніж частка тих, у кого були прострочені платежі по вже погашеним кредитам.

Але, такий підхід до визначення надмірної закредитованості є спрощеним, адже для визначення рівня заборгованості використовується показники заборгованості за кредитами та комунальними платежами. При цьому не враховується ряд інших негативних життєвих обставин, які можуть бути ознакою можливої надмірної заборгованості.

До чинників, які потенційно можуть спровокувати надмірну заборгованість можна віднести: відмову у наданні позики, неофіційні кредити, необхідність скорочувати витрати на їжу й пошуку додаткової роботи в зв'язку з виплатою кредиту, несприятливі обставини в родині, відсутність контролю фінансового становища, проблеми в сім'ї через борги, відсутність поліпшення у фінансовому становищі та інші.

Цікавим є дослідження що здійснюється GfK Ukraine. Згідно з регулярним дослідженням цієї організації ринку банківських послуг визначено, що серед фізичних осіб, в 2016 році взяли позику в банках 8,8% населення.

GfK Ukraine у своєму дослідженні рівень заборгованості оцінювала з використанням двох підходів. Обидва підходу до сегментації позичальників дозволили визначити глибину заборгованості серед осіб, що мали досвід позик у фінансовій установі, а також для оцінки можливості (ймовірності) виникнення надмірної заборгованості.

Перший підхід – це сегментація «занепокоєння», який дозволяє виявляти диференціацію позичальників відповідно до сили фінансового тиску, якого зазнають позичальники.

Аналіз проведений відповідно до першого підходу, показав, що лише 9 % позичальників не відчують негативного впливу кредиту на спосіб життя і фінансову поведінку. Наступні 16 % домогосподарств мають заборгованості (за кредитом або комунальними платежами). І майже 36 % вітчизняних домогосподарств були змушені скоротити витрати (в тому числі на продукти

харчування) і знайти додаткову роботу (для погашення боргів). Решта домогосподарств характеризуються схильністю до надмірної заборгованості в залежності від обставин. Це диференціювання й відображено підходом до сегментації.

Другий підхід – це сегментація ризику, який демонструє класифікацію позичальників, враховуючи не тільки вищезазначені проблеми, але і їх фінансові можливості.

За результатами аналізу виявилось, що 74 % всіх позичальників мають високу частку витрат в доході (при цьому низькою часткою витрат в доході вважається показник до 50 %; середньою - від 50 % до 75 %; високою - понад 75 %). І тільки 1,2 % позичальників можуть дозволити собі виплати по кредитах та здатні контролювати свої зобов'язання [121].

Виходячи з вищенаведеного зрозуміло, чому банки збільшують іпотечне кредитування дуже повільно. На сьогоднішній день середній дохід покупців житла в кредит складає 23,6 тис. грн., в той час як середня заробітна плата на 01.08.2018 р. складала 8,977 тис. грн. Тобто, значна частина вітчизняних домогосподарств не може скористатися такою фінансовою послугою.

Дані таблиці 2.15 показали, що після 2016 року почала простежуватися тенденція до збільшення кредитів домогосподарств й відповідно збільшення розміру кредиту на одне домогосподарство.

Така ситуація може пояснюватися тим, що споживче кредитування населення стало доступним, та й майже кожен банк пропонує населенню кредитні картки. Хоча як зазначалося вище існує й проблема закредитованості і взагалі непогашення боргів.

Більшість банків основною перешкодою для відновлення кредитування визначають дефіцит платоспроможних позичальників з офіційно підтвердженими доходами. Так, за даними НБУ у 2017 загальна частка проблемних кредитів становила 57 %. За інформацією Нацкомфінпослуг, кредитним спілкам наприкінці першого кварталу 2017 року фізичні особи були винні за споживчими кредитами 1 415,4 млн. грн.

До речі, згідно зі статистикою Світового банку, з 1 дол., виданого в кредит, банку повертають 0,03 дол., у цивілізованих країнах – 0,85 дол.

Для зниження рівня закредитованості населення, на наш погляд, необхідно суттєве зниження процентних ставок за кредитами. Для зниження рівня процентних ставок по кредитах необхідна відповідна політика НБУ щодо встановлення облікової ставки. При цьому варто зазначити, що не дивлячись на те, що на початку 2016 року вона була на рівні 22 % і до кінця 2016-го знизилася до 14 %, а в 2017 році знизилася до 12,5 %, середньозважений процент за кредитами не знизився й на 01.08. 2018 р. склав 30,6 %.

В європейських країнах і США велика частина кредитів для населення видається на умовах плаваючої ставки. За прогнозами аналітиків, на українському кредитному ринку число продуктів з плаваючими процентними ставками буде рости і в першу чергу за гривневими кредитами.

На нашу думку, при нинішньому стані української економіки така практика може навіть знизити попит на кредити для населення.

Але при умові права вибору програми кредитування з плаваючою процентною ставкою або з фіксованою відсотковою ставкою на весь період кредитування та стабілізації соціальн–економічної ситуації в країні така практика може стати привабливою для клієнтів. При виборі між двома варіантами відштовхуючим чинником може стати індекс, до якого повинна прив'язуватися плаваюча процентна ставка.

Так, НБУ запровадив український індекс ставок за депозитами фізичних осіб, який й може стати тим показником, який може забезпечити довіру позичальників і призвести до зростання частки кредитів з плаваючою процентною ставкою в загальному кредитному портфелі банків.

Тобто, відновлення процесів кредитування за прийнятними відсотковими ставками потребує комплексного врегулювання і стосується як необхідності підтримки реального сектора економіки з боку держави, так і стимулювання банків до надання кредитів.

Важливою складовою формування доходів домогосподарств є пасивні доходи від вкладів населення.

Сучасна Україна для відновлення економіки та розвитку потребує притоку інвестиційних ресурсів. Загальний державний та гарантований державою борг України продовжує збільшуватися: за період з 2009 р. по 2018 р. він зріс з 39 685 млн. дол. США до 77 048 млн. дол. США, що склало майже 72 % рівня ВВП країни [122]. Продовження нарощування запозичень на зовнішніх ринках стає загрозовою для економічної безпеки України.

Поточну допомогу МВФ, інших міжнародних організацій та урядів не можна розглядати як суттєвий ресурс з огляду на розмір сум, що надаються. Іноді обсяг наданих коштів навіть менший, ніж поточні платежі на повернення та обслуговування боргів, тобто їх іноді не вистачає на підтримку макроекономічної стабільності.

На наш погляд, Україна самостійно зможе створити необхідний інвестиційний ресурс за рахунок власного капіталу, але при умові створення сприятливих умов для вітчизняних домогосподарств щодо залучення (повернення) грошових коштів у банківську систему (або до інших фінансово-кредитних установ).

На думку Дж. Сороса, для радикальних реформ Україні необхідно сформувати фінансовий пакет з європейських фондів у розмірі 50 млрд. дол. США [123]. Тоді країна зможе не перебуватиме на межі банкрутства, а розвиватися. Зрозуміло, що такі кошти важко залучити в країну, але організовані заощадження вітчизняних домогосподарств можуть стати тим внутрішнім ресурсом, що дозволить забезпечити інвестиційний та інноваційний розвиток країни.

Залучення готівки, що зберігається у населення, в банківську систему може забезпечити не тільки інноваційний розвиток країни, покращити фінансовий стан банків, полегшити проведення кредитно-грошової політики НБУ, в тому числі, забезпечити здешевлення кредитів, а й підвищити добробут вітчизняних домогосподарств через формування джерел додаткового доходу у

вигляді відсотків за депозитами або за рахунок надходжень від інших пасивних доходів від розміщення коштів в інвестиційних та фінансових інститутах.

Тому подальший розвиток теоретичних основ визначення закономірностей, особливостей формування організованих заощаджень населення та оцінки факторів впливу на розвиток цієї сфери з метою використання потенціалу внутрішніх інвестиційних ресурсів для економічного відновлення та зростання в Україні є актуальним.

За офіційною інформацією НБУ за період 1998-2010 рр. обсяг готівкової валюти, що оберталася поза банківського сектору в Україні, збільшилася майже на 60 млрд. дол. США [124]. Виконуючий обов'язки голови НБУ Смолій Я. підкреслював, що поза банківської системи України у 2017 році перебувало близько 300 млрд. грн., а це майже 41 % від усіх доходів Державного бюджету України за 2017 рік [125].

У попередньому розділі також наводилася думка директора генерального департаменту грошово-кредитної політики Національного банку України О. Щербакова щодо обсягу готівки в Україні [126].

Неофіційно, на нашу думку, сума готівки поза банками є набагато вищою, а, отже, її можна розглядати як потенційні внутрішні ресурси для інвестування.

Як уже зазначалося, частина фінансових ресурсів домогосподарства, що не використовується на купівлю товарів і оплату послуг, а також на сплату податків, спрямовується на заощадження, тобто нагромаджуються.

Найпоширенішою формою заощаджень є використання частини доходу або для створення нагромаджень у вигляді готівки, або вкладів в банках, або для придбання цінних паперів.

Згідно даних таблиці 2.19, яка складена на основі офіційних даних НБУ [124] та Державної служби статистики України [111], можна підкреслити, що, наприклад, в середині 2018 р. депозити домогосподарств склали 507,4 млрд. грн. або, виходячи з поточного курсу, трохи більше 18 млрд. дол. США.

Таблиця 2.19 – Депозити домогосподарств та основні показники соціально-економічного розвитку за 2006 – 2018 роки

Роки	Депозити домогосподарств, млрд. грн.	Кількість домогосподарств, тис. од.	Депозити на одно домогосподарство, грн.	Середньо-місячна заробітна плата, грн	Зайняте населення за видами економічної діяльності, тис. осіб.	Середньо-облікова кількість працівників за видами економічної діяльності, тис. осіб	Валовий внутрішній продукт на одну особу, грн.	Середньо-місячний наявний дохід на одну особу, грн.	Середнє значення курсу долара США, грн.	Середньо-зважені процентні ставки в річному обчисленні по депозитам, %	ВВП, млрд. грн.	Індекс інфляції, %	Прибуток, змішаний дохід, млрд. грн	Показник грошової маси M_0 , млн. грн
	Y(1)		Y(2)	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10	X11
2006	108,9	18049	6033,6	1041	20730		12076	7771	5,05	6,9	544,13	111,6		60,2
2007	167,2	17940	9319,9	1351	20905		16150	10126	5,05	7,4	720,73	116,6		74,9
2008	217,9	17836	12216,8	1806	20972		21419	13716	5,45	8,7	948,05	122,3	131,2	111,1
2009	214,1	17748	12063,3	1906	20192		20564	14373	7,79	12,2	913,34	112,3	129,8	154,7
2010	275,1	17746	15502,0	2250	20266		24429	18486	7,94	11,4	1082,57	109,1	160,0	157,0
2011	310,4	17675	17566,5	2648	20324	10165	29519	21638	7,95	9,1	1316,6	104,6	200,2	182,9
2012	369,3	17687	20888,0	3041	19261	9958	32002	25206	7,99	11,9	1408,89	99,8	224,9	192,6
2013	442,0	17656	25042,5	3282	19314	9729	33473	26719	7,99	12,5	1454,93	100,5	243,7	203,2
2014	418,1	17607	23755,6	3480	18073	8797	36904	26782	11,89	13,2	1566,73	124,9	254,3	237,7
2015	410,9	16575	24790,3	4195	16443	8332	46413	31044	21,86	12,2	1979,46	143,3	254,5	282,9
2016	444,7	16574	26837,6	5183	16277	8244	55899	35777	25,55	10,4	2383,18	112,4	363,9	308,3
2017	495,3	16506	30018,2	7104	16156	8271	70047	36327	26,62	7,8	2982,92	113,7		341,1
06. 2018	507,4	16429	30901,3	8977		7612			27,03	6,7		105,6		361,5

Виходячи з даних таблиці, можна проаналізувати рівень депозитів домогосподарств по відношенню до ВВП за аналізований період. Динаміка цього показника характеризується наступними даними: у 2006 р. – 20,01 % від обсягу ВВП, у 2013 р. – 30,38 %, у 2017 р. - 16,61 %.

Тобто, незважаючи на зростання абсолютних показників, відносні свідчать про суттєвий відтік депозитів з банківської системи у порівнянні з 2012 - 2014 роками (майже у 1,82 рази).

Отже, після ряду кризових ситуацій українці надають перевагу у збереженні своїх накопичень поза банківської системи, як правило, у доларах США або інших валютах [124].

На наш погляд, основні чинники, що зумовили таку ситуацію, можна об'єднати в кілька груп:

- макроекономічні чинники;
- інституціональні чинники;
- чинники вартості життя;
- особисті чинники;
- чинники пропозиції депозитних продуктів фінансовими інститутами.

До макроекономічних чинників віднесено: економічний стан у країні та перспективи його покращення (що характеризується відповідними показниками); недовіру населення до національної валюти через високу інфляцію продовж ряду років; подальші очікування в середньостроковій перспективі знецінення національної валюти, рівень готівки в економіці та рівень безготівкових розрахунків, середньозважені процентні ставки по депозитах інші.

До інституціональних чинників можна віднести: недостатню нерозвиненість фінансового ринку; відсутність ринку дрібних інвесторів та посередників з послуг розміщення вкладів населення в прибуткові та надійні фінансові активи; наявний попит та пропозиція на валюту на неформальному (тіньовому) ринку; відсутність системи фінансового консультування домогосподарств щодо управління накопиченнями інші.

До чинників вартості життя можна віднести: зростання індексу споживчих цін і обмінного курсу, що зменшує купівельну спроможність населення, знижуючи можливості накопичення та формування організованих заощаджень; середньомісячний наявний дохід на одну особу; середньомісячна заробітна плата; падіння реального індексу заробітної плати; розмір прибутку, змішаного доходу тощо.

До особистих чинників можна віднести: недостатню фінансову грамотність населення; минулі й поточні фінансові можливості домогосподарств; особистий досвід щодо депозитів або негативний досвід із життя інших осіб; загальне ставлення до організованих заощаджень інші.

До чинників пропозиції депозитних продуктів фінансовими інститутами можна віднести: недовіру населення до фінансово-кредитних інститутів; недосконалу стратегію запобігання ризику; недостатнє різноманіття депозитних продуктів; конкуренція і поведінка фінансово-кредитних інституцій на ринку; недостатнє регулювання даної сфери; недостатній розвиток ринку небанківських послуг інші.

На основі даних таблиці 2.19 за допомогою табличного процесора Excel почергово за коефіцієнтом кореляції було визначено залежність між загальним обсягом депозитів домогосподарств в Україні та основними макроекономічними чинниками і чинниками вартості життя. Результати ранжування за коефіцієнтом кореляції наведено в таблиці 2.20.

Таблиця 2.20 – Ранжування за коефіцієнтом кореляції

	рівняння регресії	коефіцієнт кореляції	ранг
x1	$y = -3,7514x + 18651$	$R^2 = 0,6377$	8
x2	$y = -12,519x + 23117$	$R^2 = 0,7084$	6
x3	$y = -11,92x + 13952$	$R^2 = 0,6596$	7
x4	$y = 120,56x - 5677,8$	$R^2 = 0,7888$	5
x5	$y = 74,41x - 1690,9$	$R^2 = 0,9452$	1
x6	$y = 0,0534x - 5,0712$	$R^2 = 0,6267$	9
x7	$y = 0,0042x + 8,6319$	$R^2 = 0,053$	10
x8	$y = 5,0394x - 185,06$	$R^2 = 0,7903$	4
x9	$y = -0,0029x + 114,58$	$R^2 = 0,0011$	11
x10	$y = 0,7176x - 29,321$	$R^2 = 0,8142$	3
x11	$y = 0,7003x - 30,772$	$R^2 = 0,8873$	2

На основі виконаних розрахунків можемо констатувати, що на практиці обсяг депозитів залежить, в основному, від середньомісячного наявного доходу на одну особу ВВП країни, прибутку, змішаного доходу, кількості готівки в обігу. Тобто, не тільки від загальнооекономічної ситуації, а й від відповідних мотивів домогосподарств.

Визначення впливу чинників та розробка пропозицій щодо активізації формування фінансових ресурсів домогосподарств, пов'язаних з сектором фінансових корпорацій, в тому числі за рахунок кредитів та формування

накопичень (пасивних доходів) домогосподарств на основі запропоновано підходу дозволяє зробити висновок про необхідність подальшого вдосконалення державної політики щодо фінансів домогосподарств.

2.4 Особливості взаємовідносин домогосподарств з нефінансовими корпораціями та державним сектором

У дослідженні також було проаналізовано та оцінено нерівність домогосподарств по доходам, переважною часткою яких є заробітна плата, яку отримують члени домогосподарств з сектору нефінансових корпорацій.

Для визначення рівня та глибини економічної нерівності використовуються різноманітні статистичні показники - коефіцієнт Джині, коефіцієнт Тейла, децильний коефіцієнт диференціації, децильний коефіцієнт фондів, крива Лоренца інші.

Найпоширенішою є методика, запропонована К. Джині – італійським статистиком початку ХХ століття. Запропонованим ним коефіцієнт Джині характеризує диференціацію доходів (витрат) населення який розраховується як відхилення фактичного розподілу доходів за пропорційно рівними групами населення від абсолютно рівного їх розподілу між ними.

Коефіцієнт Джині за умови повної рівності розподілу між усіма групами населення дорівнює 0. Чим вище значення коефіцієнта, тим більш нерівномірно розподілені доходи (витрати) у суспільстві.

За абсолютної нерівності населення за доходами весь дохід (витрати) належить лише одній особі (коефіцієнт дорівнює 1).

Практично ж коефіцієнт Джині по країнах світу становить від 0,2 до 0,75. Найменший розрив у доходах здебільшого спостерігається в економічно розвинутих європейських країнах (Австрія, Бельгія, Данія, Нідерланди, Німеччина, Норвегія (країна з найменшою нерівністю в світі), Фінляндія,

Франція та Швейцарія. Коефіцієнт Джині в цих країнах становить від 0,2 до 0,3. Країни у яких коефіцієнт Джині перевищує 0,6 – це Мадагаскар, Намібія, Південно-Африканська Республіка та інші країни Південної Африки [127].

В Україні коефіцієнт Джині по різних розрахунках складає 0,24 – 0,25, навіть нижчий чим в європейських країнах. Тобто, через тіньову економіку та розповсюджену корумпованість не можливо об'єктивно оцінити нерівність у доходах населення в країні. Тому, виходячи зі схильності населення приховувати, не декларувати свої доходи, вести незареєстровану економічну діяльність на сучасному етапі розвитку, на наш погляд, можливо, треба розраховувати диференціацію населення через показники витрат.

Як уже зазначалося, індекс Джині є найпоширенішим показником нерівності, так як дозволяє отримати потрібні дані для аналізу політики нівелювання нерівності.

Коефіцієнт Джині - це статистичний показник ступеня розшарування суспільства даної країни або регіону по відношенню до будь-якої досліджуваної ознаки. Найчастіше у сучасних економічних розрахунках в якості досліджуваної ознаки береться рівень річного доходу.

Іноді коефіцієнт Джині використовують також і для виявлення рівня нерівності по накопиченому багатству, проте в такому випадку необхідною умовою стає наявність чистих активів (багатства) домогосподарства [127][179].

Розподіл населення за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів (9 місяців 2017 року) наведено в таблиці 2.21.

З таблиці 2.21 видно, що частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими середнього рівня загальних доходів склала 82,3 % у 2016 р. (середній рівень загальних доходів населення 3720 грн.), 58,1 % у 2017 р. та 39,5 % у 2018 р. Тобто, простежується позитивна тенденція щодо підвищення відсотка населення з загальними доходами вищими ніж середньодушові. Основна проблема полягає в абсолютному розмірі таких доходів.

Таблиця 2.21 – Розподіл населення за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів

Показники	Населення, % 2016 р.	Населення, % 2017 р.	Населення, % 2018 р.
Усе населення (тис.)	38841,9	38 697,9	
Із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, грн.			
До 1920,0	18,4	6,9	2,6
1920,1 – 2280,0	16,0	7,7	4,0
2280,1 – 2640,0	16,4	11,0	6,7
2640,1 – 3000,0	13,6	11,0	7,6
3000,1 – 3360,0	10,0	10,7	9,4
3360,1 – 3720,0	7,9	10,8	9,2
3720,1 – 4080,0	17,7	9,3	8,7
4080,1 – 4440,0		6,3	8,9
4440,1 – 4800,0		6,4	7,0
4800,1 – 5160,0		5,1	6,9
понад 5160,0		14,8	29,0

Також з таблиці видно, що частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими прожиткового мінімуму склала 8,7 % (законодавчо встановленого за 9 місяців 2017 року - 1588,44 грн.) та нижче фактичного прожиткового мінімуму 40,9 % (встановленого за 9 місяців 2017 року – 2903,74 грн.). В той же час, за експертними оцінками законодавчо встановлений та фактичний прожитковий мінімум є явно занижений (майже вдвічі).

Існує кілька інтерпретацій індексу Джині, що допомагають зрозуміти, що саме він показує. По-перше, індекс Джині показує очікувану різницю в доходах двох людей або домогосподарств, довільно вибраних з усього населення. Наприклад, індекс Джині, який дорівнює 0,60, означає, що якщо середній дохід на душу населення становить 3720 грн. Очікувана різниця в доходах двох довільно вибраних людей дорівнює 2232 грн. (60 % від середнього доходу у 3720 грн.). По-друге, якщо люди або домогосподарства оцінюють свій добробут не тільки в абсолютних сумах (цифрах свого доходу або споживання), але і в відносних (скільки вони мають у порівнянні з іншими), рівень добробуту в

суспільстві (W) можна уявити як середній дохід (μ), помножений на одиницю мінус індекс Джині, тобто:

$$W = \mu (1 - G), \quad (2.1)$$

де W - рівень суспільного добробуту;

μ - середній дохід;

G - індекс Джині.

Якщо індекс Джині дорівнює 0,60, рівень добробуту суспільства з середнім доходом на душу населення 3720 грн. складе 1488 грн. Це нижче, ніж рівень соціального добробуту в суспільстві із середнім душевим доходом або еквівалентним доходом, рівним цим же 3720 грн., Але з індексом Джині 0,40 рівень добробуту склав би 2232 грн. Для України показник рівня соціального добробуту, розрахований на основі таблиці 2.21 склав $(3720(1 - 0,269))$ 2719,32 грн.

Цей розрахунок показує, що рівень суспільного добробуту залежить від рівня нерівності, що дозволяє його використовувати при розробці соціально-економічної політики в країні. Хоча рівень доходів в 2719,32 грн. важко асоціювати з рівнем соціального добробуту.

Індекс Джині використовуються й як чисто статистична оцінка мінливості, так і нормативний показник нерівності.

Як і статистичний показник мінливості, індекс Джині може відображати і негативний дохід. Інші показники нерівності цієї властивості не мають. Це дуже важливо для оцінки впливу змін в політиці на нерівність доходів, тому що дохід деяких домогосподарств може бути від'ємним (заборгованість за кредитами, заборгованість за комунальні послуги тощо).

Ще одна перевага індексу Джині і пов'язаних з ним понять (зокрема, поняття еластичності індексу Джині по доходу) полягає в тому, що статистичні властивості цих показників краще відомі, ніж властивості інших показників

нерівності. Це дозволяє визначити, вплив граничних змін в доході або споживанні на нерівність. Більшість інших показників нерівності не дозволяють враховувати такі фактори.

Індекс Джині можна уявити графічно, що дозволяє бачити різницю у нерівності між різними розподілами, а також різницю у впливі різних джерел доходу або споживання.

Крім того, індекс Джині має теоретичну основу, бо заснований на теорії відносної депривації і аксіомі соціальної справедливості.

При оцінці ступеня нерівності і впливу різних програм і стратегій на нерівність індекс Джині може відображати різні соціальні переваги напрямків економічної політики (тобто більшу або меншу орієнтацію на боротьбу з бідністю). Зокрема, при оцінці бідності розширений індекс Джині може враховувати різні соціальні переваги за допомогою ваг, що привласнюються різним частинам розподілу доходу або споживання.

Як показують дані таблиці 2.14 (26,9 %) і як свідчать дані ООН, за індексом Джині Україна, маючи ступінь розподілу доходів близько 25 %, знаходиться серед європейських лідерів.

Кабінет Міністрів України зафіксував намір стримувати поглиблення диференціації між доходами багатих і бідних українців, не допускаючи нерівності розподілу в країні більш ніж на 35 %. Таку стратегічну мету Уряд України поставив собі до 2020 року.

Статистичні дані показують, що пік нерівномірності у доходах українців спостерігався в 1995 році, коли цей показник досягав 39 % [129].

Можна зробити висновок про посилення диспропорцій у системі розподілу доходів населення в Україні та про збільшення числа людей, які відносяться до категорії бідних. До основних причин таких трансформацій слід віднести дестабілізуючі фактори внутрішнього та зовнішнього спрямування, які включають непослідовну державну економічну політику, політику у соціальній та трудовій сфері, збройний конфлікт на Сході України, анексія Криму інші

процеси, які здійснюючи кумулятивний дестабілізуючий вплив, призводять до збідніння українського населення.

На основі вищевикладеного можна зробити висновок про недієвість соціально-економічних реформ в Україні та про необхідність розробки нового механізму соціального забезпечення населення, який буде відповідати сучасним вітчизняним реаліям.

Як уже зазначалося, вагомим важелем впливу на фінансові ресурси домогосподарств є податки. Для дослідження стану оподаткування домогосподарств було проаналізовано сукупні доходи і витрати вітчизняних домогосподарств на основі статистичних даних Державної служби статистики України. Динаміку зміни обсягів та структури сукупних доходів домогосподарств ілюструє таблиця 2.22 [130].

Таблиця 2.22 – Структура доходів домогосподарств за період 2013-2017 років

Показник	Період				
	2013	2014	2015	2016	2017
Грошові доходи:	4182,66	4258,86	4988,61	5769,02	7552,68
оплата праці	2336,57	2278,14	2642,85	3179,29	4433,1
дохід від підприємницької діяльності	193,72	265,21	309,37	349,98	394,62
інші грошові доходи	1652,37	1715,51	2036,39	2239,75	2724,96
Не грошові доходи	295,17	356,16	627,8	990,47	489,18
Загальні доходи	4477,83	4615,02	5616,41	6759,49	8041,86

За даними рисунку 2.6 можна зробити висновок, що загальні доходи домогосподарств показують темпи зростання в абсолютних значеннях. Грошові доходи середньостатистичного домогосподарства зросли на 3370,02 грн. (темپ приросту склав 80,57 %) і станом на кінець 2017 року становили 7552,68 грн. Обсяги надходжень у вигляді не грошових доходів зросли на 194,01 грн. (на 65,73 %) і склали 489,18 грн. Загальні середні обсяги доходів домогосподарства зросли на 3564,03 грн. (на 79,59 %) і склали 8041,86 грн.

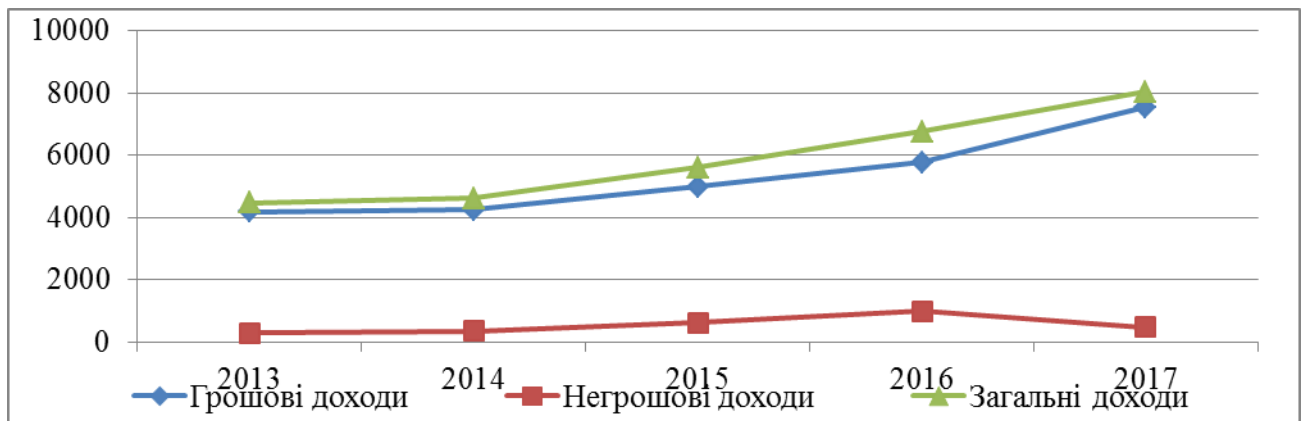

Рисунок 2.6 – Динаміка зміни доходів домогосподарств за 2013-2017 році, грн

Тобто можна стверджувати, що на даний момент відбувається процес поступового наздоганяння доходами домогосподарств цін споживчих товарів, які збільшились в результаті девальвації національної валюти (темп інфляції за досліджуваний період склав 225,25 %).

Аналіз динамічних зрушень доходів у досліджуваному періоді у структурі вітчизняних домогосподарств залежно від наявності дітей у їх складі наведено у таблиці 2.23 [130].

Таблиця 2.23 – Динаміка зміни доходів домогосподарств залежно від наявності дітей за період 2013-2017 років

Показник	Період									
	2013		2014		2015		2016		2017	
	з дітьми	без дітей	з дітьми	без дітей	з дітьми	без дітей	з дітьми	без дітей	з дітьми	без дітей
Грошові доходи:	5169,16	3580,27	5187,7	3689,09	6121,84	4289,4	7153,74	4912,77	9429,71	6391,93
оплата праці	3299,95	1748,34	3185,97	1721,27	3813,22	1920,7	4596,1	2303,2	6296,91	3280,51
дохід від підприємницької діяльності	318	117,83	438,79	158,74	500,87	191,23	509,5	251,33	627,28	250,75
інші грошові доходи	1551,21	1714,1	1562,94	1809,08	1807,75	2177,5	2048,14	2358,24	2505,52	2860,67
Не грошові доходи	355,49	258,33	418,4	317,97	681	594,99	1142,47	896,47	590,61	426,45
Загальні доходи	5524,65	3838,6	5606,1	4007,06	6802,84	4884,4	8296,21	5809,24	10020,3	6818,38

За отриманими даними можна зробити висновок, що доходи домогосподарств з дітьми переважають обсяги доходів домогосподарств, які не мають дітей у своєму складі, як за абсолютними значеннями, так і за темпами зростання (рис. 2.7). За період 2013-2017 років загальні доходи першої групи збільшились на 4495,67 грн. (темп приросту склав 81,37 %), в той час як доходи другої групи збільшились на 2979,78 грн. (на 77,63 %).

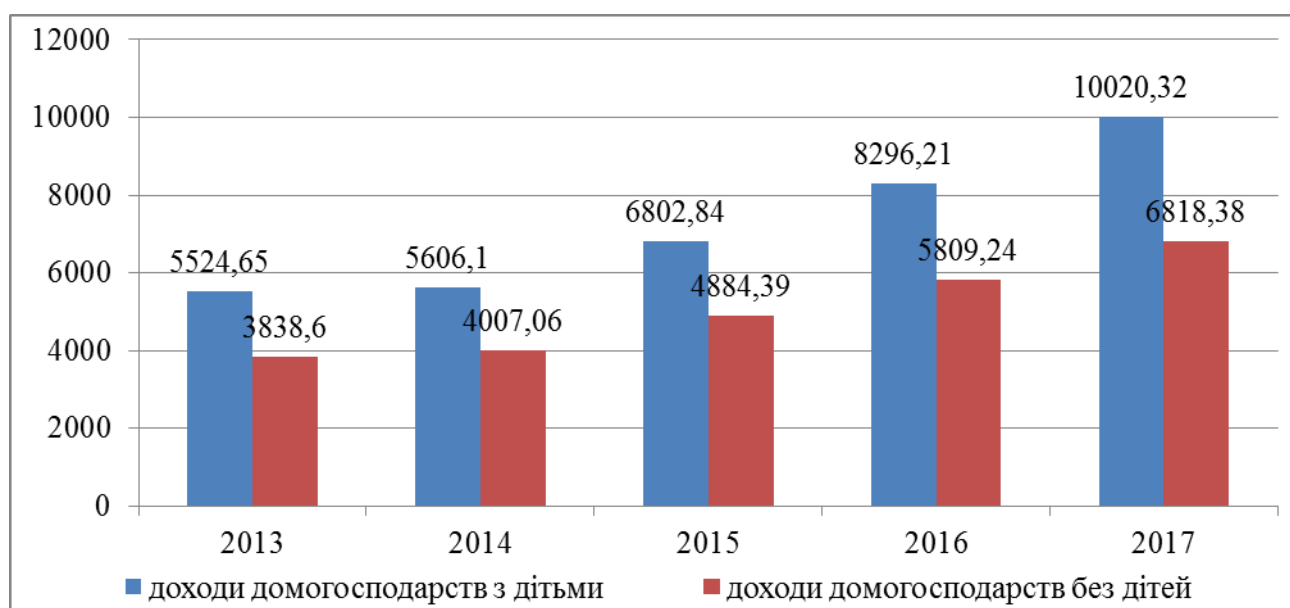

Рисунок 2.7 – Динаміка зміни сукупних доходів домогосподарств з дітьми та без дітей за період 2013-2017 роки

Відмінність у доходах зазначених груп пояснюється тим, що при проведенні статистичного опитування середня кількість членів домогосподарства складала 2,85 осіб, тобто здебільшого повні сім'ї з однією дитиною або один із членів подружжя з дитиною. Середня чисельність членів домогосподарства другої групи складає 1,65 осіб, тобто до даної групи включаються як подружжя без дітей, так і домогосподарства, що складаються з однієї особи. Окрім цього, варто відзначити, що збільшення показника загальних доходів досягалось здебільшого за рахунок зростання оплати праці членів домогосподарства: для першої групи зростання склало 2996,96 грн. (90,82 %), для другої групи – 1532,17 грн. (87,64 %).

Необхідно відзначити, що для аналізу податкового навантаження на домогосподарство особливий акцент необхідно зробити саме на тих доходах, які підлягають оподаткуванню. Тому у даному напрямку дослідження недоцільно включати інші грошові доходи, які включають пенсії, субсидії, грошові допомоги від родичів та не грошові доходи (специфічні пільги та оціночна вартість допомоги від родичів продовольчими товарами). В такому випадку необхідно окремо проаналізувати доходи у вигляді оплати праці членів домогосподарства та доходи від ведення підприємницької діяльності (таблиця 2.24) [складено за даними [130]].

Таблиця 2.24 – Динаміка зміни доходів домогосподарств, які відобразили дохід у вигляді оплати праці та дохід від підприємницька діяльності як основні (за період 2013-2017 років)

Показник	Період				
	2013	2014	2015	2016	2017
дохід у вигляді оплати праці	3473,78	3416,88	3956,58	4684,96	6463,31
дохід від підприємницької діяльності	3262,5	3766,4	4624,17	4930,8	6407,71

За даними таблиці 2.24 можна зробити висновок, що динаміка досліджуваних показників характеризується тенденцією рівноважного сталого зростання: дохід від оплати праці середньостатистичного домогосподарства за період 2013-2017 років збільшився на 2989,53 грн. (86,06 %), дохід від підприємницької діяльності збільшився на 3145,21 грн. (96,4 %).

Дослідження фінансового стану домогосподарств зумовлює об'єктивну необхідність в аналізі динаміки та структури їх видатків. За даними Державної служби статистики, видатки домогосподарств поділяються на 2 основні групи: споживчі та неспоживчі грошові витрати. Споживчі грошові витрати, в свою чергу, розподіляються на підгрупи та 2 категорії: товари та послуги в межах зазначених підгруп. Динаміку зміни обсягів та структури видатків домогосподарств ілюструє табл. 2.25 [130].

Таблиця 2.25 – Динаміка зміни обсягу витрат домогосподарств за період 2013-2017 років

Показник	Період				
	2013	2014	2015	2016	2017
Споживчі грошові витрати:	3206,23	3568,79	4422,94	4717,91	5710,1
продовольчі товари	1819,69	2026,97	2514,9	2496,18	3126,37
непродовольчі товари	875,06	981,62	1256,21	1495,03	1457,36
послуги	511,48	560,2	651,83	726,7	1126,37
Неспоживчі грошові витрати	402,51	305,57	334,82	354,02	609,15
Загальні витрати	3608,74	3874,36	4757,76	5071,93	6319,25

Аналіз динаміки доходів і витрат вітчизняних домогосподарств зумовлює об'єктивну необхідність у дослідженні рівня податкового навантаження як на домогосподарство в цілому, так і на його членів. Домогосподарства у процесі своєї життєдіяльності обкладається податками і зборами за 3 основними групами, тому доцільним є дослідження процесу оподаткування домогосподарства на усіх ланках на основі економічного моделювання їх податкової поведінки.

Виходячи із діючої системи оподаткування, нами було проаналізовано декілька моделей оподаткування домогосподарств та здійснено їх порівняння.

Першою моделлю для дослідження було обрано середньостатистичне домогосподарство, яке складається з двох осіб (подружжя без дітей), які працюють за наймом. За даними Державної служби статистики України, середній дохід такого домогосподарства визначено за вирахуванням податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) та інших обов'язкових платежів. Відповідно до цього для знаходження обсягу первинного доходу можна скласти рівняння:

$$X - (0,18 * X + 0,015 * X + 0,22 * X) = 6463,31 \quad (2.2)$$

де X – обсяг первинного валового доходу домогосподарства;

$0,18 * X$ – обсяг сплати ПДФО (18 %);

$0,015 * X$ – обсяг сплати воєнного збору (1,5 %);

$0,22 * X$ – обсяг сплати єдиного соціального внеску (22 %);

6463,31 – середня сума доходу домогосподарств, які визнали дохід у вигляді оплати праці основним, після оподаткування.

За даними розрахунку було встановлено, що обсяг первинного доходу домогосподарства у 2017 році складав 11047,9 грн. (5523,93 грн. на людину) , а податкове навантаження на доходи складало 41,5 % (4584,86 грн.).

Звертаючи увагу на витрати, необхідно відзначити, що за даними Державної служби статистики витрати включають усі податки та необхідні платежі, до яких відносяться:

- податок на додану вартість (ПДВ);
- акцизні податки;
- майнові податки;
- податки з власників транспортних засобів;
- митні платежі.

Для даної моделі слід врахувати, що члени досліджуваного домогосподарства не вживають тютюнові та алкогольні вироби, проживають у квартирі, площа якої не потребує сплати майнового податку, і тому сплачують виключно ПДВ. Складемо рівняння для визначення обсягів ПДВ у загальній структурі витрат домогосподарства:

$$X = 5523,93 * 0,1667 \quad (2.3)$$

де X – сума ПДВ у складі споживчих витрат домогосподарства;

0,1667 – коефіцієнт для визначення ПДВ у складі витрат;

5523,93 – обсяг грошових споживчих витрат (первинного доходу на одну особу) до вирахування ПДВ.

На основі проведених розрахунків можна визнати, що кожним членом домогосподарства було сплачено 920,84 грн. податку на додану вартість.

В цілому, досліджуваним домогосподарством було сплачено 6426,54 грн. прямих та непрямих податків, що складає 58,17 % від суми первинного доходу.

Другою моделлю є домогосподарство, яке отримує дохід переважно від підприємницької діяльності за умови відсутності найманих працівників. Тобто, діяльність зазначеного домогосподарства оподатковується єдиним податком за I групою оподаткування. Відповідно до цього, оподаткування доходів досліджуваного домогосподарства буде мати наступний вигляд:

$$X - (0,18 * МЗП + 0,015 * МЗП + 0,22 * МЗП + 0,1 * ПМПО) = 6407,71 \quad (2.4)$$

де X – сума первинного доходу домогосподарства;

$0,18 * МЗП$ – обсяг сплати ПДФО (18 % від мінімальної заробітної плати);

$0,015 * МЗП$ – обсяг сплати воєнного збору (1,5 % від обсягу мінімальної заробітної плати);

$0,22 * МЗП$ – обсяг сплати єдиного соціального внеску (22 % від обсягу мінімальної заробітної плати);

$0,1 * ПМПО$ – ставка єдиного податку для фізичних осіб – підприємців (10 % від суми прожиткового мінімуму);

6407,71 – середня сума доходу домогосподарств, які визнали дохід від підприємницької діяльності основним, після оподаткування.

У результаті проведеного розрахунку було встановлено, що первинний дохід домогосподарства склав 11217,3 грн. (5608,64 грн. на людину), а податкове навантаження встановлене на рівні 42,88 % (4809,57 грн.).

Наступним кроком є аналіз оподаткування видатків. Для даної моделі слід врахувати, що члени досліджуваного домогосподарства вживають тютюнові та алкогольні вироби і тому сплачують як ПДВ, так і специфічні акцизи. Площа житла досліджуваного домогосподарства не потребує сплати

майнового податку. Рівняння для визначення обсягів податків у загальній структурі витрат домогосподарства можна записати у такому вигляді:

$$\begin{cases} X = 5608,64 * 0,1667 \\ Y = 71,76 * 0,12 + 145,83 * 0,094 \end{cases} \quad (2.5)$$

де X – сума ПДВ у складі споживчих витрат домогосподарства;
 $0,1667$ – коефіцієнт для визначення ПДВ у складі витрат;
 $5608,64$ – обсяг грошових споживчих витрат (середній дохід на одну особу);
 Y – сума акцизних зборів у складі ціни підакцизних товарів;
 $71,76$ – середня сума споживання домогосподарством тютюнових виробів;
 $0,12$ – адвалорна ставка оподаткування тютюнових виробів (12 %);
 $145,83$ – середня сума споживання домогосподарством алкогольних виробів;
 $0,094$ – середня ставка оподаткування алкогольних (пивних) виробів.

У результаті проведених розрахунків було встановлено, що сума акцизних податків становить 22,32 грн. (8,61 грн. за тютюнові вироби та 13,71 грн. за алкогольні вироби). Сума сплаченого ПДВ становить 934,96 грн. Відповідно, сумарний показник оподаткування витрат домогосподарств становить 1914,56 грн. ($2 * 957,28$ грн.) або 17,1 % від загальних витрат такого домогосподарства.

У цілому, сума податкового навантаження на досліджуване домогосподарство знаходиться на рівні 59,94 % (6724,13 грн.).

Третьою досліджуваною моделлю є домогосподарство, яке складається з подружжя і дитини, проживає у квартирі, площа якої підпадає під сплату майнового податку, і члени якого працюють за наймом. За даними Державної служби статистики України, середній дохід такого домогосподарства

відзначено за вирахуванням ПДФО та інших обов'язкових платежів. Відповідно до цього для знаходження обсягу первинного доходу можна скласти рівняння:

$$X - (0,18 * X + 0,015 * X + 0,22 * X) = 7524,25 \quad (2.6)$$

де X – обсяг первинного валового доходу домогосподарства;

$0,18 * X$ – обсяг сплати ПДФО (18 %);

$0,015 * X$ – обсяг сплати воєнного збору (1,5 %);

$0,22 * X$ – обсяг сплати єдиного соціального внеску (22 %);

7524,25 – середня сума грошових доходів домогосподарств з дітьми після оподаткування.

За даними розрахунку було встановлено, що обсяг первинного доходу домогосподарства у 2017 році складав 12861,97 грн. (6430,99 грн. на дорослих членів домогосподарства), а податкове навантаження на доходи складало 41,5 % (5337,72 грн.).

Аналізуючи витрати, варто відзначити, що досліджуване домогосподарство не споживає алкогольні та тютюнові вироби і не має транспортного засобу, тому у розрахунку податкового навантаження на витрати буде включатись ПДВ та майновий податок.

Сума податку на майно ($СПМ$), відмінне від земельної ділянки, розраховується за формулою:

$$СПМ = (S - S_{п}) * МП \quad (2.7)$$

де $СПМ$ – сума податку на майно, відмінне від земельної ділянки;

S – площа квартири, що перебуває у власності;

$S_{п}$ – пільгова площа квартири, яка не підлягає оподаткуванню;

$МП$ – ставка майнового податку для фізичних осіб (0,17 % від МЗП).

За даними проведених розрахунків встановлено, що для досліджуваного домогосподарства податок на майно складає 8160 грн. на рік (680 грн. на місяць).

Розрахуємо обсяг ПДВ у складі сукупних витрат домогосподарства:

$$X = (6430,99 - 680) * 0,1667 \quad (2.8)$$

де X – сума ПДВ у складі споживчих витрат домогосподарства;

0,1667 – коефіцієнт для визначення ПДВ у складі витрат;

6430,99 – обсяг грошових споживчих витрат домогосподарства з дітьми.

680 – сума сплаченого майнового податку.

На основі проведених розрахунків можна стверджувати, що домогосподарством було сплачено 1917,38 грн. ($2 * 958,69$ грн.) податку на додану вартість.

У цілому, досліджуваним домогосподарством було сплачено 7255,1 грн. прямих та непрямих податків, що складає 56,41 % від суми первинного доходу.

Четвертою моделлю є домогосподарство, яке складається з подружжя і дитини, проживає у квартирі, що підлягає сплаті майнового податку, володіє автомобілем і отримує дохід переважно від підприємницької діяльності за умови відсутності найманих працівників. Тобто, можна стверджувати, що діяльність зазначеного домогосподарства оподатковується єдиним податком за I групою оподаткування. Відповідно до цього, оподаткування доходів досліджуваного домогосподарства буде мати наступний вигляд:

$$X - (0,18 * \text{МЗП} + 0,015 * \text{МЗП} + 0,22 * \text{МЗП} + 0,1 * \text{ПМПО}) = 7524,25$$

(2.9)

де X – сума первинного доходу домогосподарства;

$0,18 * \text{МЗП}$ – обсяг сплати ПДФО (18 % від мінімальної заробітної плати);

$0,015 * \text{МЗП}$ – обсяг сплати воєнного збору (1,5 % від обсягу мінімальної заробітної плати);

$0,22 * \text{МЗП}$ – обсяг сплати єдиного соціального внеску (22 % від обсягу мінімальної заробітної плати);

$0,1 * \text{ПМПО}$ – ставка єдиного податку для фізичних осіб – підприємців (10 % від суми прожиткового мінімуму);

7524,25 – середня сума грошових доходів домогосподарств з дітьми після оподаткування.

У результаті проведеного розрахунку було встановлено, що первинний дохід домогосподарства склав 13125,9 грн. (6562,95 грн. на дорослих членів домогосподарства), а податкове навантаження встановлене на рівні 42,67 % (5601,65 грн.).

Наступним кроком є аналіз оподаткування видатків. Для даної моделі слід врахувати, що члени досліджуваного домогосподарства вживають тютюнові та алкогольні вироби і тому сплачують як ПДВ, так і специфічні акцизи. Площа житла досліджуваного домогосподарства потребує сплати майнового податку.

За даними проведених розрахунків встановлено, що для досліджуваного домогосподарства ставка податку на майно складає 10880 грн. на рік (906,67 грн. на місяць).

Рівняння для визначення обсягів податків у загальній структурі витрат домогосподарства має вигляд:

$$\begin{cases} X = (6562,95 - 906,67) * 0,1667 \\ Y = 71,76 * 0,12 + 145,83 * 0,094 \end{cases} \quad (2.10)$$

де X – сума ПДВ у складі споживчих витрат домогосподарства;

- 0,1667 – коефіцієнт для визначення ПДВ у складі витрат;
- 6562,95 – обсяг грошових споживчих витрат домогосподарства з дітьми;
- 906,67 – сума сплаченого майнового податку;
- У – сума акцизних зборів у складі ціни підакцизних товарів;
- 71,76 – середня сума споживання домогосподарством тютюнових виробів;
- 0,12 – адвалорна ставка оподаткування тютюнових виробів (12 %);
- 145,83 – середня сума споживання домогосподарством алкогольних виробів;
- 0,094 – середня ставка оподаткування алкогольних (пивних) виробів.

У результаті проведених розрахунків було встановлено, що сума акцизних податків становить 22,32 грн. (8,61 грн. за тютюнові вироби та 13,71 грн. за алкогольні вироби). Сума сплаченого ПДВ становить 1094,04 грн. Відповідно, сумарний показник оподаткування витрат домогосподарств становить 2188,09 грн. ($2 * 1094,04$ грн.) або 16,67 % від загальних витрат домогосподарства.

У цілому, сума податкового навантаження на досліджуване домогосподарство знаходиться на рівні 59,35 % (7789,74 грн.).

За даними проведених розрахунків складено комплексну порівняльну таблицю, яка відображає податкове навантаження на вітчизняні домогосподарства (таблиця 2.26).

За даними таблиці можна зробити наступні висновки:

- податкове навантаження на домогосподарства, які займаються підприємницькою діяльністю, є вищим, ніж на домогосподарстві, члени якого працюють за наймом;
- податкове навантаження на домогосподарства з дітьми є вищим, ніж на домогосподарства без дітей;

- розрив між доходами і витратами (вільна частина грошових коштів, яка залишається після усіх витрат) домогосподарств з дітьми відсутній, що свідчить про неможливість таких домогосподарств акумулювати навіть мінімально необхідні суми грошових коштів.

Таблиця 2.26 – Порівняння податкового навантаження на різні типи домогосподарств

Модель домогосподарства	I	II	III	IV
наявність дітей	-	-	+	+
необхідність сплати податку на майно	-	-	+	+
первинний дохід, грн.	11047,9	11217,3	12861,97	13125,9
грошовий дохід, грн.	5523,93	5608,64	6430,99	6562,95
споживчі витрати, грн.	5523,93	5608,64	6430,99	6562,95
податкове навантаження на доходи, грн.	4584,86	4809,57	5337,72	5601,65
податкове навантаження на доходи, %	41,5	42,88	41,5	42,67
податкове навантаження на витрати, грн.	1841,68	1914,56	1917,38	2188,09
податкове навантаження на витрати, %	16,7	17,1	14,91	16,67
сумарне податкове навантаження, грн.	6426,56	6723,65	7255,44	7790,22
сумарне податкове навантаження, %	58,17	59,94	56,41	59,35

Окрім побудови математичних моделей, які відображають ступінь податкового навантаження на окремі типи домогосподарств, доцільною є побудова економетричної моделі, яка буде відображати залежність між обсягом отримуваних доходів та часткою домогосподарств з дітьми. Для побудови даної моделі скористалися статистичною інформацією Державної служби статистики України (таблиця 2.27) [130].

Таблиця 2.27 – Вихідні дані для проведення економетричного аналізу

Рік	Сукупні доходи домогосподарства, грн.	Частка домогосподарств з дітьми, %
2010	3377,2	37,9
2011	3720,87	38
2012	4032,87	38
2013	4477,83	38
2014	4615,02	38
2015	5616,41	38,2
2016	6759,49	38,2
2017	8041,86	38,2

За даними побудованої економетричної моделі можна зробити висновок, що існує тісний взаємозв'язок між обсягом доходів, які отримують домогосподарства, та часткою домогосподарств з дітьми у загальній сукупності (коефіцієнт детермінації дорівнює 0,8043, рис. 2.8). Тим не менш, за останні роки спостерігається тенденція відсутності приросту частки домогосподарств з дітьми, незважаючи на зростання доходів. Така тенденція пояснюється складним економічним становищем в країні та інфляційними процесами, які знизили купівельну спроможність грошей, отримуваних у вигляді доходів.

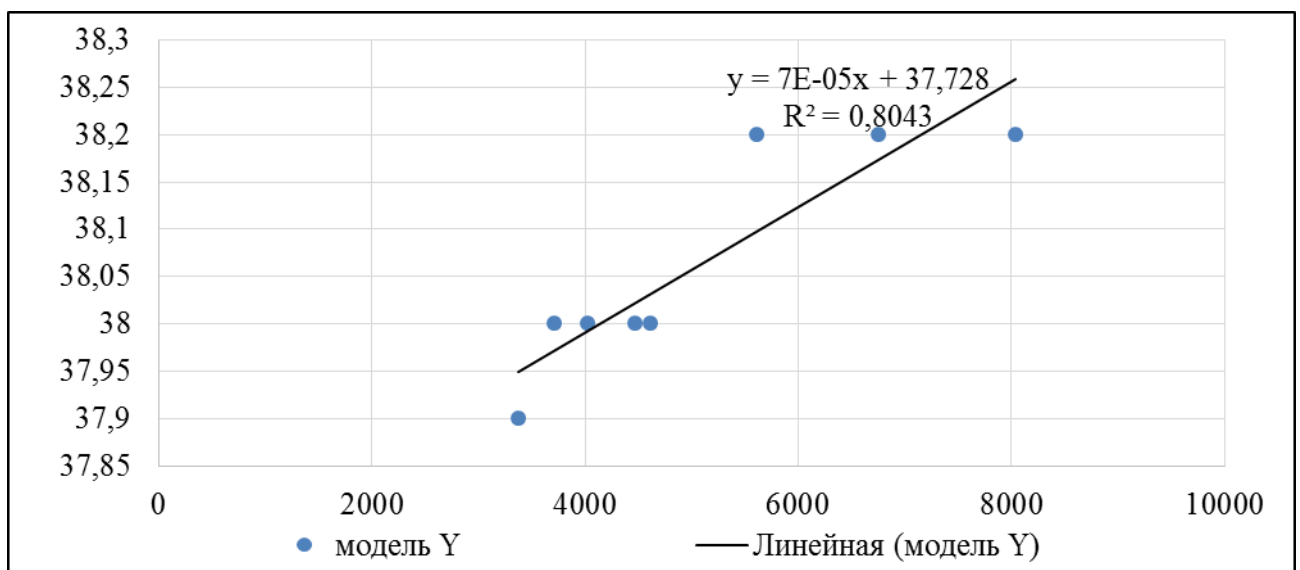

Рисунок 2.8 – Взаємозв'язок між доходами домогосподарств та часткою домогосподарств з дітьми у загальному обсязі

Аналіз проведених розрахунків дозволяє зробити висновок, що доходи українських домогосподарств залишаються на низькому рівні – в розрахунку на одну особу дохід домогосподарства знаходиться на рівні мінімальної заробітної плати до сплати податків. Слід звернути увагу на високу частку витрат на споживчі товари, а саме на продукти харчування, що зумовлено малим обсягом доходів домогосподарств. На основі зіставлення доходів і витрат вітчизняних домогосподарств можна стверджувати про неможливість акумулювання коштів населенням, що з одного боку знижує їх адаптивність в умовах соціально-

економічної нестабільності, а з іншого – не дозволяє залучати заощадження домогосподарств у фінансову сферу, що в свою чергу призводить до уповільнення обігу фінансових ресурсів та зниження економічної активності на фінансовому ринку України.

Аналіз податкового навантаження на середньостатистичні домогосподарства показує, що як для тих домогосподарств, які отримують основний дохід у вигляді оплати праці, так і для тих, що займаються підприємницькою діяльністю, рівень податкового навантаження переважає 50 %, тобто більше половини первинних доходів сплачується у вигляді різноманітних податків та зборів, що в умовах низького рівня доходів призводить до неможливості соціально-економічного розвитку домогосподарств, та відповідно, економіки країни.

Проведений кореляційно-регресійний аналіз показав, що існує тісний функціональний взаємозв'язок між доходами домогосподарств та наявністю дітей у їх складі. Тим не менш, тенденції, які характеризують досліджуваний процес, мають сталий характер і потребують стимулювання.

Проблема справляння податку на додану вартість в Україні має як суто фінансові, так і загальні соціально-економічні риси. До фінансових аспектів слід віднести проблему відсутності диференціації ставок зазначеного податку та складність і непрозорість механізму його відшкодування, що призводить до відтягування суттєвої частини оборотних коштів підприємств та до виникнення корупційних схем стосовно черговості розподілу відшкодувань. Динаміку стягнення та відшкодування ПДВ в Україні ілюструє таблиця 2.28 [131].

За даними таблиці можна зробити висновок, що у досліджуваному періоді спостерігається збільшення абсолютних значень зазначених показників. Так, обсяг надходжень з ПДВ збільшився на 252324 млн. грн., а обсяг відшкодувань – на 66613 млн. грн.

Дана тенденція зумовлена зростанням цін на товари та послуги, що в свою чергу призвело до збільшення обсягів надходжень, і відповідно, відшкодувань.

Таблиця 2.28 – Динаміка податкових надходжень, надходження і відшкодування ПДВ за період 2013-2017 рр.

Рік	Податкові надходження	Надходження ПДВ		Відшкодування ПДВ	
	млн. грн.	млн. грн.	% до загальної суми надходжень	млн. грн.	% до суми надходжень з ПДВ
2013	341165	181717	53,26	53448	29,41
2014	355428	189241	53,24	50216	26,54
2015	507636	246858	48,63	68405	27,71
2016	650782	329911	50,69	94405	28,62
2017	828159	434041	52,41	120061	27,66

Проте досліджуючи темпи зростання досліджуваних показників, можна зробити висновок про відставання темпів відшкодувань від надходжень (138,86 % та 124,63 %), що може свідчити про уповільнення механізму відшкодування ПДВ та зниження його ефективності (рисунок 2.9). Особливої уваги заслуговує той факт, що незважаючи на економічні умови, в країні зберігається тенденція до переважання ПДВ у загальній сумі податкових надходжень (частка ПДВ переважає 50 %), що за свідченням експертів, свідчить про нераціональність вітчизняної податкової системи [132, с.133].

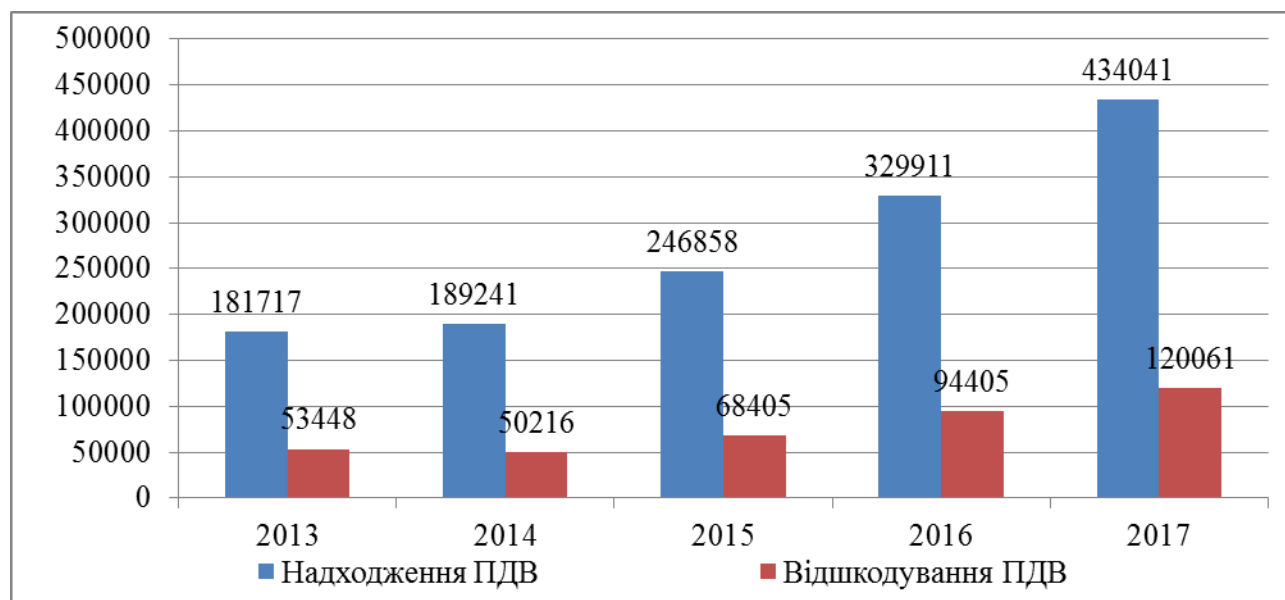

Рисунок 2.9 – Динаміка надходження та відшкодування ПДВ за період 2013-2017 років

Соціально-економічна сторона проблеми стягнення ПДВ полягає у регресивності та соціальній несправедливості даного податку, яка проявляється у зменшенні питомої ваги податку залежно від збільшення доходу людини за умови придбання однакового необхідного кошику товарів та послуг (таблиця 2.29).

Таблиця 2.29 – Динаміка зміни частки ПДВ на першочергові потреби домогосподарства залежно від рівня доходу

Умовні моделі домогосподарства	Доходи, грн.	Витрати на першочергові потреби, грн.	Сума сплаченого ПДВ, грн.	Частка ПДВ від загального обсягу доходу, %
А	6463,31	5710,1	951,68	14,72
Б	12926,62			7,36
В	19389,93			4,91
Г	32316,55			2,94
Д	64633,1			1,47

На основі проведених розрахунків можна зробити висновок, що обсяг ПДВ на першочергові потреби домогосподарство змінюється обернено пропорційно до обсягу доходу, тобто за умови збільшення доходу домогосподарства в 10 разів, частка ПДВ у складі споживчого кошика також зменшиться в 10 разів – рисунок 2.10.

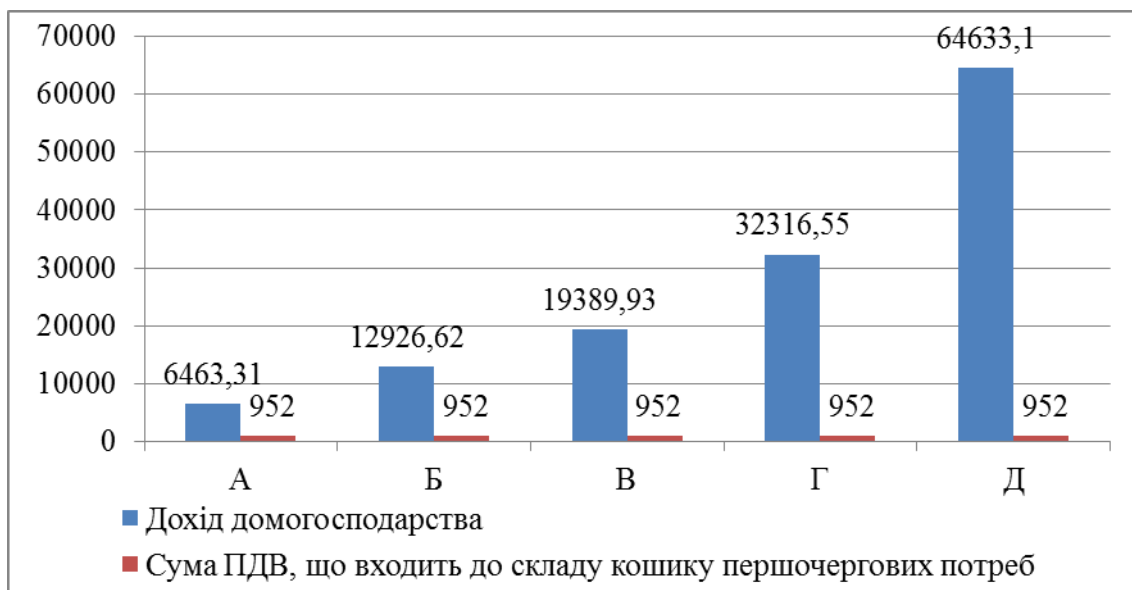

Рисунок 2.10 – Динаміка зміни частки ПДВ на першочергові потреби домогосподарства залежно від рівня доходу

Така тенденція свідчить про те, що досліджуваний податок найбільш сильно відчувається домогосподарствами з малим рівнем доходу, що підтверджує його соціальну несправедливість та необхідність трансформації відповідно до сучасних соціально-економічних умов.

Таким чином, результати реалізації першого етапу пропонованого методичного підходу, а саме - визначення основних чинників, що зумовлюють зростання доходів домогосподарств, пов'язаних з сектором нефінансових корпорацій та державним сектором, їх аналіз та оцінка свідчать про необхідність вдосконалення державної політики щодо фінансів домогосподарств.

Висновки до розділу 2

1. Найважливішою передумовою успіху у вирішенні проблеми формування та використання фінансових ресурсів домогосподарств у фінансовій системі є проведення аналізу формування фінансових ресурсів домогосподарств, визначення особливостей зміни їх структури. Проведений аналіз фінансових ресурсів домогосподарств відповідно до інституційних джерел походження, показав, що існують диспропорції їх формування. Так, тільки 28% загального обсягу фінансових ресурсів забезпечують надходження з не фінансових корпорацій, трохи більше 7 % з фінансових корпорацій, майже 34 % надходять з державного сектору та 31 % ресурсів домогосподарства формують на свій розсуд, не покладаючись на інших суб'єктів національної економіки. Аналіз показав, що протягом останніх років в Україні майже не відбуваються позитивні зрушення у структурі фінансових ресурсів домогосподарств, а саме: збільшення питомої ваги оплати праці, пенсійних виплат, доходів від підприємництва, а також зниження частки натуральних доходів і трансфертів у вигляді пільг та субсидій. Крім того, загальний рівень

доходів у країні залишається вкрай низьким, у першу чергу, внаслідок низьких стандартів оплати праці. Зменшення зареєстрованих доходів від найманої праці примушує більшість домогосподарств приховувати свої доходи, що ускладнює аналіз рівня життя вітчизняних домогосподарств.

2. Запропоновано використання інституційного підходу і до аналізу та визначення структури витрат домогосподарств. Проведений аналіз розподілення та використання фінансових ресурсів домогосподарств України показав, що основні витрати домогосподарств пов'язані з сектором не фінансових корпорацій, а саме майже 91 % їх загального обсягу. Витрати домогосподарств пов'язані з сектором фінансових корпорацій склали трохи більше ніж 3 %. Неспоживчі грошові витрати пов'язані з сектором домогосподарств склали майже 6 %. Домогосподарства використовують кредити і депозити як фінансові ресурси, але їх рівень в розрахунку на одну особу показав, що потенціал використання таких джерел ресурсів є незадовільний. Порівняння депозитів і кредитів з заробітною платою показало скорочення як кредитних, так і депозитних ресурсів. Що свідчить не про позитивні тенденції, а про тенденції постійного зниження рівня оплати праці й відповідно неможливості домогосподарств формувати заощадження у формі депозитів, недержавних пенсійних та страхових накопичень.

Відсутність обґрунтованої економічної моделі країни та відповідної фінансової політики щодо фінансів домогосподарств фактично призводить не тільки до низхідної динаміки реальних доходів домогосподарств, а й зумовлює проблеми не тільки бюджетної системи і державних фінансів України, а й стагнацію секторів фінансових та не фінансових корпорацій.

3. Запропонований методичний підхід до аналізу та оцінки фінансів домогосподарств з позиції відносин з інституційними секторами економіки дозволяє своєчасно виявляти диспропорції у відносинах домогосподарств з інституційними секторами національної економіки, а також розробляти пропозиції по удосконаленню державної фінансової політики щодо фінансів домогосподарств. Основними завдання запропонованого підходу є: визначення

чинників та розробка пропозицій щодо зростання доходів домогосподарств, пов'язаних з сектором нефінансових корпорацій; визначення впливу чинників та розробка пропозицій щодо активізації формування фінансових ресурсів домогосподарств, пов'язаних з сектором фінансових корпорацій, в тому числі: за рахунок кредитів та формування накопичень (пасивних доходів) домогосподарств; розробка пропозицій щодо оптимізації відносин домогосподарств з державним сектором через визначення та врахування рівня податкового навантаження та нерівності по доходах вітчизняних домогосподарств.

4. Виконані розрахунки кореляційного зв'язку показали, що на практиці попит на кредитні гроші у домогосподарств формується не лише під впливом загальноекономічної ситуації, а й з урахуванням поточних потреб домогосподарств.

5. Проведений аналіз показав, що домогосподарства використовують депозити, з одного боку, як фінансові ресурси і як інвестиції, що приносять додатковий дохід у вигляді відсотків. Рівень депозитів по відношенню до ВВП показав, що використання таких джерел ресурсів є незадовільний. Депозитна поведінка населення обумовлена декількома ми чинниками. На наш погляд, основна полягає у недовірі до фінансово-кредитних установ на основі негативного досвіду співпраці населення з ними. Інші обумовлені зниженням реальних доходів домогосподарств, невизначеністю фінансового стану у майбутньому, проблемами розвитку ринку фінансових послуг тощо. Порівняння середнього обсягу депозитів домогосподарств в Україні у порівнянні з іншими країнами свідчить про потенціал такого ресурсу як для підвищення добробуту, так і економічного зростання.

6. Аналіз нерівності по доходах домогосподарств в Україні дає змогу окреслити систему заходів, спрямованих на підвищення рівня добробуту та недопущення поляризації суспільства за рівнем доходів при розробці державної фінансової політики щодо фінансів домогосподарств з метою соціально-економічного розвитку;

7. Аналіз податкового навантаження на середньостатистичні домогосподарства показує, що як для тих домогосподарств, які отримують основний дохід у вигляді оплати праці, так і для тих, що займаються підприємницькою діяльністю, рівень податкового навантаження переважає 50 %, тобто більше половини первинних доходів сплачується у вигляді різноманітних податків та зборів, що в умовах низького рівня доходів призводить до неможливості соціально-економічного розвитку домогосподарств, та відповідно, економіки країни.

3 УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДХОДІВ ДО ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ФІНАНСІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ

3.1 Удосконалення наукового підходу до політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з фінансовими корпораціями

Аналіз та оцінка стану відносин домогосподарств із сектором фінансових корпорацій показав, що вони можуть характеризуватися як незадовільні. Тому об'єктивно виникає потреба в удосконаленні підходу щодо фінансової політики з метою активізації таких відносин на основі підвищення фактору довіри до фінансових інститутів, удосконалення умов кредитування та стимулювання домогосподарств до розширення джерел формування пасивних доходів.

Структура запропонованого наукового підходу наведено на рисунку 3.1.

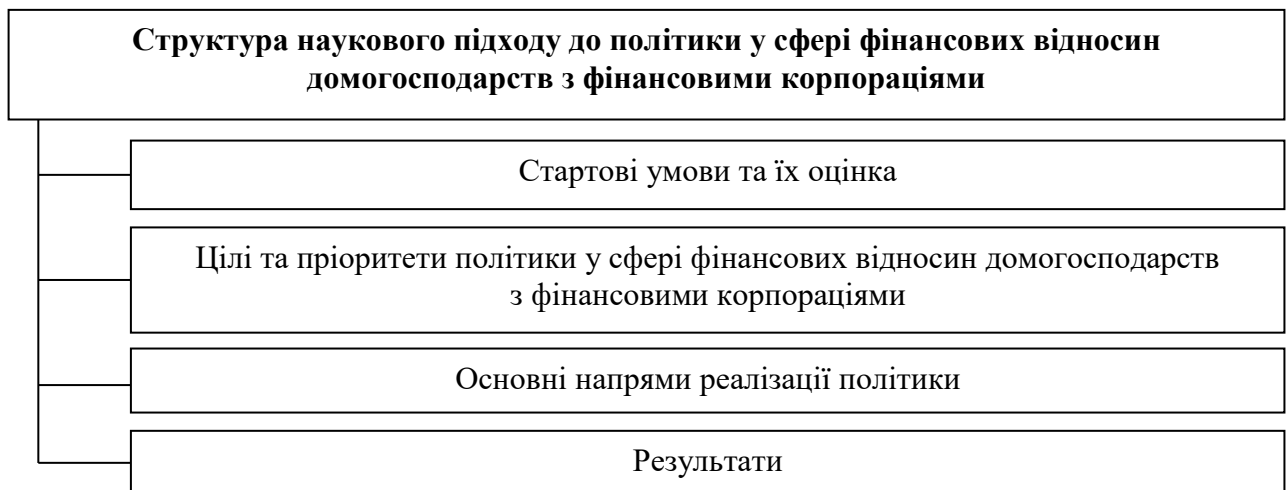

Рисунок 3.1 – Структура наукового підходу до політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з фінансовими корпораціями

Логіка наукового підходу до політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з фінансовими корпораціями наведено на рисунку 3.2.

Основною метою реалізації запропонованого методичного підходу є підвищення довіри населення до фінансових інститутів, насамперед до банківської системи. У результаті досягнення якої можна очікувати розширення форм та умов кредитування домогосподарств та розширення форм, умов та джерел формування пасивних доходів домогосподарств (у тому числі депозитних операцій).

Рисунок 3.2 – Логіка наукового підходу до політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з фінансовими корпораціями

У результаті реалізації політики наукового підходу можна очікувати зростання обсягу фінансових ресурсів домогосподарств та покращення фінансового стану суб'єктів банківської системи (фінансових інститутів). У цілому для країни активізація діяльності фінансових корпорацій може сприяти покращенню інвестиційного клімату та забезпеченню економічного зростання внутрішніми ресурсами.

Варто згадати, що окремі заходи в цьому напрямі зроблено. Так, з метою активізації ринку споживчого кредитування у 2017 році був прийнятий Закон України «Про споживче кредитування». Новий закон поширює свої вимоги на банки, кредитні спілки та інші фінансові установи, які надають кредити населенню, в той же час, поза сферою дії закону залишилися ломбарди [133].

Згаданий закон, має ряд позитивних нововведень:

- визначення вимог до реклами споживчих кредитів;
- визначення вимог до змісту інформації щодо кредиту (паспорт кредиту);
- уточнення вимог до діяльності кредитних посередників;
- визначення вимог до обов'язкового оцінювання кредитної спроможності споживачів;
- визначення черговості погашення заборгованості за споживчим кредитом (згідно європейських норм);
- визначення відповідальності споживача через встановлення верхньої межі штрафних санкцій (пеня відповідно до нового закону не може перевищувати подвійної ставки НБУ, нині це 14 %, а загальна сума штрафних санкцій – не більше 15 % від суми простроченого платежу) [133].

У той же час, закон не зняв і деякі суперечливі питання, а саме:

- залишилося не визначеним, який кредит вважається споживчим;
- залишилася без визначення нижня межа - сума кредиту;
- не встановлено порядок оцінки кредитної спроможності споживачів;
- чітко не визначено перелік обов'язкових документів для оцінки кредитоспроможності клієнта.

Наближення законодавчих актів у сфері споживчого кредитування до європейського можна розглядати як позитивний фактор для подальшого розвитку фінансового сектору.

На нашу думку, закладені в законі положення через конкретизацію та уточнення умов та правил як отримання так і погашення кредиту можуть стати підґрунтям для удосконалення підходів щодо регулювання відносин у цій сфері.

На основі вищезгаданого закону Національний банк України (НБУ) і Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг) мають розробити інструкції, у яких мають бути деталізовані умови та розроблені відповідні механізми щодо споживчого кредитування.

Кредитування споживачів у країнах ЄС відповідає розробленим та впровадженим Європейським директивам. Всі суб'єкти фінансового ринку зобов'язані чітко їх дотримуватися. За невиконання правил зафіксованих у Європейських директивах передбачені жорсткі норми відповідальності. А у випадку виявлення зловживань у сфері кредитування споживачі мають суттєві переваги.

Через чіткі механізми функціонування кредитного ринку в європейських країнах у позичальників відсутнє таке явище, як «недовіра» до фінансових інститутів. Кредитування є безпечним як для споживача, фінансової установи та держави. Досвід європейських країн необхідно імплементувати в Україні з метою забезпечення необхідного рівня довіри до суб'єктів фінансового ринку та економічного розвитку через використання кредитів.

Коротко проаналізуємо досвід деяких європейських країн щодо кредитування населення. Сьогодні для фахівців може бути цікавий досвід Польщі у цій сфері. Так, Польща займає шосте місце в Європейському союзі за кількістю взятих населенням кредитів. Послуги кредитування широко поширені. Кредитні гроші можна отримати не тільки в банку, а й в віртуальних платіжних системах. У Польщі кредит можна отримати навіть без високої заробітної плати будівництва власного житла. При цьому ставки по кредитах досить низькі (до 5 % річних).

Згідно з опублікованою загальноєвропейською статистикою, 90 % працездатного польського населення живе в кредит, а у середньому кожен житель Польщі має кредитний борг трохи більше 800 євро. Найбільше кредитних зобов'язань у ЄС мають жителі Кіпру і Греції, а менше всіх - Литва, Латвія і Бельгія [134].

У середньому країнах ЄС вартість житлових кредитів для позичальника складає 3,5 % - 3,75 %, що порівняно з рівнем інфляції в 3 % – 3,5 % для споживача іпотечного кредиту робить його досить привабливим [135].

Цікавим є досвід Німеччини. У цій країні умови отримання іпотечного кредитування такі: вартість першого внеску від 15 % до 30 %, термін кредитування від 20 до 30 років, відсоткова ставка за кредит від 7 % до 10 %. Крім того, у Німеччині надаються пільгові кредити для сімей з обмеженими доходами. Пільгові кредити поділяються на декілька видів. Так, пільгові кредити першої необхідності (безпроцентні і супроводжуються виплатою субсидій) можуть отримати особи з низькими доходами. Пільгові кредити другої необхідності надаються особам із середніми доходами [135].

Тобто, у розвинутих країнах держава політика направлена на ефективну всіх учасників процесу житлового кредитування. Держава використовуючи різноманітні методи прямо та опосередковано сприяє залученню додаткових інвестицій в житлову сферу. До таких методів державне регулювання іпотечного кредитування належать: державні субсидії, гарантії, страхування тощо. Така державна підтримка дозволяє отримувати іпотечні кредити практично усім домогосподарствам.

З метою визначення впливу різних показників соціально-економічного розвитку на кредитування домогосподарств нами було використано також підхід, що базується на маржиналістській теорії граничної корисності, оскільки дія закону граничної корисності (вартості) може бути використана як методологічна основа аналізу не лише процесу впливу ціни, а й доходів на функціонування кредитного ринку в Україні. На основі даних таблиці 3.1 було розраховано еластичність попиту на кредити за доходами домогосподарств та середньозваженою процентною ставкою по кредитам (таблиця 3.1).

Оскільки коефіцієнт еластичності попиту на кредити за ціною перевищував 1 по модулю майже весь період, то попит на кредити еластичний і залежить від ціни кредитування; при одночасному зростанні доходів і кредитування еластичність була вище 0, тобто попит був еластичний у

2002-2008 роках; у 2016-2018 роках цей показник склав 0,1-0,3, тобто, можемо зазначити, що рівень доходів домогосподарств не суттєво впливав на обсяги кредитів. Отже, незалежно від зростання обсягу доходів, зростання ставок по кредитах негативно впливає на попит на кредити домогосподарств.

Таблиця 3.1 – Еластичність попиту на кредит за доходом та ціною

Роки	Кількість домогосподарств, тис. од., Qh	Кредити на 1 домогосподарство, грн., Ch	Кредити домогосподарств, млрд. грн. Qdc=Qh*Ch	Середньо-місячна заробітна плата, грн., Sp	Зайняте населення за видами економічної діяльності, тис. осіб., Qp	Середньо-місячна заробітна плата всього зайнятого населення, млрд. грн., Y=Sp*Qp	Зміна попиту на кредити, (Qdc2-Qdc1)/(Qdc2+Qdc1)	Зміна доходу, (Y2-Y1)/(Y2+Y1)	Еластичність попиту на кредит за доходом, E _y =(Qdc2-Qdc1)/(Qdc2+Qdc1)/((Y2-Y1)/(Y2+Y1))	Середньо-зважені процентні ставки в річному обчисленні по кредитах, %Pc	Зміна ціни на кредит (P2-P1)/(P2+P1)	Еластичність попиту на кредит за ціною E _p =(Q2-Q1)/(Q2+Q1)/((P2-P1)/(P2+P1))
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
2002	17881	207	3,7	376	20091	7,6	0,456	0,104	4,4			
2003	18322	540	9,9	462	20163	9,3	0,238	0,125	1,9			
2004	18177	886	16,1	590	20295	12,0	0,351	0,164	2,1			
2005	18115	1845	33,5	806	20680	16,7	0,402	0,128	3,1	16,3	-0,035	-11,5
2006	18049	4349	78,5	1041	20730	21,6	0,329	0,134	2,5	15,2	0,013	25,3
2007	17940	8668	155,5	1351	20905	28,2	0,276	0,146	1,9	15,6	0,090	3,0
2008	17836	15351	273,8	1806	20972	37,9	-0,076	0,008	-9,5	18,7	0,088	-0,9
2009	17748	13258	235,3	1906	20192	38,5	-0,070	0,085	-0,8	22,3	0,061	-1,2
2010	17746	11518	204,4	2250	20266	45,6	-0,020	0,083	-0,2	25,2	0,025	-0,8
2011	17675	11100	196,2	2648	20324	53,8	-0,035	0,042	-0,8	26,5	0,017	-2,1
2012	17687	10352	183,1	3041	19261	58,6	0,015	0,039	0,4	27,4	-0,002	-7,9
2013	17656	10676	188,5	3282	19314	63,4	0,046	-0,004	-11,8	27,3	-0,009	-5,0
2014	17607	11739	206,7	3480	18073	62,9	-0,095	0,046	-2,1	26,8	0,024	-4,0
2015	16575	10305	170,8	4195	16443	69,0	-0,033	0,100	-0,3	28,1	0,043	-0,8
2016	16574	9654	160	5183	16277	84,4	0,031	0,153	0,2	30,6	-0,023	-1,3
2017	16506	10311	170,2	7104	16156	114,8	0,075	-1,000	-0,1	29,2	0,023	3,2
1.08. 2018	16429	12039	197,8	8977						30,6		

Виконані розрахунки показали, що на практиці попит на кредитні гроші формується не лише під впливом загальноекономічної ситуації, а й з урахуванням відповідних потреб домогосподарств. Мотиви й характер поведінки їх на кредитному ринку досить неоднозначні. Вони мають не лише

об'єктивний характер, а й значною мірою спираються на суб'єктивні оцінки економічної ситуації, особисті прагнення. Це зумовлює, з одного боку, нестабільність грошового попиту, а з іншого – породжує серйозні складності з його прогнозуванням, визначенням головних параметрів. На наш погляд, в Україні також недостатньо досліджено рівні надмірної закредитованості населення. По-перше, це пояснюється недостатньою статистичною базою для дослідження, а по-друге, населення та фахівці тільки почали стикатися з наслідками цієї проблеми як для конкретної особи, так і держави в цілому.

Зрозуміло, що зниження відсоткових ставок за кредитами може стати чинником щодо поживлення кредитування домогосподарств. В той же час, для зниження рівня процентних ставок по кредитах необхідна відповідна політика НБУ щодо встановлення облікової ставки. При цьому варто зазначити, що не дивлячись на те, що на початку 2016 року вона була на рівні 22 % і до кінця 2016-го знизилася до 14 %, а в 2017 знизилася до 12,5 %, середньозважений процент за кредитами не знизився й на 01.08.2018 року склав 30,6 % [136].

Тобто, відновлення процесів кредитування за прийнятними відсотковими ставками потребує комплексного врегулювання і стосується як необхідності підтримки реального сектора економіки з боку держави, збільшення реальних доходів домогосподарств, так і стимулювання банків до надання кредитів.

Вважаємо, що вище вкладене доцільно використовувати й у вітчизняній практиці кредитування домогосподарств.

Спираючись на міжнародний досвід розвинених країн можна визначити основні напрями реалізації політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з фінансовими корпораціями стосовно розширення форм та умов кредитування домогосподарств (див. рисунок 3.3):

- цільове субсидіювання малозабезпечених верств населення при отриманні кредиту на придбання житла, в тому числі через зниження ставок за іпотечними кредитами;
- надання податкових пільг позичальникам;
- встановлення прозорих механізмів ціноутворення на ринку житла;

- підвищення реальних доходів населення;
- стимулювання та розвиток вторинного ринку житла (в тому числі, за рахунок передачі в комунальну власність гуртожитків);
- створення механізму страхування ризиків, через надання державних гарантій за іпотечними цінними паперами;
- забезпечення реальної оцінки заставленого нерухомого майна;
- визначення типу кредиту (першої необхідності, другої необхідності тощо);
- визначення осіб відповідно до категорій пільговиків (на основі реальних доходів) на отримання кредитів;
- створення Державного іпотечного банку;
- суттєве зниження процентних ставок;
- права вибору програми кредитування з плаваючою процентною ставкою або з фіксованою відсотковою ставкою на весь період кредитування;
- стимулювання банків до надання кредитів.

Зрозуміло, що кредитна політика пов'язана з депозитною. Особливої актуальності набуває розробка дієвих заходів щодо залучення вкладів домогосподарств в банківську систему.

Протягом останнього десятиліття багато дослідників зосереджувалися на вивченні тенденцій на ринку банківських депозитів домогосподарств та їх впливу на економіку країни. Серед них можна виділити наступні роботи.

Так у роботі, Т. Веєк і М. Браун використовуються дані опитування 29 000 домогосподарств з 29 країн з перехідною економікою, з метою вивчення впливу використання банківських послуг на домогосподарства, структуру власності банку та розвиток фінансової інфраструктури. У названій роботі зроблено висновок, що на рівні домогосподарств сальдо банківського рахунку або банківської картки збільшується з доходом, багатством та освітою в більшості країн, залежить від міста проживання (місто або село), а також релігії та соціальної інтеграції. Результати наведені у праці Т. Веєк і М. Браун показують, що рахунки у іноземних банках пов'язані з більшою кількістю

домогосподарств з високим рівнем добробуту, високим рівнем доходу та освітою. Державна власність у банківському секторі, з іншого боку, не стимулює фінансове залучення сільських і бідних домогосподарств. Автори вважають, що вищий страховий захист депозитів, поліпшення платіжних систем і захист кредиторів заохочують поповнення банківських рахунків, зокрема, домогосподарств з високим рівнем доходів і багатства. Ці висновки пропускають сумніви щодо спроможності політичних важелів розширити фінансову систему для знедолених груп населення [137].

Згідно з дослідженням I. Kelly , недавня фінансова криза підкреслила важливість стабільного фінансування та, зокрема, депозитів клієнтів для банківського сектору Ірландії. У дослідженні зазначено, що для забезпечення життєздатності в майбутньому банки країни повинні підтримувати та нарощувати депозитні рахунки. Це дослідження зосереджується на ірландському ринку депозитів домогосподарств, описуючи деякі ключові події в цьому сегменті під час кризи. У дослідженні також перевірялося, чи впливав рух депозитів на різницю в депозитних ставках по банках за період з 2003 по 2013 рік. Основними висновками дослідження є те, що ірландські домогосподарства чутливі до відмінностей у ставках по банках, але це стосується лише до кризового періоду (тобто до 2007 року) [138].

Дослідження M.Brown і H.Stix , засновано на даних опитування, що охоплювало 16375 домогосподарств у десяти країнах у 2011 та 2012 роках, і висвітлює комплексний аналіз рівня депозитів на рівні домогосподарств у Центральній, Східній та Південно-Східній Європі. Автори дослідження вивчили, як переваги домогосподарств та їх заощадження в іноземній валюті, пов'язані з індивідуальними очікуваннями щодо монетарних умов та мережевих ефектів. Автори також дослідили, в якій мірі монетарні очікування та депозитна єврозалежність є спадщиною минулих фінансових криз або відтоку поточної політики та інституцій у регіоні. Висновки авторів ставлять під сумнів ефективність інтервенцій на стороні пропозиції (наприклад, банківське регулювання) або інтервенцій на стороні попиту (розвиток місцевого ринку

капіталу) у деєвротизації заощаджень домогосподарств. По-перше, автори показали, що депозитна євро залежність значною мірою залежить від попиту. По-друге, вони показали, що домогосподарства вже мають доступ до широкого спектру заощаджень у місцевій валюті [139].

У роботі Ching-Wai (Jeremy) Chiu і John Hill кількісно вивчається динаміка основних банківських коштів на депозитах у Сполученому Королівстві. Автори роботи оцінювали панель байєсівських векторних авто регресивних моделей за унікальним набором даних, підготовленим Банком Англії, і визначили шоки попиту та пропозиції депозитів, як для окремих банків, так і в сукупності, використовуючи обмеження на основі мікроекономічних знаків. Виходячи з імпульсних відповідей, авторами дослідження було оцінено на скільки банкам необхідно збільшити свої депозитні ставки, щоб покрити дефіцит депозитів, спричинений шоками фінансування. Банки, як правило, вважають необхідним зробити дорогими розцінки на депозити, щоб покрити дефіцит фінансування в короткостроковій перспективі. Еластичність депозитів домогосподарств по відношенню до сплаченої процентної ставки, як правило, становить близько 0,3, що свідчить про те, що депозити фізичних осіб є нестабільними. Але це змінюється по відношенню до банків і різних видів шоку. Автори показують, що банки є більш вразливими до шоків пропозиції депозитів, ніж до шоків попиту на депозити. Дослідження показало історичні декомпозиції, що розкрило правдоподібну динаміку шоку на основі історичних даних [140].

Стаття R. Pitonakova відображає стан з депозитами банків для домогосподарств у Словаччині, на основі застосування квартальних даних за 2 квартал 1998 року - 1 квартал 2015 року за методологією ARDL. Результати показали, що реальні процентні ставки, коефіцієнт залежностей похилого віку, інфляція та валовий наявний дохід збільшують депозити, а зростання доходів зменшує депозити домогосподарств. Результати свідчать про те, що люди старшого покоління мають тенденцію до збільшення фінансового багатства, якщо формують банківські депозити [141].

J.Armstrong, I N.Mulligan у своїй роботі досліджували зростання депозитів у Новій Зеландії і зазначили, що темпи зростання внутрішніх депозитів істотно змінювалися після глобальної фінансової кризи і різко сповільнилися протягом 2016 року. Автори вважають, що уповільнення було значною мірою зумовлене скороченням пропозиції (домогосподарств, які бажали виділити менше грошей на депозитні продукти). Вони також виявили, що банки збільшили свій попит на депозити наприкінці 2016 року, намагаючись подолати розрив між зростанням депозитів та кредитуванням. Розглянуто, якою мірою банки здатні істотно збільшити зростання депозитів шляхом підвищення процентних ставок. Автори вважають, що збільшення шестимісячної ставки депозитів на 1 процентний пункт може підвищити рівень депозитів домогосподарств приблизно на 1 відсоток після чотирьох кварталів і на 1,3 відсотка в довгостроковій перспективі. Оскільки вони вважають, що депозити не дуже чутливі до процентних ставок, якщо банки хочуть підтримувати стійкі профілі фінансування, не стаючи занадто залежними від офшорного оптового фінансування, їм може знадобитися помірне зростання кредитування або використовувати комбінацію підходів для приведення зростання депозитів до зростання кредитування [142].

К.Kochaniak аналізує виникнення та природу високо цінних депозитів у вибраних країнах Єврозони та детермінанти схильності домогосподарства до їх володіння. Аналіз проведений на рівні домогосподарств ґрунтується на логістичній регресії. Через рідкість високо цінних депозитів у домогосподарствах зони євро, вибірка опитаних домогосподарств збалансована відповідно до підходу Г. С. Маддали. Отримані результати свідчать про значну диверсифікацію депозитів високої вартості як частки загальних депозитів у домогосподарств Єврозони. Деякі особливості домогосподарств та осіб, на які посилаються автори, (ставлення до фінансових ризиків, цілі збереження, загальні інвестиційні переваги та пріоритети депозитів у порівнянні з іншими фінансовими активами), свідчать про те, що високо цінні депозити мають довгостроковий характер. Дослідження К.Kochaniak показує, що багатство і

певні соціально-демографічні характеристики мають статистично значущий вплив на ймовірність утримання високо цінних депозитів [143].

Н. Hughson, встановив у своєму аналітичному огляді, що зміни процентних ставок на ринку банківських депозитів можуть вплинути на витрати домогосподарств, безпосередньо впливаючи на процентні доходи та виплати домогосподарств і, у свою чергу, на суму грошових коштів, які домогосподарства мають для витрачання. Це, як правило, називається «каналом грошової політики домогосподарств». Дані на рівні домогосподарств свідчать про те, що канал грошових коштів діє як для домогосподарств, які є чистими позичальниками, так і для тих, хто є чистими кредиторами, хоча вплив на позичальників оцінювався набагато сильніше, ніж вплив на кредиторів. Загалом, зміни у грошових потоках домогосподарств є важливим каналом, за допомогою якого нижчі процентні ставки можуть стимулювати збільшення витрат домогосподарств [144].

Drechsler, J. представив ринок депозитів як новий канал передачі монетарної політики. Дослідження Drechslera J. показало, що, коли ставка фондів ФРС зростає, банки розширюють спреди, які вони нараховують на депозити, а депозити витікають з банківської системи і представляють модель, де це відбувається через ринкову владу на депозитних ринках. Депозити є основним джерелом ліквідних активів для домогосподарств, канал депозитів може пояснити сильний зв'язок між премією ліквідності та ставкою фондів ФРС. Оскільки депозити є також унікальним джерелом фінансування для банків, канал депозитів впливає на банківське кредитування. Коли ставка фондів ФРС зростає, банки, які залучають депозити на концентрованих ринках, контракують свої кредити більше, ніж інші банки. Результати дослідження J. Drechslera показали, що канал депозитів може враховувати всю передачу монетарної політики через банківські баланси [145].

У роботі М. Cussen йдеться про порівняльну оцінку фінансового багатства ірландських домогосподарств у ході Ірландського дослідження домогосподарських фінансів та споживання (ДФС) з оцінками статистичних та

адміністративних джерел даних. Автор показує, що ця перевірка дає три ключові результати. По-перше, як і більшість обстежень добробуту в інших країнах, ірландські ДФС зафіксували загальну вартість депозитів, які зберігаються ірландськими домогосподарствами, так: ДФС охоплює близько однієї третини сукупної кількості. По-друге, цей рівень недостатньої реєстрації в цілому подібний до розподілу депозитів. Таким чином, зазначено, що ДФС надає точну картину розподілу депозитів домогосподарств. По-третє, ступінь недостатньої реєстрації не є значною мірою зосередженою у жодній групі з однією популяцією, тобто за регіонами чи віковими групами. Що стосується причини невдалої реєстрації, не знайдено жодного фактора за записом. Проблеми, визначені в літературі з проектування опитування щодо дизайну вибірки (вибірка заможних), невідповідність пункту та одиниці, як видається, грають певну роль [146].

Значній кількості робіт українських вчених присвячена проблема вивчення тенденцій ринку банківських депозитів, залучення до нього коштів домогосподарств та розробка ефективної депозитної політики комерційних банків, а саме: М. Алексеєнко [147], Л. Галапул [148], Р. Герасименко [149], В. Данилишина [150], М. Коваленко [151].

Водночас, внаслідок нещодавнього зниження довіри споживачів до банківських установ внаслідок їх скорочення в умовах банкрутства та ліквідації, інтенсифікації інфляційних процесів, загострюється необхідність пошуку шляхів повернення уваги до питання стабілізації ситуації на ринку банківських депозитів. Також, на нашу думку, дуже важливо стимулювати депозити домогосподарств у контексті розвитку їх інвестиційного потенціалу по відношенню до вітчизняної економіки.

Як уже зазначалося, депозити виступають важливим складовим елементом фінансових ресурсів домогосподарств. Потенціал таких джерел поповнення фінансових ресурсів домогосподарств має бути використаним через створення відповідних інструментів регулювання з тим, щоб по-перше,

покращити добробут вітчизняних домогосподарств, а по-друге, забезпечити економічне зростання в країні внутрішніми інвестиційними ресурсами.

Мотиви й характер поведіння домогосподарств на фінансовому ринку щодо формування організованих заощаджень досить неоднозначні. Вони мають не лише об'єктивний характер, а й значною мірою спираються на суб'єктивні оцінки економічної ситуації, особисті прагнення, про що свідчить відсутність зв'язку між обсягами депозитів домогосподарств та середньозваженою процентною ставкою за депозитами та рівнем інфляції. Рвзом з тим , простежується зв'язок з кількістю готівки в обігу.

Проста логіка підказує, що зростання ставки за депозитами мало б забезпечити зростання обсягів депозитів, а зростання рівня інфляції - формування депозитів у іноземній валюті. Але розрахунки показали, що такої залежності не виявлено. Це зумовлює, з одного боку, нестабільність грошового попиту, а з іншого – породжує серйозні складності з його прогнозуванням, визначенням головних параметрів щодо формування відповідної політики щодо залучення коштів населення в банківську систему.

Тому, для виявлення впливу нецінових та цінових чинників на попит на депозити для домогосподарств України, на нашу думку, доцільним було проведення аналізу показників еластичності:

- 1) еластичності попиту на депозити за доходом;
- 2) еластичності попиту на депозити за ціною.

Формулу для обчислення коефіцієнта еластичності попиту на депозити за доходом можна записати наступним чином:

$$E_y = ((Q_{dc2} - Q_{dc1}) / (Q_{dc2} + Q_{dc1})) / ((Y_2 - Y_1) / (Y_2 + Y_1)), \quad (3.1)$$

де E_y – еластичність попиту на депозити домогосподарств за доходом їх членів;

Q_{dc} – депозити, надані домогосподарствам;

Y – офіційні доходи членів домогосподарств.

Слід зазначити, що чутливість попиту до змін у доході, тобто гранична величина переміщення кривої попиту, у разі зміни доходу, вимірюється за допомогою еластичності попиту за доходом. Цей вид еластичності визначається як відношення відсотка зміни величини попиту на депозити - до відсотка зміни доходу споживачів цього товару.

Як відомо, якщо еластичність попиту за доходом більше 0, збільшення доходів супроводжується зростанням обсягу попиту і він є еластичним; якщо менше 0, то відбувається скорочення попиту на депозит зі збільшенням доходів; якщо дорівнює 0, попит не є чутливим до зміни доходу. Якщо при цьому еластичність в інтервалі від 0 до 1 – депозит, слід вважати вкрай необхідним, якщо більше 1 – нормальним або предметом розкошів.

Результати розрахунків представлено в таблиці 3.2.

За результатами розрахунку на основі даних таблиці 3.8, можна стверджувати, що при одночасному зростанні доходів і депозитів еластичність була вище 0, тобто попит був еластичний у 2006 - 2007 роках - докризовий період, а в кризовому 2008 році відбулось різке падіння попиту на депозити, що було обумовлено фінансово-економічною кризою. Мова йде про те, що навіть маючи приріст доходу, члени домогосподарств почали в 2008 - 2009 роках вилучати депозити. Після цього періоду з кінця 2009 року банки намагалися повернути клієнтів і їх депозитні кошти за рахунок різкого підвищення ставок. Це їм вдалося, тому що фактично з 2010 року аж до 2014 рік відбувалося зростання показника еластичності, який перевищував 1.

Але з 2014 року, коли відбувся військовий конфлікт і розпочалась АТО, попит на депозити знаходився в нестабільному стані – в 2014 році показник еластичності, як і під час фінансової кризи, став від'ємним, був нееластичним, і тільки в 2015 році став трохи більшим 0, в 2016 році і 2017 році ситуація знов погіршилась, оскільки коефіцієнт еластичності став на кінець періоду знов менше 0. Це свідчить про те, що мали місце фактори, які негативно вплинули на залежність приросту депозитів від приросту доходів населення.

Для аналізу ситуації на ринку депозитів домогосподарств виконано розрахунок еластичності за ціною з метою виявлення, чи впливала ціна депозитних послуг на обсяг попиту за ними.

Таблиця 3.2 – Розрахунок еластичності попиту на депозити домогосподарств за доходами та за ціною в Україні

Роки	Кількість домогосподарств, тис. од.	Депозити на 1 домогосподарство, грн.	Депозити домогосподарств, млрд. грн.	Середньо-місячна заробітна плата, грн.	Зайняте населення за видами економічної діяльності, тис. осіб.	Середньо-місячна заробітна плата всього зайнятого населення, млрд. грн.	Зміна попиту на депозити	Зміна доходу	Еластичність попиту на депозит за доходом	Середньо-зважені процентні ставки в річному обчисленні по депозитам, %	Зміна ціни на депозит	Еластичність попиту на депозит за ціною
	Qh	Ch	Qdc=Qh*Ch	Sp	Qp	Y=Sp*Qp	$(Qdc2-Qdc1)/(Qdc2+Qdc1)$	$(Y2-Y1)/(Y2+Y1)$	Ey	Pc	$(P2-P1)/(P2+P1)$	Ep
2006	18049	6033,6	108,9	1041	20730	21,6	0,211	0,134	1,58	6,9	0,035	6,04
2007	17940	9319,9	167,2	1351	20905	28,2	0,132	0,146	0,90	7,4	0,081	1,63
2008	17836	12216,8	217,9	1806	20972	37,9	-0,009	0,008	-1,10	8,7	0,167	-0,05
2009	17748	12063,3	214,1	1906	20192	38,5	0,125	0,085	1,47	12,2	-0,034	-3,68
2010	17746	15502	275,1	2250	20266	45,6	0,060	0,083	0,73	11,4	-0,112	-0,54
2011	17675	17566,5	310,4	2648	20324	53,8	0,087	0,042	2,05	9,1	0,133	0,65
2012	17687	20888	369,3	3041	19261	58,6	0,090	0,039	2,27	11,9	0,025	3,64
2013	17656	25042,5	442	3282	19314	63,4	-0,028	-0,004	7,10	12,5	0,027	-1,02
2014	17607	23755,6	418,1	3480	18073	62,9	-0,009	0,046	-0,19	13,2	-0,039	0,22
2015	16575	24790,3	410,9	4195	16443	69,0	0,040	0,100	0,39	12,2	-0,080	-0,50
2016	16574	26837,6	444,7	5183	16277	84,4	0,054	0,153	0,35	10,4	-0,143	-0,38
2017	16506	30018,2	495,3	7104	16156	114,8	0,012	-1,000	-0,01	7,8	-0,076	-0,16
на 01.08.2018	16429	30901,3	507,4	8977						6,7		

Формулу для обчислення коефіцієнта еластичності попиту на депозити за ціною можна записати наступним чином:

$$E_z = ((Q_{dc2}-Q_{dc1})/(Q_{dc2}+Q_{dc1}))/((P_2-P_1)/(P_2+P_1)), \quad (3.2)$$

де E_y – еластичність попиту на депозити домогосподарств за доходом їх членів;

Q_{dc} – депозити, надані домогосподарствам;

P – середньозважені процентні ставки по депозитам.

Оцінка проводилася щодо значення коефіцієнта еластичності, яке береться по модулю. У даному випадку еластичним слід вважати попит, якщо еластичність буде вище 1, нееластичним – якщо він від 0 до 1, якщо дорівнює 1 – ступінь зміни попиту і ціни – збігаються.

За даними таблиці 3.2 також можна стверджувати, що оскільки коефіцієнт еластичності перевищував 1 по модулю далеко не весь період, попит на депозити не завжди залежав тільки від ціни депозитних послуг. Проте, тенденція зміни даного показника підтверджує, що ставки за депозитами також впливають на обсяг їх залучення. Цілий ряд інших факторів – фінансово-економічна криза, військово-політична-нестабільність впливали також дуже вагомо і це відразу негативно відбивалося на депозитній базі, оскільки домогосподарства починали вилучати свої кошти у власне зберігання, та й знецінення коштів також негативно відбивалося на можливості здійснювати заощадження.

На основі проведених розрахунків можна зробити наступний висновок:

- по-перше, приріст депозитів залежить від зростання доходів домогосподарств;
- по-друге, процентна політика банків впливає на приріст депозитів;
- по-третє, найбільше на динаміку зростання депозитів впливають фінансово-економічні кризи, військово-політична нестабільність, інфляція, що з одного боку, підриває довіру населення до банківської системи і політики уряду, змушує вилучати кошти «під матрац». З іншого боку, знецінення доходів населення внаслідок інфляції, обмежує можливості домогосподарств заощаджувати кошти.

НБУ відповідно до Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року [152] передбачив як результат її реалізації наступні основні показники:

- рівень готівки в економіці (відношення $M0$ до ВВП) не вище 9,5 %;

- рівень безготівкових розрахунків (частка безготівкових операцій у загальному обсязі операцій із використанням платіжних карток) – 55 %;
- кількість POS-терміналів (співвідношення POS-терміналів до чисельності населення (тис. шт./ млн. осіб)) - 11,0;
- рівень доларизації кредитів і депозитів - нижче 40 %;
- співвідношення кредитів до депозитів (валові кредити) - не вище 110 % [152].

Тобто, як бачимо, програмою не передбачено суттєвого зниження рівня доларизації економіки до 2020 року, хоча заплановано суттєве зниження рівня готівки в економіці, що може вплинути на збільшення обсягів депозитів.

Проблема відтоку грошей населення з банківської системи, на нашу думку, значно розв'язалася б з:

- розвитком національного фінансового ринку, який може забезпечити населенню різноманітні послуги інвестиційного характеру по секторах та сегментах економіки;
- розвитком інституту фінансового посередництва, який би користувався довірою населення (кредитні спілки, інвестиційні фонди тощо);
- створенням відповідних продуктів та їх пропозицією, створенням спеціальних інвестиційних інструментів, призначених для роздрібного інвестора;
- розвитком фінансової грамотності населення та створенням інституту фінансового консультування населення країни;
- розвитком податкового стимулювання інвестицій громадян;
- створенням сфери застосування компенсаційних механізмів на фінансовому ринку України загалом [153].

Найважливішими пріоритетами в процесі залучення заощаджень населення, на наш погляд, повинні стати:

- консолідація інтересів учасників ощадного процесу на основі створення системи узгодження їх інтересів, наприклад, через створення Державного банку

«Ощадна каса», який з метою залучення коштів населення під високий відсоток і гарантію повернення коштів у повному обсязі;

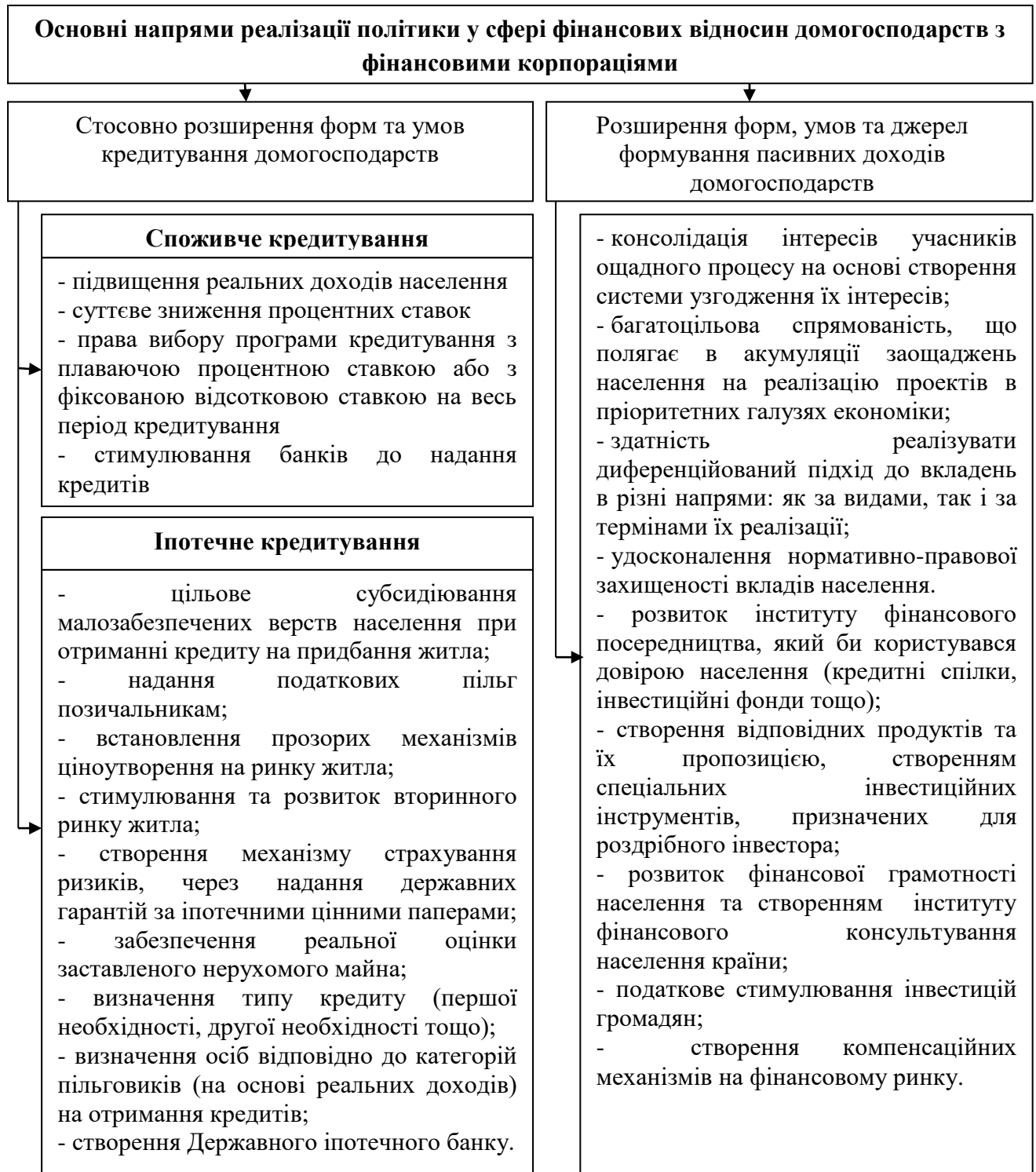

Рисунок 3.3 – Основні напрями реалізації політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з фінансовими корпораціями

- багатоцільова спрямованість, що полягає в акумуляції заощаджень населення на реалізацію проектів в пріоритетних галузях економіки (пріоритетних, по-перше, для населення, яке вкладає свої кошти, по-друге, з точки зору інноваційного розвитку країни);

- здатність реалізувати диференційований підхід до вкладень в різні напрями: як за видами, так і за термінами їх реалізації;

- удосконалення нормативно-правової захищеності вкладів населення.

Основні напрями реалізації політики сфері фінансових відносин домогосподарств з фінансовими корпораціями наведено на рисунку 3.3.

У країнах Європейського Союзу уряди, згідно правилам ЄЦБ, гарантують повернення вкладів до 100 тис. євро (105 тис. дол. США). А в Угорщині, Словачії та Словенії держава гарантує повернення всього вкладу незалежно від його розміру.

Виходячи із вищезазначеного, вважаємо, що удосконалення наукового підходу до політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з фінансовими корпораціями дозволить на основі підвищення довіри до фінансових інститутів розширити спектр кредитних та депозитних операцій населення, що сприятиме оптимізації структури фінансових ресурсів домогосподарств, формуванню пасивних доходів та підвищенню добробуту.

3.2 Науковий підхід до комплексної політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з нефінансовими корпораціями та державним сектором

Проведений аналіз показав, що відносини домогосподарств з сектором нефінансових корпорацій мають суттєві диспропорції як по формуванню, так і по використанню фінансових ресурсів. Відповідні диспропорції позначилися і

на нерівності домогосподарств по доходам. Дослідження також показало, що рівень суспільного добробуту залежить від рівня нерівності.

Тому об'єктивно виникає потреба в розробці наукового підходу до комплексної політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з нефінансовими корпораціями.

Визначення рівня податкового навантаження на різні типи домогосподарств дало можливість дійти висновку, що майже 50 % доходів сплачується у вигляді різноманітних податків та внесків. Така ситуація суттєво впливає на обсяги фінансових ресурсів, що залишаються в розпорядженні вітчизняних домогосподарств. Тому відносини домогосподарств з державним сектором також потребують модернізації.

Рисунок 3.4 – Логіка наукового підходу до комплексної політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з не фінансовими корпораціями та державним сектором

Запропонований науковий підхід до комплексної політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з не фінансовими корпораціями та державним сектором має забезпечити укріплення фінансового стану країни в цілому через постійне відтворення циклу зростання доходів домогосподарств.

Сутність та логіка такого підходу полягає у взаємообумовленості зростання доходів домогосподарств зі зростанням платоспроможного попиту, який в свою чергу обумовлює зростання доходів не фінансових корпорацій (до речі і фінансових корпорацій також). Відповідне зростання доходів призводить до зростання податків й доходів державного сектору. На наступному витку цього циклу можна сподіватися на зростання доходів домогосподарств та усіх інших суб'єктів національної економіки. Головна складність реалізації цього підходу полягає у можливості реалізації першого кроку (розірванні цього замкнутого кола), а саме суттєвому підвищенні доходів домогосподарств через доведення рівня оплати праці до європейських стандартів.

Саме заходи державної фінансової політики щодо фінансів домогосподарств можуть забезпечити реалізацію цього першого кроку через встановлення мінімальної заробітної плати та відповідних соціальних норм та стандартів.

Проведені розрахунки на основі статистичних даних та аналіз показали, що в Україні в останні роки стали явно проявлятися тенденції диференціації та поляризації доходів населення країни. Найвні відмінності за рівнем доходів (фінансових ресурсів) населення позначаються на соціально-економічному розвитку країни. У зв'язку з цим постає необхідність визначення причин та факторів, що зумовлюють нерівність за доходами населення.

Одним з найважливіших факторів, який може розглядатися як причинний щодо зазначених вище проблем, є існуючий підхід розподілу доходів у суспільстві.

Існування і характер зв'язку між економічним зростанням і розподілом доходу в суспільстві є предметом теоретичного аналізу та емпіричних досліджень, які мають тривалу історію, починаючи з праць С. Кузнеця. Так

звана гіпотеза Саймона Кузнеця, яка використовується останні п'ятдесят років, полягає у тому, що протягом економічного розвитку нерівність у країні спочатку збільшується, а потім зменшується [154, 155]. Але статистика по країнах світу доводить, що гіпотеза С. Кузнеця не виправдала себе в умовах епохи індустріалізації. Починаючи з 1980 – х років у більшості країн нерівність навіть збільшилась [156].

Економісти вважають, що нерівність у розподілі доходів необхідно розглядати як чинник, що сприяє не тільки зниженню економічної ефективності, але і сприяє посиленню нестабільності у суспільстві, наростанню невизначеності соціально-економічної системи [156].

Крім того, нерівність призводить до бідності широких верств населення. Це відбувається по перше через те, що при будь-якому рівні економічного розвитку або середнього доходу більша нерівність означає більш високий рівень бідності, оскільки населенню, що перебуває на нижній межі доходу або споживання, дістається менша частка ресурсів. По-друге, наслідком більшої початкової нерівності може бути більш повільне подальше економічне зростання і, отже, менші успіхи в боротьбі з бідністю [157].

Крім того, негативний вплив нерівності на темпи економічного зростання може бути викликаний такими причинами, як доступ до кредитів та інших ресурсів. За низької кредитоспроможності інститути фінансового ринку не надають кредити особам з низькими доходами, тому такі ресурси також, в основному, зосереджені у руках привілейованої групи населення, що не дає можливості бідним робити інвестиції.

Крім того, високий рівень асиметрії у доходах може зменшити вигоди від економічного зростання для бідних, оскільки через більшу початкову нерівність бідним дістається менша частка нових благ, а якщо всі ресурси зосереджені в руках однієї людини, бідність не зменшується ні при яких темпах економічного зростання.

На нашу думку, для України характерна саме така асиметрія, коли майже 90% доходів зосереджено в руках кількох сімей, що не дає змогу суттєво

покращити ситуацію в питаннях подолання бідності. Це твердження має стати вагомим аргументом у державній антимонопольній та антиолігархічній політиці

Чисельність населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими фактичного прожиткового мінімуму склала в Україні у 2016 році 19,8 млн. осіб, або 51,1 % до загальної чисельності населення [129]. Така кількість бідного населення також свідчить про нерівномірність у розподілі ресурсів у країні.

Отже, незалежно від рівня доходів у країні високий рівень нерівності негативно впливає на соціальний добробут.

В Україні проблеми розшарування домогосподарств, бідності та вимивання середнього класу постали особливо гостро в останні десять років.

На наш погляд, це зумовлено порушенням у системі розподільних та перерозподільних відносин, бо саме вони обумовлюють доходи усіх суб'єктів ринкової економіки, в тому числі домогосподарств.

Вирішення проблеми полягає у зміні концепції розподільних відносин на основі формуванні нової економічної моделі (моделі державного розвитку) соціального спрямування, що на наш погляд, має ґрунтуватися на соціалізації економіки.

Проблема формування і підтримання середнього класу є актуальною не тільки для України, а і для всього світу. У 2008 році були проведені дослідження аналітичним агентством Credit Suisse, за якими зроблено висновок, що у світі відбувається посилення розшарування суспільства. Ці тенденції проявляються в одночасному збільшенні частки багатих і бідних, і зменшенні кількості людей із середніми доходами [158]. Тобто спостерігається процес концентрації світового капіталу в руках вузького кола осіб, який в свою чергу призводить до посилення бідності в світі [156].

Суттєво рівень нерівності (як доходів, так і статків) виріс практично у всіх країнах світу за останні 30 років. Так, верхні 10 % суспільства присвоюють собі 37 % національного багатства в Європі, 41 % - у Китаї, 46 % - у Росії. У

Бразилії та на Близькому Сході цей показник становить 55 % і 61 % відповідно. Але особливо очевидним є зростання майнової нерівності в США, де 1 % суспільства має близько 40 % національного багатства, тоді як у 1980 році цей показник не перевищував 22 % [156].

Отже, проблема нерівності у суспільстві є актуальною не тільки для України. Нерівність та бідність – це феномени сучасності які пов'язані між собою. Крім того, нерівність, як правило, зумовлює бідність та вимивання середнього класу.

Соціологічні дослідження обґрунтували, що демократичність країни визначається рівнем нерівності. Чим менша нерівність населення за доходами в країні, тим більш демократичними вони вважаються.

Нагадаємо, що найменша різниця в доходах існує у скандинавських країнах (коефіцієнт Джині дорівнює 27 % в Швеції). У країнах з найбільшою нерівністю - Південно-Африканській Республіці, Республіці Сейшельські острови - цей показник становить приблизно 63 %.

Щодо України, тут спостерігається своєрідний феномен. За даними «Доповіді про людський розвиток-2015» Програми розвитку ООН, який базується на звітах національних статистичних агентств, індекс Джині в Україні в 2016 році становив 24 %, тобто був найнижчим в Європі [159]. Що свідчить про те, що вітчизняна статистика не дає достовірної інформації, адже реально українське суспільство дуже багатшарове. Е. Лібанова зазначила, що доходи 10 % найбагатших і 10 % найбідніших українців відрізняються в 40 разів (з урахуванням тіньових доходів) [160].

Експерти причину такої невідповідності вважають, по-перше, у недостовірності та низької якості вітчизняних статистичних даних, які дають необґрунтовані дані про доходи найбагатших і найбідніших верств населення. А ці дані потім виступають базою для оцінок, в тому числі й міжнародних інституцій.

Тобто можна погодитися з висновками Е. Лібанової, що значна частка тіньової економіки не враховується в розрахунках і тому спотворює реальну

картину розшарування населення країни, крім того, в Україні між багатими людьми і бідними відсутній середній клас. Середній клас мав би врівноважувати таку ситуацію.

Особливої уваги заслуговує проблема зростання рівня бідності в Україні. Низька вартість робочої сили, занижені соціальні стандарти, неефективна система оподаткування та перерозподілу доходів у суспільстві призводять до того, що, як повідомили в українському відділенні ООН у липні 2013 року, за межею прожиткового мінімуму (тотальної бідності) в Україні проживало 15,2 % населення [161].

За свідченням постійного представника програми розвитку ООН в Україні Н. Уокера, у 2017 році 60 % українського населення проживало за межею бідності, яка встановлена на рівні 5 дол. США на день для однієї людини (4000 грн. на місяць) [161].

Характерною рисою для України стала так звана «бідність працюючого населення», яка проявляється у неможливості підтримувати нормальну життєдіяльність через незадовільно низький рівень оплати праці для робітників. Наслідками бідності в нашій державі є демографічні проблеми (низький рівень народжуваності), погіршення здоров'я (через недоступність ліків та медичних послуг), неможливість отримання якісної освіти (через необхідність поєднувати навчання та роботу) тощо. Крім цього, в Україні почали простежуватися ознаки формування хронічної бідності, яка стаючи звичкою, формує маргінальні настрої.

Результатом такої політики може стати бідність наступних поколінь, як наслідок наступна низька конкурентоспроможність на ринку праці та нисхідна соціальна мобільність [162, с.109].

Проблема соціальної нерівності й нерівномірного розподілу доходів гальмує процес формування та розвитку середнього класу суспільства.

Згідно за економічними дослідженнями І.Кириченко із суттєвим відривом сформувалась група дуже заможних людей (5 % населення), які

багатіють за рахунок інших, і тільки 17,6 % громадян вважають свою зарплату достатньою, відносячи себе до середнього класу [163].

Судячи з останніх соціологічних досліджень модуля «Соціальна нерівність» у рамках Програми міжнародного соціального дослідження (ISSP) за участю Інституту соціології НАНУ, про надмірні розриви між доходами багатих і бідних у країні і про соціально-економічну нерівність свідчать 95% українського населення. І думка людей підтверджується результатами ряду досліджень, які свідчать, що дійсно 1 % – 5 % населення багатіють саме за рахунок цих 95 % [164].

Також, Український інститут досліджень екстремізму провів дослідження на тему: «Бідність - головна загроза безпеці громадян у 2017 році».

Результати цих досліджень показали, що сукупні статки населення світу зросли протягом 2016 року на 3,5 трлн. дол. (1,4 %), середній показник на одну людину складає 52,8 тис. дол., а рівень добробуту громадян України, навпаки, знизився на 19 % [165] – таблиця 3.3.

Таблиця 3.3 – Динаміка рівня добробуту в динаміці за 2007-2016 роки [21].

Країна	2007 р. (дол. США)	2010 р. (дол. США)	2013 р. (дол. США)	2016 р. (дол. США)
Україна	6080	2955	3595	1254
Росія	23575	23747	20121	10344
Молдова	3560	2871	3874	3212
Польща	24992	26019	30849	24584
Болівія	3222	3286	4759	5542
Естонія	40927	32798	43188	39984
Чилі	40603	43615	49969	46543
Швейцарія	384037	417170	586785	561854

При цьому варто зазначити, що оцінка добробуту населення складається з різних показників, основними з яких є «якість життя» і «спосіб життя», які й було покладено в систему критеріїв такої оцінки Українським інститутом досліджень екстремізму.

З таблиці 3.3 бачимо, що Україна постійно демонструє падіння рівня добробуту, який у 2016 році склав 1254 дол. Відповідний показник статків у Швейцарії у 448 разів більші.

Іншим відомим показником, що відображає рівень життя, є показник ВВП на душу населення.

У таблиці 3.4 наведено розподіл країн за рівнем доходу на душу населення. Таблиця побудована на основі офіційної аналітичної класифікації Всесвітнього банку.

Таблиця 3.4 – Розподіл країн за рівнем доходу на душу населення

Категорії	В доларах США
Країни з високим рівнем доходу на душу населення	Від 12 616 дол./рік і вище
Країни із середнім рівнем доходу на душу населення	Від 1 036 дол./рік до 12 615 дол./рік
Країни з низьким рівнем доходу на душу населення	Від 1 035 дол./рік і нижче

Для порівняння у таблиці 3.5 приведено рейтинг деяких країн за рівнем ВВП на душу населення за даними Всесвітнього банку за 2017 рік.

Таблиця 3.5 – Рейтинг по рівню ВВП на душу населення за даними Всесвітнього банку за 2017 рік [149].

Країна	ВВП на душу населення у 2017 р.(дол. США)	Рейтинг
Швейцарія	81 240	7
Естонія	17 750	60
Чилі	13 530	73
Польща	12 680	75
Росія	9 720	87
Болівія	3 070	149
Україна	2 310	158
Молдова	3 120	164

Так, за даними Всесвітнього банку ВВП на душу населення в Україні в дол. США показує кращу ситуацію ніж Український інститут досліджень екстремізму. Цей показник за 2016 рік склав 2185,9 дол., а за 2017 рік – 2310 дол. Але навіть такі показники є найнижчими в Європі, Україна випереджає тільки Молдову [166]. Відповідний показник у Швейцарії в 2016

році склав 60365 дол., а у 2017 році – 81240 дол. США. Тобто, різниця у відповідних показниках по 2017 року склала 35 разів.

Україна за цими даними входить до країн із середнім рівнем доходу на душу населення, але з показником, що ставить нашу країну на 158 місце у рейтингу з 216 країн світу. До речі, на 216 місці рейтингу знаходиться Бурунді з ВВП на душу населення 280 дол.

Показники ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності показують схожу ситуацію. Тільки Молдова має нижчий показник (5710,8 дол.) ніж Україна (8698,7 дол.) [167].

Таблиця 3.6 – Динаміка ВВП на душу населення по паритету купівельної спроможності за 2000 – 2016 роки [167]

Країна	Рейтинг за даними 2016 р.	2000 р.	2010 р.	2016 р.
Швейцарія	9	29 276	41 628	63 882
Естонія	41	9 420	21 603	29 743
Польща	44	10 651	21 069	27 383
Росія	52	6 825	20 498	24 819
Чилі	54	9 572	18 265	23 194
Україна	112	3 803	7 666	8 270
Болівія	117	3 497	5 298	7 234
Молдова	130	1 840	3 832	5 352

Таким чином, підвищення рівня добробуту та недопущення поляризації суспільства за рівнем доходів, безперечно, одне з важливих завдань при розробці політики соціально-економічного розвитку.

Незначний прошарок середнього класу, що є основою соціальної стабільності і економічного розвитку, високий рівень нерівності населення по доходам виступають основними чинниками, що не сприяють побудові сучасного демократичного громадянського суспільства в Україні.

У підсумку, соціальна нерівність в Україні є однією з найбільших у світі, оскільки в розвинених країнах розрив у доходах понад 10 разів взагалі вважається соціально небезпечним [168].

Гострою є й проблема вимивання середнього класу в Україні. За даними економічних досліджень, в Україні за період 2015-2016 років частка середнього класу в загальній сукупності працездатного населення складала лише 0,83 % (297 тис. осіб), тоді як в розвинених країнах зазначений показник є суттєво вищим (рисунок 3.5) [168].

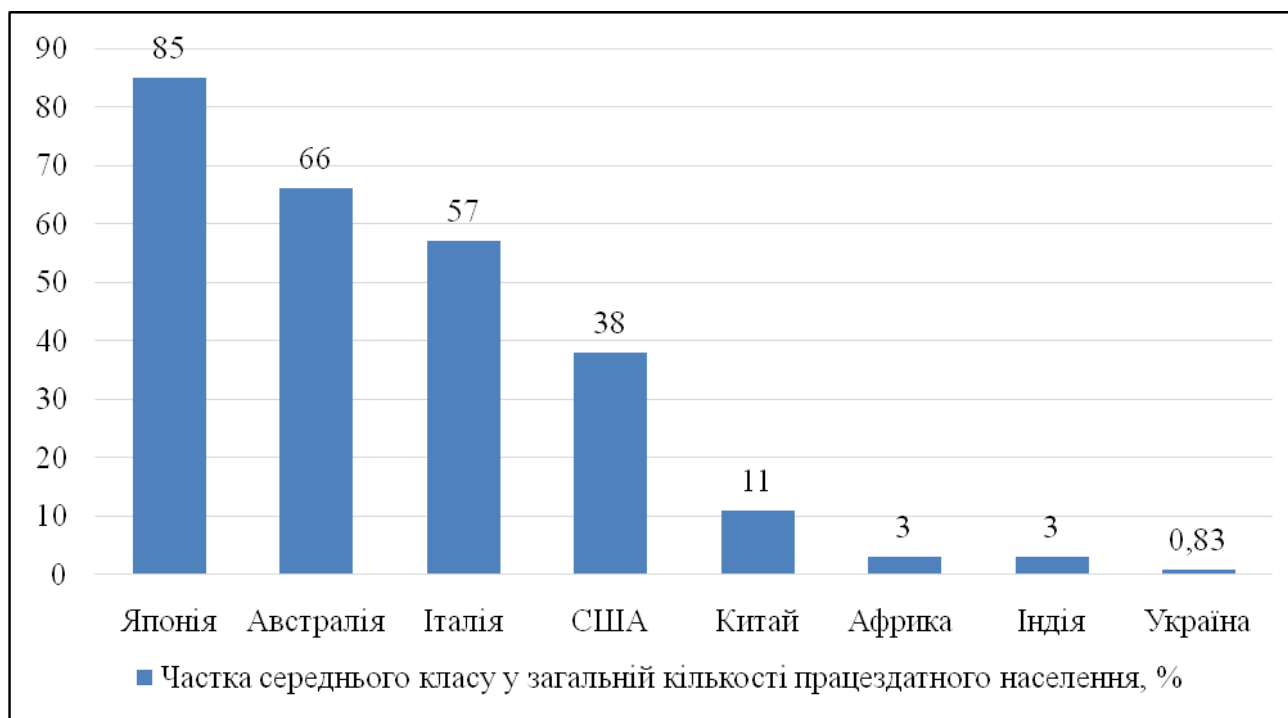

Рисунок 3.5 – Частка середнього класу у загальній кількості працездатного населення

Зазначена проблема є актуальною для українського суспільства і тому потребує швидкого та ефективного вирішення. На думку директора Київського міжнародного інституту соціології В. Паніотто, «найпростіший і ефективний спосіб підтримки середнього класу – розворот всієї фінансової, податкової та законодавчої машини в його сторону». Паніотто В. також вважає, що підтримка середнього класу полягає у реформі податкової системи, зниженні тиску на бізнес контролюючих органів, і головне у судовій реформі [169].

Скорочення попиту на робочу силу в Україні, відсутність перспектив професійного зростання зумовлюють суттєву динаміку міграційного приросту громадян, які починають шукати роботу за її межами. Особливо гострою

Доходи домогосподарства за звітний період	0 - 2280	2280 - 2640	2640 - 3000	3000 - 3360	3360 - 3720	3720 - 4080	4080 - 4440	4440 - 4800	4800 - 5160	< 5160
---	----------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------	--------

На основі висновків Е. М. Лібанової, можна структурувати основні чинники розшарування населення України за доходами. Так, основні причини зумовлені тіньовою діяльністю (43,3 % загальної нерівності), на другому місті – низький рівень заробітної плати (23,2 %), наступні обумовлені розміром чистого доходу від особистого підсобного господарства (11,3 %), інші - розміром грошових доходів (9,0 %), пенсій (5,8 %), подарунків (3,4 %), пільги- (2,4 %) [160].

У таблиці 3.8 наведено диференціацію життєвого рівня населення в Україні за 2014-2016 році.

Таблиця 3.8 – Диференціація життєвого рівня населення (без урахування тимчасово окупованої території та частини зони проведення антитерористичної операції) [173]

Показники	2014	2015	2016	2017	2018
1	2	3	4	5	6
Чисельність населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими законодавчо встановленого прожиткового мінімуму:					
млн. осіб	3,2	2,5	1,5	0,9	0,5
у відсотках до загальної чисельності населення	8,6	6,4	3,8	2,4	1,3
Чисельність населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими фактичного прожиткового мінімуму:					
млн. осіб	6,3	20,2	19,8	13,5	10,6
у відсотках до загальної чисельності населення	16,7	51,9	51,1	34,9	27,6
Середньорічний розмір законодавчо встановленого прожиткового мінімуму (у середньому на одну особу в місяць, грн.)	1176	1227,3	1388,1	1603,7	1744,8
Середньорічний розмір фактичного прожиткового мінімуму (у середньому на одну особу в місяць, грн.)	1357,6	2257	2646,4	2941,5	3262,7
Квінтільний коефіцієнт диференціації загальних доходів населення, разів	1,9	1,9	1,9	1,9	2,0
Квінтільний коефіцієнт фондів (по загальних доходах), разів	3,1	3,2	3,0	3,3	3,3

На основі даних таблиці 3.7 та таблиці 3.8 можна зробити висновок, що наведені критерії розподілу є застарілими та неактуальними в умовах інфляційного зростання та збільшення номінального обсягу доходів населення.

Назріла необхідність удосконалити систему розподілу домогосподарств за рівнем доходів, яка б відповідала сучасним реаліям.

Тому на нашу думку, більш доцільним є використання децильної системи розподілу, яка буде більш гнучкою, враховуючи динаміку мінімальної заробітної плати та відповідних зрушень у системі доходів.

Як відомо, 03.10.2017 року вступив у дію Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій», що передбачає низку змін у призначенні пенсій.

У цьому законі зазначено, що максимальний розмір пенсії не може перевищувати десяти прожиткових мінімумів, установлених для осіб, які втратили працездатність.

Відповідно до цього закону тимчасово, по 31 грудня 2017 року, він встановлювався на рівні не більше 10 740 грн. [174].

Тому, виходячи з вищезазначеного та такого підходу щодо обмеження розміру максимальної пенсії десяти кратним розміром до мінімального рівня, запропонована актуалізована система розподілу домогосподарств на децильні групи за рівнем середньодушових еквівалентних грошових доходів.

На наш погляд, до першої децильної групи необхідно віднести домогосподарства з доходами, які сьогодні відповідають десятій групі, а саме 5160 грн., тому що, як вже зазначалося, межа бідності встановлена ООН вища ніж 4000 грн. на одну особу. А доходи десятої групи повинні відповідати доходам більше в 10 разів по відношенню до першої, тобто 51 600 грн. (відповідно до принципу закладеного по відношенню до мінімальної та максимальної пенсії). Вважаємо, що така градація доходів домогосподарств підвищить цінність отриманої статистичної інформації та дозволить більш ефективно використовувати її для аналізу вітчизняного ринку праці, доходів

домогосподарств, рівня бідності, розміру середнього класу та масштабів розшарування населення по доходам.

Актуалізована система розподілу домогосподарств на децильні групи за рівнем середньодушових еквівалентних грошових доходів має наступний вигляд (таблиця 3.9).

Таблиця 3.9 – Актуалізована система розподілу домогосподарств на децильні групи за рівнем середньодушових еквівалентних грошових доходів

Група домогосподарств	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
Доходи домогосподарства за звітний період	0 – 5160	5160 - 10320	10320 - 15480	15480 - 20640	20640 - 25800	25800 - 30960	30960 - 36120	30960 - 41280	41280 - 51 600	< 51 600

Крім впливу на бідність, нерівність у суспільстві негативно впливає на загальний суспільний добробут. Відповідно до теорії відносної депривації, можемо зазначити, що окремі особи і домогосподарства оцінюють свій добробут не тільки за абсолютним рівнем споживання або доходу, а й порівнюючи себе з іншими.

Поняття «Соціальна справедливість», на нашу думку, є головною умовою розвитку сучасного суспільства і полягає у справедливому розподілі благ у відповідності до внеску особи у створення товарів, надання послуг, виконання робіт.

В Україні останніми роками відчувається посилення соціальної напруженості, одним із проявів якої виступає демонстрація розкішного стилю життя заможних. Це впливає на самооцінку своєї життєвої ситуації бідними верствами населення, їхньої соціальної поведінки.

Крім того, нерівність є морально неприйнятною, оскільки власні зусилля людини не сприяють достатньо високому заробітку, а пов'язані з суб'єктивними факторами (родинні зв'язки, корупція тощо). Суспільство, в

якому між учасниками існують суттєві розбіжності, не може бути повноцінним. Бо нерівність підриває демократію, оскільки заможні мають непропорційно значний політичний вплив і діють тільки у своїх інтересах [160].

На наш погляд, одним з основних факторів загострення проблем бідності стало погіршення стану ринку праці. Рівень безробіття за дев'ять місяців 2015 року, склав 9 %. Серед безробітних кожен п'ятий перебуває у стані незайнятості більш як 12 місяців. Найвищий рівень безробіття є традиційно характерним для наймолодших вікових груп: 15-24 роки - 21,8 %, 25-29 років - 10,8 %.

Залишається високим рівень бідності серед працюючих осіб. За дев'ять місяців 2015 року він становив 18,8 %. Низька заробітна плата не дає змоги батькам повноцінно утримувати дітей (у сім'ях з дітьми, в яких обоє батьків працюють, рівень бідності становить 17,9 %) [175].

Потребує перегляду й сформовані механізми розподілу та принципи формування доходів, заробітної плати на вітчизняних підприємствах з урахуванням внутрішньо фірмових, між фірмових, міжгалузевих та міжрегіональних відмінностей. В Україні рівень заробітної плати й досі значною мірою визначається належністю до певної галузі економічної діяльності, а не такими загально визнаними світовою практикою чинниками, як кількість, якість і результати праці.

Особливої актуальності набуває проблема зростання доходів домогосподарств в умовах розвитку постіндустріальної економіки. Коли особливу роль набула концепція людського капіталу, згідно з якою для повноцінного функціонування економіки підприємства, країни та світу в цілому на перше місце замість засобів виробництва виходить працівник, який володіє певними знаннями, вміннями та навичками. Сукупність даних характеристик, які дозволяють працівнику ефективно виконувати роботу та покращувати фінансові результати підприємства та соціально-економічний стан країни, складає людський капітал. Але для кількісного примноження та якісного розвитку людського капіталу працівнику необхідні нормальні умови для

повноцінної життєдіяльності людини та її родини. Особливої уваги в даній сфері заслуговує проблема ефективного та врівноваженого оподаткування домогосподарств, яке дозволить населенню прискорити темпи економічного розвитку і покращити свій соціально-економічний стан з одного боку, а з іншого – оптимізувати податкові надходження до державного бюджету таким чином, щоб у повній мірі задовольнити державні потреби поточного і стратегічного спрямування та привести рівень доходів працівників до рівня, що забезпечить покращення їх добробуту. На основі цього можна стверджувати про об'єктивну необхідність у системі заходів, яка оптимізує оподаткування домогосподарств і підвищить ефективність функціонування податкового механізму у даній сфері (рис. 3.6).

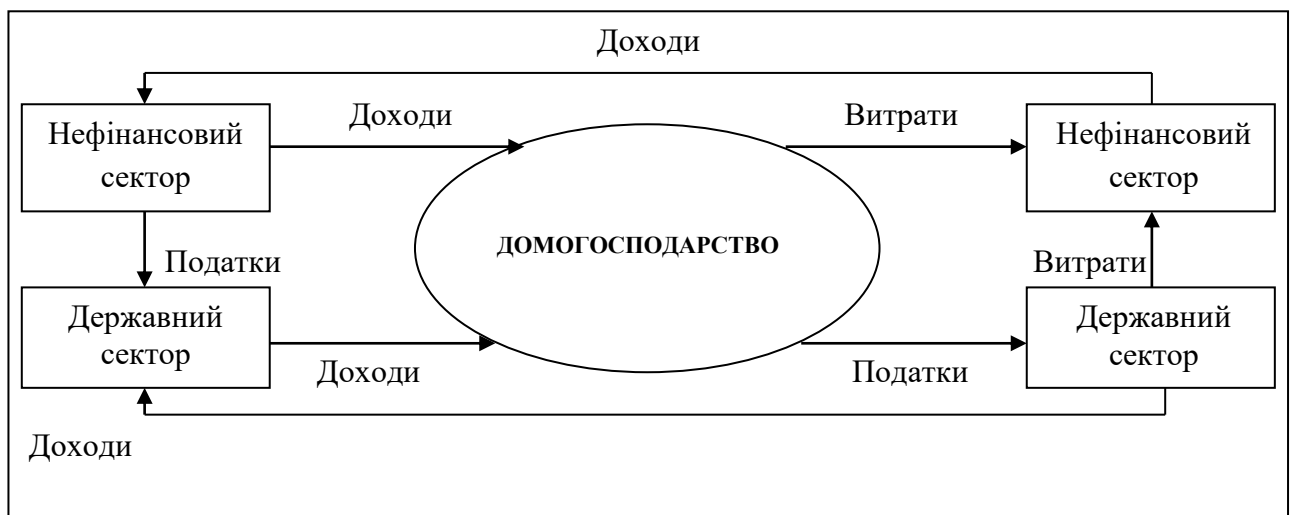

Рисунок 3.6 – Цикл оптимізації податкових надходжень від зростання доходів домогосподарств

Дана тема викликає інтерес як в наукових колах, так і серед політиків й широких верств населення. Серед робіт іноземних науковців слід відзначити роботи Р. Блумберга, М. Коулмана та Р. Коуена.

У вітчизняній науковій сфері в зазначеному напрямі працювали такі науковці, як М. Білик, І. Золотько, І. Калабіхіна, Т. Кізіма, Я. Литвиненко та інші.

Приділяючи належну увагу їх практичній і науковій діяльності, слід

зазначити, що на даний момент недостатньо дослідженими залишаються елементи механізму оподаткування домогосподарств у сучасних умовах.

Виходячи з логіки пропонованого наукового підходу до комплексної політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з нефінансовими корпораціями та державним сектором, на рисунку 3.6 представлено цикл оптимізації податкових надходжень від зростання доходів домогосподарств.

Для побудови оптимальної моделі оподаткування домогосподарств в Україні необхідно провести комплексний аналіз податкового навантаження на сектор вітчизняних домогосподарств, визначити тенденції його зміни у динамічному та структурному розрізі, надати прогнози стосовно подальших змін в обсягах податкового навантаження на домогосподарства.

В Україні, на відміну від країн, які реалізували механізм оподаткування домогосподарств на практиці, суб'єктом оподаткування може бути лише конкретна фізична особа. Виділення суб'єктом оподаткування подружжя, сім'ї чи домогосподарства не передбачено. Відповідно, чинну систему оподаткування домогосподарств в Україні доцільно позиціонувати як систему оподаткування фізичних осіб та індивідуальних підприємців [176, с.51].

Необхідно відзначити, що система оподаткування домогосподарств нерозривно пов'язана із системою податкового регулювання, під яким розуміється процес цілеспрямованого керуючого впливу держави на основні соціально-економічні показники розвитку економіки і суспільства за допомогою податкового механізму з метою гармонізації та оптимізації закладених в податках фіскальної, розподільної, перерозподільної (соціальної) і контрольної функцій (найбільш ефективного використання податкового потенціалу національної економіки), з позиції досягнення стратегічних цілей розвитку країни.

Загальну модель системи податкового регулювання сектору домогосподарств ілюструє рисунок 3.7 [177, с. 71].

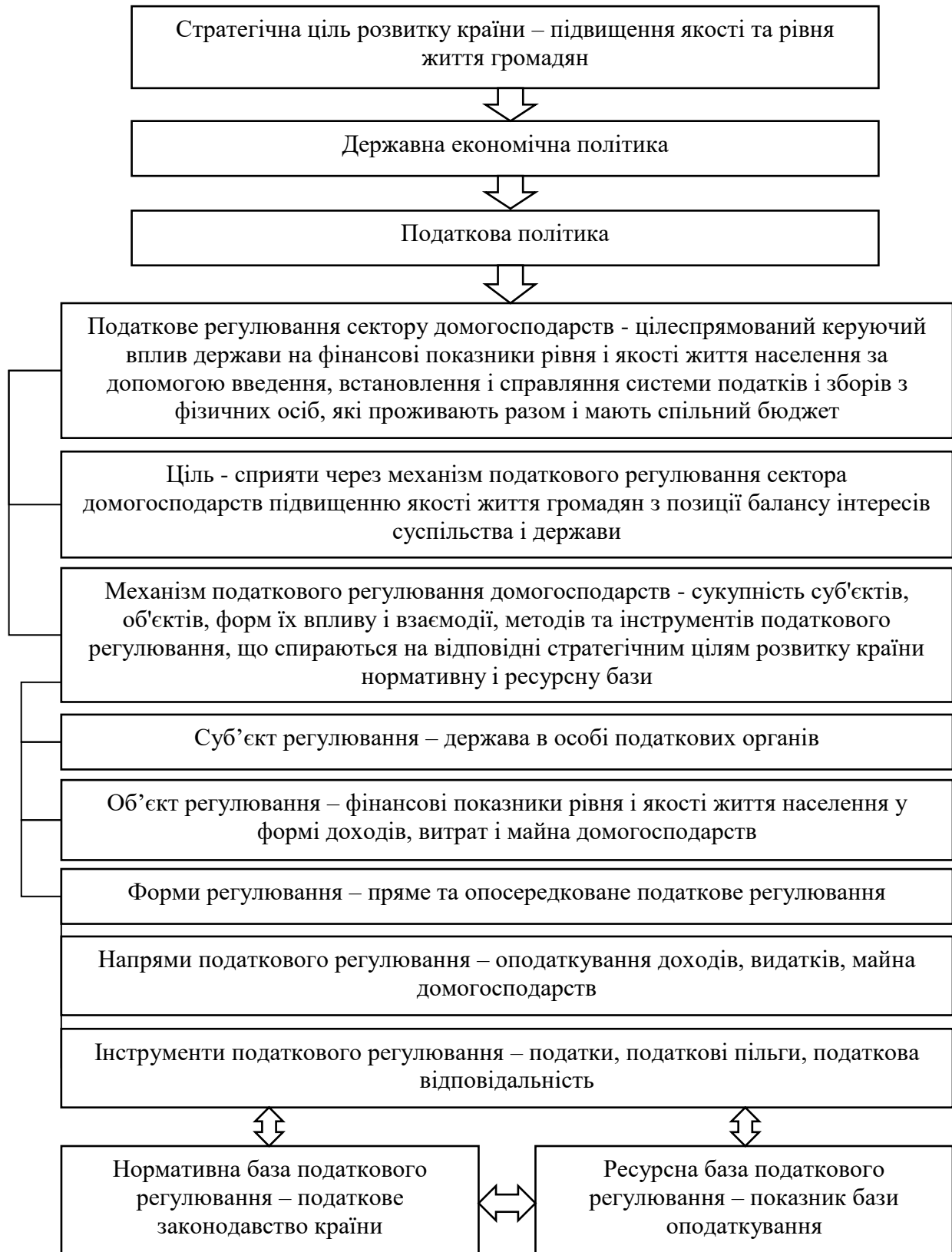

Рисунок 3.7 – Система податкового регулювання сектору домогосподарств

На основі рисунка можна стверджувати, що оптимальна система податкового регулювання повинна відображати інтереси усіх членів суспільства відповідно до їх можливостей і потреб, спираючись на гармонічне поєднання нормативної та ресурсної бази податкового регулювання.

Необхідно відзначити, що для побудови оновленої системи оподаткування, механізм податкового регулювання повинен спиратись на рівноважний розподіл податків залежно від функцій, що реалізуються конкретним суб'єктом. Залежно від здійснюваних функцій домогосподарства в Україні обкладаються різними податками, система яких відображена на рисунок 3.8 [177, с.71].

Рисунок 3.8 – Система оподаткування домогосподарств залежно від виконуваних функцій

За даними рисунка 3.8 можна зробити висновок, що форми оподаткування доходів громадян можуть бути різноманітними і при реалізації кожної з виділених функцій домогосподарства тією чи іншою мірою залучаються до формування бюджету [177, с.72].

Залежно від спрямування коштів, отриманих у процесі оподаткування домогосподарств в Україні, податки можна розділити на загальнодержавні та місцеві. Перелік податків та зборів, якими обкладаються домогосподарства відображено на рисунку 3.9 [178].

Рисунок 3.9 – Система оподаткування домогосподарств в Україні

За даними рисунка можна зробити висновок, що в Україні як за кількісним складом, так і за обсягами наповнення бюджету переважають загальнодержавні податки, які включають як прямі, так і непрямі податки та платежі. Окрім цього, варто відзначити, що податок на доходи фізичних осіб та

податок на додану вартість є загальними, тобто будь-яка фізична особа незалежно від виду діяльності стикається із зазначеними податками. Місцеві податки є більш специфічними, тобто сплачуються лише за умови проведення певних операцій або володіння певним майном.

Вищесказане дозволяє зробити висновок, що домогосподарства є невід’ємною складовою фінансової системи та економіки країни в цілому. Через ринок ресурсів, товарів і послуг та через фінансовий ринок сектор домогосподарств тісно взаємодіє з підприємницьким сектором, долучаючись до системи загальнодержавного економічного кругообігу. Як і інші суб’єкти господарювання, члени домогосподарства обкладається різноманітними податками залежно від специфіки діяльності та виконуваних функцій (рис. 3.10).

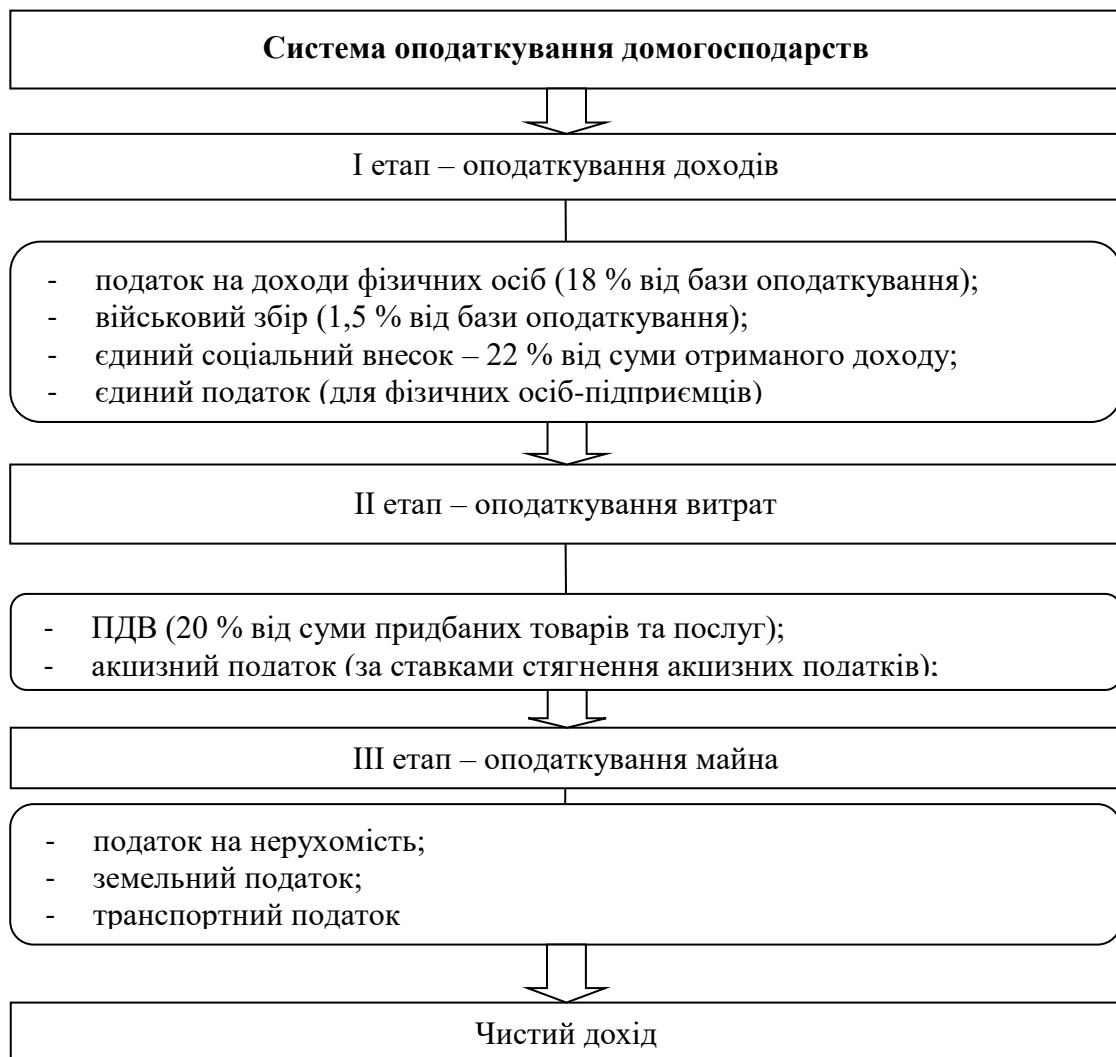

Рисунок 3.10 – Система оподаткування домогосподарств в Україні

Як уже зазначалося, на даний момент в Україні не було реалізовано механізм оподаткування домогосподарств, тому суб'єктом оподаткування може бути лише конкретна фізична особа.

Тому можна стверджувати, що одним з пріоритетних завдань для України є розробка ефективної системи податкового регулювання для сектору домогосподарств, яка буде відображати інтереси усіх членів суспільства відповідно до їх можливостей і потреб та об'єктивно розподіляти податкове навантаження на домогосподарства, створюючи рівні можливості для їх економічного розвитку.

Що стосується єдиного податку, то варто зазначити, що в Україні фізичні особи - підприємці можуть обирати та працювати відповідно до трьох груп спрощеної системи оподаткування.

Так, відповідно за першою групою для фізичних осіб-підприємців, які працюють за спрощеною системою оподаткування єдиний податок складає 10 % від суми прожиткового мінімуму. Для другої групи – до 20 % мінімальної заробітної плати з розрахунку на місяць. Для третьої групи може застосовуватися дві ставки в залежності від обраної моделі сплати податку на додану вартість. У першому випадку ставка єдиного податку складає 3 % та виникає обов'язок сплати ПДВ відповідно до норм розділу V Податкового Кодексу України. У другому випадку ставка єдиного податку складає 5 % без обов'язку сплати ПДВ.

Відсутність обґрунтованої моделі економічної системи країни у поєднанні з деіндустріалізацією та стагнацією економіки фактично призводить не тільки до низхідної динаміки реальних доходів домогосподарств, а й зумовлює проблеми бюджетної системи і державних фінансів України.

Не менш важливою є проблема відсутності прогресивної системи оподаткування населення. Досвід розвинених країн світу, які обрали соціально-економічне зростання і розвиток суспільства за пріоритет, вказує на необхідність запровадження зазначеної системи в Україні. Окрім цього, слід відзначити, що на користь розвиненої системи прогресивного оподаткування

можна привести аргументи мікро- та макрорівня. На макрорівні аргументом на користь прогресивного оподаткування може бути його позитивний вплив на історичну динаміку економічної системи. У своїй роботі «Капітал у двадцять першому столітті» французький економіст Т. Пікетті стверджує, що капіталістичній системі притаманна постійна тенденція до концентрації капіталу у руках найбагатших та, відповідно, до збільшення нерівності. У перспективі ці тенденції, на його думку, можуть призвести до згубних наслідків для суспільства, якщо не намагатися їх зупинити. Одним із інструментів для подолання цих тенденцій і їхніх негативних наслідків має бути прогресивне оподаткування, яке зменшить концентрацію капіталу та нерівність, а отже, допоможе уникнути катастрофічних наслідків [179].

Основним аргументом на користь прогресивного оподаткування є те, що дохід має спадну граничну корисність (кожна наступна гривня має для індивіда меншу користь, ніж попередня). Зрозуміло, що для особи з доходом в 3200 грн. кожна додаткова 1000 грн. матиме більший ефект, ніж для людини з доходом 100000 грн.

Крім того, як уже зазначалося, для заможних людей в Україні має місце демонстративне споживання. Цей феномен описав Т. Веблен у книзі «Теорія бездіяльного класу». Він полягає в тому, що метою споживання стає не утилітарна цінність певного блага, а підтвердження власного соціального статусу. Тому доступність певного блага для великої кількості людей одразу ж зменшує цінність цих благ для інших, оскільки це благо вже не буде ознакою статусу. Таким чином, збільшення доходу не приводить до збільшення суб'єктивного благополуччя, а лише до конкуренції споживання. Виходячи з цього, перерозподіл частини багатства до тих, для кого воно матиме більшу користь, матиме позитивні наслідки для розвитку суспільства [179].

На основі вищевказаних тверджень можна зробити висновок про позитивний вплив прогресивного оподаткування на соціально-економічний розвиток. Проте, необхідно відзначити, що реальне економічне зростання може бути досягнуте лише за умови комплексного реформування соціально-

економічних та фінансових відносин, яке окрім реалізації системи прогресивного оподаткування буде включати заходи, спрямовані на легалізацію та детінізацію доходів, зменшення шляхів ухилення від оподаткування та розвиток суспільних інститутів, діяльність яких буде спрямована на нормалізацію та підвищення ефективності розподілу національного доходу та національного багатства через податкову систему.

Проблема незбалансованості у системі оподаткування заощаджень та пасивних доходів полягає суттєвому розриві між ставками податків для юридичних осіб (оподаткування дивідендів) та фізичних осіб, які не мають відкритого доступу до ринку цінних паперів (таблиця 3.10) [180].

Таблиця 3.10 – Ставки оподаткування пасивних доходів в Україні

Вид пасивного доходу	Ставка оподаткування	
	ПДФО	Військовий збір
Дивіденди по акціях та корпоративних правах, нараховані резидентами – платниками податку на прибуток підприємств (крім доходів у вигляді дивідендів по акціях, інвестиційних сертифікатах, які виплачуються інститутами спільного інвестування) (пп. 167.5.2 ПК)	5 %	1,5 %
Дивіденди по акціях та/або інвестиційних сертифікатах, корпоративних правах, нараховані нерезидентами, інститутами спільного інвестування та суб'єктами господарювання, які не є платниками податку на прибуток (пп. 167.5.4 ПК)	9 %	1,5 %
Дивіденди на користь фізичних осіб (у т. ч. нерезидентів) по акціях або корпоративних правах, які мають статус привілейованих або інший статус, що передбачає виплату їх у фіксованому розмірі чи в сумі, яка є більшою за суму виплат, розраховану на будь-яку іншу акцію (корпоративне право), емітовану таким платником податку (пп. 57.11.4, п. 167.1 ПК)	18 %	1,5 %
Депозити та банківські вклади фізичних осіб	18 %	1,5 %

За даними таблиці можна зробити висновок, що ставки оподаткування пасивних доходів фізичних осіб у 2 рази вищі, ніж ставки для юридичних осіб та їх об'єднань. Така система призводить до диспропорцій у відносинах розподілу, призводячи до посилення податкового навантаження на звичайних громадян та майже уникнення власників великого капіталу від оподаткування, які мають вільний доступ до ринку паперів. У результаті, відбувається подальше нагромадження капіталу у великих власників капіталу та вимивання

доходів звичайних людей, що у свою чергу, призводить до стримування темпів розвитку банківської системи та економіки країни в цілому.

Вищесказане дозволяє зробити висновок про наявність цілого спектру дестабілізуючих факторів, які знижують ефективність оподаткування доходів домогосподарств та стримують їх соціально-економічний розвиток. Дані проблеми мають як соціально-економічне, так і суто фіскальне спрямування. Соціально-економічні фактори впливу знаходять свій прояв у низькій вартості робочої сили, через яку домогосподарства не здатні підтримувати нормальну життєдіяльність та повноцінно розвиватись. Зростання рівня бідності здійснює як сьогоденний, так і стратегічний дестабілізуючий вплив, призводячи до неможливості отримати населенням належну освіту та стати кваліфікованими спеціалістами, які будуть ефективно працювати та підтримувати конкурентоспроможність вітчизняної економіки. Соціальна нерівність та нерівномірний розподіл доходів спричинює концентрацію капіталу в руках вузького кола осіб, тим самим унеможлиблюючи повноцінний розвиток усього суспільства. Скорочення попиту на робочу силу у поєднанні з неконкурентоспроможними умовами праці призводить до масової еміграції працездатного українського населення та зниження рівня якості людського капіталу в Україні. Відсутність обґрунтованої моделі економічного розвитку зумовлює відсутність точних напрямів руху українського суспільства та посилює невизначеність як у вітчизняній економіці, так і в суспільстві в цілому, що в свою чергу призводить до депресивних настроїв, і як результат, падіння ефективності праці.

Специфічні проблеми оподаткування (фіскальні фактори) здійснюють не менший вплив, ніж соціально-економічні проблеми. Несправедливість системи оподаткування населення податком на додану вартість, спричинена регресивністю даного податку в умовах відсутності диференціації ставок оподаткування. Результатом зазначених диспропорцій є посилення податкового тиску на доходи домогосподарств з малими доходами та недостатньому рівні оподаткування домогосподарств з великими доходами. Відсутність

прогресивної системи оподаткування призводить до концентрації капіталу та ускладнює соціально-економічний розвиток суспільства в цілому.

Зазначені проблеми зумовлюють об'єктивну необхідність у якнайшвидшому вирішенні шляхом розробки дієвого механізму соціально справедливої системи оподаткування домогосподарств, яка буде спрямована на соціально-економічний розвиток всього українського суспільства.

Для досягнення сталого розвитку сектору домогосподарств та вітчизняної економіки в цілому необхідно розробити систему заходів, яка буде спрямована на оптимізацію податкового навантаження на населення та зростання доходів громадян у короткостроковій перспективі. Для вирішення поставленого завдання зазначена система з одного боку повинна включати заходи для збільшення дохідної частини домогосподарств, а з іншого – знижувати податкове навантаження на населення України.

Перегляд принципів та механізму розподілу доходів домогосподарств для покращення їх фінансового стану повинен спиратись на переорієнтування системи оподаткування в напрямі перерозподілу доходів від найбільш забезпечених до бідних верств населення, пом'якшення навантаження на середні групи; запровадження прогресивної шкали оподаткування доходів фізичних осіб, але з урахуванням соціального статусу; розширення сфери застосування норм законодавства України, якими передбачено оподаткування нерухомого майна громадян.

Таким чином, пропонований науковий підхід до комплексної політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з не фінансовими корпораціями та державним сектором ґрунтується на доведеному зв'язку політики подолання нерівності домогосподарств по доходам та політики подолання бідності та зростанням податкових доходів бюджету.

Реалізація пропонованого підходу сприятиме укріпленню фінансово-економічного стану країни та формуванню національного добробуту.

3.3 Концептуальні положення державної політики щодо фінансів домогосподарств в Україні

Відомо, що економічні закони визначають основні принципи функціонування економічних відносин, вони не змінюються і не підпорядковуються потребам держави, що можуть виникати в той чи інші періоди часу. До таких економічних законів, що відображають фундаментальні тенденції суспільного розвитку, відносяться закони вартості, попиту та пропозиції, взаємообумовленості розподільних та перерозподільних відносин, їх вплив на процес створення суспільного багатства.

Основу фінансів як науки визначають положення системи економічних законів: зростаючих доходів та витрат, ринкової рівноваги та вільної конкуренції. В полі даних фундаментальних законів особливо важливими є аналіз функцій, ролі домогосподарств при формуванні доходів суб'єктів секторів національної економіки та їх впливу на якісні та кількісні параметри відтворення.

Як уже було доведено, фінанси домогосподарств опосередковують систему відносин з секторами національної економіки на основі економічних законів, організаційно-правових принципів формування та використання фінансових ресурсів на основі поведінкових аспектів.

Концептуальні основи реформування фінансової політики щодо фінансів домогосподарств необхідно розглядати у залежності від економічного стану та соціально-політичних умов, що сталися в країні (рис. 3.11).

Запропонована концепція може забезпечити вітчизняні домогосподарства фінансовими ресурсами в більших обсягах через врахування фундаментальних принципів, а саме:

- створення умов для зростання рівня оплати праці у відповідності з підвищенням її продуктивності та ефективності;

Рисунок 3.11 – Логіка розвитку та створення концептуальних положень державної політики щодо фінансів домогосподарств в Україні

- створення умов для інвестування накопичень домогосподарств для створення нових виробництв, зниження кількості безробітних, зниження кількості трудових мігрантів – українців;
- забезпечення конкурентоспроможності продукції, що створюється вітчизняними підприємствами;
- проведення протекціоністської політики щодо галузевого та територіального перерозподілу капіталу;
- стимулювання накопичення капіталу та заощаджень, стримування індивідуального споживання капіталу;

- забезпечення соціально-справедливого та оптимального оподаткування в інтересах усіх суб'єктів секторів національної економіки;

- забезпечення соціальних потреб членів домогосподарств.

Адекватність фінансів домогосподарств визначається наявністю причинно-наслідкових зв'язків між станом фінансових ресурсів вітчизняних домогосподарств і станом економіки в цілому.

Незадовільний стан забезпеченості домогосподарств фінансовими ресурсами неминуче призводить до перекосів в економічному стані усіх інших секторів національної економіки, і навпаки зростання доходів домогосподарств дозволить покращити і фінансовий стан взаємопов'язаних секторів. У зв'язку з цим, важливим є створення якісних важелів регулювання цих процесів.

Пропоновані методичні підходи до аналізу та оцінки фінансів домогосподарств з позиції відносин з інституційними секторами економіки, до політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з фінансовими корпораціями, до комплексної політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з нефінансовими корпораціями та державним сектором дозволили виявити чинники та їх вплив на забезпечення домогосподарств фінансовими ресурсами.

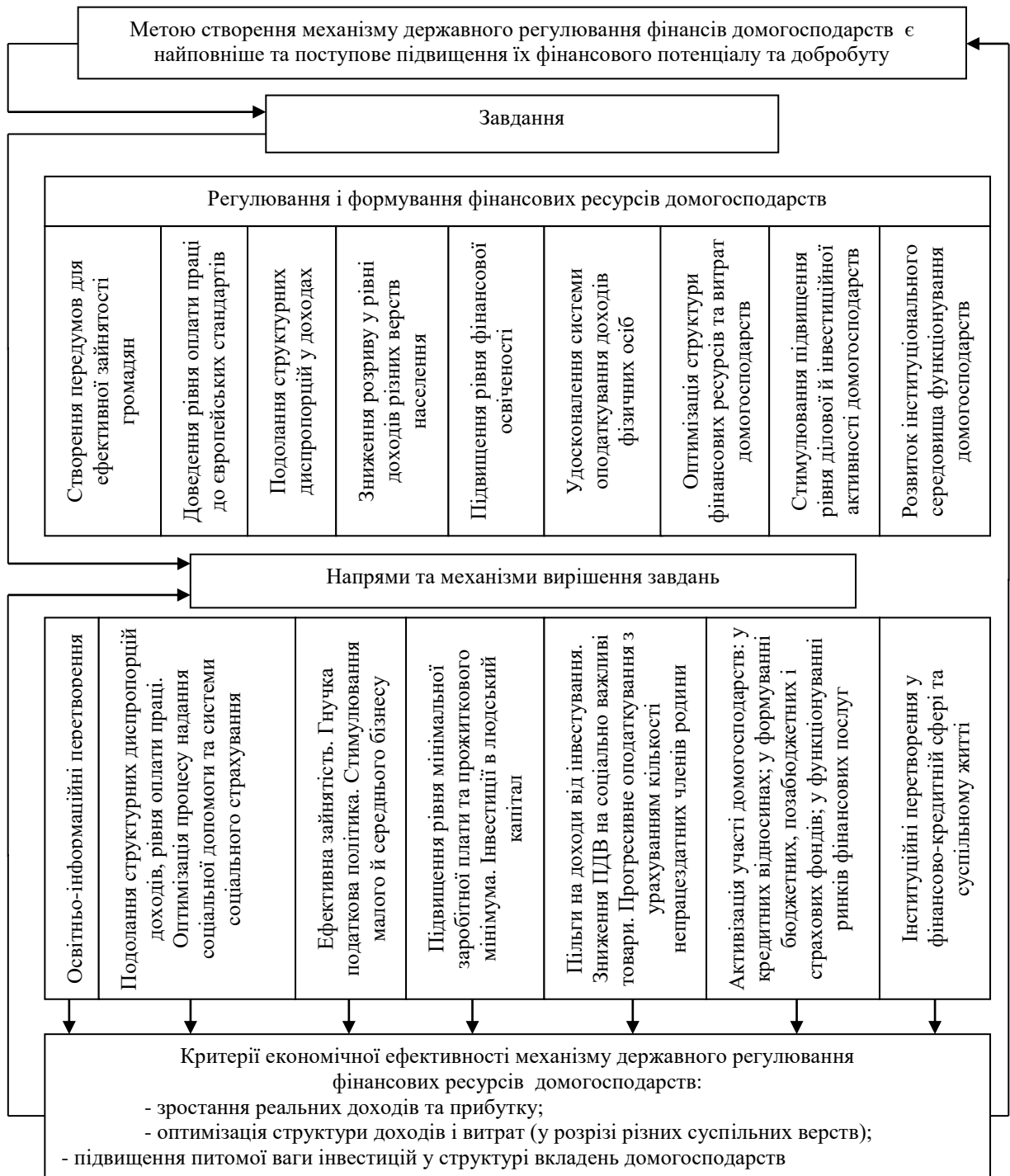
Оцінити наслідки і оцінити в цілому вплив інструментів та важелів фінансової політики держави щодо фінансів домогосподарств на індивідуальне споживання, виробництво, доходи держави.

В основу пропонованих концептуальних положень державної політики щодо фінансів домогосподарств в Україні покладено інституціональний погляд на фінансові ресурси домогосподарств, як на кінцеві фінансові результати відносин домогосподарства з іншим інституційними секторами економіки.

Відповідно до інституційного підходу проведено аналіз та визначено структуру фінансових ресурсів та витрат домогосподарств. Такий аналіз та оцінка забезпеченості домогосподарств фінансовими ресурсами дозволив запропонувати механізм державного регулювання фінансів домогосподарств

Дослідження довели, що економіко-соціальної ситуації у країні важливим

є державне втручання в процес формування та використання фінансових ресурсів домогосподарств через удосконалення механізму розподілу доданої вартості, збалансування структури сукупного попиту, підвищення частки заробітної плати та розширення спектра фінансових інструментів, доступних населенню (рисунк 3.12).

Рисунк 3.12 – Механізм державного регулювання фінансів домогосподарств

Механізм державного регулювання фінансів домогосподарств може бути реалізований завдяки ефективному перерозподілу фінансових ресурсів з боку держави для:

- подолання бідності;
- нівелювання диференціації у доходах домогосподарств;
- збільшення масштабів та поліпшення структури зайнятості;
- розвитку соціальної інфраструктури;
- створення ефективної системи соціального забезпечення та пенсійного страхування;
- формування рівня заробітної плати під впливом загально визнаних світовою практикою чинників (кількості, якості і результатів праці);
- визначення мінімальної заробітної плати, яка повинна виконувати відтворювальну функцію відповідно до сучасних потреб споживання на основі реального розміру прожиткового мінімуму;
- удосконалення системи оподаткування доходів членів домогосподарств на основі принципу платоспроможності, врахування сімейного стану, кількості працюючих у сім'ї, наявності дітей та утриманців;
- забезпечення зростання доходів членів домогосподарств на основі удосконалення системи соціальних трансфертів;
- удосконалення підходів щодо формування розміру та складу споживчого кошику, у тому числі з необхідністю врахування інвестиційної активності домогосподарств, тощо [181].

На наш погляд, формування нової економічної моделі соціального спрямування має ґрунтуватися на соціалізації економіки, розвитку високотехнологічних, орієнтованих на експорт сфер виробництва, зростанні частки державної власності та підвищенні її ролі в управлінні процесами формування економічної потужності країни [162, с.112].

Особливу увагу в даному питанні необхідно приділити формуванню середнього класу в країні, адже саме середній клас, представлений підприємцями та кваліфікованими працівниками з гідним рівнем оплати праці,

є двигуном економічного зростання і розвитку країни. Ефективна підприємницька діяльність призводить до збільшення обсягів виробництва і реалізації продукції, внаслідок чого скорочується цикл подвоєння ВВП країни і, відповідно, прискорюється темп економічного розвитку. У свою чергу, кваліфіковані працівники, зацікавлені в ефективній роботі, створюють максимально якісну продукцію, яка буде конкурентною на міжнародному ринку товарів і буде приносити більші доходи за рахунок валютних надходжень. Чисельність середнього класу та його питому вагу в країні досить складно оцінити через відсутність чітких критеріїв розподілу. У найбільш загальному вигляді середній клас оцінюється за рівнем доходу, який дозволяє не тільки задовольняти базові потреби людини, а й розвиватися, збільшувати заощадження, мати можливість інвестувати, проводити гідне дозвілля. Окрім цього, середній клас повинен мати досить високий рівень кваліфікації, освіти, повинен мати незалежну громадянську позицію як шляхом участі у виборах, і шляхом громадянської активності та економічної спроможності [182].

Поетапне підвищення стандартів оплати праці повинно досягатися з одного боку – за рахунок обґрунтованого підвищення мінімальної заробітної плати з урахуванням макроекономічних умов розвитку країни, а з іншого – за рахунок зменшення обсягів податків та внесків, які роботодавець перекладає на своїх працівників. Під макроекономічними умовами розуміються темп інфляції, обсяги експорту продукції (для підприємств, які спеціалізуються на даному виді діяльності та отримують доходи в іноземній валюті), рівень розвитку технологічного способу виробництва в країні та його специфічні ознаки [160, с.111].

При реформуванні системи розподілу міжбюджетних трансфертів вирівнювання повинно здійснюватись на основі єдиних стандартів надання соціальних послуг, що сприятиме зменшенню територіальної диференціації за показниками бідності.

Рисунки 3.13 – Механізм регулювання фінансових відносин між домогосподарствами, державним сектором та нефінансовими корпораціями

Для підвищення ефективності функціонування системи державної соціальної підтримки необхідно провести її реформатування з допомоги всім вразливим верствам на допомогу найбільш бідним, забезпечивши кращу адресацію соціальної допомоги через вдосконалення законодавчого, методичного та технічного забезпечення згаданої системи.

У контексті даної системи для вразливих верств населення, які будуть позбавлені підтримки, необхідно розробити та впровадити систему стимулюючих заходів у напрямі працевлаштування та підвищення соціальної захищеності за рахунок створення сприятливих умов для ведення підприємницької або трудової діяльності.

Регулювання вітчизняного ринку праці має включати створення нових робочих місць, забезпечення обґрунтованої підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації працездатного населення. Проте необхідно враховувати розвиток трудового потенціалу в регіональному розрізі для його максимально об'єктивної оцінки та повноцінного регулювання зазначеної сфери.

Звертаючи увагу на систему заходів, спрямованих на зниження податкового тиску на вітчизняні домогосподарства, слід відзначити, що одним з основних інструментів оптимізації податкового навантаження на населення в українській економічній практиці є надання податкових соціальних пільг для громадян, дохід яких не перевищує 1,4 місячного прожиткового мінімуму для працездатної особи (2470 грн. на 01.01.2018 р.) [183]. Проте, за свідченням вітчизняних науковців, застосування соціальної пільги не вирішує проблему збільшення платоспроможності громадян. Такий підхід не має достатнього економічного обґрунтування та не виправдав себе на практиці, тому доцільно відмовитись від застосування податкової соціальної пільги у тому розумінні, в якому вона діє в чинному податковому законодавстві. На її противагу доцільно:

- встановлення неоподаткованого рівня доходів громадян на рівні не менше мінімальної заробітної плати, яка у свою чергу, має перевищувати прожитковий мінімум. Такий підхід буде повніше відповідати принципу

соціальної справедливості і теорії «чистого доходу» та забезпечить соціальну підтримку малозабезпечених верств населення;

- використання соціальної пільги для окремих категорій громадян у розмірі мінімального забезпечення обсягу споживчих благ (прожитковий мінімум). До такої категорії громадян доцільно віднести тих, хто утримує двох чи більше дітей віком до 18 років; дитину-інваліда; є самотньою матір'ю (батьком), вдовою (вдівцем) або опікуном, піклувальником;

- застосування адресної допомоги у випадку зниження споживчої платоспроможності через особисте прибуткове оподаткування. Такої допомоги, насамперед, потребують громадяни, що отримують мінімальну заробітну плату. Адресна допомога може надаватись одноразово або періодично залежно від статусу платника податку (наприклад, інваліди, постраждалі від Чорнобильської катастрофи та ін.) [184, с.165-166].

Звертаючи увагу на питання модернізації механізму прогресивного оподаткування в Україні, слід відзначити, що в нашій країні вже були спроби запровадити зазначену систему, проте розрив в оподаткуванні доходів цільових груп був недостатнім (менше 5 %), а сама система не враховувала в повній мірі різноманітність прошарків населення за рівнем доходу. Тим не менш, така система є поширеною у світовій практиці, а ефективність її використання підтверджена світовим досвідом. Тому вітчизняними вченими було розроблено систему прогресивного оподаткування, яка буде більш соціально справедливою та ефективною (таблиця 3.11) [184, с.171].

Побудована прогресивна шкала оподаткування активних доходів фізичних осіб дає можливість перерозподілити податкове навантаження з малозабезпечених верств населення на фізичних осіб з високим рівнем доходів не порушуючи фіскальної справедливості. Крім того, такий перерозподіл підвищує фіскальну роль ПДФО, хоча підвищення її за рахунок зміни тільки елементів податків не є абсолютно правильним - не можна очікувати повноцінних регулюючих і фіскальних ефектів, покладаючись лише на конструкцію податку.

Таблиця 3.11 – Прогресивна шкала податку на доходи фізичних осіб

Групи доходів	Активний дохід платника у МЗП (МЗП – мінімальна заробітна плата)	Ставки ПДФО, %
Низький рівень	оподатковуваний дохід ≤ 1 МЗП	0
	$1 \text{ МЗП} < \text{оподатковуваний дохід} \leq 2 \text{ МЗП}$	6
Середній рівень	$2 \text{ МЗП} < \text{оподатковуваний дохід} \leq 4 \text{ МЗП}$	15
	$4 \text{ МЗП} < \text{оподатковуваний дохід} \leq 8 \text{ МЗП}$	17
Високий рівень	$8 \text{ МЗП} < \text{оподатковуваний дохід} \leq 16 \text{ МЗП}$	19
	$16 \text{ МЗП} < \text{оподатковуваний дохід} \leq 20 \text{ МЗП}$	26
	оподатковуваний дохід ≥ 20 МЗП	38

Також варто відзначити, що для того, щоб прогресивна шкала ефективно діяла, необхідно запровадити індивідуальний підхід для платників з високим рівнем доходів. Для цього необхідна дієва й ефективна система взаємодії держави (саме органів податкової служби) та платників податку з доходів фізичних осіб, яка дозволить встановити належний рівень фіскальної справедливості.

Не менш важливим у сфері реформування системи оподаткування вітчизняних домогосподарств залишається питання реорганізації механізму оподаткування податком на додану вартість (ПДВ). Важливість зазначеного питання полягає в тому, що ПДВ є стратегічно важливим податком для української економіки, який дає найбільші надходження до бюджету (згідно зі статистичними даними, у 2013 році бюджетом було отримано 154 млрд. грн. податкових надходжень у вигляді ПДВ, а у 2017 році цей показник склав 314 млрд. грн.: - 250 млрд. «імпортного» ПДВ і 64 млрд. - внутрішнього), тому вирішення цієї проблеми повинно бути максимально зваженим та ефективним [56].

До причин, що зумовлюють необхідність реорганізації або заміни даного податку, слід віднести й той факт, що ПДВ складний в адмініструванні і створює великий простір для оптимізаційних схем. За оцінками експертів, через відхід від сплати цього податку бюджет України не доотримує до 25 % від чистих надходжень по ПДВ, в країнах ЄС ця цифра в середньому становить лише 10 %. До того ж, щоб уникнути подвійного оподаткування, експорт з України обкладається нульовою ставкою ПДВ - адже потім підприємства

платять цей податок і в країні ввезення товару. Але на практиці вони теж сплачують податок в нашій країні, а потім отримують відшкодування ПДВ з бюджету. Це також створює простір для зловживань - причому з обох сторін [185].

Система оподаткування домогосподарств у розвинених країнах світу характеризується різноманітністю фіскальних інструментів, які застосовуються урядами даних країн та можуть бути застосовані в українській практиці оподаткування (рисунок 3.14).

Рисунок 3.14 – Фіскальні інструменти розвинених країн у сфері оподаткування домогосподарств

Прогресивна система оподаткування забезпечує рівномірний та гармонізований розподіл податкового навантаження на домогосподарства з різним рівнем доходу, тим самим призводить до дотримання фіскальної справедливості при оподаткуванні домогосподарств. Податок на додану вартість може бути замінений податком з продажів, який нівелює корупційний елемент при відшкодуванні сплаченого НДС, спрощує механізм сплати податку

та забезпечує повноцінний обсяг надходжень до бюджету при зниженні тиску на вітчизняні домогосподарства як кінцевих споживачів виробленої продукції.

Отже, запропонована система заходів оптимізації податкового навантаження на сектор українських домогосподарств включає цілий спектр заходів, спрямованих з одного боку на покращення їх фінансового стану, а з іншого – на зменшення податкового навантаження на домогосподарства.

Як уже зазначалося, не менш важливим питанням є збільшення інформативності статистичних даних, які надає Державна служба статистики України, у сфері доходів населення за децильним (10 %) розподілом.

Тому, на нашу думку, більш доцільним є використання децильної системи розподілу, яка не буде прив'язана до абсолютних значень, а буде більш гнучкою, враховуючи динаміку мінімальної заробітної плати та відповідних зрушень у системі доходів. Назріла необхідність удосконалити систему розподілу домогосподарств за рівнем доходів, яка б відповідала сучасним реаліям.

Для досягнення стратегічних цілей розвитку країни важливою є активізація відносин у рамках фінансової системи: включення грошових доходів населення у формування бюджетних, кредитних і страхових ресурсів, участі домогосподарств у фінансовому капіталі підприємств і ринках фінансових інструментів.

У ринковій економіці чинниками зростання рівня добробуту домогосподарств є рівень розвитку інституційних механізмів домогосподарства та їхньої взаємодії з іншими інституціями за допомогою ринкових (грошово-кредитних) і неринкових (соціальні інновації) методів.

Регулювання розвитку фінансових ресурсів домогосподарств повинно набути багатостороннього впливу, об'єднуючи елементи державного управління, регулювання з боку інститутів ринкової інфраструктури (банків, інвестиційних фондів, страхових компаній).

Сьогодні існують об'єктивні чинники, що заважають трансформації фінансових ресурсів домогосподарств. Одним з таких об'єктивних факторів є

відсутність розвинених інститутів фінансового ринку. Поширення фінансових послуг в Україні залишається низьким, особливо порівняно з європейськими державами: 39 % населення не мають банківського рахунку, більшість громадян користуються лише обмеженим переліком базових фінансових послуг, серед яких чільне місце належить комунальним платежам, банківським рахункам, пластиковим карткам та користуванню банкоматом.

Ще одним із найважливіших завдань удосконалення механізму фінансових ресурсів домогосподарств є активізація їх інвестиційної функції. Найбільш поширеним напрямом участі домогосподарств в інвестиційному процесі залишаються заощадження на депозитних рахунках у банках. Однак держава як основний регулятор ринку приватних інвестицій приділяє недостатню увагу організації механізму інвестування коштів населення в ринкову економіку.

Для підвищення економічної активності домогосподарств державі необхідно, насамперед, підвищити їх реальні доходи та розробити механізми, які будуть забезпечувати прозорість і безпеку інвестування.

Важливою умовою, здатною стимулювати інвестиційну активність домогосподарств, є розвиток інвестиційних інститутів (банків, страхових компаній, пенсійних фондів, різних форм колективного інвестування). Створення їх позитивного іміджу, розширення кількості та якості інвестиційних продуктів сприятимуть припливу фінансових ресурсів населення в економіку країни, розширенню процесів відтворення товарів і послуг та економічному зростанню країни в цілому (рисунок 3.15).

За допомогою закону України «Про банки і банківську діяльність», Положення Національного банку України «Про кредитування», та ряд інших законів держава повинна сприяти підвищенню ефективності функціонування домогосподарств на фінансових ринках, контролюючи їх раціональні і нераціональні рішення у розподілі фінансових ресурсів.

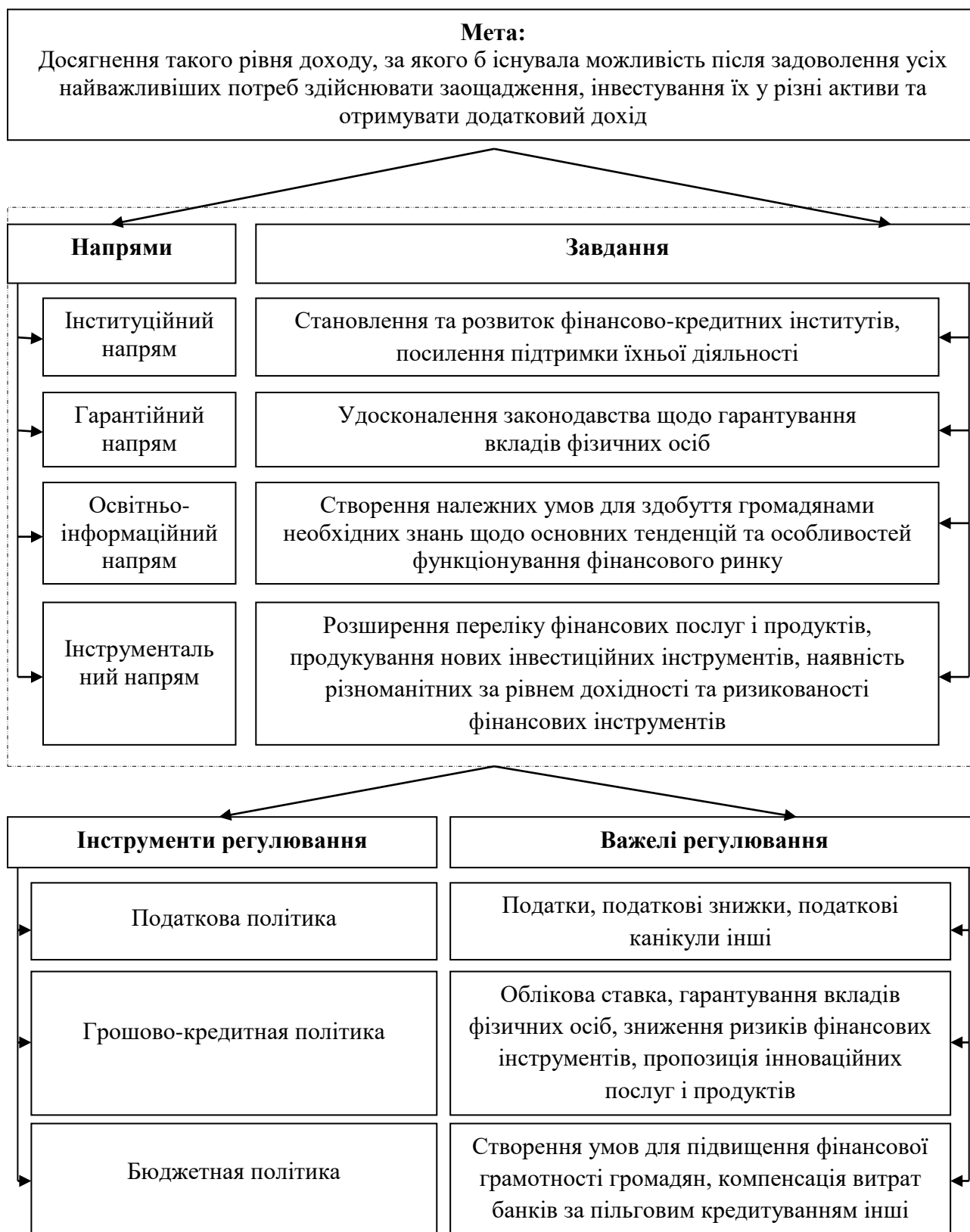

Рисунок 3.15 – Механізм активізації фінансової активності домогосподарств

Одним з важливих завдань державного регулювання є підвищення рівня фінансової грамотності населення, яка дозволить населенню на основі знання фінансових законів підвищувати рівень життя.

Деякі заходи в цьому напрямі відбуваються, а саме було запропоновано введення в шкільну програму дисципліни «Фінансова грамотність». Знання економіки домогосподарств дозволить планувати, аналізувати та управляти заробленими грошима, щоб забезпечити собі і своїй родині фінансову незалежність. Тим паче, що зі створенням та виведенням на ринок фінансових інструментів, та інноваційних фінансових продуктів необхідність управління фінансовими ресурсами домогосподарств зростає.

На американському та європейському ринках існує інститут індивідуальних фінансових консультантів, який ділиться на два напрями: ринок приватної банківської діяльності (приват-банкінг) і ринок послуг незалежних фінансових консультантів. Функціонування такого інституту сприяє фінансовій грамотності населення Європи і США, через розробку та реалізацію стратегію зростання заощаджень домогосподарств при оптимізації їх особистого споживання.

Таким чином, можна зробити наступні висновки. Так, до особливостей формування фінансових ресурсів домогосподарств в Україні можна зарахувати те, що державна політика не чітко сформувалася в цій сфері. Домогосподарство є найменш регламентоване державою, воно самостійно приймає рішення щодо необхідності та способів формування грошових фондів, їх обсягу, часу та цілей використання. За умови ринкової економіки держава не має інструментів впливу на процес розподілу наявного доходу домогосподарства.

Разом з тим держава здатна впливати на загальну величину доходу, яку реально має у своєму розпорядженні домогосподарство. Реальні доходи домогосподарства утворюються в результаті багаторазового розподілу і перерозподілу вартості сукупного суспільного продукту в процесі реалізації фінансових відносин домогосподарства, держави та інших суб'єктів ринкової економіки.

Підвищення фінансової стійкості українських домогосподарств – це не тільки мікро-, а й макроекономічна проблема. Тому в її вирішенні повинні активно брати участь усі інституційні сектори. Тільки об'єднавши зусилля та фінансові ресурси держави і населення можна істотно поліпшити фінансове забезпечення життєдіяльності домогосподарств.

У питаннях удосконалення політики регулювання доходів домогосподарств для України особливої актуальності набувають такі напрями:

- доведення рівня оплати труда до європейських стандартів;
- доведення рівня пенсійного забезпечення до європейського рівня;
- вирівнювання структурних диспропорцій у доходах;
- зниження розриву в рівні доходів різних верств населення;
- створення умов для ефективної зайнятості населення;
 - удосконалення форм оподаткування доходів громадян;
 - удосконалення механізмів стимулювання формування інвестиційних доходів домогосподарств інші.

Вважаємо, що реалізація вищезазначених напрямів регуляторної політики держави безумовно вплине на підвищення добробуту вітчизняних домогосподарств.

Таким чином, розроблені концептуальні положення державної політики щодо фінансів домогосподарств в Україні враховують економічний стан та соціально-політичні умови, що склалися в країні, ґрунтуються на фундаментальних економічних законах та запропонованих у дослідженні наукових підходах та механізмах. Головною метою реалізації концепції є розвиток фінансів домогосподарств для підвищення національного добробуту.

Висновки до розділу 3

1. Удосконалення наукового підходу до політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з фінансовими корпораціями на основі підвищення

фактору довіри до фінансових інститутів дає можливість вирішити дві взаємопов'язані проблеми, а саме: по-перше, розширити форми та умови кредитування домогосподарств, а по-друге, розширити форми, умови та джерела формування пасивних доходів домогосподарств. В рамках підходу запропоновано основні напрями реалізації політики у цій сфері фінансових відносин.

2. У дослідженні запропоновано підхід щодо визначення впливу на обсяг кредитування доходу домогосподарств та середньозваженої процентної ставки за кредитами на основі еластичності попиту на кредити. На основі цього підходу можна здійснювати прогнозування поведінки домогосподарств на кредитному ринку з метою не тільки підвищення їх добробуту, вирішення соціальних та інших життєвих ситуацій, а й у формуванні внутрішнього споживчого попиту, який буде сприяти не тільки розвитку підприємств, інститутів фінансово-кредитного сектору, а й і динамічному зростанню економіки країни в цілому. Результати розрахунків показали, що проблема розвитку банківського кредитування фізичних осіб виходить поза межі банківського регулювання і її вирішення можливе тільки у випадку комплексного розв'язання проблеми підвищення життєвого рівня населення.

3. За результатами аналізу та оцінки депозитів домогосподарств, дійшли висновку, що їх рівень по відношенню до ВВП є незадовільний. Така ситуація обумовлена декількома ми чинниками. Основна полягає у недовірі до фінансово-кредитних установ на основі негативного досвіду співпраці населення з ними. Інші обумовлені зниженням реальних доходів домогосподарств, невизначеністю фінансового стану у майбутньому, проблемами розвитку ринку фінансових послуг тощо. Порівняння середнього обсягу депозитів домогосподарств в Україні у порівнянні з іншими країнами свідчить про потенціал такого ресурсу як для підвищення добробуту, так і економічного зростання.

4. Запропонований науковий підхід до комплексної політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з не фінансовими корпораціями та державним сектором має забезпечити укріплення фінансового стану країни в

цілому через постійне відтворення циклу зростання доходів домогосподарств. Сутність та логіка такого підходу полягає у взаємообумовленості зростання доходів домогосподарств зі зростанням доходів суб'єктів усіх секторів національної економіки.

5. Для обґрунтування положень запропонованого наукового підходу до комплексної політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з нефінансовими корпораціями та державним сектором було проаналізовано та оцінено нерівність по доходам вітчизняних домогосподарств. Було доведено, що нерівність призводить: до бідності широких верств населення; наслідком більшої початкової нерівності є більш повільне подальше економічне зростання; негативний вплив нерівності на темпи економічного зростання викликаний такими причинами, як доступ до кредитів та інших ресурсів; високий рівень асиметрії у доходах може зменшити вигоди від економічного зростання для бідних.

Виходячи з логіки пропонованого наукового підходу до комплексної політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з не фінансовими корпораціями та державним сектором було запропоновано оптимізацію податкових надходжень від циклічного зростання доходів домогосподарств.

6. Розроблені концептуальні положення державної політики щодо фінансів домогосподарств в Україні ґрунтувалися на об'єктивній оцінці сучасного економічного стану та соціально-політичних умов, фундаментальних економічних законах та запропонованих у дослідженні наукових підходах та механізмах. Головною метою реалізації запропонованої концепції є розвиток фінансів домогосподарств для підвищення національного добробуту.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення науково-прикладного завдання щодо розробки та обґрунтування теоретичних положень та практичних рекомендацій з метою підвищення результативності державної політики щодо фінансів домогосподарств в Україні. Результати проведеного дослідження дали можливість зробити такі висновки й обґрунтувати наступні пропозиції.

1. Удосконалення інституційного погляду на фінанси домогосподарств дозволяє стверджувати, що вони виступають активними суб'єктами фінансових відносин у національній економіці, їх діяльність впливає на інші підсектори фінансової системи й відповідно на усі соціально-економічні процеси в державі. Виходячи з визначеного у роботі фінансового зв'язку інституційних секторів економіки, встановлено практичні проблеми домогосподарств, а саме: впровадження політики забезпечення членів домогосподарств доходами, що відповідають потребам забезпечення їх повноцінної життєдіяльності, забезпечення відповідної структури доходів домогосподарств, соціально справедливий розподіл доходів між домогосподарствами в державі, визначення ролі домогосподарств в господарському житті країни (їх вплив на ціноутворення, кредитування, бюджетне та корпоративне фінансування, валютне регулювання, грошовий обіг тощо). Окреслена кількість невирішених проблем домогосподарств, дає підстави сказати, що на сучасному етапі це найважливіша сфера науково-практичних досліджень.

2. Розвиток сутності фінансових ресурсів домогосподарств довів, що найважливішою передумовою успіху вирішення проблеми їх формування та використання у національній економічній системі є чітка їх структуризація, визначення особливостей їх формування, а також факторів, що впливають на форми їх організації. Встановлено, що участь домогосподарств у перерозподільних процесах реалізується через систему інструментів, основними серед яких є податки та інші обов'язкові платежі, завдяки сплаті

яких, вони мають можливість отримувати вторинні доходи у вигляді пенсій, стипендій, допомоги, інших трансфертних виплат.

3. У процесі обґрунтування елементів механізму політики держави щодо фінансів домогосподарств встановлено, що під ним слід розуміти цілісну діалектичну сукупність взаємопов'язаних, взаємозумовлених і цілеспрямованих функцій, методів, інструментів та важелів впливу на формування фінансових відносин домогосподарств з інституційними секторами національної економіки з метою цілеспрямованого забезпечення вітчизняних домогосподарств ресурсами, необхідними для їх повноцінного функціонування та розвитку. Реалізація мети створення механізму державної політики щодо фінансів домогосподарств полягає в найповнішому та поступовому підвищенні фінансового потенціалу домогосподарства.

4. Реалізація методичного підходу до аналізу та оцінки фінансів домогосподарств з позиції відносин з інституційними секторами економіки дозволила визначити, що в умовах загострення економіко-соціальної ситуації в країні важливим є державне втручання в процес формування та використання фінансових ресурсів домогосподарств через удосконалення механізму розподілу доданої вартості, збалансування структури сукупного попиту, підвищення частки заробітної плати та розширення спектра фінансових інструментів, доступних населенню.

5. Удосконалення наукового підходу до політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з фінансовими корпораціями доведено через аналіз еластичності кредитів та депозитів домогосподарств за доходами та за ціною в Україні, що дозволило обґрунтувати напрями розширення форм та умов кредитування домогосподарств та форм, умов й джерел формування пасивних доходів домогосподарств. В результаті реалізації політики можна очікувати зростання обсягу фінансових ресурсів домогосподарств та покращення фінансового стану суб'єктів банківської системи (фінансових інститутів).

6. Сутність та логіка удосконалення підходу до комплексної політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з нефінансовими корпораціями та

державним сектором полягає у взаємообумовленості зростання доходів домогосподарств зі зростанням платоспроможного попиту, який в свою чергу зумовлює зростання доходів нефінансових корпорацій (до речі і фінансових корпорацій також). Відповідне зростання доходів призводить до зростання податків й доходів державного сектору. На наступному витку цього циклу можна сподіватися на зростання доходів домогосподарств та усіх інших суб'єктів національної економіки. Головна складність реалізації цього підходу полягає у можливості реалізації першого кроку, а саме у суттєвому підвищенні доходів домогосподарств. Саме заходи державної фінансової політики щодо фінансів домогосподарств можуть забезпечити реалізацію цього першого кроку через встановлення мінімальної заробітної плати та відповідних соціальних норм та стандартів.

7. Проведені у роботі дослідження та отримані результати полягли в основу розвитку концептуальних положень державної політики щодо фінансів домогосподарств в Україні, які ґрунтуються на об'єктивній оцінці сучасного економічного стану та соціально-політичних умов, фундаментальних економічних законах та запропонованих у дослідженні наукових підходах та механізмах. Головною метою реалізації запропонованої концепції є розвиток фінансів домогосподарств для підвищення національного добробуту.

8. Отримані наукові результати, рекомендації та пропозиції сприятимуть підвищенню результативності державної політики щодо фінансів домогосподарств в Україні та можуть бути використані у процесі вдосконалення нормативно-правової бази державного регулювання цієї сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нагайчук Н.Г. Уточнення змісту поняття «фінанси домогосподарств» у розрізі навчальної дисципліни «фінанси». *Фінансовий простір*. 2014, 2. С. 100-105.
2. Ковалев А.П. Финансы. Денежное обращение. Кредит. Под ред. А.П. Ковалева. Ростов на Дону: Феникс. 2001, 416 с.
3. Ковалев В.В. Финансовый анализ: Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности. 2-е издание. М.: Финансы и статистика. 2000, 512 с.
4. Романенко О.Р. Фінанси. Підручник. К: Центр навчальної літератури. 2004, 312 с.
5. Леоненко П.М., Юхименко П.И., Ильенко А.А. и другие. Теория финансов: Учебное пособие. Под ред. О.Д. Василика. Киев: Центр учебной литературы. 2005. 480 с.
6. Кириленко О.П. Фінанси: теорія та вітчизняна практика. Навч. посіб. Тернопіль. Астон. 2002. 215 с.
7. Василик О.Д. Теорія фінансів. Підручник. К.: НІОС. 2000. 250 с.
8. Карпінський Б.А., Герасименко В.О. Фінансова система. Навчальний посібник. Київ: «Центр навчальної літератури». 2003, 184 с.
9. Воробйов Ю.М., Ворошило В.В. Фінанси домашніх господарств у фінансовій системі держави: монографія. Сімферополь: «АРІАЛ». 2013, 232 с.
10. Воробьев Ю.Н. Финансы домашних хозяйств: современные приоритеты. Итоговая научно-практическая конференция преподавателей, аспирантов и студентов Национальной Академии природоохранного и курортного строительства за 2006-2007 учебный год. Симферополь: Таврия. 2007, 9. С. 136.

11. Каламбет С.В., Іванов С.В., Півняк Ю.В. Фінанси: Навчальний посібник. Дн-вськ: Вид-во Маковецький. 2014, 312 с.
12. Карліна М.І. Суспільні фінанси України: Навч. посіб. За ред. М. І. Карліна. Луцьк: РВВ «Вежа» ВНУ ім. Л. Українки. 2008, 260 с.
13. Каламбет С.В. Фінанси домогосподарств як категорія. *Науковий журнал «Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2015. Випуск 13. С, 62-77.
14. Беккер Г. Человеческий капитал. URL: <https://stepantsova.wordpress.com/2012/05/01/> (Дата звернення 12.02.2018).
15. Ксенофонт. Сократичні твори. Кіропедія. М.: ТОВ «Видавництво АСТ»: «Ладомир», 2003. URL: <http://knigi-uchebniki.com/upravlenie-narodnyim-ekonomikadomostroy-ksenofonta-kontsepsiya-poryadochnoy19185.html> (Дата звернення: 11.02.2019)
16. Себайн Джордж Г., Торсон Томас Л. Історія політичної думки. 4. Платон: «Держава» К., 1997, С. 62-89.
17. Аристотель. Сочинения: [в 4 т.] Т. 4. Перевод С.А. Жебелева. М.: Мысль, 1983, С. 376-644.
18. Мальтус Т.Р. Опыт о законе народонаселения: [в 2 т.] Т. 2. М.: Экономика, 1993. С. 5-136.
19. Маркс К. Капитал: [в 4 т.] Т. 3. М.: Госполитиздат, 1952, 827 с.
20. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. Пер. с англ. В. Афанасьева. М.: Эксмо, 2007, 419 с.
21. Бобух І.М. Економічна оцінка людського потенціалу України як елементу національного багатства. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/9109/10-Vobyh.pdf?sequence> (Дата звернення: 14.11.2016)
22. Гнеушева В.О. Фінансові ресурси домогосподарств в ринкових умовах. Диссер. Каламбет С.В. Фінанси домогосподарств як категорія URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_13/91.pdf

23. Грошово-кредитна статистика. Національний Банк України. – 2018/
URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#1 (Дата звернення: 04.04.2018)

24. Тельнова Г.В. Теоретичні засади національної фінансової архітектури України *Соціально-економічні проблеми державного управління ДонДУУ Менеджер* (67) 2014, С. 88-94.

25. Кізіма Т.О. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та домінанти розвитку. К. : Знання, 2010. 431 с.

26. Петті В., Енгель Е., Кейнс Дж. М. Теоретичні підходи щодо визначення сутності та місця домогосподарств у ринковій економічній системі.
URL: <http://diplomukr.com.ua/news/2017/06/25/8651> (Дата звернення: 11.02.2019).

27. Залежність споживання благ від зміни доходу споживача. Лінія Енгеля. URL: http://e-works.com.ua/work/4848_Zaleznist_spojivannya_blag_vid_zmini_dohody_spojivacha_Liniya_Engelya.html (Дата звернення: 04.04.2018)

28. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег. М.:Гелиос АРВ, 1999. - 352 с.

29. Штехер М., Зоммер А. Основные направления исследований семейного домохозяйства в современной социальной рыночной экономике. URL: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/211142.html> (Дата звернення: 12.07.2019).

30. Ерхард Л. Добробут для всіх. URL: <https://vlasnasprava.pp.ua/.../2448-skachati-knigu-lyudvig-erhard-...> (Дата звернення 04.04.2018)

31. Шмуккер Х., Штюблер Е., Егнер Е. та ін.. Теоретичні підходи щодо визначення сутності та місця домогосподарств у ринковій економічній системі.
URL: <http://diplomukr.com.ua/news/2017/06/25/8651> (Дата звернення: 12.07.2019).

32. Юрій С.І., Федосов В.М., Алексеєнко Л.М. та ін. Фінанси : підручник К.: Знання, 2008. 611 с.

33. Геронин Н.Н. Финансы домашних хозяйств в развитии инвестиционного процесса в России: дис. на соискание уч. степени канд. экон. Наук. М., 2004. 184 с.
34. Кізіма Т.О. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та домінанти розвитку. К.: Знання, 2010. 431 с.
35. Федосов В.М. Актуальне наукове дослідження фінансів домогосподарств. *Фінанси України*. 2010. 11, С. 121–124.
36. Ворошило В.В. Финансовые ресурсы домохозяйств: сущность и классификация. *Вестник НАПКС*. 2010. 6, С. 31–34.
37. Левчаев П.А. Обеспечение стоимостного прироста финансовых ресурсов экономических субъектов в условиях инновационной экономики: теория и методология исследования: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.10. М., 2007. 19 с.
38. Поляк Г.Б. Финансы. Денежное обращение. Кредит : учеб. пособ. для вузов. М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 512 с.
39. Ковалёв В.В. Финансы : учебник. 2-е изд., перераб. и доп. М.: ТК Велби . Проспект, 2006. 640 с.
40. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: учебник. 2-е изд., перераб. и доп. К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. 656 с.
41. Романчук Н.М. Оцінка економічної нерівності домогосподарств України за концепцією розміреного доходу. *Демографія та соціальна економіка*. 2018. 1(32) С. 153-165.
42. Родионова В.М. Финансы: учеб. пособ. М.: Финансы и статистика, 1994. 346 с.
43. Романенко О.Р. Фінанси: підручник. К. : Центр навчальної літератури, 2004. 312 с.
44. Корнєєв В.В. Поведінкові фінанси та інвестування в експоллярній економіці. *Економічна теорія*. 07/2009. 3. С. 40-49.
45. ДовбенкоМ. Теоріяраціональних очікувань. *ЕкономікаУкраїни*. 2008. – 6. С. 88–93.

46. Кредісов В. Роль біхеворіальних чинників у побудові ринкової інституційної системи. *Економіка України*. 2003. 12. С. 46–50.
47. Рудык Н.Б. Поведенческие финансы или между страхом и алчностью. М.: Дело, 2004. С. 9.
48. Сапір Ж. Наскільки важко, наскільки довго? *Економіка України*. 2008. 10. С. 81.
49. Дворецкая А. Ресурсы рынка капитала как источник финансирования. URL: <https://doi.org/10.32609/0042-8736-2007-11-92-103> (Дата звернення: 12.07.2019).
50. Зелизер В. Социальное значение денег. Пер. с англ. М.: Дом интеллектуальной книги. Издательский дом ГУ ВШЭ, 2004. 284 с.
51. Корнеєв В. Поведінкові фінанси та інвестування в експлоярній економіці. URL: [2012-03-01http://iee.org.ua/ua/publication/211/](http://iee.org.ua/ua/publication/211/) (Дата звернення: 12.07.2019).
52. Гуржий Т.О. Механізм державного регулювання фінансової діяльності домогосподарств. *Модернізація економіки країни в контексті соціальних викликів: матер. Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Львів, 1 верес. 2018 р.). Львів, ГО «Львівська економічна фундація», 2018. С. 72-74
53. Синки Дж. Финансовый менеджмент в банке и индустрии финансовых услуг. М.: Альпина, Бизнес Букс, 2007. С. 846–847.
54. Гуржий Т.О. Динаміка джерел і структури фінансових ресурсів домогосподарств. *Інтелект XXI*. 2018. Вип. 4. С. 58 – 63.
55. Гуржий Т.О. Нерівність як фактор росту бідності та вимивання середнього класу. URL: https://www.bses.in.ua/journals/2018/30_2_2018/14.pdf (Дата звернення: 04.02.2018)
56. Указ Президента України «Про невідкладні заходи з подолання бідності» від 26 лютого 2010 р. № 274/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/274/2010> (Дата звернення: 12.07.2019).
57. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Загальнодержавної програми подолання та запобігання бідності в Україні на

2010 - 2015 pp.». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-2011> (Дата звернення: 11.02.2019).

58. Закон України «Про підприємства в Україні» від 27.03. 1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/887-12> (Дата звернення: 04.04.2018)

59. Закон України «Про оплату праці» від 24 березня 1995 року № 108/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95> (Дата звернення: 04.04.2018)/

60. Закон України «Про колективні договори і угоди» від 1 липня 1993 року № 3356-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3356-12> (Дата звернення: 04.04.2018)

61. Закон України «Про індексацію грошових доходів населення» від 3 липня 1991 року № 1282-ХІІ/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1282-12> (Дата звернення: 04.04.2018)

62. Гуржий Т.О. Регуляторна політика держави щодо фінансових ресурсів домогосподарств. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2018. Вип. №4 (16). С. 150-158

63. Закон України «Про Державний бюджет України на 2019 р.» від 23 листопада 2018 року № 2629-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2629-19> (Дата звернення: 04.04.2018)

64. Закон України «Про встановлення прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати» від 20 жовтня 2009 року N 1646-VI/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1646-17> (Дата звернення: 01.03.2018)

65. Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010 № 2464-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17> (Дата звернення: 04.02.2019)

66. Закон України «Про індексацію грошових доходів населення» від 3 липня 1991 року № 1282-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1282-12> (Дата звернення: 02.04.2019)

67. Закон України «Про індексацію грошових доходів населення» від 03.07.91 р. № 1282-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1646-17> (Дата звернення: 04.04.2018)

68. Закон України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» від 7 грудня 2017 року № 2246-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-19> (Дата звернення: 04.04.2019)

69. Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03.2015 р. № 222-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19> (Дата звернення: 15.01.2019)

70. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07 грудня 2000 року № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (Дата звернення: 10.02.2019)

71. Закон України «Про страхування» від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96> (Дата звернення: 08.0.2019)

72. Закон України «Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати» від 19 червня 2003 року N 979-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/979-15> (Дата звернення: 04.04.2018)

73. Кодекс законів про працю України (Затверджується Законом № 322-VIII від 10.12.71 ВВР, 1971, додаток до № 50, ст. 375). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (Дата звернення: 11.02.2019)

74. Податковий Кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (Дата звернення: 11.02.2019).

75. Сімутіна Я.В. Методи регулювання заробітної плати на сучасному етапі (правові проблеми): монографія. К.: Київськ. ун-т права НАН України, 2009. 176 с.

76. Постанова Кабінета Міністрів України «Про оплату праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери» від 28

грудня 2016 р. № 1037. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1037-2016> (Дата звернення: 17.02.2019).

77. Сімейний Кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (Дата звернення: 12.07.2019).

78. Прожитковий мінімум – Головбух. URL: https://www.golovbukh.ua/dovidnyki_prozhitkovijj_minimu... (Дата звернення: 07.05.2019).

79. Конституція України від 28 червня 1996 року із змінами, внесеними Законами України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (Дата звернення: 11.02.2019)

80. Господарський Кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (Дата звернення: 04.04.2018)

81. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку стягнення аліментів» від 17.05.2017 р. 17 травня 2017 року № 2037-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2037-1989>. 58. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 04.11.2018 року, № 3792-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12> (Дата звернення: 05.05.2019)

82. Митний Кодекс України від 13 березня 2012 року № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (Дата звернення: 11.02.2019).

83. Закон України «Про інститути спільного інвестування» від 5 липня 2012 року № 5080-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5080-17> (Дата звернення: 04.04.2018)

84. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансування розповсюдженню зброї масового знищення» від 14 жовтня 2014

року № 1702-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18> (Дата звернення: 07.04.2018)

85. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 року № 959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12> (Дата звернення: 04.04.2018)

86. Закон України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» від 23.09.1994 р. N 185/94-ВР/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185/94> (Дата звернення: 11.03.2019)

87. Цивільний Кодекс України від 31.03.2019 року № 43-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (Дата звернення: 12.07.2019).

88. Земельний Кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (Дата звернення: 11.02.2019)

89. Закон України «Про підприємства в Україні» від 27.03. 1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/887-12> (Дата звернення: 04.04.2018)

90. Закон України «Про видавничу справу» від 23.03.2000 р. № 318/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/318/97> (Дата звернення: 22.04.2019)

91. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 року № 1058-IV/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15> (Дата звернення: 04.04.2019)

92. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 05.10.2000 р. № 2017-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2017-14> (Дата звернення: 22.04.2019)

93. Постанова Кабінета Міністрів України «Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для виплати соціальних стипендій студентам (курсантам) вищих навчальних закладів», від 28.12. 2016 р. № 1045. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-2016> (Дата звернення: 11.02.2019).

94. Постанова Кабінета Міністрів України «Деякі питання стипендіального забезпечення» (Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ від 28 грудня 2016 р. № 1050). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1050-2016> (Дата звернення: 11.02.2019).

95. Держстат озвучив кількість сімей, які отримують субсидії. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2197580-derzstat-ozvuciv-kilkist-simej-so-otrimuut-subsidii.html> (Дата звернення: 04.04.2018)

96. Бенериа Лурдас. Неоплачиваемый труд: в продолжение дискуссии. Гендер и экономика: мировой опыт и экспертиза российской практики. Пер. с англ. Е.Б. Мезенцева; отв. ред. и сост. к.э.н. Е.Б. Мезенцева. – М. : ИСЭПН РАН-МЦГИ; «Русская панорама», 2002. С. 275–299.

97. Янин О.Е. Прогнозирование и планирование как функция государственного регулирования экономической деятельности: учеб. пособие; Нац. Исслед. Ун-т «МЭИ». М. : МЭИ, 2014. 79 с. : ил. Библиогр.: С 64-67.

98. Закон України «Про охорону дитинства» » від 26.04.2001 р. 26 квітня 2001 року № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (Дата звернення: 07.03.2019)

99. Закон України «Про державні лотереї в Україні» від 06.09.2012 р. № 5204-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5204-17> (Дата звернення: 09.03.2019)

100. Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (Дата звернення: 04.04.2019)

101. Кізима Т.О. Витрати домогосподарств України: сутнісно-аналітичний аспект. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2009. 2. С. 61–70.

102. Закон України «Про зайнятість населення» від 01 березня 1991 р. № 803-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17> (Дата звернення: 04.01.2019)

103. Закон України «Про житлово-комунальні послуги»: від 24 травня 2004 р. № 1875-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>. (Дата звернення: 04.04.2019).

104. Закон України Про внесення змін до Закону України «Про питну воду та питне водопостачання» в редакції Закону N 2047-VIII (2047-19) від 18.05.2017. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2918-14> (Дата звернення: 17/02.2019).

105. Закон України «Про природні монополії» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, N 30, ст.238). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-14> (Дата звернення: 22.02.2019)

106. Закон України «Про державне регулювання у сфері комунальних послуг» {Назва Закону в редакції Закону № 3610-VI від 07.07.2011} (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 49, ст.571). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2479-17> (Дата звернення: 14.04.2019)

107. Григор'єв Г.С. Фінансово-економічний моніторинг в системі державного регулювання національної економіки. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Випуск 18. Частина 1. 2016. С. 60-65

108. Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» Документ 1768-III, чинний, поточна редакція - Редакція від 31.08.2018, підстава - 2462-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14> (Дата звернення: 23.01.2019)

109. Гуржий Т.О. Наукові підходи до політики у сфері фінансових відносин домогосподарств із фінансовими та нефінансовими корпораціями. *Проблеми та перспективи забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку: зб. наукових праць Донецького державного університету управління. Серія «Економіка»*. 2019. Т. XX. Вип. 311. С. 272-284.

110. Державна служба статистики України. Статистична інформація (Демографічна та соціальна статистика) URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/oper_new.html (Дата звернення: 04.04.2018).

111. Макроекономічна статистика. Офіційний сайт державної служби статистики України. 2018. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Дата звернення: 11.02.2019).

112. Юдіна С.В., Гуржий Т.О., Писаревський Б.І. Депозити домогосподарств як елемент фінансових ресурсів. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. 2018. №5. Том 29 (68) С. 154-159.

113. Романовська Ю.А. Аналіз страхового ринку України. Економіка та суспільство. URL: https://www.economyandsociety.in.ua/journal/7_ukr/139.pdf (Дата звернення: 27.02.2019).

114. Основні показники банківської діяльності. Національний Банк України. 2018. URL: <http://www.bank.gov.ua>. (Дата звернення: 11.02.2019).

115. Harari D. Household debt: statistic and impact on economy [Electronic resource] The House of Commons Library research service of UK Parliament Website, Briefing Paper. 2018. 2018. URL: researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-7584/CBP-7584.pdf (Дата звернення: 12.03.2019).

116. Bouyon S., Gagliardi P. ECRI Statistical Package 2018 on Lending to Households in Europe. S. Bouyon, P. Gagliardi Statistical Packages. URL: <http://www.ecri.eu/statistics>

117. Kaffenberger M. Helping or Hurting? 10 Facts about Digital Credit in Tanzania [Electronic resource] CGAP works: latest research & blogs. Blog Series: Digital Credit: Borrower Experiences and Emerging Risks. 2018. February. URL: <http://www.cgap.org/blog/helping-or-hurting-10-facts-about-digital-credit-tanzania> (Дата звернення: 12.03.2019).

118. Витрати і ресурси домогосподарств. Державна служба статистики України. 2018. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publdomogosp_u.htm (Дата звернення: 4.04.2018)

119. Соціально-економічний розвиток України за січень-серпень 2018 року. Державна служба статистики. 2018. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Дата звернення: 12.07.2019).

120. Закредитованість населення України: 2016 – 2017: аналітичний звіт. Незалежна асоціація банків України. 2017. URL: https://nabu.ua/images/tinymce/file/IFC_GfK_Over_ind_ukr%20%281%29.pdf (Дата звернення: 04.04.2019)

121. Юдіна С.В., Гуржий Т.О., Васькова К.О. Аналіз тенденцій кредитних послуг комерційних банків домогосподарствам в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. №21. С. 34-38.

122. Державний та гарантований державою борг України. Офіційний сайт Міністерства фінансів. 2018. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/2018> (Дата звернення: 04.04.2018).

123. Сорос Дж. Врятувати Україну, аби протидіяти Росії. Офіційний сайт BBC. 2018. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/business/2015/01/150108_soros_ukraine_ft_int_az (Дата звернення: 12.07.2019).

124. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua>. (Дата звернення: 12.02.2019).

125. Смолій Я. Поза банківської системи знаходиться більше 300 млрд. грн. Офіційний сайт Інформаційного агентства «Інтерфакс-Україна». 2017. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/426954.html> (Дата звернення: 12.07.2019).

126. Національний банк України порахував обсяг готівкової валюти поза банками. URL: <https://tsn.ua/groshi/ukrayinci-mayut-na-rukah-ponad-70-milyardiv-dolariv.html> (Дата звернення: 21.02.2019).

127. Украина. Коэффициент-Джини. URL: <https://knoema.ru/atlas> (Дата звернення: 12.07.2019).

128. Розподіл населення за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів. URL: http://www.km.ukrstat.gov.ua/ukr/statinf/vrd/rnssv_r.htm (Дата звернення: 27.02.2019).

129. Статистична інформація. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Дата звернення: 12.07.2019).

130. Офіційний сайт Державної служби статистики України, «Доходи та умови життя». URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publdomogosp_u.htm (Дата звернення: 11.02.2019).

131. Сайт інформаційного агентства «Ціна держави», «Збір ПДВ за 2013-2017 роки». URL: <http://cost.ua/budget/revenue/> (Дата звернення: 12.07.2019).

132. Киянчук І. Проблеми справляння ПДВ в Україні та шляхи їх вирішення [Текст] / І. Киянчук. Т.: *Світ фінансів*. 2015. 4. С. 130-137.

133. Про споживче кредитування: Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, 1, ст.2. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19> (Дата звернення: 21.02.2019).

134. Кредит по карті поляка. URL: <http://ostarbeiter.vn.ua/kredyt-kp.html> (Дата звернення: 11.02.2019)

135. Іпотечний ринок та механізм його функціонування. URL: http://www.confcontact.com/2012_05_25/7_finogeeva.php (Дата звернення: 11.02.2019).

136. Основні показники банківської діяльності. Національний Банк України. 2018. URL: <http://www.bank.gov.ua>. (Дата звернення: 11.02.2019).

137. Beck, T. and Brown, M. (2011), «Which households use banks? Evidence from the transition economies», Working Paper Series, European Central Bank, No. 1295, February 2011, 39 p. URL: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp1295.pdf?60f8b90e80572736e58ab68a93c83b7d>. (Дата звернення: 14.01.2016).

138. Kelly, J., O'Donnell, N., Sherman, M. and Woods, M. (2014), «Do Irish households respond to deposit rates?», Economic Letters 02/EL/14, Central Bank of Ireland. URL: <https://ideas.repec.org/p/cbi/ecolet/02-el-14.html> (Дата звернення: 12.03.2019).

139. Brown, M. and Stix, H. (2015), «The euroization of bank deposits in Eastern Europe», Economic Policy, Vol. 30, No. 81, January, pp. 95-139. URL: <https://doi.org/10.1093/epolic/eiu002> (Дата звернення: 12.03.2019).

140. Ching-Wai (Jeremy) Chiu and John Hill. (2015), «The rate elasticity of retail deposits in the United Kingdom: a macroeconomic investigation», Staff Working Paper, No. 540, August 2015, Publications Team, Bank of England, 48 p. URL: <https://www.bankofengland.co.uk/-/media/boe/files/working-paper/2015/the-rate-elasticity-of-retail-deposits-in-the-uk-a-macroeconomic-investigation> (Дата звернення: 12.03.2019).

141. Pitonakova, R. (2016), «Determinants of Household Bank Deposits: Evidence from Slovakia», Journal of Economics, Business and Management, Vol. 4, No. 9, September 2016, pp. 528-533. URL: <https://doi.org/10.18178/joebm.2016.4.9.447> (Дата звернення: 12.03.2019).

142. Armstrong, J. and Mulligan, N. (2017), «Diving in the deep end of domestic deposits», Analytical Note Series AN2017/05, Reserve Bank of New Zealand, September 2017, 55 p. URL: <https://www.rbnz.govt.nz/-/media/ReserveBank/Files/Publications/Analytical%20notes/2017/an2017-05.pdf> (Дата звернення: 14.01.2016).

143. Kochaniak, K. (2016), «The Nature and Determinants of High-value Household Deposits in the Euro Area» ARGUMENTA OECONOMICA CRACOVIENSIA, No. 15, pp. 21-42. URL: <https://doi.org/10.15678/AOC.2016.1502> (Дата звернення: 12.03.2019).

144. Hughson, H., La Cava, G., Ryan, P. and Smith, P. The (2016), «Household Cash Flow Channel of Monetary Policy», Bulletin Reserve Bank of Australia, September quarter, pp. 21-29.

145. Drechsler, I, Savov, A. and Schnabl, P. (2017), The Deposits Channel of Monetary Policy The Quarterly Journal of Economics, vol 132(4), pages 1819-1876. URL: <https://www.nber.org/papers/w22152> (Дата звернення: 12.03.2019).

146. Cussen, M., Lydon, R. and O'Sullivan, C. (2018), «Macro and Micro Estimates of Household Wealth», Research Technical Papers 11/RT/18, Central Bank of Ireland. URL: <https://ideas.repec.org/p/cbi/wpaper/11-rt-18.html> (Дата звернення: 14.11.2018).

147. Черняєва А.О. Мінімальні норми державного регулювання доходів домогосподарств ефективність та удосконалення Науково-виробничий журнал Бізнес-Навігатор. Випуск 2-1 (45) 2018. С. 13-17..

148. Galapur L. (2016), «Deposit activity of banking institutions of Ukraine: current realities and prospects of development», Scientific Bulletin of Odessa National Economic University, No. 4, pp. 58-72.

149. Навроцький С.А., Петлін І.В. Система фінансового регулювання доходів домогосподарств у сучасних умовах. Фінансовий простір. 3. 2013 С. 48-52.

150. Дем'янчук І.А. Фіскальні інструменти регулювання доходів і витрат сектору домогосподарств, Економіка та держава. 2015. 4. С. 69-72.

151. Марина А.С. Фінансова система України в умовах інтеграції до світового фінансового простору. Фінансовий простір. 2. 2013. С. 19-23.

152. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року. Офіційний сайт Національного Банку України. 2018. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=43352266> (Дата звернення: 11.02.2019).

153. Юдіна С.В., Гуржий Т.О. Депозити домогосподарств як ресурс економічного розвитку. *Perspectives of Science and Education: Proceedings of the 6th International youth confereense* (New York USA, 14 th Dec. 2018). С. 104-108.

154. Kuznets S. *Secular Movements in Production and Prices: Their Nature and Their Bearing upon Cyclical Fluctuations*, by Simon S. Kuznets. Boston and New York: Houghton Mifflin Company. 1930. p. xxiv, 536. URL: <https://academic.oup.com/ajae/article-abstract/13/1/177/84139?redirectedFrom=fulltext> (Дата звернення: 12.03.2019).

155. Kuznets S. *Capital and the American Economy* [S.Kuznets]. New York, 1961 *Capital in the American Economy: Its Formation and Financing*. URL: <https://econpapers.repec.org/RePEc:nbr:nberbk:kuzn61-1> (Дата звернення: 12.03.2019).

156. Сайт інформаційного проекту «Finance.ua», «Вибухове зростання нерівності у світі є однією з головних загроз людству». URL: <https://ua.112.ua/mnenie/vybukhove-zrostannia-nerivnosti-u-sviti-ie-odniiei-u-z-holovnykh-zahroz-liudstvu-428083.html> (Дата звернення: 27.02.2019).

157. Стратегія подолання бідності. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/pras-pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv-na-2018-rik-z-realizaciyi-strategiyi-podolannya-bidnosti> (Дата звернення: 12.07.2019).

158. Гуржий Т.О. Структура ресурсів домогосподарств. *Стан та перспективи розвитку фінансово-економічного потенціалу сучасних підприємств: матер. Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 23 серп. 2018 р.). Дніпро, НО «Перспектива», 2018. С. 96-98.

159. Нерівність доходів по-українськи: «гірше», ніж у Гондурасі, «краще», ніж у Швеції. URL: <https://www.ukrinform.ua> (Дата звернення: 11.02.2019).

160. Лібанова Е.М. Нерівність в Україні: масштаби та можливості впливу. За ред. Е.М.Лібанової. К.: Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2012. 404 с.

161. ООН: 60% жителів України оказались за чертой бедности. URL: <https://ukraina.ru/> (Дата звернення: 05.04.2019).

162. Каламбет С.В., Золотарьова О.В. Вплив доходів домогосподарств на економічний розвиток України. *Т.: Вісник ТНЕУ*. 2014. 4. С.103-113.

163. Кириченко І. Анатомія нерівності. URL: http://gazeta.dt.ua/SOCIETY/anatomiya_nerivnosti.html (Дата звернення: 11.02.2019)

164. Демкович О. Аналіз нерівності розподілу доходів населення України за допомогою декомпозиції коефіцієнта Джині. *Вісник Львівського університету. Серія економічна*. 2015. Випуск 52. С. 261-265.

165. Бідність – головна загроза безпеці громадян у 2017 р. URL: <http://uire.org.ua/wp-content/uploads/2017/02/bidnist.pdf> (Дата звернення: 14.11.2017)

166. World Development Indicators: Рейтинг країн світу за рівнем валового національного доходу на душу населення. URL: <https://data.worldbank.org>. (Дата звернення: 12.03.2019).

167. ВВП на душу населения, скорректированный по Паритету Покупательной Способности. URL: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?end=2017&locations=RU&start=2000&view=chart &year_high_desc=false (Дата звернення: 14.11.2017)

168. Гуржий Т.О. Нерівність як фактор росту бідності та вимивання середнього класу. URL: https://www.bses.in.ua/journals/2018/30_2_2018/14.pdf (Дата звернення: 04.02.2018)

169. Сайт інформаційного проекту «Finance.ua», «Середній клас України: відновити втрачене». URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/410426/serednij-klas-ukrayiny-vidnovyty-vtrachene> (Дата звернення: 27.02.2019).

170. Офіційний сайт Державної служби статистики України, «Доходи та умови життя». URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publdomogosp_u.htm (Дата звернення: 11.02.2019).

171. Blumberg R., Coleman M. A theoretical look at the Gender Balance of Power in the American Couple. In: Journal of Family Issues. / R. Blumberg, M. Coleman. - 1989. - № 10 - P. 225–250.

172. П'ять років Порошенка у цифрах і фактах. Прожитковий мінімум – Головбух. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-48011503> (Дата звернення: 27.02.2019).

173. Диференціація життєвого рівня населення (без урахування тимчасово окупованої території та частини зони проведення антитерористичної операції). URL: https://ukrstat.org/uk/operativ/...rik/.../duferen2010_u.htm (Дата звернення: 04.04.2018).

174. Закон України № 2148-VIII від 03.10.2017 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 40-41, ст.383). URL: <https://pensia.ua/ua/baza-znan/normativno-zakonodavcha-baza/item/2596-zakon-ukrainy-2148-viii-vid-03-10->

2017-r-pro-vnesennia-zmin-do-deiakyxh-zakonodavchykh-aktiv-ukrainy-shchodopidvyshchennia-pensii?start=3 (Дата звернення: 05.05.2019)

175. Стратегія подолання бідності. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv-na-2018-rik-z-realizaciyi-strategiyi-podolannya-bidnosti> (Дата звернення: 12.07.2019).

176. Юдина С.В., Гуржий Т.А. Уровень налоговой нагрузки на украинские домохозяйства. *Экономика и право Казахстана*. 2019. № 1(541). С. 11-19.

177. Рудая М. І. Податкові відносини домогосподарств як специфічного сектору економічної системи держави. *Д.: Економічний вісник Донбасу*. 2010. 3(21). С. 69-73.

178. Гуржий Т.О. Інтеграція інструментарію оподаткування домогосподарств на основі міжнародного досвіду. *Регулювання, значення та ефективність міжнародного науково-економічного співробітництва: матер. Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 19 січ. 2019 р.). К.: Київський економічний науковий центр, 2019. С.89-92.

179. Сайт інформаційного агентства «Спільне», «Прогресивне оподаткування робить людей щасливішими, але чи допоможе воно Україні?». URL: <https://commons.com.ua/uk/progresivne-opodatкування-robit-lyudej-shhaslivishimi-ale-chi-dopomozhe-vono-ukrayini/> (Дата звернення: 12.07.2019).

180. Сайт інформаційного проекту «Утека», «Виплата дивідендів фізичним особам». URL: <https://uteka.ua/ua/publication/Vyplata-dividendov-fizicheskim-licam> (Дата звернення: 12.07.2019).

181. Юдіна С.В., Гуржий Т.О., Писаревський Б.І. Депозити домогосподарств як елемент фінансових ресурсів. URL: <http://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/.../35.pdf> (Дата звернення: 12.07.2019).

182. Сайт інформаційного проекту «Finance.ua», «Середній клас України: відновити втрачене». URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/410426/serednij-klas-ukrayiny-vidnovyty-vtrachene> (Дата звернення: 12.07.2019).

183. Офіційний сайт Державної фіскальної служби України, «Розмір прожиткового мінімуму та соціальної пільги у 2018 році». URL: <http://dp.sfs.gov.ua/media-ark/local-news/321617.html> (Дата звернення: 11.02.2019).

184. Славкова А.А., Степура М.М. Оптимізація податкового навантаження та пільгове оподаткування в контексті зміцнення фіскального значення податку на доходи фізичних осіб. *К.: Фінанси, облік і аудит*. 20. 2012. С. 156-174.

185. Сайт інформаційного проекту «Економічна правда», «ПДВ – податок для обраних?». URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2010/04/7/232048/> (Дата звернення: 12.07.2019).

ДОДАТКИ

вих. 287 від 15.03.19р.

Д О В І Д К А

про впровадження результатів дисертаційної роботи
Гуржий Тамари Олексіївни на тему
"Управління фінансовими ресурсами домогосподарств"

Наукове дослідження здобувача наукового ступеня кандидата економічних наук Гуржий Т.О. з питань визначення податкових платежів, які надходять від вітчизняних домогосподарств до бюджетів та позабюджетних фондів, виконано на високому професійному рівні.

Складання підприємствами прогнозу платежів у бюджет та позабюджетні фонди дозволить визначити планову суму платежів на наступний період та буде сприяти підвищенню якості адміністрування податків, зокрема з податків на доходи фізичних осіб та інших, які сплачують фізичні особи.

Методи проведення аналізу та прогнозу розрахунків з бюджетом та позабюджетними фондами може буде використано у практичній діяльності.

Пропозиції щодо покращення адміністрування податків будуть використані при складанні плану заходів з повноти та своєчасності надходження податків до бюджету на 2020 рік.

вкл.

Директор департаменту економічного розвитку Кам'янської міської ради

[Signature]
Г.В.Єрмоленко

ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ «ІМПУЛЬС-МОНТАЖБУД»

Україна, 51918, Дніпропетровська обл., м.Камянське, вул.Тритузна, 102

ЄДРПОУ 39279820

ПІН 392798204032

МФО 305299

р/р 26008050244844 в ПАТ КБ «ПриватБанк»

Вих. віз об.03.19р №0503/19-1

Про впровадження результатів
наукового дослідження

ДОВІДКА № 1/19

На підприємстві ТОВ «Імпульс-Монтажбуд» підтверджуємо, що результати дисертаційної роботи Гуржий Тамари Олексіївни з проблем управління фінансовими ресурсами домогосподарств є актуальними. Деякі положення використовуються на підприємстві при плануванні та прогнозуванні своєї діяльності щодо оплати праці працівників та їх страхуванні (розділ 2).

Отриманні результати дисертаційного дослідження значно підвисили ефективність управління на підприємстві ТОВ «Імпульс-Монтажбуд».

Директор
ТОВ «ІМПУЛЬС-МОНТАЖБУД»

[Signature]
/Криворотов Д.О./

УКРАЇНА
 МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
**ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
 ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**
 код 02070737
 вул Дніпробудівська, 2
 місто Кам'янське
 Дніпропетровська область, 51918
 12.02.2019 № 609Н-13
 На № _____ від _____

Затверджую :

Ректор Дніпровського державного
 технічного університету, д.т.н., професор
 _____ О.М.Коробочка
 _____ 2019 р.

Акт

про впровадження результатів дисертаційної роботи
 Гуржий Тамари Олексіївни на тему: «Управління фінансовими ресурсами
 домогосподарств»

Авторська розробка використовуються в навчальному процесі Дніпровського державного технічного університету (м. Кам'янське) при викладанні дисциплін: „Фінанси”, „Страхові послуги”, „Банківські операції”, „Гроші та кредит” для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня зі спеціальності 072 „Фінанси, банківська справа та страхування”, що дає змогу майбутнім фахівцям формувати теоретичні знання та практичні навички відносно напрямів діяльності банків та небанківських фінансових інститутів щодо грошово-кредитного обслуговування суб'єктів господарювання та сприяє вдосконаленню підготовки та засвоєнню фахових компетенцій і дає можливість майбутнім фахівцям бути конкурентноспроможними на ринку праці.

Начальник навчального відділу ДДТУ

 Л.О. Добрик

Завідувач кафедри фінансів та обліку ДДТУ

 С.В.Юдіна

Про впровадження результатів
дисертаційного дослідження

Довідка

КБ «ПУМБ» м.Кам'янське підтверджує, що результати дисертаційної роботи Гуржий Тамари Олексіївни з проблем управління фінансовими ресурсами домогосподарств є актуальними. Вони використовуються в КБ «ПУМБ» в при плануванні та прогнозуванні своєї діяльності щодо роботи з населенням по залученню депозитів та наданні споживчих кредитів.

Отримані результати дисертаційного дослідження дозволили окреслити проблемні питання, визначити і впровадити заходи щодо підвищення ефективності діяльності банку.

Керуючий відділенням №1
ПУМБ в м. Кам'янське

Томашпольський О.А.

Виш. ДЛ 1-50.4/55

Довідка

Про впровадження результатів дисертаційної роботи
Гуржий Тамари Олексіївни на тему: «Управління фінансовими ресурсами
домогосподарств»

Результати дисертаційного дослідження Гуржий Т.О. використовуються при фінансовому плануванні і прогнозуванні у діяльності АТ «ОТП Банк».

У практичній діяльності банку враховано такі результати:

- запропонований концептуальний підхід, заснований на виявленні впливу основних макроекономічних чинників та чинників вартості життя на формування депозитної бази банку;
- запропонований підхід, визначення впливу основних показників макrorівня та макrorівня на прогнозування кредитування населення;
- заходи щодо організації роботи про прогнозуванню надходжень депозитів та отримання кредитів населенням.

Впровадження цих результатів дозволяє підвищити ефективність фінансового планування, і відповідно управління фінансово-економічною діяльністю банку.

Керуючий відділення
АТ «ОТП Банк» в м.Кам'янське Федоренко О.А.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи
Гуржий Тамари Олексіївни на тему
"Управління фінансовими ресурсами домогосподарств"

Наукове дослідження здобувача наукового ступеня кандидата економічних наук Гуржий Т.О. з питань визначення податкових платежів, які надходять від вітчизняних домогосподарств до бюджетів та позабюджетних фондів, виконано на високому професійному рівні.

Складання прогнозу платежів до бюджету та позабюджетних фондів на основі підходів, викладених у науковому дослідженні, буде сприяти підвищенню якості адміністрування податків, зокрема податків з фізичних осіб.

Методичний підхід щодо проведення аналізу податкового навантаження на домогосподарства в Україні може бути використано в практичній діяльності.

Запропоновані здобувачем удосконалення щодо методичних підходів в оцінці податкового навантаження відповідно до різних моделей домогосподарств дозволить, в доповнення до чинних методик, проводити більш детальний аналіз платежів до бюджету та рівнів податкового навантаження.

Директор департаменту фінансів
Кам'янської міської ради

Висл. № 317 від 05.01.19

Л.Ф. Шевченко

ДОДАТОК Б

Основні нормативно-правові акти, які регулюють формування та використання фінансових ресурсів домогосподарств в Україні

Елемент фінансових ресурсів	Основні види доходів, надходжень	Основні нормативно-правові акти, що регулюють формування та використання фінансових ресурсів
1	2	3
Доходи, які члени домогосподарств одержують від участі в господарському процесі як наймані працівники	Заробітна плата, премії, додаткові виплати, надбавки тощо	Конституція України. Кодекс законів про працю України. Податковий кодекс України. Закон України «Про оплату праці», Закон України «Про колективні договори і угоди», Закон України «Про індексацію грошових доходів населення», Закон України «Про відпустки» , Закон про Державний бюджет України, Закон України «Про встановлення прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати», Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та інші.
Грошові кошти, які громадянин отримує від здійснення підприємницької діяльності.	Підприємницький дохід, прибуток.	Конституція України. Господарський кодекс України, Цивільний Кодекс України, Податковий кодекс України, Митний кодекс України. Закон України «Про підприємства в Україні», Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності», Закон України «Про банки і банківську діяльність», Закон України «Про страхування», Закон України «Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати», Закон України «Про інститути спільного інвестування», Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансування розповсюдженню зброї масового знищення», Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність», Закон України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» та інші. Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України.
Доходи від власності на майно.	Орендна плата, роялті, доходи від продажу майна, доходи, отримані при одержанні спадщини.	Конституція України. Податковий кодекс України, Земельний кодекс України, Цивільний кодекс України. Закон України «Про авторське право і суміжні права», Законом України «Про видавничу справу» та інші закони України, що охороняють особисті немайнові права та майнові права суб'єктів авторського права і суміжних прав. Закон України» та інші.
Надходження від інвестиційної діяльності.	Відсотки, дивіденди	Конституція України. Податковий кодекс України, Цивільний кодекс України. Закон України «Про банки і банківську діяльність», Закон України «Про страхування», Закон України «Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати», Закон України «Про інститути спільного інвестування» та інші.

1	2	3
Доходи, що отримують члени домогосподарств у формі соціальних виплат від державних інститутів	Пенсії, стипендії, субсидії, трансферти, допомога.	Конституція України. Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Постанова Кабінету Міністрів України «Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для виплати соціальних стипендій студентам (курсантам) вищих навчальних закладів», Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання стипендіального забезпечення». Інструкція Міністерства фінансів України «Щодо застосування економічної класифікації видатків бюджету» та іншими нормативно-правовим актами.
Еквіваленти грошових доходів, які покращують умови життя та споживання	Неоплатна праця домогосподарок та членів родини, волонтерів,	Конституція України.
Інші власні доходи	Допомога родичів, виграші та призи, знайдене майно, аліменти, подарунки.	Конституція України. Сімейний кодекс України, Податковий кодекс України. Закон України «Про охорону дитинства», Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку стягнення аліментів», Закон України «Про державні лотереї в Україні», Закон України «Про запобігання корупції» та інші.
Запозичені ресурси	Кредити та інші позики	Конституція України, Податковий кодекс України, Цивільний кодекс України. Закон України «Про банки і банківську діяльність», Закон України «Про страхування», Закон України «Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати», Закон України «Про інститути спільного інвестування» та іншими.

**Посадові оклади (тарифні ставки) працівників бюджетної сфери, оплата
праці яких здійснюється за Єдиною тарифною сіткою,
на 2018 рік**

Розряди	Коефіцієнт підвищення окладу	Оклад (тарифна ставка) згідно розряду (грн.) з 01.01.2018 р. по 31.12.2018 р.	Оклад (тарифна ставка) згідно розряду (грн.) з 01.01.2019 р. по 31.12.2019 р.	Оклад (тарифна ставка) згідно розряду (грн.) з 01.01.2020 р. по 31.12.2020 р.
1-й тарифний розряд	→	1762	1921	2073
1	1,00	1762	2094	2260
2	1,09	1921	2267	2446
3	1,18	2079	2440	2633
4	1,27	2238	2613	2819
5	1,36	2396	2785	3006
6	1,45	2555	2958	3192
7	1,54	2713	3150	3400
8	1,64	2890	3323	3586
9	1,73	3048	3496	3773
10	1,82	3207	3784	4084
11	1,97	3471	4073	4395
12	2,12	3735	4361	4706
13	2,27	4000	4649	5017
14	2,42	4264	4956	5348
15	2,58	4546	5360	5784
16	2,79	4916	5763	6219
17	3,00	5286	6166	6654
18	3,21	5656	6570	7090
19	3,42	6026	6992	7546
20	3,64	6414	7396	7981
21	3,85	6784	7799	8416
22	4,06	7154	8203	8852
23	4,27	7524	8376	9038
24	4,36	7682	8664	9349
25	4,51	7947		

**Основні нормативно-правові акти, що мають характер непрямого впливу
на доходи домогосподарств**

Нормативно-правові акти	Напрями регулювання
1	2
Закон України «Про зайнятість населення»	Визначає правові, економічні та організаційні основи зайнятості населення України і його захисту від безробіття, а також соціальні гарантії з боку держави в реалізації громадянами права на працю [77]
Закон України «Про житлово-комунальні послуги»	Визначає основні засади організаційних, господарських відносин, що виникають у сфері надання та споживання житлово-комунальних послуг між їхніми виробниками, виконавцями і споживачами, а також їхні права та обов'язки [78]
Закон України «Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення»	Закон визначає правові, економічні та організаційні засади функціонування системи питного водопостачання, спрямовані на гарантоване забезпечення населення якісною та безпечною для здоров'я людини питною водою [79]
Закон України «Про природні монополії»	Закон визначає правові, економічні та організаційні засади державного регулювання діяльності суб'єктів природних монополій в Україні. Метою цього Закону є забезпечення ефективності функціонування ринків, що перебувають у стані природної монополії, на основі збалансування інтересів суспільства, суб'єктів природних монополій та споживачів їх товарів [80].
Закон України «Про державне регулювання у сфері комунальних послуг»	Закон визначає правові засади державного регулювання у сфері комунальних послуг. Зазначає, що органом державного регулювання у сфері комунальних послуг є національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг. Визначає, що Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, застосовує такі засоби регуляторного впливу на суб'єктів природних монополій та суб'єктів господарювання на суміжних ринках: ліцензування господарської діяльності та контроль за дотриманням ліцензійних умов; встановлення тарифів на комунальні послуги для суб'єктів природних монополій та суб'єктів господарювання на суміжних ринках; встановлення для суб'єктів природних монополій, які провадять діяльність у сфері централізованого водопостачання та водовідведення, індивідуальних технологічних нормативів використання питної води; інші засоби, передбачені чинним законодавством України [81].
Закон України «Про ціни та ціноутворення»	Визначає основні принципи встановлення і застосування тарифів та організацію контролю за їх дотриманням на території України [82].

1	2
Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії»	Визначає правові засади формування та застосування державних соціальних стандартів і нормативів, спрямованих на реалізацію закріплених Конституцією України та законами України основних соціальних гарантій [83].

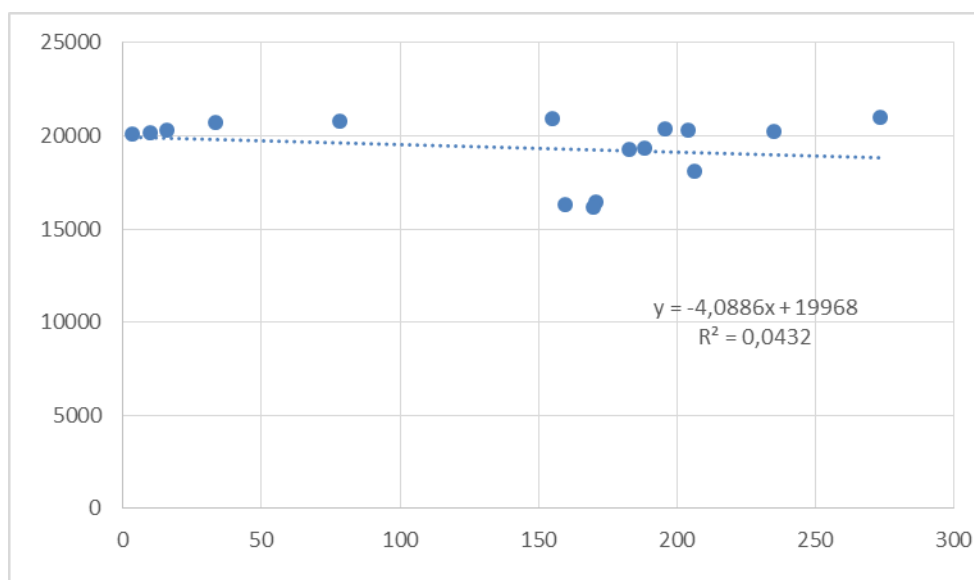
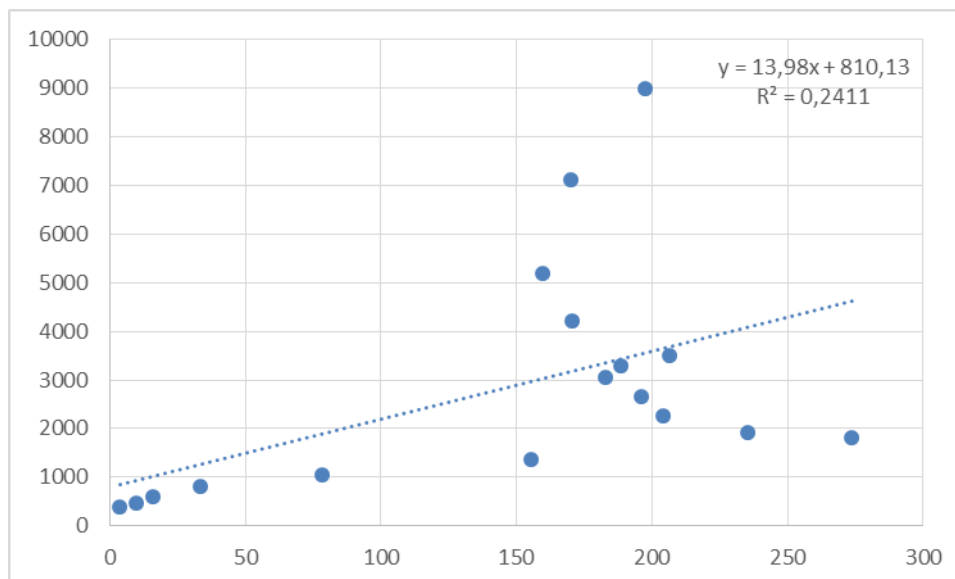
**Основні показники діяльності
недержавних пенсійних фондів (НПФ)**

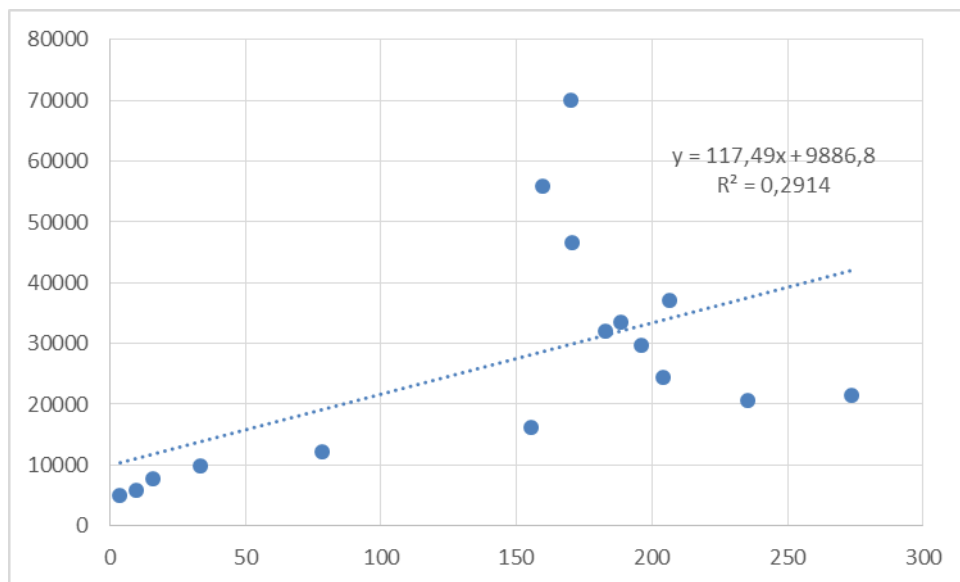
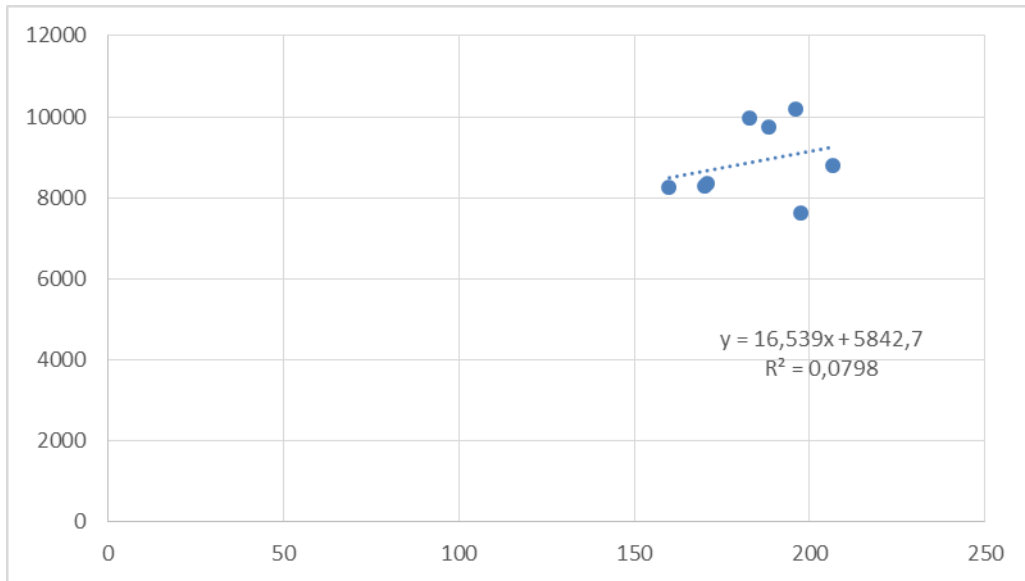
Показники	Станом на 31.12.2014	Станом на 31.12.2015	Станом на 31.12.2016	Темпи приросту, %	
				станом на 31.12.2015/ станом на 31.12.2014	станом на 31.12.2016/ станом на 31.12.2015
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	55,1	59,7	62,6	8,3%	4,9%
Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	833,7	836,7	834,0	0,4%	-0,3%
Загальна вартість активів НПФ, млн. грн.	2 469,2	1 980,0	2 138,7	-19,8%	8,0%
Пенсійні внески, всього, млн.	1 808,2	1 886,8	1895,2	4,3%	0,4%
у тому числі:					
- від фізичних осіб	71,4	80,3	92,2	12,5%	14,8%
- від фізичних осіб-підприємців	0,2	0,2	0,2	0,0%	0,0%
- від юридичних осіб	1 736,1	1 806,3	1 802,1	4,0%	-0,2%
Пенсійні виплати, млн. грн.	421,4	557,1	629,9	32,2%	13,1%
Кількість учасників, що отримали/ отримують пенсійні виплати, тис. осіб	75,6	82,2	81,3	8,7%	-1,1%
Сума інвестиційного доходу, млн. грн.	1 266,0	872,2	1 080,5	-31,1%	23,9%
Прибуток від інвестування активів недержавного пенсійного фонду, млн. грн.	1 095,0	657,0	834,8	-40,0%	27,1%
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн. грн.	171,0	215,2	245,7	25,8%	14,2%

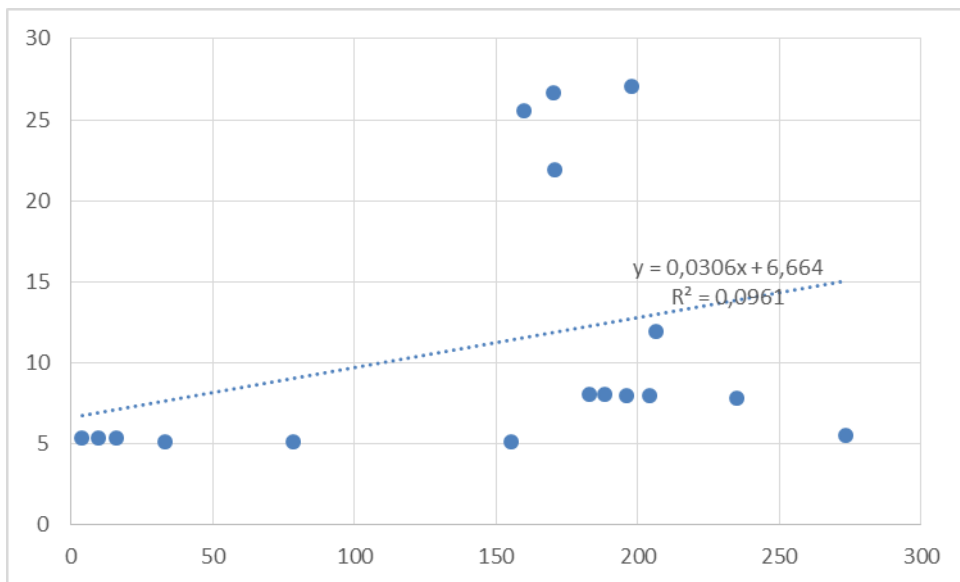
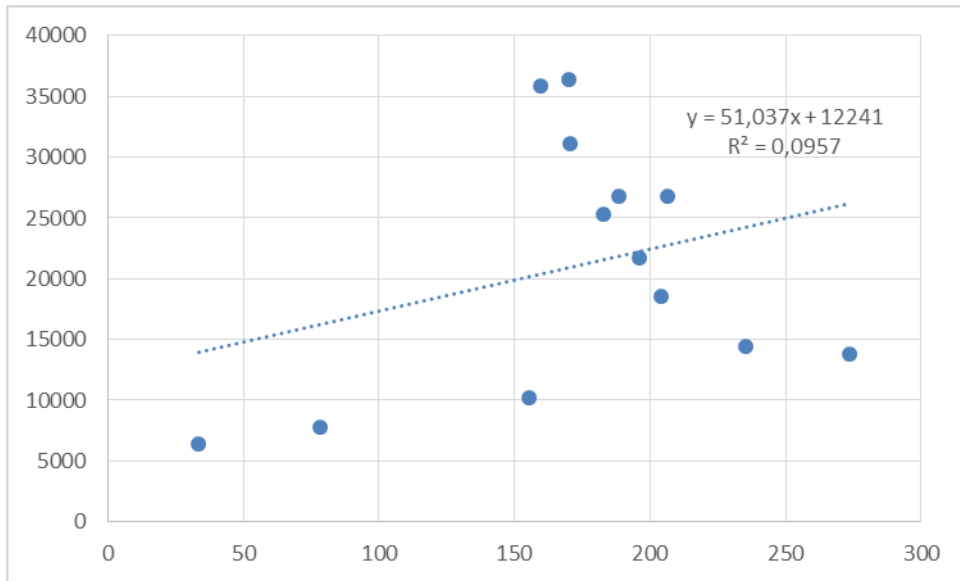
ДОДАТОК Г

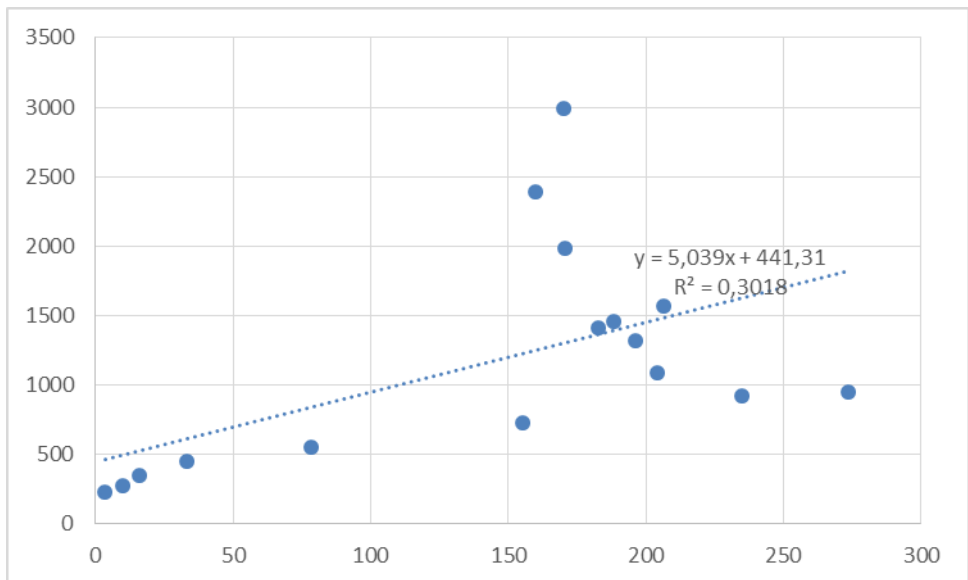
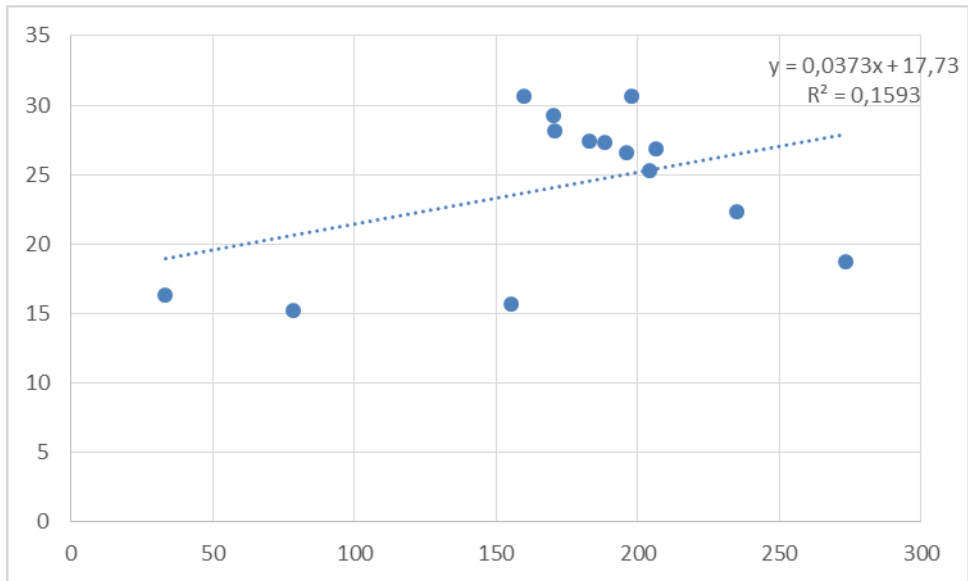
Залежність між загальним обсягом наданих кредитів домогосподарствам в Україні та показниками соціально-економічного розвитку

$$Y = a_0 + a_1 X$$

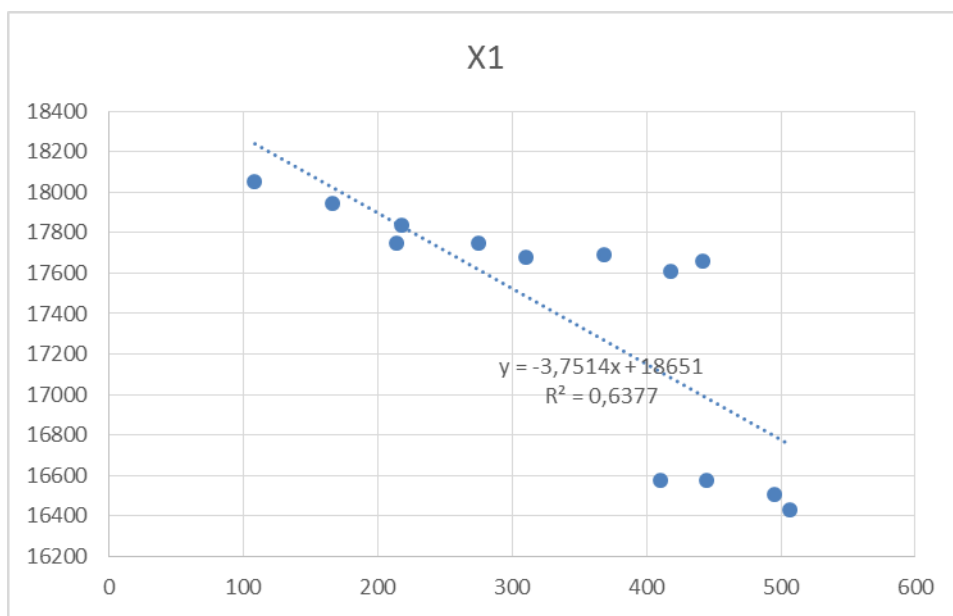

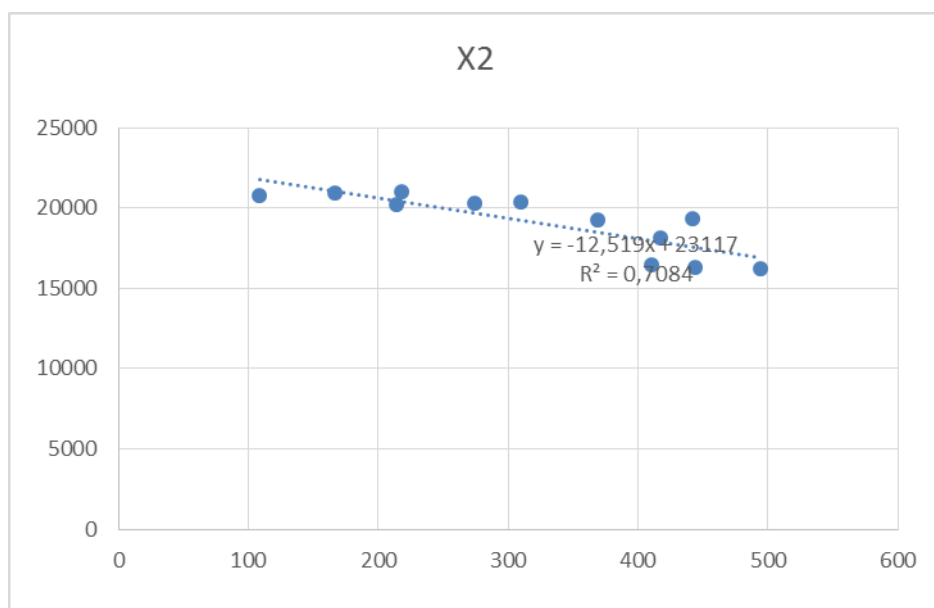
ДОДАТОК Д

Депозити домогосподарств та основні показники соціально-економічного розвитку за 2006-2018 рр.

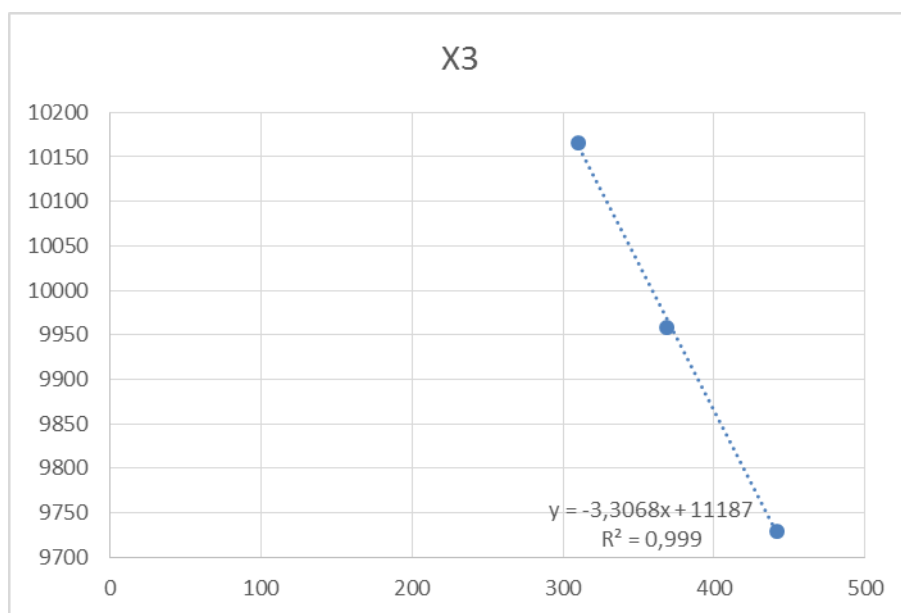
Роки	$Y(I)$	$X1$
2006	108,9	1041
2007	167,2	1351
2008	217,9	1806
2009	214,1	1906
2010	275,1	2250
2011	310,4	2648
2012	369,3	3041
2013	442	3282
2014	418,1	3480
2015	410,9	4195
2016	444,7	5183
2017	495,3	7104
На червень 2018	507,4	8977

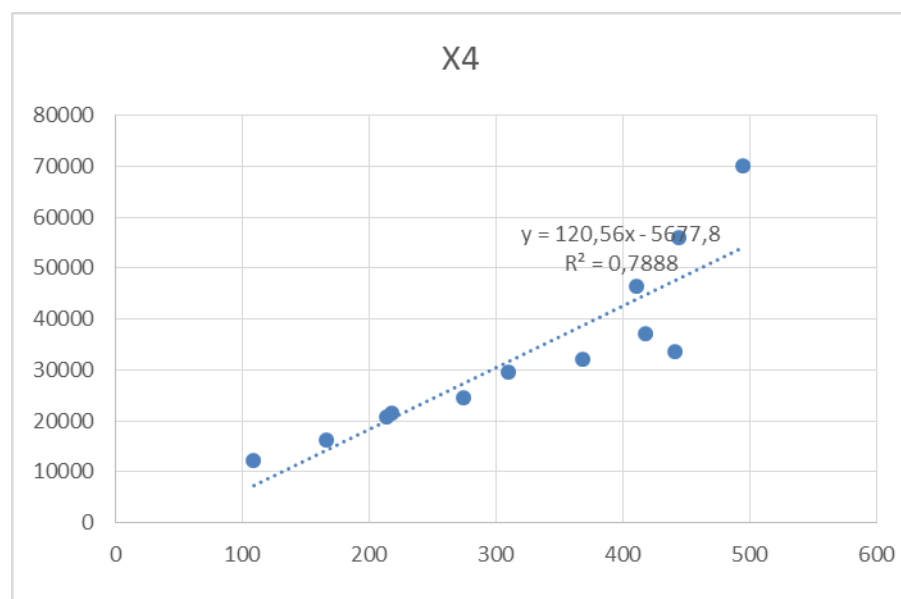
Роки	$Y(I)$	$X2$
2006	108,9	20730
2007	167,2	20905
2008	217,9	20972
2009	214,1	20192
2010	275,1	20266
2011	310,4	20324
2012	369,3	19261
2013	442	19314
2014	418,1	18073
2015	410,9	16443
2016	444,7	16277
2017	495,3	16156
На червень 2018	507,4	

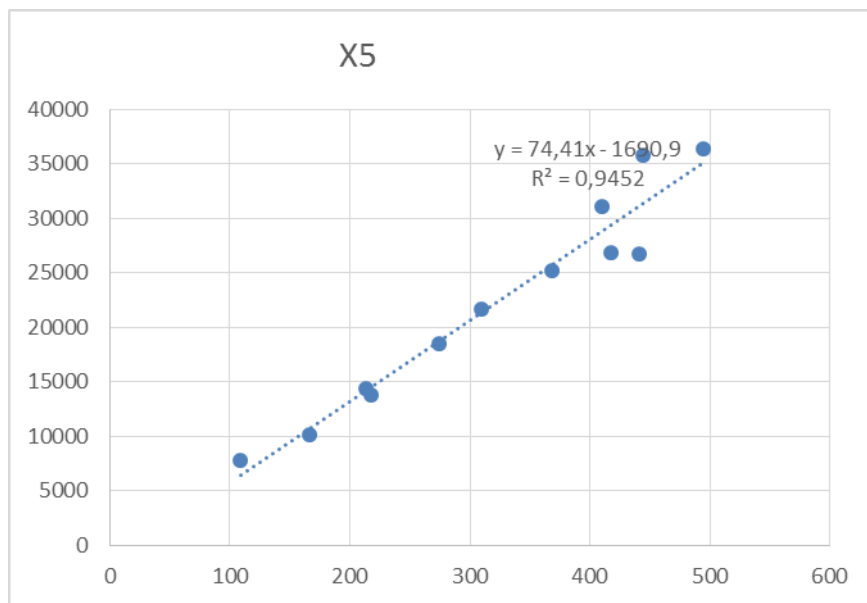
Роки	Y(I)	X3
2006	310,4	
2007	369,3	
2008	442	
2009	418,1	
2010	410,9	
2011	310,4	10165
2012	369,3	9958
2013	442	9729
2014	418,1	8797
2015	410,9	8332
2016	444,7	8244
2017	495,3	8271
На червень 2018	507,4	7612

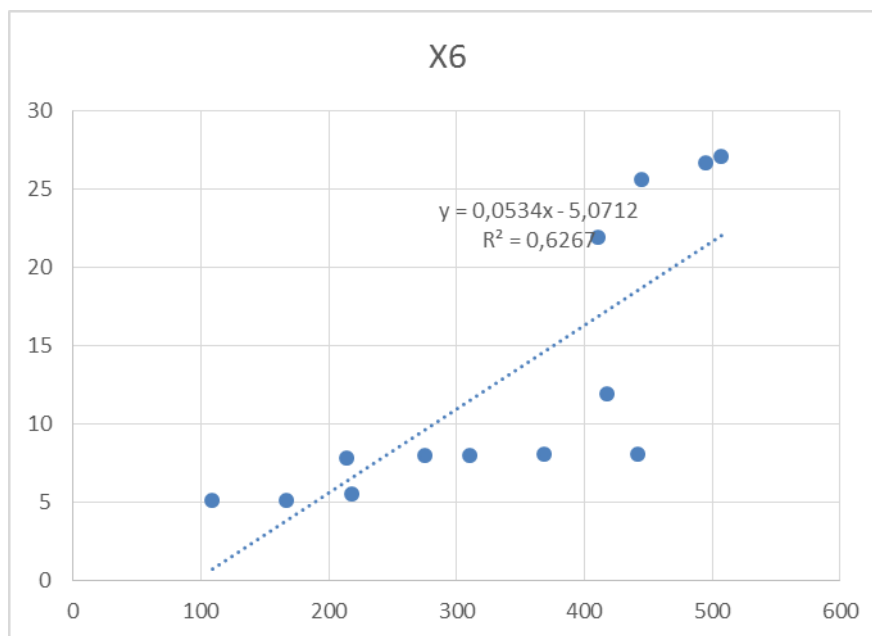
Роки	Y(I)	X4
2006	108,9	12076
2007	167,2	16150
2008	217,9	21419
2009	214,1	20564
2010	275,1	24429
2011	310,4	29519
2012	369,3	32002
2013	442	33473
2014	418,1	36904
2015	410,9	46413
2016	444,7	55899
2017	495,3	70047
На червень 2018	507,4	

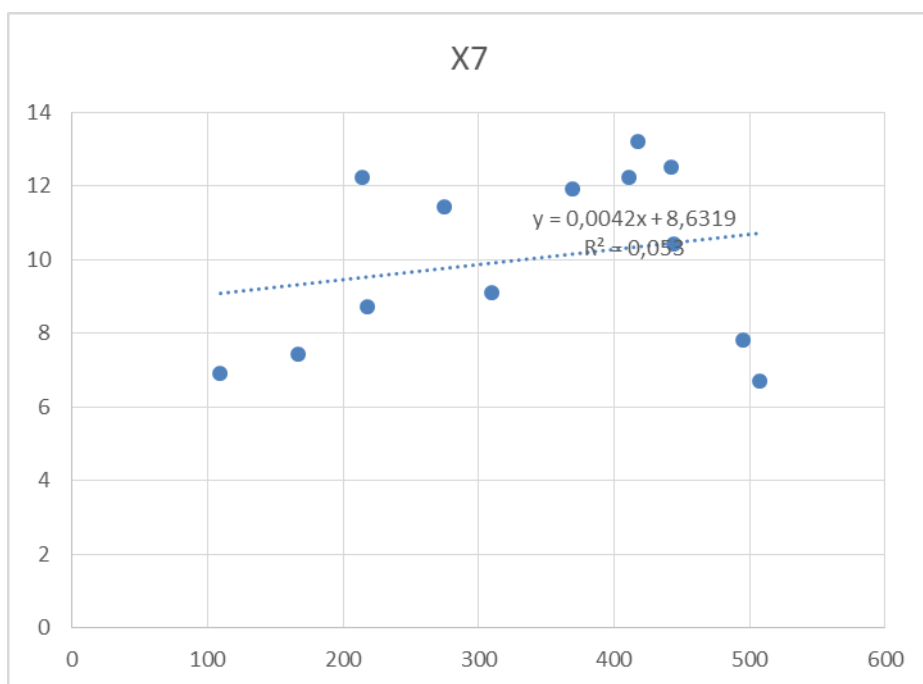
Роки	$Y(I)$	$X5$
2006	108,9	7771
2007	167,2	10126
2008	217,9	13716
2009	214,1	14373
2010	275,1	18486
2011	310,4	21638
2012	369,3	25206
2013	442	26719
2014	418,1	26782
2015	410,9	31044
2016	444,7	35777
2017	495,3	36327
На червень 2018	507,4	

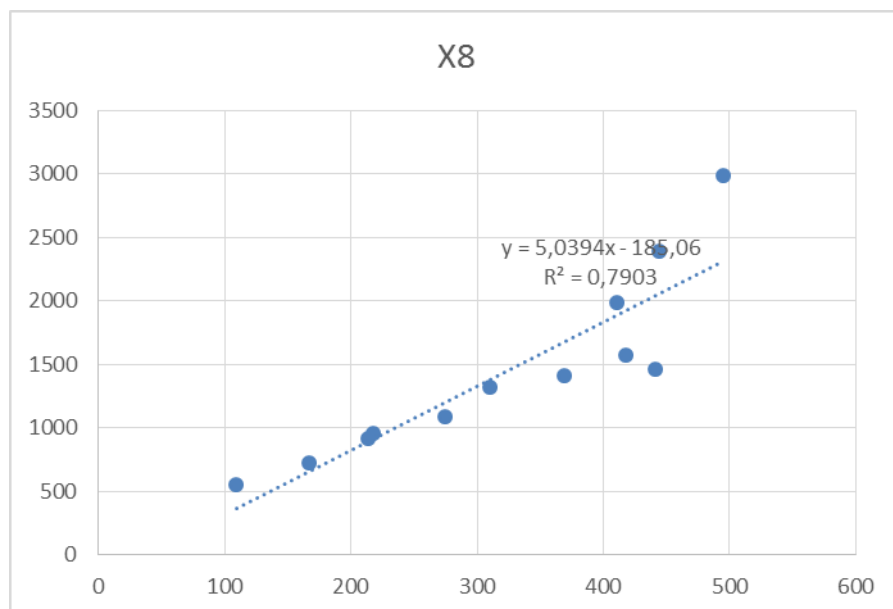
Роки	$Y(I)$	$X6$
2006	108,9	5,05
2007	167,2	5,05
2008	217,9	5,45
2009	214,1	7,79
2010	275,1	7,94
2011	310,4	7,95
2012	369,3	7,99
2013	442	7,99
2014	418,1	11,89
2015	410,9	21,86
2016	444,7	25,55
2017	495,3	26,62
На червень 2018	507,4	27,03

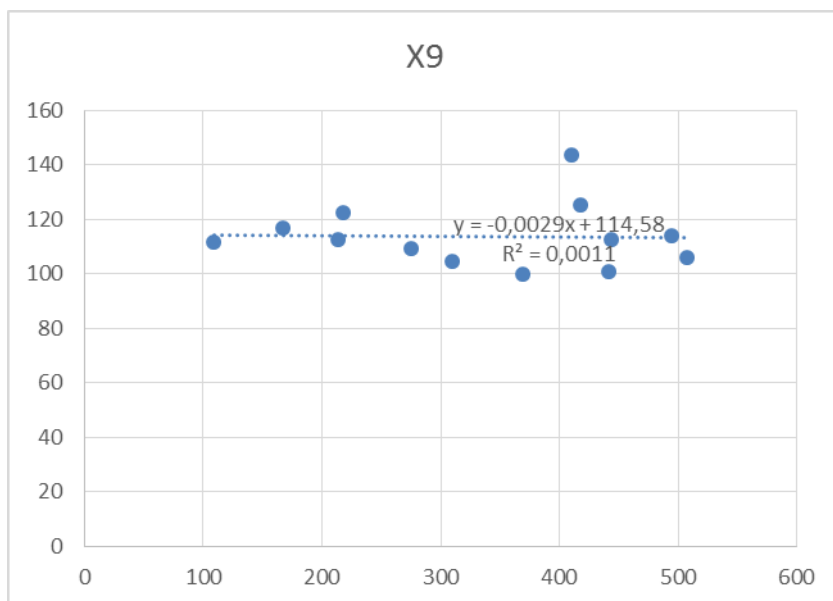
Роки	$Y(I)$	$X7$
2006	108,9	6,9
2007	167,2	7,4
2008	217,9	8,7
2009	214,1	12,2
2010	275,1	11,4
2011	310,4	9,1
2012	369,3	11,9
2013	442	12,5
2014	418,1	13,2
2015	410,9	12,2
2016	444,7	10,4
2017	495,3	7,8
На червень 2018	507,4	6,7

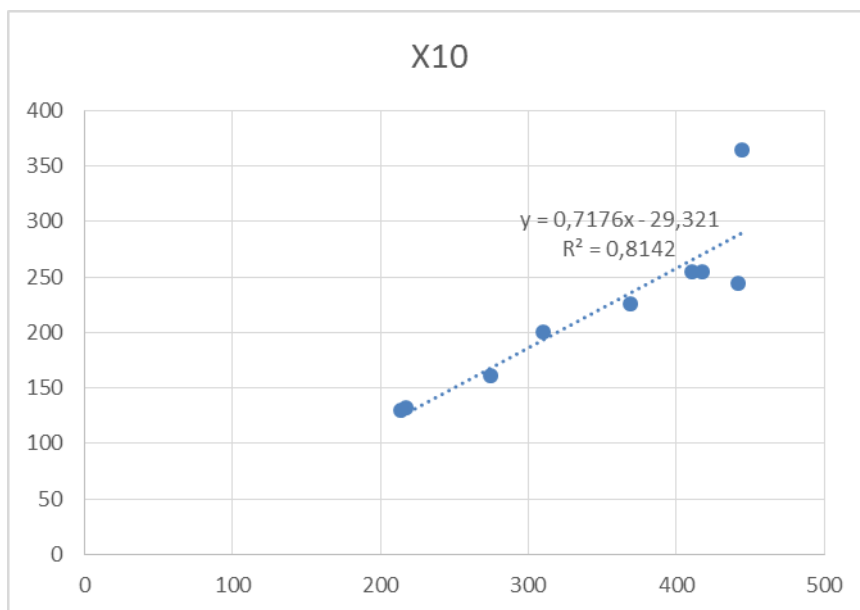
Роки	$Y(I)$	$X8$
2006	108,9	544,13
2007	167,2	720,73
2008	217,9	948,05
2009	214,1	913,34
2010	275,1	1082,57
2011	310,4	1316,6
2012	369,3	1408,89
2013	442	1454,93
2014	418,1	1566,73
2015	410,9	1979,46
2016	444,7	2383,18
2017	495,3	2982,92
На червень 2018	507,4	

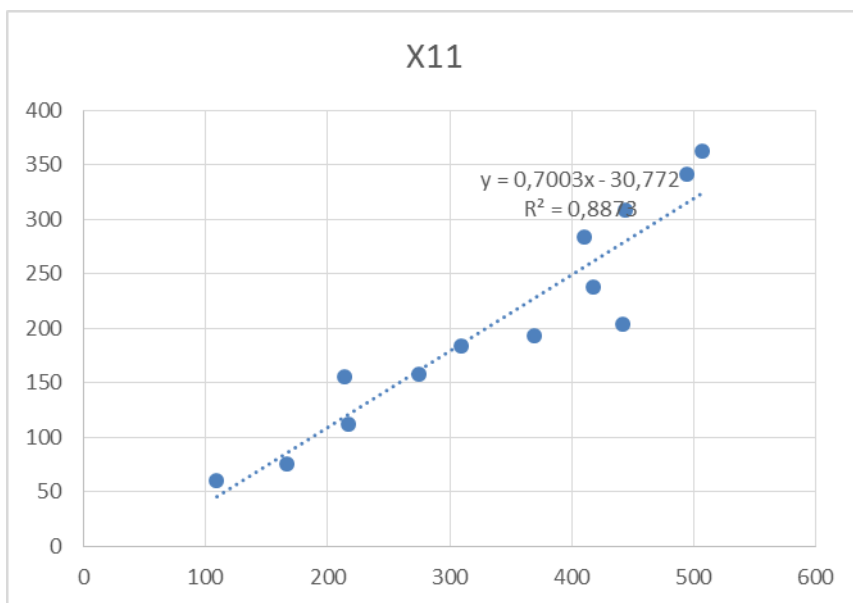
Роки	Y(I)	X9
2006	108,9	111,6
2007	167,2	116,6
2008	217,9	122,3
2009	214,1	112,3
2010	275,1	109,1
2011	310,4	104,6
2012	369,3	99,8
2013	442	100,5
2014	418,1	124,9
2015	410,9	143,3
2016	444,7	112,4
2017	495,3	113,7
На червень 2018	507,4	105,6

Роки	Y(I)	X10
2006	108,9	
2007	167,2	
2008	217,9	131,2
2009	214,1	129,8
2010	275,1	160
2011	310,4	200,2
2012	369,3	224,9
2013	442	243,7
2014	418,1	254,3
2015	410,9	254,5
2016	444,7	363,9
2017	495,3	
На червень 2018		

Роки	$Y(I)$	XII
2006	108,9	60,2
2007	167,2	74,9
2008	217,9	111,1
2009	214,1	154,7
2010	275,1	157
2011	310,4	182,9
2012	369,3	192,6
2013	442	203,2
2014	418,1	237,7
2015	410,9	282,9
2016	444,7	308,3
2017	495,3	341,1
На червень 2018	507,4	361,5

ДОДАТОК Ж

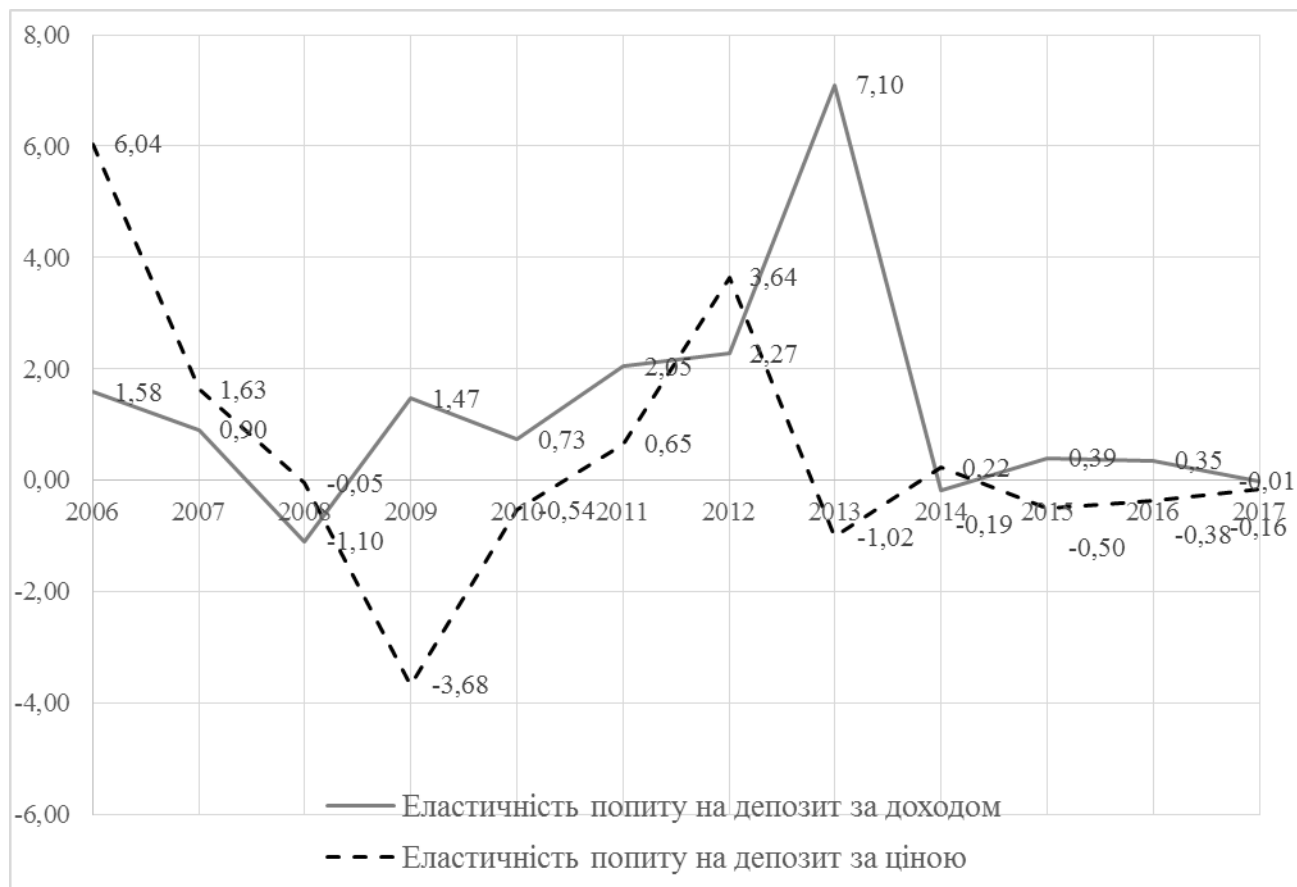
Регресійная статистика

Регресійная статистика								
Множинний R	0,819649211							
R-квадрат	0,671824829							
Нормований R-квадрат	0,624942661							
Стандартна помилка	21,21753085							
Спостереження	9							
Дисперсійний аналіз								
	df	SS	MS	F	значимість F			
Регресія	1	6451,16358	6451,164	14,33007	0,00684289			
Залишок	7	3151,285309	450,1836					
Разом	8	9602,448889						
	Коефіцієнти	Стандартна помилка	t-статистика	P- значення	нижні 95%	верхні 95%	нижні 95%	верхні 95,%
Y- перетин	285,9282732	23,2493079	12,29836	5,39E-06	230,9523959	340,9041505	230,9523959	340,9041505
Мінлива X 1	-0,38448635	0,101567962	-3,78551	0,006843	-0,624656415	-0,144316282	-0,624656415	-0,144316282

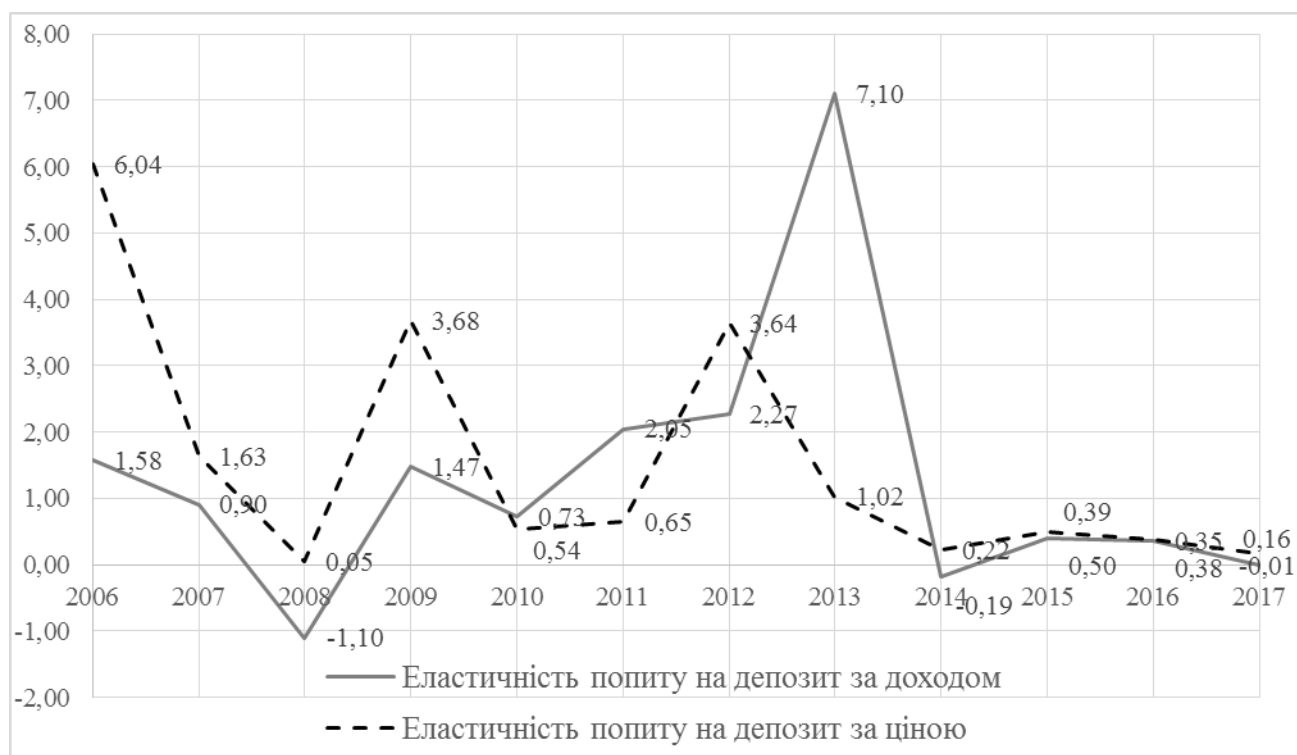
ВИСНОВОК ПІДСУМКІВ								
Регресійная статистика								
Множинний R	0,972195							
R-квадрат	0,945163							
Нормований R-квадрат	0,939679							
Стандартна помилка	30,80466							
Спостереження	12							
Дисперсійний аналіз								
	df	SS	MS	F	Значимість F			
Регресія	1	163554,5	163554,5	172,3573	1,25E-07			
Залишок	10	9489,272	948,9272					
Разом	11	173043,8						
	Коефіцієнти	Стандартна помилка	t-статистика	P- значення	нижні 95%	верхні 95%	нижні 95%	верхні 95,%
Y- перетин	39,181	23,36371	1,677002	0,124474	-12,8766	91,23859	-12,8766	91,23859
Регресія	0,012702	0,000968	13,12849	1,25E-07	0,010546	0,014858	0,010546	0,014858

ДОДАТОК К

Еластичність попиту за ціною наведена по факту

Еластичність попиту за ціною наведена по модулю

**Статті у наукових фахових виданнях, в т.ч. у виданнях,
внесених до міжнародних наукометричних баз даних:**

1. Гуржий Т.О. Наукові підходи до політики у сфері фінансових відносин домогосподарств із фінансовими та нефінансовими корпораціями. *Проблеми та перспективи забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку: зб. наукових праць Донецького державного університету управління. Серія «Економіка»*. 2019. Т. XX. Вип. 311. С. 272-284 (0,52 ум.-друк. арк.) **[фахова]**.
2. Гуржий Т.О. Динаміка джерел і структури фінансових ресурсів домогосподарств. *Інтелект XXI*. 2018. Вип. № 4. С. 58-63 **[фахова, Index Copernicus]** (0,42 ум.-друк. арк.).
3. Гуржий Т.О. Регуляторна політика держави щодо фінансових ресурсів домогосподарств. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2018. Вип. №4 (16). С. 150-158 **[фахова, Index Copernicus]** (0,54 ум.-друк арк.).
4. Юдіна С.В., Гуржий Т.О., Писаревський Б.І. Депозити домогосподарств як елемент фінансових ресурсів. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. 2018. №5. Том 29 (68) С. 154-159 **[фахова]** (0,47 ум.-друк арк.). *Особистий внесок: проаналізовано динаміку та структуру депозитів домогосподарств, проаналізовано співвідношення депозитів домогосподарств та заробітної плати в Україні за 2006-2018 роки* (0,20 ум.-друк. арк.).
5. Юдіна С.В., Гуржий Т.О., Васькова К.О. Аналіз тенденцій кредитних послуг комерційних банків домогосподарствам в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. №21. С. 34-38 **[фахова]** (0,45 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок: проаналізовано динаміку та структуру кредитів, наданих домогосподарствам за 2005-2018 роки, обґрунтовано визначення кредитоспроможності приватних осіб* (0,15 ум.-друк. арк.).

Опубліковані праці апробаційного характеру

6. Юдіна С.В., Гуржий Т.О. Депозити домогосподарств як ресурс економічного розвитку. *Perspectives of Science and Education: Proceedings of the 6th International youth conferense* (New York USA, 14 th Dec. 2018). С. 104-108. (0,22 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок: проаналізовано показники кредитів та депозитів на одну особу в Україні* (0,11 ум.-друк. арк.).

7. Гуржий Т.О. Механізм державного регулювання фінансової діяльності домогосподарств. *Модернізація економіки країни в контексті соціальних викликів: матер. Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Львів, 1 верес. 2018 р.). Львів, ГО «Львівська економічна фундація», 2018. С. 72-74 (0,16 ум.-друк. арк.).

8. Гуржий Т.О. Структура ресурсів домогосподарств. *Стан та перспективи розвитку фінансово-економічного потенціалу сучасних підприємств: матер. Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 23 серп. 2018 р.). Дніпро, НО «Перспектива», 2018. С.96-98 (0,14 ум.-друк. арк.).

9. Гуржий Т.О. Інтеграція інструментарію оподаткування домогосподарств на основі міжнародного досвіду. *Регулювання, значення та ефективність міжнародного науково-економічного співробітництва: матер. Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 19 січ. 2019 р.). К.: Київський економічний науковий центр, 2019. С.89-92 (0,15 ум.-друк. арк.).

Публікації, що додатково розкривають результат дослідження

10. Юдина С.В., Гуржий Т.А. Уровень налоговой нагрузки на украинские домохозяйства. *Экономика и право Казахстана*. 2019. № 1(541). С. 11-19 (0,73 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок: проаналізовано податкове навантаження на різних типів домогосподарств, сформульовано заходи щодо розвитку фінансів домогосподарств* (0,35 ум.-друк. арк.).